

ARCHÆOLOGIAI
É R T E S Í T Ő.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

K Ö Z L Ö N Y E.

SZERKESZTI

DR. RÓMER FLÓRIS.

III. KÖTET.

(Számos fametszvénynyel)

PEST,
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.
1870.

A M. T. AKADEMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

ARGENT 64391

ERTSIO

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

AKADÉMIAI KÖNYVTÁRA

KÖZLÖNY

Dr. RÖMER FERENC

AKADÉMIAI KÖNYVTÁRA

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÁRGYMUTATÓ

AZ

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ

III-DIK KÖTETÉHEZ.

	Lap.		Lap.
Anaresi lelet	21	Bronz-tárgyak. edény a czakói . . .	114
Anthropologiai társulat Bécsben . . .	20	„ „ nagy-várad kard . . .	122
Apátság (székudvári)	238	„ „ Madocsáról	123
Aradi gyűlés 20, 210.	240	„ „ szabolcsi muzeumban . . .	218
Agyag-állatok (Pilinből)	129	„ „ Varasd mellett	267
Agyag-edény czifra	18	„ „ Rákoson	288
„ Anaresről	21	„ „ Alsó-Némedin	307
„ Jászszágban	147	Bronz-kori lelhelyek: Alesúthon . . .	164
Agyag-edények nevei	87	„ „ Csikóvárban	187
„ minták (Pilinből)	126	„ „ Dobzsán	62
„ síp	108	„ „ Szent-Erzsé-	
„ súly	166	betfalván 242,	269
Ágyú, Stainville-felé	70	„ „ Hadházon	138
Agyag zárkövek Vingárdon	29	„ „ Koronezón	166
Archaeologiai Bizottság ülései 19, . . .	318	„ „ Pilinben	126
99, 133, 209, 231,		„ „ Pókahegyen	5
Archaeologiai levelek: 21, 55, 87, . . .		„ „ Szíhalmon 137,	165
102, 117, 136, 147, 164, 184, 212, . . .		„ „ Varsányon	22
286, 259, 282, 301,	325	Corvin János sírköve	107
Archaeologiai mozgalmak 249, 263, . . .	302	Corvin Mátyás arczképe	83
„ működés 1869—		— Codexek 20, 135,	308
1870-ben	112	Czímertani figyelemztetés	30
Archaeologiánk ügye az országgyű- . . .		Czímertanunk ügyében	242
lésen	49	Czímeren (magyar) az angyalok . . .	305
Ásatások: Lapujtőn 5.	19	Dósa koronája	163
„ Windischgarstenen	73	Dubovác (Horvátországban)	276
„ érdi Kunhalmon	145	Egresi maradványok	56
Bácsi vár felásása	308	Érmek, barbarkoriak, Kudzsiron . . .	88
Báthory István kardjai	106	„ Izsákon	240
Biszak (Horvátországban)	142	„ görögök	28
Bronz-tárgyak	28	„ Berzencén	92
„ „ Liptóban	106	„ magyarok 100, 120.	130

II

	Lap.		Lap.
Érmek, somorjai lelet	155	Lánczos menykő (kőbalta)	20
" Hunyadi Jánosé	162	Lapos guta (kövéső)	20
" Bogudinczén	165	Lapujtői pogány temető	5
" Mosony megyei, BELA		" románkori templom	5
DXV	207	Magyar kapu (Kolozsvárt)	8
" Kiadatlanok	256	Mennyezetfestmények Gogányvár- alján és Tancson	68
" Ligeten	260	Mi-ekánna románkori	140
Éremleletek : római érmek, Sargón (Erdélyben)	28	Muzeum Békés-Gyulán	54
" " Csengeren 192,	301	" Szabolcsi	218
" " Szamarkandi érem	117	" Zágrábi	226
" " Velencei arany	240	" Mitroviczon 241,	265
" gyűjtemény	262	Muzeumunk szaporodása	54
Érmészeti adalékok 88, 100, 130, 190, 206, 256, 297,	322	Nagy Lajos király ajándékai Aachenben	123
Fa-házak (régiek)	229	Nemzeti becsület	306
Fiume	294	Népvándorláskori lelet	280
Földvár (szabolcsi)	236	Nyári serleg	29
Galgóczi lelet	117	Obsidián lelet 19, 23,	260
Glembay Károly †	287	" " Fancsalon	105
Gönczi pecsét	97	" " Gibártón	60
Házi iparunk a vidéken	29	" " Hugyajon	175
Hajnald érsek, régész	31	" " Padonyon	218
Hídkapu Kolozsvártt.	8	" " Regéczkén	60
Honti kőszeközök 15, 51,	84	" " Simán	61
Horvátországi úti naplóból 141, 157, 80, 195, 226, 250, 275, 294,	314	" " Szántón	60
Húnsir (Szolyván)	201	" " B.-Szolnok megyében	243
Hunyadi János leiratlan érme	162	" " Ungmegyében	282
Ingó és ingatlan műemlékek	13	Ó-Budai római amphitheatrum	156
Írás (olvashatlan)	55	" " ásátások 241.	264
Irodalom : 62, 154, 238, 268, 285,	304	" " mértföldmutató	187
Jászka (Horvátországban)	275	Pecsét (göncz.)	97
Kaputorony Kolozsvári	11	" " alsoki (Pannonhalmi)	107
" " vasvári	11	Pecséttani rejtély	77
" " vajdabunyadi	284	Pest régi falai	47
Kard (vas) 139,	125	Privigyei éremlelet	191
Kassai régiségek	96	Ráczkevi templom	275
" " székesegyház tatarozása	13	Régészeti bizottság Győr megyében 153,	194
Kártyák (régiek)	108	Régészeti forgácsok	66
Kismárton régi kapuja	103	" " gyűjtemény Halason	91
Kőszeközök Hontban 15,	16	" " kiállításaink	149
" " Anarcsón	21	Régészeti-kör 91,	152
" " Dobszán	27	Régies szövetek	170
" " Mérgesen	87	Régi falak (Pesten)	47
" " Baranyában	148	" " Székes-Fehérvártt	107
" " Vas- és Sza'a megyék- ben	308	" " Kolozsvártt 8 11,	30
Könyv (régí)	261	Római felírás	101
Könyvészet 72, 171,	244	Római catakombákról	26
Kolozsvári műemlékek sorsa 8, 11, 30, Könyvtár (régí)	122	" " korszak	115
Kúnhalom Érd és Batta közt	145	" " leletek Sziszekén	251
Kúnhalmok	33	" " régiségek Szombathelyen 43,	82
II. Lajos király arczképe a znaimi codexen	216	" " Tárnokon	58
		" " Ó-Szőnyön 68, 69, 91,	137
		" " Windischgarstenben	74
		" " Sós-kúton	30

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
Római régiségek Gyomán	104	Templom : Kopácson (románkoru)	189
" " Pécsett 105.,	122	" várórségi Budán	194
" " Rómában (Emporium)	108	" Zsigrán (románkoru)	212
" " Dióson	169	" Székelyen	218
" sír Györött	169	" Ajakon	220
" " Keszthelyen	187	" Kis-Várdán	223
" " Pécsett	188	" Iőcsei	234
" " Mohácson	293	" Ráczkévén	245
Semringer szász gróf zászlóhegye	80	" Pannonhalmán	264
Szabolcsi földvár	236	" magyar királyok temet- kezési temploma	266
Szent-benedeki (puszta) lelet	281	" Pécsi	290
Szíhalom (nevezetes lelhely)	137	" Demsusi	320
Sziszek	250	" Órallya (Boldogaszonyi).	324
Szolyvai húnsír 201.,	284	Törvényjavaslat a műemlékek érde- kében	12
Szombathelyen, római régiségek 43.	262	Vajda-Hunyad 90., 266., 284.,	307
Temető (pogány) Anarcon	220	Várhegyi lelhely	267
" " Hugyaiban	176	Vas állatok	169
" " Lapújtön	5	Vas korona	168
" " Pilinben	7	Visegrád	108
Templom : Lapújtön, románkori	5	Zágráb	157
" Kassai	13	Zala megyei falképek	20
" Tövisen	93		
" Tisza-Örvényen	165		

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.
m. n. muzeum.

1. szám.

Márczius 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
zálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Hogyan lehetne régészetünkön segíteni?

(Bevezetésül a III-ik évfolyamhoz.)

Rómer Flóristól.

Ki tagadná azt, hogy minden nemesért, minden jóért lelkesedünk, hogy a magyar név dicséretét és dicsőítését egyik főbüszkeségünknek tartjuk, hogy a külföldön keletkező minden egyesületnek van nálunk is képmása, sőt, hogy szégyennek is tartanók, ha ilyennel nem dicsekedhetnének?!

Sígy vigan haladunk mindenben, sőt a tudományosságot is affectáljuk, ha t. i. nagy fáradságba és pénzbe nem kerül, és ősnemzeti előítéleteink a mellett harczolnak.

Lehetetlen volt tehát, hogy a külföldön évtizedek óta észlelt régészeti mozgalmak visszhangra ne találtak, lehetetlen, hogy az archaeologiai hullámmás akármily gyenge rezgése a Duna mentében is ne éreztettek volna.

Óh igen, mi is archaeologokká lettünk, mi is gyűjtünk, mint a *szarka*, mely a csillogó tárgyakat fészkébe viszi; kutatunk, azaz feldúlunk minden előkészület és terv nélkül: sírokat és halmokat; irogatunk cikkeket, melyek miatt a szakemberek előtt szégyenkednünk kell; barbar, római, honi mű-

emlékeket csiszolunk; idomítunk, állítunk fel holmikat úgy, hogy a műkedvelő a fényesre köszörült csigákat, tallérokat, aranyokat szekrénybe rakosgatja, a mint a vadász fegyvereit zöld deszkázatra aggatja, lakása díszítésére s az ahhoz nem értők szemfényvesztésére!

Óh igen, így mi nagy archaeologok vagyunk! főleg mióta azt, mit évek előtt saját nyelvünkön hangoztattak, külföldi tekintélytől idegen nyelven élvezhettük. Darab ideig sok pénzt költünk ilyenemű csecsebecsére, de csakhamar megúnván a haszontalanul heverő tőkét, túlradunk rajta, és a legbecsesb, de általunk alig ismert darabok harmadik, negyedik kézen át külföldre vándorolnak.

Gyűjt a félig művelt ember is; még egy év előtt szekrényén vagy íróasztalán láthattad a sértetlen üveg- v. cserépedényt, mely akármely muzeumnak díszére válandott, ma a kamrában hevernek darabjai, egy év múlva a szemetes kocsiveti a Dunába!

Gyűjt még a földműves is, de csak a rézdarabokat, a pesti ócska vas- és rézkereskedő szatócs számára, kitől a fővárosi régiségkedvelő megveszi, vagy a külföldi eszélyes gyűjtő megszerzi és messze földön mintegy csodát mutatgatja, hogy azon barbar országban, melyet a civilizált Európa rendesen csak boráról, gyapjáról, sertése- és ökreiről szokott ismerni, még ily ritkaságok is találhatók!

Hogy nálunk hajdan a művészet minden neme a legnagyobb virágzásnak örvendett, hogy a romban heverő vagy nemzeti gondatlanságunk folytán nem sokára romba dülendő építészeti remekeket itt-ott szakmunkákban ezer meg ezer példányokban — a m. akadémia és egyes, honfias vállalataik következtében elvérző magánosak, roppant költséggel, de a nemzet szégyenére számmal ki sem fejezhető csekély eredménynyel — terjesztgetik, arról sok jó magyar embernek nincs fogalma; a szájhős hazafiak nagyobb része szívesen látná, ha még igen soká nem is beszélnének rólunk.

Tehát mitévők legyünk, hogy magunkat ezen egy téren — melyen még eredetiségről is szólhatunk — az európai műveltség színvonalára felküzdheessük?!

Mit tegyünk? Kövessük azon utakat, melyeken a külföl-

diek régóta járnak; tiltakozzunk, míg jókor van, a régi műemlékek sértése, vagy eszélytelen átváltoztatása ellen; lelkesítsük nemcsak a művelt osztályt, de a köznépet is, hogy mindent, mit számunkra az anyaföld ezredek óta megmentett, össze ne törjenek, meg ne faragjanak, hanem sértetlenül a nemzetnek átadjanak.

Sehol sincs talán annyi kincsásó, mint nálunk; a hol csak egy váromladék, alapfalak nyomai láthatók, azok fúratnak, aláásatnak, felforgattatnak; a szántó-vető, vagy irtó ember leggyakrabban bukkanik kövekre, edényekre, érmekre; az alapok ásatásánál, a vasuti átmetszeteknél feltűnnek az ezer éves sírok, emlékek, kincsek. És vajjon hogyan bánunk el rendesen mindezekkel?

Míg a jellemző edények kapákkal összezáratnak, vagy a föld nedvétől átjárva mohón kiszedetnek és elmállanak, mindenki neki esik az óhajtott kincseknek, melyek többnyire apróbb bögrékből, és bronz-holmikból állanak; most a rezeszelik, tördelik, azt gyanítván, hogy talán mégis arany, talán belsejükben rejlik a drága kincs. Vidéki kincseink az ország-szerte kóborló szatócsok révén rendszerint a pesti király-utczába kerülnek és ott leggyakrabban beolvasztatnak.

Ha csontvázakra akadnak, kevés gondjuk arra, ülve vagy fekve és az égtáj mely irányában volt eltemetve a talált hulla; össze-vissza keverik a fegyvert, az ékszert, az élet szükségleteihez mért készleteket, melyek a hulla oldalánál, nyaka és keze-feje, lába körül feküvének s a tudománynak az összetördelt, össze-visszahányt darabokból semmi haszna. A mit földieink e tekintetben véghezvisznek, azt teszik a kamcsadálok és irokézék is!

El nem felejttem, hogy midőn egyik archaeologunk Pest közelében talált római kövekért egy-két forintot ígért a gazdáknak, és azokat reggel leírni és a muzeumba elhozni szándékozott, mind összezáruva, összetördelve találta; más helyen egy éj elég volt egy felírással kőkoporsónak összezáruzására, mivel a lelkész néhány forintot ígért érte. Miért? — a nép úgy okoskodott: ha az a pesti úr két forintot ad érte, aranyra kell benne lenni, s az természetes, hogy a kincset inkább magának kívánta megtartani, mint idegennek átengedni.

De vajjon csak a köznép teszen-e úgy? vagy nem látunk-, hallunk-, olvasunk-e mindennap olyan eseteket, melyek a művelt osztály által a hatóságok szemei előtt történnek, mikért a művelt Európa előtt szégyellenünk kell magunkat?

Nem akarom a czélszerűtlen, stylelles restaurációkat említeni, melyek mostani műterméki szegénységünkről tanuskodnak s azt árulják el, hogy őseink magasztos szempontjáig nemcsak nem tudunk fölemelkedni, de műveiket még értelmesen felfogni sem vagyunk képesek; hanem előttem lebegnek, a tudomány tiltakozása daczára, az egész nemzet láttára elrombolt templomok, bemeszelt falképek, letördelt szobrászati remek! S ezt magyarok, a legtisztább jellemű hazafiak teszik, és gyakran egyedül azért, mert nekik csak a szellem kell, a véghetetlen, láthatatlan, elérhetetlen!

Ha egy öt-hatszáz év előtt élt magyar ember, talán épen ősöd, saját jelmezében, saját kiejtésével, korának minden emlékeivel, gondolkozása módjával, korában dívott eszmékkal előtted megjelennék, csúfolnád, üldöznéd, leszaggatnád ruháját, összetörnéd kardját, bemocskolnád arcát, mert nem oly fölvilágosodott, mint te vagy, mert a mostani korszak találmányait nem ismeri, és állapotodat semmiképen sem irigyené?

És vajjon nem volt-e ilyen minden magyar, és tehát bizonyosan ősöd is, ha csakugyan magyar vagy? Apánk, anyánk, véreink maradványait, emlékeit tiszteletben tartjuk, kegyelettel őrizzük; de kik e hont szerezték és megőrizték, kik nekünk jó hírnevet hagytak a világ előtt, azok műveit, ha mindjárt sok tekintetben felülmulják pigmaeusi, elsatnyult nemzedékünk csillogó fénymázás semmiségeit — megveded?

Csodálom, hogy még e földet tiprod, melyet ők vérükkel szenteltek meg, hiszen ők szobrokkal diszített, képekkel ékesített, drága készletekkel elárasztott imolákban hangoztatták honodért szent dalaikat!

Úgy vélem, hogy ily botrányok nem fognak többé történhetni. Hiszen eléggé mutatja a művelt külföld, hogy, ősei *müemlékeit tiszteli*, és ha másért nem, utánzási vágyból lassankint mi is tisztelni fogjuk, ha már majd alig birunk azokkal....

A lapujtői pogány-temetőről.

Az erdős Karancshegység tövében fekszik — Lapujtó.

E tősgyökeres magyar falu románkori templomán kívül arról is ismeretes, hogy határában régiségeket találni.

Régiségeiről azonban mindaddig különféle vélemények szárnyaltak, míg csak id. Kubinyi Ferencz ásatásai sikeres eredményre nem vezettek.

Kubinyinak tudományos kutatásai az „Arch. Közlemények”-ben látván napvilágot, a kép-atlasz egyik lapja a régiségek lelhelyét, a Pókahegyet, másik lapja a talált régiségeket tartalmazza. Ezek: cseréptöredékek, orsógombok, jelentéktelen bronzapróságok, egy átfurt kőbalta.

Azonban ez archaeologiai mozzanat után hosszas tespedés következék. Tartott ez még akkor is, midőn két évvel ezelőtt a fáradhatlan Rómer társaságában Nógrád- és Gömörmegyét beutazván, Lapujtót felkerestük.

A mint megérkeztünk, utitársam először is a romladozó templomba sietett, annak alaprajzát levette és Szontagh Ferencz barátságos házánál több remek cserépedénynek jutott birtokába. Ez alkalommal figyelmünket magukra vonták azon szép alaku és díszes cserépedények, melyeknél a szájszéleken egyenlő távolságban szarvak emelkednek.

Miután Rómer szorgos elfoglaltsága azon szerencsére nem nyújthatott biztos kilátást, hogy legközelebb folytathatja kutatásait: szavamat kelle adnom, hogy ezentúl kiváló figyelmet fordítok a lapujtői régiségekre.

Igéretemet beváltandó, a mult évi ősz végével oly szándékkal mentem egyik lapujtői barátom házához, hogy az ásatást megkezdem s néhány napot ott töltök, szemle alá vevén a vidéket.

Miután a lelkes Mocsáry Ödön mindent készséggel rendelkezésemre bocsáta, nevezett barátom társaságában felmenék a Pókahegyre.

Néhány órai próbaásatás után meggyőződtem arról, hogy e nyolcz hold kiterjedésű magaslat nem egyéb, mint konyha-hulladékhegy. Nem is találánk mást, mint állatcsontot, szenet,

hamut, szarutöredékeket, szarvasagancsokat és cserépdarabokat. A cserépdarabokból csak a jellemzőbbeket tettem el.

Pókahegyi ásatásunk azon eredményre vezetett mégis, miszerint az itt nagy mennyiségben talált szarvasagancsok világos bizonyosságai annak, hogy az egykori őslakóknak kedves eledele volt a szarvas, mely a Karancs rengeteg erdős vidékén nagyon el volt terjedve.

Azonban a kívánt sikert még sem értem el; egyedüli törekvésem céljául tűzvén ki a temető felkeresését! A temetőt azért vágytam felfedezni, mert a pogány őslakók a holtak iránt kegyelettel viseltetvén, legszebb tárgyaikat, kincseik legékebbjeit a holtak mellé rakták. Nem mint a civilizált keresztényvilág, mely bizonyos évek elteltével őseinek csontjait kiveteli, hogy ismét temessen!

Azon hiszemben, hogy hazánk őslakói temetkezéshelyének közel kell lennie a konyhahulladék-helyhez; először is a szomszéd hegyeket vettem vizsgálat alá.

Huzamosb idei szemle után szemembe ötlött, alkalmas fekvése miatt, a Pókahegygyel határos Czinégéshegy alja. Mint-hogy azonban besötétedett, buvárlatom folytatását másnapra halasztám.

Midőn másnap kora reggel munkához fogtak embereink, s a jelkövekre ráakadtak, a temető felfedezését biztosítva s fáradságomat jutalmazva láttam!

Lapujtón úgy, mint a nagy-pilini temetőben, a sírfészkek fölé jelköveket raktak, valamint mai napság a keresztény hitet követők használnak fejfát vagy keresztet.

Azonban legnagyobb sajnálatomra az idő rövidsége miatt, miután még az nap sürgős teendőim távozásra kényszerítettek, csak két halotti gödrot és egy sírfészket ásathattam föl.

Egy láb mélységben akadtam az első kriptára. E halotti üreget kövekkel rakták körül, mely különféle nagyságu köveket sem mész, sem sár nem tartott össze. Volt benne tizenhat edény: nyolcz hamvveder (mindegyik alatt egy-egy támkő), és nyolcz kis edény, a hamvvedrek oldalaihoz hozzátapadva. S ezzel világos vala előttem, hogy eme sírűregben nyolczan vannak eltemetve. De meggyőződtem arról is, hogy e nép is tartja a pogány szokást, mely szerint étkekkel telt edényeket

rak halottjai mellé. Az egyik hamvvederben a csontok tetején egy kis tekerceses bronzgyűrűt találánk. Ellenben az edények elannyira szét valának ázva, hogy legnagyobb vigyázat és ügyekezett daczára se vehettük ki épen. Ez üregnek hossza másfél öl, szélessége öt láb volt.

A másik halotti gödör ugyan ily mélységű lehet, az előbb említetthez alig három láb távolságra. Ebben is találánk edényeket, de ezek is széthulltak, s darabonkint vettük ki a földből. E sírgödörnek, melyet szintén kővel kiraktak, hossza egy öl és öt láb, szélessége pedig egy öl volt. Az egyik hamvveder mellett gyönyörű bronzcsörgő feküdt és egy vastag fejetlen bronztű. Eme csörgő sokban hasonlít a köznépnek szokásos lócsörgőhöz, igen szép és erős munkára mutat, gyönyörű patináját bámulja mindenki.

Kis távolságra ez utóbbi sírgödörtől egy sírfészek feküdt; azonnal kibontásához fogtunk, a mint fél láb mélységben megláttuk a jelkövet. Közvetlen a kő alól négy edényt vettünk föl: egy nagy hamvedényt és három kis bögrécskét. A hamvvederre tál volt borítva, a hamvvederben csont, a csont tetején bronzborotva.

Ez után abbahagyván az ásatást, futtában megnéztem még a nagy vízmosást, mely a Czinegés-hegy alja mellett végigfut. Egykor e hely is sírhelyül szolgált. Szélein égetett és apróra tört embercsontokat, edénytöredékeket találni. Ez alkalommal egy meglehetősen ép kis edény is akadt kezembe.

Miután az edények alak- és czifrázatra hasonlítanak, sőt sokban megegyeznek a közeli piliniekkel, azt állítom, hogy Pilin és Lapujtó őskori lakói egy és ugyanazon nép voltak.

Tavaszzsal, ha Isten megsegít, az ottani földbirtokos és lelkes ügytárs Mocsáry Ödön barátommal hozzáfogunk az ásatáshoz.

Végül a határban figyelmet érdemlő helynek tartom a Csata völgyet, elnevezésénél s azon körülménynél fogva, hogy itt is edényeket találni. Vajha ezzel régészetünk számára gazdag bánya nyíljon, mely felvilágosításul szolgáljon egy kihalt nemzet multjáról!

B. Nyáry Jenő.

Két elítélt hazai emlék.

Ha valakit halálra ítélnék, fájdalom fogja el minden gondolkodó emberbarát szívét, és bármily elvetemedett legyen is az elítélt, léte utolsó perczeiben érdeket kelt maga iránt. Hiszen őt csak napokig, órákig lehet még látni. Az emberek aztán kutatják, vajjon csakugyan oly gonosz-e a szerencsétlen, nem tett-e még is jót is az emberiségnek? szóval fürkészik élettörténetét, megvitatják jó és rossz tulajdonait, és eljutnak végre azon pontra, hol azt kérdezik: van-e az embernek joga embertársa élete felett ítéletet hozni? Hasonló gondolatok, érzések közt szemléltem én két hazai történeti emléket mult őszzsel Kolozsvárott. Az emlékeket jól megnéztem; mert tudtam, hogy utolszor látom, tudtam, hogy pár hó múlva, ha ismét jövök, kő kövön nem lesz. Megszemléltem a műmaradványokat, s emlékül le is rajzoltam. Azután borus szívvvel távoztam és mintegy elkeseredve nemzetem iránt, mely dicsó multja tannuit méltatlanul porba tiporni engedi; ezen két elítélt emlék Kolozsvár városa Hidkapuja és Magyarkapuja voltak, melyek a városi tanács többségének határozata szerint, még 1869-ben voltak lebontandók. Ha meggondoljuk, hogy ily rombolások, hazai s műtörténetünkön mily csorbát ejtenek, csodálva kérjük: a kormány, az akadémia, vagy egyéb egyeslet miért nem szólal fel, miért nem világosítja föl az illetőket, hogy tudtokon kívül ne vétkezzenek?

Mindez megtörtént ezelőtt 4 évvel a magyar történetbuvárok nagygyűlése alkalmával, midőn a város tanácsa a falai közt tanácskozó tudósok által felkérgetett ezen kapuk megvédésére; azóta irt az akadémia Kolozsvár városa tanácsának ezen ügyben, sőt több helybeli jeles férfiú szövetkezvén, mindent megtett, a mit ezen emlékek föntartása érdekében megtehetett. — Hasztalan! A párt, mely e kapuk lebontását sürgeté, leginkább azzal indokolta eljárását, hogy a kapuk szűk voltuknál fogva, a közlekedés hátrányára vannak, az e célra kiküldött és szakemberekből állott bizottmány ellenben kimutatta, hogy amaz érvek alaptalanok, mert az utat igenis jól el lehet a kapuk mellett vinni, másrészt pedig a kaputornyok oly jó karban

vannak, hogy fentartásuk a városnak semmi költségébe sem került volna.

A külföld egészen másként tesz ily esetekben. Franciaország évenként több százezer forintot költ hasonnemű történeti becsü vagy műemlékek megvédésére, vagy helyreállítására, — és jaj volna ott valamely municipiumnak, ha ily emléket lebontana, jaj a közvélemény előtt, mely rendezett művelt országban, ily barbarismust meg nem tűr, és jaj a törvény előtt, mely ily nemzeti bűnt súlyosan fenýítene. És nálunk ? Nálunk elpusztítják azt a kevés történeti emléket is, melyeket eddigelé a kegyes sors ellenség és főleg minmagunk ellen megvédett.

Legyen szabad e helyütt — mert nagyon ide illik — egy történetkét elbeszélni. Éjszak-Németországban van egy szép régi város; neve: Lübeck. E városnak, valamint Kolozsvárnak, szintén van még néhány régi kapuja. E kapuk között legszebb a Holstein-kapu. Időjárával ez építmény sokat szenvedett. Már már dűledezni kezdett, a város polgármestere jelentést tett a tanácsnak e körülményről, s egyszersmind egy helyreálítási tervet is terjesztett elé, melynek költségvetése 30,000 tallérról szólt.

30,000 tallér sok pénz! A város atyái meghökkentek ezen összeg hallatára, és mert e tanácsban is voltak egyének, kik korunk civilizációját azzal vélik kimutathatni, ha a mai polgárosultság szülőjének, a középkori civilizációnak emlékeit lerontják: elhatározták tehát, hogy ezen történeti emléket, előbb lerajzolják, felmérik, aztán pedig, bár fájó szívvvel, de lebontják. Ezen hír csakhamar végigjárta Lübeck polgárait, és mindenütt kellemetlen befolyást gyakorolt a kedélyekre; legkellemetlenebbül hatott pedig a vendéglősczéh értelmes elnökére, ki rögtön gyűlést hirdetett, mely a következőkben állapotodott meg: a polgári vendéglősök gyűlése — belátva, hogy az utazók jó része városukat csak nagyszámu történeti és művészeti emlékek végett látogatja, és mert az ebből eredő haszon nagyrészt a vendéglősök zsebébe vándorol — elhatározza, hogy polgártársai közt e kapu fentartása érdekében pénzt fog gyűjteni, és a netán hiányzó összeget, saját erejéből fogja fizetni . . . Az emlék meg volt mentve és még századokon át fogja e város egyik diszét képezni.

Igy tesz a külföld.

Ha nálunk e romboló eljárás az egyetlen volna, tán el lehetne hallgatni, de Szebenben, Segesvárott és egyéb városokban is vannak ily bontási tervek, melyek kivitelét, ha minden történeti emlékeinkből kipusztulni nem akarunk, minden erővel meg kell hiusítanunk. Nem kétlem van elég tudatlan, vagy rossz akaratú ember, ki azt fogja kérdeni, miért tartjuk fönn az emlékeket? mi hasznuk? de az efféle műveletlen egyéneket capacitálni nem, csak nevelni lehetett volna, annak idején. A törvényhozás feladata idevágólag közbenjárni, miután megtagadjuk a kormánytól a jogot, hogy autonom község ügyeibe avatkozzék; pedig uraim! történeti és műemlékeink nem egyes város, hanem az ország, a nemzet tulajdona, és ezért sehol sem áll jogában egy községnek, illetőleg tanácsnak sem ily épületet lebontatni, mely felett csak a nemzet van hivatva határozni, képviselői által. Törvényre van tehát szükség. melyben világosan ki legyen mondva, hogy mielőtt valamely történeti vagy műemlék lerontatnék, kötelessége a községnek, azt a kormánynak bejelenteni és erre engedélyt nyerni. A kormány a dolgot szakemberek által szigorúan megvizsgálván, csak azután fogja elhatározni, nem káros, nem mű- vagy történeti veszteség-e a szóban forgó emléket lerontani, és ha igen, úgy az emléket föl fogja méretni, lerajzoltatni, hogy az emlék legalább rajzban maradjon az utókorra.

Hogy az említett két városkapu, melyek történetünk sok jelenetének voltak tanui, művészi, archaeologiai, és stratégiai szempontból csakugyan érdekesek, arról bárki meggyőződhetik.

Óvakodjunk lebontani azon kevés emléket, melyekkel a külföld előtt bebizonyíthatjuk, hogy már a középkorban civilizált nemzet voltunk.

Vajha meggondolják Kolozsvár lelkes polgárai még az utolsó perczben, hogy mit cselekesznek? Nem lehet-e a határozatot még most megsemmisíteni? Bizonyára az egész haza köszönettel tartoznék Kolozsvár lelkes polgárának, ki polgártársait felvilágosítva, megmentené az emlékeket, melyeket a késő bánat többé nem lesz képes visszaadni!

Schulcz Ferencz.

Henszlmann jan. 31-iki interpellációja.

Midőn minap szerencsém volt a történeti emlékek országos felügyeltetéséről szóló törvényjavaslatomat a t. ház asztalára letenni, szükségesnek láttam kimondani, hogy e tekintetben „most kell intézkednünk, különben félő, hogy majd nem lesz miről intézkedni.“ S ime pár hét alatt oly tények jöttek tudomásomra, melyek e félelmet tökéletesen igazolják; mert a vasvári régi kaputornyot ez idő alatt már is lerombolták, Kolozsvárt pedig két bástya-tornyot akar lerombolni az odvaló képviselő-testület, következő határozattal: „hogy a régi várfal e maradványai történelmileg nem oly fontosak(?!), mint a város jelenlegi azon feladata, hogy területén az időszerű közlekedési könnyebbítések, utca- és tér-rendezések minél czélszerűebben végbemenjenek, valamint annál fogva is, hogy a városi közvagyon jelenleg nagy részben igénybe van véve s a kaputornyok fentartási költségei még növelnék azt — lebontását elhatározta.“ Datum Abderae 1869. évi jul. 21-én.

A halálra ítélt két (hidkapu és magyarkapu) torony „*történelmileg nem o'ly fontos,*“ mert azokat Mátyás király építtette 1476. és 1477-ben; nem fontos, mert ezek a bástyákkal együtt a régi erődítési rendszernek oly példányát képezik, minőnek párját nem találjuk többé Magyarországon, mert az egyik torony előtt még erősített előudvar is fenmaradt, minő a legnagyobb ritkaságok közé tartozik; mert másutt, hogy a lakaszárnyák unalmas egyidomuságát megszakasszák, ha nincs régi, építenek új kapukat és tornyokat, és nem járnak Kolozsvárra iskolába, hogy ott megtanulják „az időszerű közlekedési könnyebbítéseket“ és a megtakarítást a szellemi, tudományos és művészeti czélok rovására.

S ez történik második fővárosunkban! Történik történelmünk iránti minden kegyelet félretevésével s történik, mert a jó békés polgárok nem tudják, hogy a régi erődítési rendszernek feltalálása, alkalmazása és a végtelenig menő éles eszű módosítása legvilágosabb tanuságot tesznek őseik értelmiségéről és erélyéről, és ha e tanuságok nincsenek, hihetnők, hogy ezek is úgy, mint utódaik, jó keresztények voltak ugyan, ha-

nem rossz zenészek; „gute Christen, aber schlechte Musikanten.“

Én ellenben kegyelettel viseltetem a történelem szelleme iránt s ezért annak tanulságos teremtményeit fenn akarom tartani, mint fenntartják egész civilizált Európában, miért is következő kérdést intézek a t. belügyminister urhoz:

1-ször. Van-e tudomása arról, hogy a kolozsvári képviselő-testület 1869. júl. 21-én hozott határozata szerint a városi falak történetileg és régészetiileg igen érdekes két régi kapu-toronyának végkép el kellene tűnnie?

2-ször. Ha van, tett-e lépést, vagy szándékszik-e lépést tenni, hogy ezen, korunk tudományos és művészeti nézeteivel homlokegyenest ellenkező szándék, mely a művelt külföld roszalásával szükségkép találkozónék, ne menjen teljesezésbe, ellenkezőleg a fölötte érdekes emlék tovább is épen tartassék?

I n d o k o l á s

a történeti és műemlékek és régiségek fentartásáról, biztosításáról és kijavításáról szóló törvényjavaslathoz.

Oly törvényjavaslatot teszek le a ház asztalára, melynek tárgya, ha ugyan nem a házban, a hazában már valóság volt. E tárgy, ha a mindennapi anyagi szükségletet nem illeti, annál inkább a szellemit, a kegyeletit, multunk és jövőnk iránt; mert ha itt most nem intézkedünk, félő, hogy majd nem leend mi iránt intézkednünk.

Törvényjavaslatom tárgya a *történeti és műemlékek körüli intézkedés országos felügyelet alakjában.*

Ezen országos felügyelet kétféle műemlékekre kívántatik, az ingatlanokra és ingókra;

a) amazok sorába tartoznak: a római kor előtti kő- vagy földalkotmányok és halmok, a római és középkori történeti építmények, mint: templomok, tornyok, várak, erődök, álló táborok, fürdők, vízvezetékek, mértföldmutatók, síremlékek, sarkophagok, áldozati és fogadalmi oltárok, községházak, kolostorok, kápolnák, halotti mécsek, ugynevezett ördög- vagy

Csörszárkok, római sánczok azaz gyűrűk, szóval minden néven nevezendő meghatározott helyhez kötött építmények;

b) az ingóműemlékek közé sorozzuk: a domborműveket, szobrokat, zománczokat, mozaikokat, képeket, festett táblát és ablakot, miniatureket, fegyvereket, vallásos szertartási eszközöket, butorokat, hangszereket, koronákat, ruhákat, gyűrűket, czímereket, érmekeket, pecséteket, karpereczet, násfát, mindenemű edényt, szóval minden néven nevezendő régi történeti vagy művészeti becsesel bíró régiséget.

A műemlékek iránti országos intézkedés vagy legalább központi felügyelet nálunk már létezett; mert midőn az absolut kormány 1856-ban felállította Bécsben a középponti régészeti bizottmányt, kiterjesztette ennek hatását Magyarországra is egész 1861-ig, és mondhatni, hogy azon öt év alatt sokkal kevesebb műemlék és régiség ment veszendőbe Magyarországon is, mint hasonló időszakban akár előbb, akár utóbb; mondhatni, hogy nagyobb mérvben csak akkor kezdtük megismerni, mink van, mennyi maradt fenn és miként kell megismerkedni a tudomásunkra még nem jutottal.

Remélem, hogy azon jó és czélszerű közt, mit az absolut kormány törvénytelenége daczára, nálunk meghonosított, nem fogja tovább szünetelni engedni e tárgyat sem országgyűlésünk, sem kormányunk.

E nézetben volt maga a hajdani helytartótanács is, mely csaknem hét évi levelezésben az akademiával sürgette az országos felügyeletet a műemlékekre. Azonban már számolva voltak napjai, és sok más közt ezen ügyet is örökségül hagyta a jelen ministeriumra, mely ezt legujabbi költségvetésében elvégre felkarolta.

Az utóbb lefolyt hét év alatt számos műemlékünk végképen vagy elenyészett vagy megrontatott, tanusítja ezt a magy. tud. akademia régészeti bizottmányának siker nélkül tett sok felszólítása és kérelmezése.

Hogy csak egyetlen egy példát hozzak fel: legjelesebb, legismertebb és legtöbbre becsült emlékünk a kassai székesegyház; ezt az értelmetlenség és tudatlan góg 1861 után a nevetségig elferdítette; felhivom tanuul Kassa város tisztelt képviselőjét, ki ha jól vagyok értesülve, mint polgármester, „magna

pars fuit“ abban, hogy Kassa városa a templom tatarozására, hiszem mást remélvén, mint mi valóban történt, évenként 10.000 frtot megszavazott.

A kassai flagrans esetet, mely határos a vandalismussal, számos más helyen utánozták és utánozzák még ma is.

Jelenleg, midőn a vasutak mély barázdákat húznak hazánk számtalan vidékén, sok régiségek támadnak fel a föld sirjából; de nagy része, mely nemzeti muzeumunknak diszére válhatnék és a tudományos kutatásnak bő anyagot szolgáltatathatna, kíváncsiorol a külföldre, leginkább pedig az e tekintetben már amugy is dúsgazdag Bécsbe.

Itt tehát gyors és erélyes segítség, tekintélyes hivatalos intézkedés kell, hogy, a mi még van, s újra feltaláltatik, ne rontassék meg, ne vesszen el, ne vándoroljon a külföldre, de e tisztt az akademia régészeti bizottmánya, mely eddig ezen ügygyel foglalkozott, nem teljesitheti, részint nehézkes mozgása, részint közvetlenség és kellő tekintély hiánya miatt, itt csak is országos intézet segíthet.

Mindezeknél fogva a tisztelt háznak törvényjavaslatomat ismételve figyelmébe és elfogadásra ajánlom.

A m. tud. Akademia

Archaeologiai Bizottsága.

(Felállittatott 1858.)

Kubinyi Ágoston, igazgató és tiszteleti tag, bizottsági elnök.
 — Gr. Andrássy Manó l. t. — Dr. Arányi Lajos l. t. — Dr. Érdy János r. t. — Dr. Henszlmann Imre l. t. — Dr. Ipolyi Arnold r. t. — Id. Kubinyi Ferencz l. t. — Mátray Gábor l. t. — Paúr I. án l. t. — Pauer János l. t. — Pulszky Ferencz t. t. — Dr. Rómer Flóris l. t., bizottsági előadó és szerkesztő. — Dr. Rónay Jácint r. t. — Szalay Ágoston l. t. — Dr. Toldy Fer. r. t. — Torma Károly l. t. — Dr. Wenzel Gusztáv r. t.

A bizottsági rendes haviülések napjai 1870-ben: január 4-én, február 1-én, márczius 1-én, april 5-én, május 3-án, junius 7-én, oktober 4-én, november 8-án, deczember 6-án.

B. Nyáry Jenő honti köeszközeinek táblázata.*)

Tárgy	Hosszaság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lelhely	Észrevétel
		Él	Fok					
1 Vésű	3" 1'''	1" 3'''	1" 1'''	1'''	szürke alapon világos zöld pontozat	homokkő	Bago- nya	
2 "	1" 3'''	1" 1'''	3'''	1'''	"	"	"	
3 "	5" 1'''	3" 1'''	1"	1"	sárgás fehér	mészkö	Borfő	
4 "	2" 2'''	2"	2'''		sötét-zöld, fe- hér márvány- zattal	kigylakő	"	
5 "	3" 2'''	1"	2'''	1"	világos barna	homokkő	"	
6 "	3" 2'''		2'''	1"	sárga alapon barna és kék pontozat	"	"	éle fölfelé kanya- rodik, felül göm- bölded saru alaku
7 "	2" 1'''	1" 1'''	1" 1'''	1'''	fekete	kemény kovapala	"	
8 "	3" 2'''	2"	2"	3'''	"	"	"	
9 "	2"	1" 1'''	3'''	1'''	"	"	"	
10 "	3" 4'''	3'''	1" 2'''	1"	"	"	"	

*) Ezen táblázat pontosságra nézve első, melyet a m. archaeologusoknak emutathatunk; néhány napi, egykét faluba tett kirándulás eredménye, és tagad-
atatlan tanujául szolgál annak, hogy mennyi kincs rejlik a nép kezében, csak
titkos kulcsot birjuk annak felszabadítására!

R.

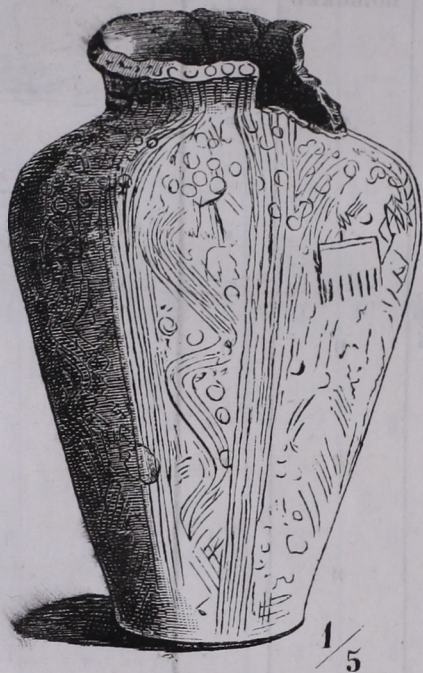
Sorszám	Tárgy	Hosszaság	Szélesség		Magasság	Szín	Kőnem	Lehely	Észrevétel
			El	Fok					
11	Csákány	10"	2'''	1" 1'''	2"	szürkés zöld	homokkő	Borfő	töredék
12	Szekercze	7" 2'''		1" 3'''	1" 3'''	hamuszín	"	"	függőleges áll.
13	Vésű	3" 2'''	2" 2'''	2"	2'''	sötétzöld sötétebb pontozattal	kigylakő	Bori	készülő félben két vége még leterjed
14	"	2" 3'''	1" 2'''	1" 1'''	1'''	sötétzöld, sűrűn pontozva feketével	"	"	
15	"	2" 1'''		2'''	2'''	fekete	kemény kovapala	"	függőleges áll.
16	"	1" 2'''	2'''	3'''	2'''	"	"	"	
17	"	3" 2'''	2'''	2'''	1" 1'''	"	"	"	
18	"	2"	1" 3'''	1"	2"	világos-zöld alapon fekete erezet és sötétzöld pontozat	márvány	"	színe feltűnő szelészolása is bmulatra méltó
19	"	3" 2'''		2'''	1" 1'''	világoszöld, tarkázva sötétzölddel	kigylakő	Dalmad	éle fölfelé kanyarodik, gömbölyteteje kerekdesaru alakú, talp gyalu?
20	"	3"	1" 3'''	2'''	2'''	piszkos sárga alapon márványzat	homokkő	"	
21	"	2"	1" 2'''	1" 1'''	2'''	kékes szürke	"	"	
22	"	2"	1" 2'''	1"	1'''	zöldes	"	"	

Tárgy	Hosszaság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lelhely	Észrevétel
		Él	Fok					
3 Vésű	1" 3"	1" 2"	2"	1"	világosbarna	homokkő	Dal- mat	
4 "	1" 2"	1" 2"	2"	1"	sötétebb barna	"	"	
5 "	10"	3" 1"	1" 3"	1" 1"		"	"	súlya 3 font
6 "	2" 2"	1" 2"	3"	1"	szürke alapon zöld erezet és pontozatok	"	"	
7 "	2"	1" 2"	3"	1"	szürkés	"	"	
8 "	2" 1"	2"	1" 2"	3"	sötétbarna	"	"	
9 "	2"	1" 2"	3"	1"	szürkés	"	"	
10 "	3" 2"	1" 1"	1"	1"	fekete	kemény kovapala	"	szépen kidolgoz a
11 "	1" 3"	1" 1"	2"	2"	"	"	"	
12 Szekercze	1" 2"		1" 2"	1" 2"	"	homokkő	"	éle függőleges, tompá, 3" széles- ségű, át volt lyu- kaszta
13 Vésű	3" 2"	1" 3"	1"	2"	sötétzöld feke- tézve	kigylakő	De- ménd	
14 "	2" 3"	3"		2"	"	"	"	

(Folyt. követk.)

Czifra barbarkori edény.

A n. muzeum lomtárában találtam egy fazékféle edénynek darabjait, melyeket összeállítva bemutatok olvasóimnak (l. 1. ábra). Mi ezen edényt nevezetessé teszi, az nem azon hat 3·5 centim. széles függélyes szalag, mely az edényt ugyanany-

1. ábra.

2. ábra.

nyi mezőre osztja, sem a mezőknek terét majd egészen fedő, szintén 3·5 széles, ide-oda hajlott cifraság, vagy azon 0·6 centim. átmérőű szabálytalan körös vonalak, melyek az edény szája karimáját egy sorban, nyakát köröskörül három sorban diszesítik, és még oldalain is majdnem fenekéig lehetnek: hanem azon, épületeket képző rajzok, (l. 2. ábr.) melyeket mellékletünkben hiven bemutatunk. Nem lehet semmi kétség, hogy a fennemlített 3·5 centim széles, 14 barázdájú szalagok ugyanegy fésűforma szerszámmal készültek, melynek fogai nem álltak egyenlő távolságban, sem egyforma hosszúsággal nem bírtak, mint ezt a vonalak közti tér, és a barázdák különféle mélysége tanusítja; úgy bizonyos az is, hogy a cifrázó művész a szalagok bekarczolása után a szabálytalan kördísz valami erős tollal, vagy üres csonttal nyomta a nedves agyag-

ba, de, hogy a házféle alak különböző vonalait szabad kézzel karczolta a hullámozó szalag közt fenmaradt üres térre, az is bizonyos. Az edény aligha korongon készült; anyaga durva, vörösesre van égetve, és ősi művészetünk első jeleivel bír, melyek még elég kezdetlegesek. Mértékei ezek: magassága 26 cent.; legnagyobb öblössége 21 cent.; szájának belső világossága 12 cent., fenekének átmérője 9 centim. — Örökké kár, hogy eredetének semmi nyomát sem találhattam! A szives ajándékozó talán rá fog ismerni ezen rajzra, mely a maga nemében muzeumunkban *unicum* és valóban nagy köszönettel vennők, ha e becses agyagműről biztos tudósítást nyerhetnénk!

R. Fl.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870-iki márcz. 1., a m. n. muzeumban, tartott III. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: dr. Arányi Lajos, dr. Érdy János, dr. Henszmann Imre, dr. Rómer Flóris, dr. Toldy Ferencz b. tt.

20. Felolvastattak a következő levelek:

1. (23.) *Torma* Károly munkát ígér kiadványaink számára.

2. (25.) Id. *Mogyoróssy* János a békés-gyulai muzeum néhány érmét küldi be meghatározás végett.

3. (26.) *Czóbel* Imre, Anarcsról, igen érdekes leletről értesít, melyben pattogtatott, csiszolt kőeszközök és bronz-karperecz fordultak elő.

4. (27.) *Bubics* Ede jelentése a szombathelyi nem-sikerült régészeti gyűlésről.

5. (28.) *Meczner* József, Korláthról, közreműködését igéri obsidián-eszközök keresésében.

6. (29.) B. *Nyáry* Jenő czikket küld a lapujtói ásatásokról.

7. (30. 32.) *Mekovecz László*, varasdi mérnök, több horvátországi vár rajzát és fölmérését küldi — munkálkodását a bizottságnak felajánlván. A bizottság ez ajánlatot szívesen veszi.

8. (31.) *Lacsny Vincze*, hernád-kércsi esperes, több érdekes régiség beküldését igéri.

9. (33.) *Szilágyi Ferencz*, f.-dobszai birtokos, az ott talált régiségeket írja le.

10. (34.) *Lehoczky Tivadar* *gyönyörű obsidián-gyűjteményét a muzeumnak ajándékozza*. E tekintélyes gyűjtemény e nemből Európában talán most az egyedüli.

11. (35.) *Wimmer*, nyomdavezető, igéri, hogy a Zalamegyei falképek színes nyomataiból legközelebb ismét küld néhány táblát.

12. (36.) *Radvánszky Antalné*, b. *Podmaniczky Mária* őmltsága *varsányi* kertjében napfényre került leletről tudósít, s a szerkesztőséget teendő ásatásokra szólítja fel.

13. (37.) *Ebenhöch Ferencz*, esperes, kővésűkről (*lapoguta*) és kőbaltáról (*lánczos-mennnykőről*) tesz jelentést.

14. (40.) *Vetsera Albin*, őfelsége portugalliai követe, a sz.-pétervári Corvin-codexről tudósít.

15. (41.) *Zucker*, az erlangeni könyvtár segédőre, szolgálatát ajánlja az ottani Corvin-codex táblája fényképeztetésére.

16. (42.) *B. Nyáry Jenő* hontmegyei szarvasagancs-eszközairől tudósít.

17. (44.) *Gelbmann Márton*, szomodi plébános, a sz.-miklósi románkori leletet írja le.

18. (45.) *Nagy Sándor*, Aradmegye első alispánja, a szerkesztőt szólítja fel a m. orvosok és természetvizsgálók gyűlése alkalmával szervezendő *régészeti kiállítás* életbeléptetésére.

19. (48.) *Marossy János*, gyógyszerész, Gyomán talált több római érmet küld.

20. (49.) *Pelargus János*, ev. lelkész Alsó-Dörgicsén, rendkívüli buzgalomról tanuskodó levélben, balatonvidéki több igen érdekes leletről értesít.

21. (50.) *Wurmbrand G.* gróf felszólítja szerkesztőt, lépjen be a Bécsben alakulófélben lévő *anthropologiai* társulatba, és erre Arányi és Henszlmann tagokat is szólítsa fel.

22. (51.) *Dr. Óváry Pál* igen szép obsidián-nucleust küld

Fancsalról, valamint több éremnek lajstromát, melyek eladók. Mind e levelekre szerkesztő fogja a bizottság szívélyes köszönetét jelenteni.

23. *Stornó* Ferencz lékai és rótei rajzai bemutatattván, szerkesztő bizatott meg, hogy *Stornó* úrral értekezzenek.

Pest, 1870. márczius 2.

Jegyzette:

Dr. Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

I.

Ismerve kegyed tudományos érdekeltségét, melylyel a régiségek iránt viseltetik, s muzeumunkat folytonosan gazdagítja, a következő tárgyakat, és pedig egy urnát, egy kisebb edényt, egy kőbaltát, egy, hegye felé eltört kőkést, egy rézkarikát kapcsával és négy darab gyöngyidomot, melyek kisvárdai és anarcsi birtokomban a rét szélén, sáncz ásás alkalmával találtattak, azon czélból bátorkodom mellékelni, hogy, ha arra érdemesek, nemzeti muzeumunkban foglaljanak helyet.

Megjegyzem, hogy a kisvárdai homokdombokban sok urna van, melyek fölásatását azért nem sürgetem, mert legfőbb óhajom lenne, ha az kegyed szakértő utasítása szerint történnék.

Anarcs.

Czóbel Imre.

Ezen fölötte becses küldemény együtt fog a m. n. muzeumban felállíttatni, mert világos bizonyosága annak, hogy honunkban a kovakések, csiszolt balták, korongon készült hosszú nyakú tejesköcsög idomú edények és bronz-karpereczek együtt találatnak!

Ám legyenek másoknak különféle kő-, bronz- és vaskorai, nálunk úgy hiszem csak kő-, bronz- és vastárgyakról fogunk szólhatni, míg igen biztos leletek nyomán az előbb említett korszakok be nem lesznek bizonyítva.

Ezekből, a magyar korona területe legnagyobb részének

sokkal későbbi betelepítése következne, és azon százezres évek, melyekről talán nálunk is némelyek ábrándoztak, valószínűleg a történelem keretébe is be fognak illeni.

Ásni jövök, a mint az idő és foglalkozásom engedi; de alig várom, hogy már legyenek fiatalságunk közt szakképzettek, kiket a sok, barátságos meghívás folytán, gyakorlatra ki lehessen küldenem.

R.

II.

... Varsányi birtokomon fekvő kertemben, m. hóban történt forgatás alkalmával régi cserép-edényekre, urnákra, állatsontokra akadtam. Figyelmessé tétetvén ez által arra, hogy ugyane birtokomon régebben is több helyütt találtak régiségeket, a forgatást saját felügyeletem alatt folytattatám, s annyi urnára, edényre akadtam, miként meg lehetek győződve, hogy e területen sok régiség volna lelhető; ... de mert ezek kiszedése csak szabályszerű ásás, ... egy szakértőnek intézkedése s jelenléte mellett történhetnék ... a régiségek korszorúzott buvárához s elismert archaeologiai tekintélyhez fordulok azon kéréssel, méltóztassék ... fentebbi birtokomon ... az érintett régiségek kutatása iránt a helyszinén intézkedni s a földásásra kiállítandó munkaerőt tetszése szerint felhasználni

Pest.

Radvánszky Antalné,

b. Podmaniczky Mária.

Szaktudományunk jövője már biztosítotttnak látszik, mivel hazánk lelkes hölgyei is részt kezdenek venni komoly foglalkozásainkban. *Radvánszky Antalné* ő mltségát nem a pusztá kíváncsiság viszi ezen nagyon érdekes térre, hanem a komolyabb tudvágy, melytől ösztönöztetve, ő mltsága a szükséges szakkönyveket is megszerzé. Örömmel üdvözljük a méltóságos asszonyt körünkben, remélvén, hogy sok tudományos kincset rejtő varsányi telkét más hirneves lelhelyek sorába fogjuk beigatni. Csak akkor fog nálunk a régiség-tudomány

azon színvonalra emelkedni, melyen a nyugati és északi népeknél látjuk, ha nem tervnélküli dúlásokban és a leletek rendezetlen összehalmozásában fogjuk örömlünket találni, hanem ha rendes jegyzőkönyvek vitele mellett, lassan és okoszerűen napfényre hozzuk azt, mit a kegyeletes anyaföld évezredek óta számunkra megmentett.

R.

III.

Meggondolván, hogy nemzeti muzeumunk oly intézet, mely a régészetre nézve valódi iskola, s oly hely, mely egyuttal izlésünk s műveltségünk mérője, s melyet ennél fogva minden honfinak támogatnia szükséges: elhatározám a gyűjteményemben lévő, jellegesebb *obsidián*-műeszközöket, melyeket tavaly *Beregvármegye* területén, leginkább pedig az úgynevezett *Hosszúhát-hegy* nyugati lejtőin legnagyobb részt magam találtam, ez *intézetnek ajándékozni*. Igaz, hogy e tárgyak csekély gyűjteményemet díszíték, s én azok szemléletében mindig gyönyörűt leltem, annál inkább, mert ily tárgyak hazánkban, még most, vajmi ritkán fordulnak elő: mégis előnyösnek tartom, ha azokat a hazának közhasználatul átengedem; hadd vizsgálják meg ott a szakkedvelők, hadd nézegessék a tanuló ifjak, s nyerjenek ösztönt a régészetben nemcsak gyönyörködni, hanem az ily elrejtett tárgyakat a földhantok alól fardalmasan elő is keresni. *Szolgáljon egyúttal e küldemény az előbbivel együtt ez osztály alapjául*, mely adja Isten, mielőbb tekintélyre emelkedjék.

Mellékelve küldök tehát ez alkalommal: 21 darab *nyílcsúcsot*, 3 széles és 4 keskenyebb *késpengét*, 2 *vésűt*, 1 *fejszécske* alakú darabot, melynek egyik oldala domború, másika simított, valamint fokán is, mely egykor fanyélbe volt illesztve, dörzsölésnek nyoma látszik. Küldök továbbá 1 nagy darab *zöldszinű opál*, melyen a lepattogtatás nyomai szintén jól látszanak, valamint egy darabka *kovarczot*, — mely mint az opál, szintén *obsidiánok* közt fordult elő; — egy nagy és két kisebb *nucleust*, összesen 36 darabot. . . .

Munkács.

Lehoczky Tivadar.

Fogadja a lelkes hazafi a n. muzeum őszinte háláját, hogy gyűjteménye legszebb darabjaitól, annyi önmegtagadással, volt képes megválni, hogy azok közszemlére kitétetvén, a nemzet buzditására, s tanulmányozásra szolgáljanak. Példányképen két késpengét mellékelünk itt (l. 3. ábr.) és kétféle nyílhegyet, négy

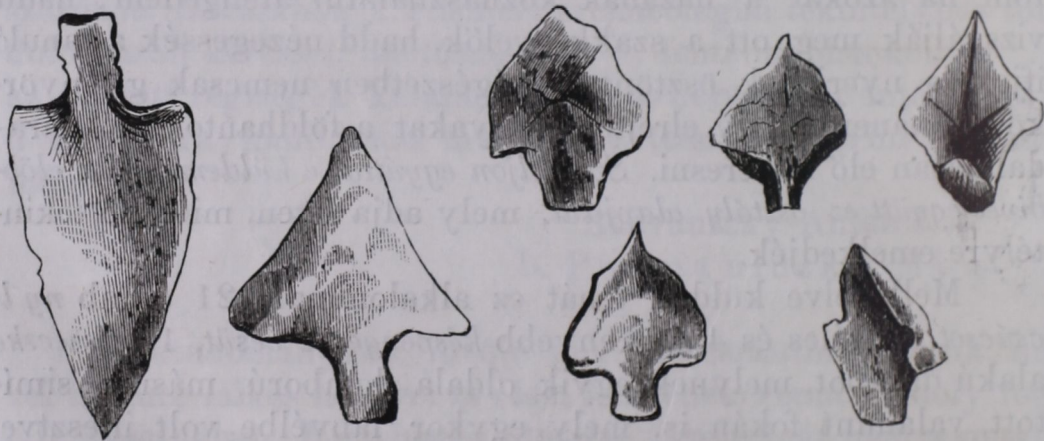

3. ábra.

4. ábra.

darabot, (l. 4. ábr.) melyek alsó végén a behorpadás arra szolgál, hogy nád vagy pálcza végére szurokkal és faháncs-csal rá lehessen erősíteni, és hét olyant, (l. 5. ábra) melyek nyéllel birván, a nád üregében alkalmaztathattak.

5. ábra.

Ha kegyes olvasóink efféle, vagy más hasonló obsidián-vagy kovanyílhegyeket találnak, milyenek Nyitramegyében Kelecsényi József, Koronczón Ebenhöch Ferencz, Kis-Béren Marossy János, Mogcsán b. Balassa Antal, Pécs táján Horvát

Antal urak által találtattak, szíveskedjenek azokról egykét sorral a szerkesztőséget tudósítani. Minthogy bizonyos korszakban a bronz ritkább volt a kőnél, természetes, hogy a nyilakat, mint elveszendő tárgyat *kőhegygyel* látták el a harczosok és vadászok, de mivel éppen a harcz és vadászat azon korban nem tartozott a ritkaságok közé, ha e tárgyakra figyelünk, ezeket nagyobb mennyiségben kell találunk. Alkalmasak ezek kutatására a homokos puszták; legjobb kutatók a pásztorok és iskolás gyerekek. Nagy szelek után bizonyos eredményre lehet számítani, csak legyen ki a népet keresésre ösztönözze, és némileg jutalmazza is. R.

IV.

... Utolsó közleményem óta Hontmegyéből — a *szarvas-agancs-eszközöket* ide nem számítva — negyvennél több gyönyörű *körégiség* jutott birtokomba, melyek leírását legközelebb küldöm

E.-Bást.

B. Nyáry Jenő.

Szivesen vesszük.

R.

V.

... Szépen jártunk a szombathelyi muzeum megalakítási tanácskozmányával! Bemegyek a hirlapilag kihirdetett időre . . . zöld reménynyel, s hallom, hogy . . . a gyűlésből nem lett semmi . . . A vidékről árva magam jelentem meg!

Kedvet veszít az ember, midőn minden iránt, a mi tudomány, művészet, szóval valódi műveltség, ily dermesztő hidegséget kell tapasztalni. Persze, itten nem lehet hangzatos phrázisokat mondani, sem népboldogításról beszélni

Lelhelyeim a környékben meglehetősen szaporodtak. Közel ide római falazatra akadtam, melyben a nagy téglák a be-

nyomott félkörű bélyeggel vannak ellátva; a kóragasz csupán hamvas agyag volt; mellette mindenféle edénydarab, téglatöredékek, agyag-gyöngyök, lópatkó stb. Meglehet, hogy itt fazekas-gyár volt.

Lukácsház.

Bubics Ede.

Be kár volna kedvét mások hidegsége miatt veszteni! Vagy azért, hogy nálunk későbbben pitymallik, mint kelet felé, ne is keljünk fel és ne dolgozzunk! Hagyján, a szégyen- és irigyság fogja majd idővel soraink közé készíteni azokat, kik most kinevetnek, sőt igyekezetünket gáncsolják! A sok gyáva miatt a vitéz nem hátrál — és csatát nyer! Nem törődven a lusta szomszédokkal, műveljük területünket, és evvel eleget, de sokat is tettünk. Vaknak kellene annak lennie, ki roppant haladásunkat, ezen irányban, nem látná; és hogy ez évről évre jobbra fog fordulni, hiszem; mert ha ezen hit nem ösztönözne, ma tenném le tollamat és írnék nagyobb előnyökkel és hírnévvel a németek és francziák számára.

R.

E g y v e l e g.

(A m. tud. akademia) egyik bölcsészet-történelmi osztályülésén Henszlmann Imre I. tag a római katakombákról, illetőleg azon kutatásokról értekezett, melyeket ez irányban Rossi tön. E terjedelmes földalatti helyiségeket, melyek a legrégibb keresztényeknek, főleg üldöztetésük idején köztemetőül szolgáltak, néha elhagyott kőbányák képezték, de gyakrabban külön e célra vágattak kőbe. A katakombák többnyire szűk, elágazó folyosók, itt-ott emeletekben egymás fölött, oldalt sírokkal, vagyis a kőbe vágott négyszögű mélyedésekkel s kölapokkal fedvék, melyeken az illető sírirat. A szűk és egymást keresztül szelő folyosók között helylyel-közzel tágasabb, kápolnaszerű hézagok fordulnak elő, melyek istentiszteleti gyűlhelyül szolgáltak. Rendesen ily helyeken volt valamely vértanu sírja, melyet sarkophag jelzett s melyet egyúttal oltárul lehetett használni. E sarkophagok gyakran képművekkel díszítvék, s e kápolnaszerű helyiségekben nem ritkán falfestményekre is akadunk. A legtöbb s legterjedelmesebb katakomba Róma közelében létezik. A legrégibbek az első századig vihetők fel. Nagy-Konstantin idejéig temetkezési, azután istentiszteleti helyek voltak a VIII. századig, a midőn azok Róma ostroma alkalmával a longobardok által részben földülattak, s nemsokára megközelíthetlenné váltak s ennek követke-

tében feledésbe mentek. Ez irányban kutatásokat tettek: *Bosio* (1560 – 1600.), újabb időben *Marchi* tudós jezsuita, legújabbban pedig *Rochette*, *Perret*, főleg azonban *Giovanni Battista de Rossi* (szül. 1822. febr. 23. Rómában), kinek fölfedezései a keresztény archaeológiára nézve korszakot alkotók.

Henszlmann a ker. archaeológiára vonatkozó műveket tanulmánytárgyává tevén, idevágólag saját munkát állított össze, mely a katakombák körül *Bosio*-tól *Rossi*-ig tett kutatások történetét s irodalmát foglalja magában s közelébb nyomtatásban is meg fog jelenni. E művéből olvasott fel néhány szakaszt.

Értekező szerint a görögből származó *katakomba* (catacumbae) szó későbbi használatu. Ez ó-keresztény temetkezési helyek eredeti neve a görög *koimeterion* volt, a mi annyi, mint: nyughely; ebből származott a latin *coemeterium* s végül a magyar „*czinterem*“ is. A Róma körül fekvő coemeteriumok között legnevezetesebb a coemeterium Calixti, a via Appia-n, mely egyebeken kívül több pápának szolgál nyughelyül; e mellett, barlangban, sz. Czeczilia maradványainak. Régebb ennél a szomszédos coemeterium praetextati, mely az első században keletkezett, s melyen még római fény nyomaira akadunk, míg a későbbi czintermek már inkább egyszerűek.

(*Hát csak Vogt ittléte óta kezdünk mozogni?*) Így van az, ha az irodalmi mozgalmak csak egy irányban méltattatnak némi figyelemre. Legalább húsz éve annak, hogy id. *Kubinyi Ferencz* a legérdekes tárgyakat gyűjté az ember őstörténetéhez, melyek a nemzeti muzeum efféle tekintélyes kiállításának nagy részét teszik, ugyanannyi időtől fogva írja *Érdy* érdekes cikkei a sírhalmokról, értekezik *Szabó József* az akademiában az angol köeszközökről; évek előtt hozta a „*Kalauz*“ *Vogt* tanár ugyanazon cikksorozatát, melyet nemrég Pesten előadott; szólnak e tárgyról archaeologiai munkálataink, és egyetemi előadásunk, értekeztek *Pulszky Ferencz* Pesten és *Könyöki József* Pozsonyban; és ime egyszerre lépnek fel hazai lapjaink azon valóban nevezetes fölfedezéssel, hogy csak az által léptünk az európai civilizatio színvonalára, hogy *Vogt* előadásaira oly szép számmal elmentünk. Mit fogna maga *Vogt* ilyen újságokról gondolni? ő, ki igen jól tudja, mi történt ezen a téren, mielőtt maga körünkben megjelent! De így jár az, ki a város minden pletykáját ismeri, de mi saját házában történik, nem tudja!

(*Dobszáról*) kis kőbaltát láttunk egy oldalon megkezdett fűréssal; a másikon a lyuknak csak bekarczott nyoma látszik. A balta varacskos felületű, szürkés; hossza 8, legnagyobb szélessége 4, magassága 4 centiméter. Alakja szabálytalan ötszög, fokánál 2·5 centim. az oldala, a következő oldalak 2·5 centim., éles mellékoldalai 6 centiméternyiek. A lyuk átmérője 1·8 cent., mélysége 1 cent., peczke 0·6 centiméternyiig le van tördelve, és kupa-alaku. A kifűrt felület belül fehér.

(*A régiség-osztálynak*) a m. n. muzeumban reménysége van, hogy a nagyon szűkre szabott költsége *Pulszky Ferencz*, muzeumi igazgató

lelkes közbenjárása következtében nagyobb összeggel fog bővítettetni, hogy ne legyünk kénytelenek a gyakran vásárlásra felajánlott régiségeket a külföldre kibocsátani.

(*Ezüst-éremlelet Erdélyből*). *Sargón* (Scharemburg) mintegy két év előtt 300 ezüst római denárt találtak, melyeknek meghatározható darabjai Kr. u. 61—177. terjednek. E leletben van:

Antonius III. virtól	1	
Nero	2	
Vitellius	2	
Vespasianus	36	
Titus	5	
Domitianus	10	
Nerva	3	
Traianus	27	
Hadrianus	40	
Aelius Caesar	3	
Antoninus Pius	67	
Marcus Aurelius	47	
Lucius Verus	8	összesen 251 db.

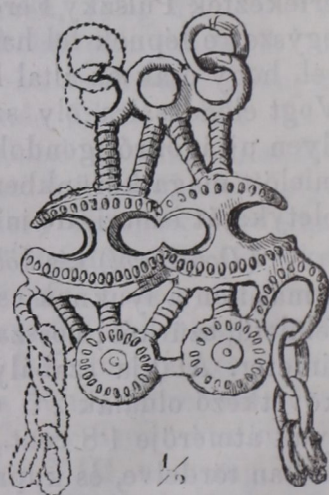
A császárnék érmeiből:

Sabina (Hadriani)	5	
Faustina sen. (Antonini Pii)	27	
Faustina iunior (Marc. Aur.)	13	
Lucilla (Lucii Veri.)	3	
Crispina (Commodi)	1	összesen 49 db.

Az érmek többnyire meglehetősen épek és eladásra ajánlhatók. Sok hazai tanintézet sorozhatná be ezen darabokat gyűjteményébe! Minthogy az ilyen leletek leírása nem épen mindennapi, evvel is a honi érmészet adatai gyarapításához kívántam járulni.

(*Ifj. Kubinyi Ferencz*) egy csinos lószerszám-töredéket volt szives velünk közleni; miután a fametszvény elkészült, sikerült mását fél nagyságban mellékeljük (l. 6. ábr.). *Nógrád* és *Gömör* gazdag ilyen sallangokban, bár találkoznának, kik muzeumunk e tekintetben csinos darabokkal ellátott gyűjteményét még inkább gyarapítanák ezen sajátos czifrázatokkal.

(*Petrusenyben Erdélyben*) a vaspályánál dolgozó egyik olasz munkás ezüst éremkincset talált. Az érmek közül 200 darabot bevallott, de fel lehet tenni, hogy a lelet sokkal több darabból állt. Görög eredetüket a *ΘΑ-ΣΙΩΝ* felírás bizonyítja. *Mátéfi Béla*, hátszegi gyógyszerész úr, megigérté Fiumében, hogy

6. ábra.

bővebb tudósítással fog kedveskedni; az ígéret azonban még nem teljesült, pedig könnyen lehetséges, hogy másféle veretek is fordultak elő e gazdag leletben.

(*Vingárdon*), mint hallom, az evangélikus góthívezetű templom *zárkövei cserép anyagból* készültek és Magyarország, valamint Zápolya János czímereivel díszítettek. Ha ez való, megérdemlenék, hogy az ott levő góth feliratokkal együtt híven lemásolva az archaeologiai bizottsághoz beküldessenek, vagy ha a címereket le lehetne venni, muzeumunk számára gipszbe öntessenek!

(*Szabó Imre*), szombathelyi püspök, nagyszerű tervekkel foglalkozik. Alig neveztetett ki a nem épen jövedelmes püspökségre, már első gondjai közé tartozik egy új lyceum építése, mely nemcsak a városnak szolgálna valódi díszü, hanem földszinti oszlop-folyosókon és az arra készítendő termekben a római savariai telepnek régiségeit is magában foglalná. Bizony egy városra sem férne annyira rá egy vidéki jeles muzeum, mint Szombathelyre, melyet a közlekedés könnyűsége folytán a külföldiek is nehézség nélkül meglátogathatnának.

(*Házi iparunk*) érdekében „*A legszükségesebb országgazdászati művelet Ungmegyében*“ cím alatt az „*Ung*“, 4. számában becses cikket közölt, mely egészen lelkünkben van merítve. Nem egyszer szólaltunk fel e lapban a *házi iparnak*, főleg elhagyottabb vidékeken való *általános és minél előbbi* emelése mellett, de komoly szavaink elhangzottak. Látjuk, hogy most már maguk a lelkes honfiak, kiknek a köznép jóléte szívükön fekszik, érzik, hogy nem a *nagy gyárak*, sem a *ggarmatosítási vállalatok* nem menthetik meg népünket a végveszélytől, hanem, hogy Svajcz példájára, hol nem kisebb nyomorban volt a nép s a kormány bölcs intézkedése folytán mégis meglehetősen megél a szegény ember, ez irányban nekünk is tennünk kell valamit. Cikkíró ajánlja, hogy a közlekedéstől messze eső erdőségekben állíttasson a kormány és az uradalmi igazgatóság kézműtani, dolgozó műhelyeket, gyalugyárakat, faragó kamarákat, melyekben kiki saját tehetsége szerint készítené konyhai, házi, gazdasági faeszközöket, melyek nagyobb városokba áttétetvén, a munkásnak folytonos munkát és állandó kenyeret adjanak! Azonban, mivel a tehetség sem egyenlő, sőt épen a faragcsálók közt fejlődnek gyakran talentumok és a gyerekek vagy leányok nem végezhetik a nehezebb munkákat, mint teknővájást, létra, mángorló, lapát és talicska-készítést, mily jó lenne ezek számára a városok polgári iskolái mellett rajztanításról is gondoskodni, ügyes faragcsálók által a népet holmi játékszerek, dobozok stb. készítésére taníttatni. Mit nem köszönnek a tiroliai és berchtesgadeniek, a svajcziak és schwarzwaldiak faragcsáló ügyességüknek!! Bár szólalnának fel ismételve a vidék népbáratai és gondoskodnának azon eszközökről, melyekkel mindenki saját eszéhez és ügyességéhez mért munkakört és munkabért is találjon.

(*A b. Nyáry-család 1708-ból való serlegét*) *Thaly* Kálmán a „*Századok*“-ban szakavatottan ismerteti. Bár más ősrégi családaink is közölnék

időszerint ősi kincseiket, hogy a műbarát azok lételéről tudomást szerezhessen, és a nemzet tulajdonává válhassanak, legalább rajzban vagy fényképben.

(„Czímertani figyelmeztetés“) czím alatt a „Századok“ b. Nyáry Alberttől igen érdekes cikket hoznak, melyből kitűnik, mily kevés gondot fordítanak nálunk a nemzet palladiumára, czímerére, melyért rossz időkben annyiszor és oly elkeseredetten harczoltunk. Magában a főrendek teremében e czímer háromféleképen fordul elő: maga a felső ház elnöke olyan czímer alatt ül, mely ezüst alapon három vörös pólyát mutat, épen *Karaffának* czímere, ki talán soha sem gondolt ezen megtiszteltetés lehetőségére! De ez szokott annak következése lenni, ha a határozottan tudományos tárgyak, milyen a czímertan alkalmazása, az ahhoz nem értő kézművesekre bíztnak.

(*Rózsa Lajos*) úr a muzeumnak több római régiséget ajándékozott, melyek *Sóskuton* sírokban találtattak; a többi közt egy hosszúnyakú üveg palaczkot behorpasztott oldalakkal, két bronz-kapcsot, egy magas cserépkorsót, feketés agyagból, hasonló kisebb, igen keskenylábú bögrét és egy mécset, felsőrésznél álarcczal. A leletnek korát meghatározó érmek egyike AVRELIVS császáré, és mivel a hátlapon TR POT VIII — COS II, álló Salussal (egészség istenasszonyával) fordul elő, ezt Kr. u. 154. évre kell tennünk; mi e leletet annál érdekesebbé teszi. A másikat kopott-volta miatt nem lehetett meghatározni. Birjuk *Rózsa* úr ígérését, hogy jövőre, ilyen sírok előfordultakor tudósítani fog minket, hogy a leleteket tudományosan s a helyszínén leirhassuk.

(*A kolozsvári kaputornyok lerontását*), mint azt a „Századok“ IV. évfolyama 58-dik lapján olvassuk, a városi képviselő nagy szavazattöbbséggel csakugyan elhatározta. A tudomány embereit nem illeti a gondatlanság vádja, mert a várossal már évek óta folynak a tárgyalások és közlönyeinkben nyilvánított fölterjesztések. Hadd feleljenek az utókor előtt e vandalismusért azok, kik a lerombolást vagy kierőszakolták, vagy kellőleg nem tudták a közönség irányában megvédeni! *Lavabo inter innocentes manus meas!*

(*Bereghvármegye*) egyedíratát *Lehoczky Tivadar*, lelkes munkatársunktól, legközelebb várhatjuk. Minthogy szerző úrnak egyik kedvencz tudománya az archaeologia, reméljük, hogy nemcsak okmányokból gyűjtött leírásokat fogunk tőle olvashatni, hanem, hogy az azoknál sokkal hitelesb műemlékek nyomán sok olyan tárgyról fogunk felvilágosíttatni, melyekről az egykoriak semmitsem irtak, mert az írás még nem volt divatban, és jelesül ez által új történelmi tér fog nyíttatni, mely eddig — legalább minálunk — meglehetősen parlagon hevert.

(*Muzeumunk télen át zárva van*), míg a bécsi muzeumok látogatása télen is egyaránt lehetséges, mert azok termei fűthetők. Magában a műipari muzeumban volt 1869. december havában 7300 látogató, míg nálunk alig tudunk egy tuczatot felmutatni.

(*A m. orvosok és természetvizsgálók központi bizottságának*) utolsó

ülése nagy tetszéssel fogadta dr. Pólya abbeli indítványát, hogy jövőben azon tárgyakra, melyek az ősemlék történelmével szoros összeköttetésben állanak, t. i. az ősszármazékok csontjaira és a kezdetleges emberi művek gyűjtésére minél nagyobb gond fordíttassék. A terv az, hogy már az idei aradi gyűlésen egy a pozsonyihoz hasonló kiállítás szerveztessék s e tekintetből annak idején felszólítás fog kibocsáttatni, melyben az ebbeli kívánalmak részleteztetni fognak.

(*Bécsben a külföldi művészek képei*) nagy feltűnést okoztak a műkiállításban, még nagyobb választékosságot vártak februárban; de a belföldi művészek szerényen hátramaradtak, és csak *Alt Rudolf* két olajfestményét tartják különösen említésre méltónak. Nálunk is úgy van ez honi művészetünkkel, mely csak amúgy Isten jóvoltából, de az emberek pártolása nélkül tengődik évtizedek óta.

(*Berlinben harmadik nő-akadémia*) keletkezett. Ebbe a német műipar-muzeum tanítványai vétetnek fel és *Grell* akadémiai festőtől nyernek oktatást. A nők tanulási kedve növekedésével az ilyen intézetek is gyarapodnak és mégis elég számmal vannak tanítványaik. Hát nálunk mikor fognak az illető tekintélyek mozogni és a nőknek új becsületes kereset-forrásokat nyitni?

(*Haynald érsek, mint régész.*) Azon alkalommal, midőn különös ajánlás folytán a hírneves muzeum kirchenianumot meglátogattam, és kitűnő igazgatója magyarázatai után ezen kiváló gyűjtemény nevezetességeit feljegyezgettem: *P. Tongiorgi Ferencz*, jezsuita, a *collegium romanum*-ban az archaeologia tanára, avval dicsekedett, hogy Haynald érsek — kit különben mint hírneves fűvészt ismerünk — Rómában való tartózkodása alatt nemcsak előadásait látogatta, hanem a régiségeket szenvedélylyel tanulmányozta.

(*Albrecht herczeg ezüst-könyvtárában*) a königsbergi könyvtár nagy kincscsel bír. Ezen könyvtár 20, többnyire theologiai munkából áll, melyek (1550—1560-ig), mind egészen ezüst-kötéssel lettek ellátva. Az ezüst-táblák karczolásokkal, zománczokkal, reájok rakott fémerekkel, domborművekkel stb. ékítvék. A kapcsok néhány domborműve s ezek közt leginkább a herczeg és nejének en face arczképei, remekműveknek tekinthetők. — Várjuk e kincs egyediratát, s evvel azon kérdés földerítését, nem készültek-e ezen mesterdarabok a német ötvösség házában, Nürnbergben?

(*Linsbergi b. Haber Lajos*) az osztrák belügyminiszternek 120,000 frtot adott kötvényekben a végből, hogy ez összeg tanügyi s nevelészeti célokra fordíttassék. Maga a nagy virágzásnak indult műipar-muzeum ebből 20,000 frtot kapott ösztöndíjakra, leginkább alsó-ausztriai növények számára. Ime, nemcsak nálunk találkoznak áldozatkész hazafiak. Szívből örvendünk az ausztriai műipar emelkedésének, hiszen így csak hozzánk is átpárolg majd valami e haladási ösztönből!

(*A bécsi műipar-muzeum*) megnyitása alkalmával szervezendő kiállításra már 200 műiparos jelentkezett; a művészek is terveznek egy

nemzetközi műkiállítást, és avval kecsegtetik magukat, hogy mivel az utolsó kiállításnál 70,000 frt áru képet vettek, az 1870. május közepén megnyitandó tárlat is fényes lesz! Kivánjuk, hogy úgy legyen. — Hát a kölniek? Azok 30,000 tallért tartanak készen műemlékek vásárlására. Mikor lesz Pestnek annyi pénze, hogy a művészetet ily módon pártolhassa?!

(Az olmützi dom) részletek átépítése el van határozva és Fürstenberg herczeg-érsek, ki főtemploma ékítésére már annyi ezeret áldozott, a góth építményt egyenlő stylre fogja idomíttatni. Az amúgy is góth főhajó megmarad, ellenben a szentély át fog építtetni; hasonlólag a nyugati homlokzat is góth styl szerint fog átalakíttatni és két csúcsives toronynyal elláttatni.

(A lipótvárosi templom) bedült kupolájának szerencsétlen rokona, a breslauer sz. Mihály templomnak északi tornya mult tavasszal bedült, de a déli is elkezdett repedezni, úgy, hogy az alsó ablakokat mind be kellett rakni. Jelenleg pántokkal és vasrudakkal mégis annyira megerősítették e roskatag épületrészt, hogy újabb veszedelemtől nem kell tartani.

Kérelem!

(Erzsébet, III. András királyunk leánya), arany eljegyzési pénzét Svajczban, Lausanneban, egy magyar utazó vette meg 1862-ben. Kihez juthatott ezen ritkaság? Ha hazánkban létezik, tudósítást kér a szerkesztőség. E szíves közlést b. Balassa Antalnak köszönhetjük.

(Figyelemre méltó ajánlat.) Nem egyszer történt, hogy eladandó becses régiségeket hoztak hozzám; vagy ismét, hogy némely feltünőbb régiségek iránt kérdések intéztettek az „Archaeol. Értesítő“-höz. A jelen kötetben szívesen tért nyitok ilyen vétel vagy csere eszközésére, mennyiben nemcsak az ajánlott tárgyakra figyelmeztetném olvasó-körünket, hanem néha tudósítást hoznék szakkönyvekről, érem- vagy régiség-gyűjteményekről stb. Magától értetik, hogy a hol a discretio megkívánja a névtelenséget, azt, az ajánlók kívánatára szigorúan meg fogjuk tartani. Ez által lapunknak is nagyobb élénkséget és napi érdekét vélünk kölcsönözhetni, de másrészt a nehézkes muzeumi gyarapodásoknak könnyebb utat nyitni. A mozgalom élénksége és valódi tudományos haszna — pártolóinké; mi ez által csak munkánkat szaporítjuk.

A szerkesztő.

Tartalom: Hogyan lehetne régészetünkön segíteni? R. Fl. — A lapujtői pogány temetőről. B. Nyáry Jenőtől. — Két elitelt hazai emlék. Schulcz Ferencztől. — Henszlmann jan. 3-ki interpellációja és indokolása. — A m. tud. Akademia Archaeologiai Bizottsága és haviülései napjai. — B. Nyáry Jenő köeszközeinek táblázata. — Czfira barbarkori edény. R. Fl. — Kivonat az Archaeologiai Bizottság 1870-ki III-ik jegyzőkönyvéből. — Archaeologiai levelek. I—V. — Egyveleg. R. Fl.-tól.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.
m. n. muzeum.

2. szám.

Aprilis 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

Valami a Kunhalmokról.

Gyárfás Istvántól.

Érdememen felül megtisztelve éreztem magamat e lapok szerkesztőjének azon becses figyelme által, melyre a „Századok“ f. évi 305-ik lapján megjelent „*Óskori maradványok a Duna-Tisza-közön*“ című kis értekezésemet ez „Értesítő“ II. 90—91-ik lapjain tett észrevételeivel méltatta. Megvallom, én a fentebbi cikkemmel sok ideig várakoztam, mert vártam, hogy majd szakképzett régészeink egyike fog — engemet megelőzve — e nehéz tárgyról útmutatólag nyilvánosan szólani, *) de hiában! kénytelen valék tehát megkezdeni e nehéz utat gyenge erőmmel.

*) Meglehet, hogy értekező úr itt engemet is ért, mert emlékezem, hogy régebben ilyesmire felszólított; de mai nap is csak azt felelhetem, mit akkor mondtam, és még talán néhány évig mondani fogok: — korán van ott határozottan fellépni, a hol még oly kevés a biztos adat, a hol még a sokkal előbbre haladt külföldön saját hasonló viszonyaikra nézve annyira *tartózkodók* a legszorgalmasabb írók és kutatók. Jól tudom, hogy még hosszú évek során át legnagyobb lelkiismeretességgel kell tanulmányainkat folytatnunk, ha e roppant chaosba, mely főleg ha-

Átolvasva szerkesztő úr észrevételeit, új bátorságot nyertem, tovább fűzni e kérdést, hogy, a hol lehet megvilágítсам, vagy legalább magam felvilágosítását, eszméim tisztázását nyerjem jutalmul.

A többféle vidéken termett búza összekeverés iránti hasonlat azon tétel megállapítására vezetne, hogy nem csak a duna-tisza-közi, hanem az összes hazai, sőt talán a külföldi őskori cserépdarabok tömege, mint maradványa egy, csak szükségpótló, általános ősi műveltség időszakának, oly teljesen egyenlő anyagú, alakú, művezetű; miszerint azokat egymástól, mint egyik vidéki búzaszemet a másik vidékitől, meg sem lehet különböztetni. *)

Én megvallom, eddig az ellenkezőt tapasztaltam vidéki kis körömben, mert nem csak ugyanazon egy halomban különféle anyagú, alakú s művezetű cserépdarabokra akadtam egymás mellett, hanem megtekintvén a szorgalmatos *Lehoczky* által *Galliczia* határszélén tett ásatásokból nyert durva cserépdarabokat, s alkalmam lévén látni a *chalonsi* újabb ásatásoknál talált egy-két cserépdarabot, ezeket mind különböző anyagu- s művezetűeknek találtam; de maga szerkesztő úr is csak „némely” cserép-, kő- vagy bronz-műveket mond mindenütt egyenlő formában feltalálhatni. Épen azt lenne érdekes, összehasonlító tanulmányozás után megállapítani, hogy úgy hazánk, mint távol országok különböző lelhelyein előforduló ily cserépdara-

zánk területén uralkodik, némi világosságot akarunk hozni; és újabb leletek által sokszor megdöntött régibb érveim arra tanítottak, hogy a külföld hasonnemű tapasztalatait ernyedetlenül figyelemmel kísérve, békétüréssel várjam be azon perczet, midőn magam, vagy tanítványaim e nehéz tárgyhöz illetékesen hozzá fognak szólhatni.

*) Hasonlatosság nem érv, hanem némi felvilágosításul szolgáló példa; én azért hoztam fel, hogy a megkülönböztethetési nehézséget, nem annyira az egyes korszakra, mint az ásatás, szántás, árkolás alkalmával összekeveredett cserépdarabokra nézve megmutassam. Ez annyival fontosabb, mivel még nálunk ritkák a kutatási jegyzőkönyvekből merített hiteles adatok; és a mit gyűjteményeinkben birunk, azt rendszeren a föld színéről szedték fel a nélkül, hogy eredeti fekhelyét ismernők s azt, vajjon mily rétegből került elé. Pedig az a jelszó: *in situ*, gyakran egészen más eredményre vezet, mint a mi közönséges leleteink bizonytalansága.

bok közül, melyek azok, a melyek mindenütt egyenlő anyag-alak s művezettel állítottak elő, s melyeknél fordul elő ismét különbség? vajjon Európa minden országában találhatók-e hazánk, s különösen a Duna-Tisza-közön oly sok változatosságban előjövő durva cserépdarabok, s mennyiben egyeznek ezek vagy térnek el az ázsiai sírhalmokban előforduló cserépdaraboktól?*)

Az, hogy e dombok hunscythasága kérdésessé lett, mert ilyenek mindenütt találtak, hol „tudtunkkal“ e nemzet soha meg nem fordult, nem igazolja azt, hogy e dombok nem származtak s nem származhattak e nemzettől. E néptörzs történelme feltárja előttünk azon ellenállhatlan erőt, ama világrendítő hatalmat, melylyel e nemzet bírt; melynek egész Ázsia, s Euró-

*) Magam voltam az, ki a cserepek bizonyító erejére felhívtam olvasóim figyelmét, de azért mégis kérem, óvakodjanak időelőtti, vagy igen merész következtetésektől. „La céramique ne peut jouer le plus souvent qu' un rôle secondaire dans la solution du problème,“ mond egy tapasztalt francia író, és említi, hogy Flourest úr egy *kovaporral vegyes edényt kőkörinak* tart, bár tudjuk, hogy a római korszakból is fordulnak elő ilyen edények szegényebbek tanyáin!

A *cserépedény*, mint a *pénz*, könnyen vándorol egyik helyről a másikra, és az ingatlan műemlékek bizonyítási előnyeivel nem vetélkedhetik.

Midőn szerző úr már most követeli annak meghatározását, vajjon mely cserép-alakok és czifrázatok fordulnak elő mindenütt, és melyek kivételesen csak hazánkban és ezek közt ismét jelesen a Duna-Tisza-közön? valóban lehetetlenséget kíván! A gyermektől, ki most kezdi az abc betűit szóvá összerakosgatni, csak nem követelhetjük, hogy azonnal valami remek munkát is írjon. Megértem szerző úr lángoló buzgalmát és türelmetlenségét oly dologban, melynek drága idejét évek óta szenteli és azon óhajt, hogy a hunscythák történelmét kifogástalan tisztaságban nemzetünk elé állítsa; de azért, úgy hiszem, még évtizedek fognak múlni, míg azon homályos kornak egy Szalayja, egy Horváth Mihályja fog születni. Más lábon kellend egész Európa régészeti haladásának állania, és egészen másképp kellene nálunk a tanulmányoknak szerveztetniök, ha azt akarjuk elérni, mit szerző úr oly nemes buzgósággal óhajt! Egyébiránt a mit értekező úr saját kis körében tapasztalt, és mit mások egy-két darabjaiból tanult, úgy hiszem, csak azóta is, mióta t. i. nemzeti muzeumunk efféle készletét látta, más gondolatokra vezethette és meggyőzhette arról, hogy nem mint a politikában gyakran *már késő*, hanem inkább *még nagyon korán* van rohamos haladásra gondolni!

pában, Sarmatia, Dacia, Pannonia, Germania, Italia, Gallia, Helvetia súlyosan érezték fegyverei hatalmát; Kézai említi a hispaniai hadjáratot, de a bíráló történelem ezt elvitatni szereti; Helvetiáról hallani sem akarunk, holott itt a hún maradvéknak most is van némi homályos nyoma.

E mellett tagadhatlan az is, hogy épen e hatalmas nemzet őstörténete igen hiányos, homályos és elferdített vonásokban jutott el hozzánk; mert e nemzetnek csaknem semmi irott emléke fen nem maradván, világrendítő politikai életéről csak annyit tudhatunk, a mennyit a tőlök való félelmükben elfogult, fegyvereik előtt remegő, s legyőzetésük keserűségében igaztalan görög és latin írók munkáikban, legtöbbnyire a jeles tulajdont kicsinyítve, a hibát nagyítva, tényeket, neveket elferdítve felvenni jónak találtak; s még e munkákban is mennyi van csonka, sőt olyan is, mely végkép elveszett.

Hogyan várhatnánk csak kissé hű és részrehajlatlan történelmi adatokat azon nemzetek íróitól, melyek előtt annyira rettentők valának a húnok s magyarok nyilai, hogy Olaszország templomaiban a X-ik században e litániai imádság hangzott: „O Geminiane! confessor Christi, exorando supplica, ut hoc flagellum, quod meremur miseri Coelorum regis evadamus gratia. Nam doctus eras Attilae temporibus Portas pandendo liberare subditos, Nunc te rogamus licet servi pessimi Ab Ungarorum nos defendas jaculis“, — egy cseh író szerint pedig: „ne fiat funus, hostis non sit tuus, hunnus.“

Azon nagy nemzetről, mely a chinai védfaltól Scandinaviáig, az Uraltól a Nilig, a caspi-tengertől a chalonsi csatatérig vérnyomokat hagyott villogó fegyverével maga után, habár irott krónikáink elhallgatják is, bizton feltehető, hogy Európa csaknem minden országát elérte fegyvere hatalmával, s elesett bajtársaik hamvai felett az élők emelték azon halmokat, melyek Ázsia s Európa legtöbb térein, mint egy hatalmas nemzet valaha létezésének tanúi, ma is láthatók. *)

*) Meghajlok szerző úr történelmi jártassága előtt, de ha már a hunscythák Ázsia-, Európa- és Afrikában a Nilig is egyenlő módon temették el halottaikat, hogyan van az, hogy az újabb kutatások hasonló temetkezéseket tüntetnek fel az ismert földrészek egyéb tájain így

De azt is lehet kérdeni, hogy ha a chinai faltól Sziberián át a Volga, Don, Dnieper, Duna, Tisza mellékein, mint kétségtelenül hajdan hunscytha népek által lakott térségeken, található halmok hunscytha sírdombokul elfogadtatnak; ha Germania, Gallia, Itáliában a hunscytha nemzetek által folytatott véres harczok színhelyei hasonló sírhalmokat mutatnak fel; ha mind ezekhez alkotás, beltartalom tekintetében teljesen hasonló halmok tűnnek fel Hollandiában s Angliában: ezeket ugyanazon népnek, a történelem lapjáról az idő régisége miatt letörölt hasonló eseményei emlékeiül miért ne lehetne elfogadnunk? midőn maga e halmoknak őshagyomány útján fennmaradt: „Hünengräber“, „Hünenbetten“ nevei minden erőltetett magyarázat nélkül e nemzethez vezetnek bennünket.

De ha nem a hunscytháktól, hát mely nemzettől származtak nyugati Európában e halmok? talán, mint némelyek szeretik — a czeltáktól, vagy kimerektől? erre nézve, először azt kellene igazolni, hogy a czelták, kimerek, hunnoknak is nevezettek; addig igen természetes az a kérdés: miért nem Celtaengräber, Kimerbetten nevet nyertek hát e sírdombok?*)

egész Észak-Afrikában és Nyugat-Indiában is? És ha a hunscythák, mint ellenségek, kik a történelem által határozott korszakban a nevezett világrészeket bebarangolták, halmok alá temetkeztek, hol vannak az ott élt benszülöttek temetkezési helyei? Nem merül-e fel ugyanazon nehézség a hasonló temetkezési módból? Vagy meg tudjuk-e határozni, hogy a duna-tiszaközi népek másképp temetkeztek, és hogyan? és nem valószínű-e, hogy egy bizonyos korban nemzetiség és hitkülönbség nélkül a pogányok egyenlően temetkeztek, mivel ily halomtemetéseket az afrikai muzulmanok *Algier* vidékén még mai nap is *pogány-síroknak* neveznek?

*) Arra nézve, miért nem hívják a németek a sírdombokat Celtaengräbereknek, Kimerbetteknak, e helyett: Hünengräber, Hünenbettek? könnyű a felelet. Először be kellene bizonyítani, hogy nálunk a sírhalmokat mindig *kunhalmoknak* nevezték. Tudtommal ezen nemzettől való elnevezés újabbkori. Másodszor azt kellene tagadni, hogy a német nyelvben van *Hünen*-szó, óriás vagy halott értelemben; minthogy már *Keyser Antiquitates selectae Celticae Hannover MDCCXX. p. 102.* ezt mondja: *Inprimis huc facit, quod omnia talia monumenta in Drenthia et Frisia Hünnenbetten vel Reusenbett n appellantur, hoc est Huynorum lecti, cubicula gigantum. Hunnos Pannoniae gentem unquam huc pertigisse nemo credet; és p. 103. Hunne et mortuum significat, unde Huunenclede vestis defuncti. És tovább: colles e terra et cespite congesti . . . Anglis dicuntur Barrowes et Burro-*

Azon körülmény, hogy a legrégebb ily halmok alatti sírkamrákban leginkább csak kő- és csonteszközök fordulnak elő, az ős kőkorszakra látszik bennünket vezetni; azonban helyesen jegyzé meg Koskinen, hogy a keltek, kimerek, itáliaiak, hellenek stb. előtt — igen valószínű — hogy Európában is turán nép uralkodott, s a skandináv nyomozók a kőszerszámok korát altaji fajnak tulajdonítják. (M. nyelvt. közl. IV. 216—267. Koskinen után Hunfalvy.)

Ime fáradhatlan Érdynk a belloviczi megásott halmokat, melyek legnagyobbika Zsurán nevet visel, s a külföld által tatár sírhalomnak tartatik, történelmileg okadatolva kún halmoknak bizonyította. (Uj m. muz. 1853. 434. l.)*)

Egyébiránt a kúnhalmok kérdése sok világosságot nyerne az által, ha az ázsiai, hazánkbeli és külföldi ily halmok történet megásatásainak eredménye az újabbkori részletes és rajzokkal kísért leírások alapján egybevetetnék, mi azonban csak a központon találtató, erre vonatkozó tudományos munkák használásával lenne eszközölhető.**)

Azon állításra, hogy ily sírdombok, szükség esetén előre távolból is beszerzett kövekkel, vagy ezeket helyettesítő cserépdarabokkal tiszteltettek meg, engemet azon tapastalás veze-

wes vel ipso nomine sepulcra et colliculos indicante. Pedig ez nehéz lesz, mert ezen elnevezés régiebb, mint nálunk a *kunhalom* szó és a talált nagy csontok és mellékletek miatt kihalt emberfajnak tulajdonított. Harmadszor példákkal kell illusztrálni, vajjon a régiségben egyes nemzetekről nevezték-e el a temető-helyeket, vagy egyéb dologról! Meglehet, hogy szerző úr erre nézve biztosabb adatokkal bír, a legrégiebb elnevezések közt nálunk a *sepulcra paganorum* jön elő, sem *cumanorum*, sem *scytharum* mellék elnevezéssel; az orosz halmok pedig leginkább alakjaiktól veszik elnevezésüket, t. i. *sopki* töltött halmok, *kurgane* tatárul: halotti ház, *mogily*: sírok, etc.

*) Igen sajnálom, hogy e tárggyal jelenleg tüzetesen nem foglalkozhatom, de hogy sokan mai nap egészen másképp írnának, mint 15 vagy 20 év előtt, bizonyos. Hátha szerző még Dorow „Altes Grab eines Heerführers unter Attila“ című értekezését olvasta volna!

Pedig hiszem, hogy ez szintén alig állja ki a mai ítézet ellenérveit.

**) Ez a leghelyesebb nézet, de hogy megtörténhessék, idő és legalább annyi pénz kell, mint a mennyit az orosz kormány a krimi ásatásokra költ évenként, azután majd lassan-lassan közelíthetünk azon célhoz, melyet szerző úr becses munkálatai közt már most kíván elérni.

tett, hogy ily cserépdarabok, bár a Duna-Tisza-közön kő egyáltalában nem találtatik, még is legtöbbnyire különféle nagyságú, színű, fajú, lágyabb s keményebb természetű, kisebb-nagyobb kődarabokkal vegyest találhatók; a kődarabok közt fordulnak elő őrlőköveknek oly darabjai is, melyeknek egy vagy mind két lapja malomkő simaságú, 2—3 h. vastag, s rajta töredék maradványa látszik 2—2½ h. átmérőjű lyuknak, melynek belseje simára van kopva vagy csiszolva.

Önként felmerül hát itt azon kérdés: e homok buczkák között, hogy került össze a pusztá kézzel összeállított durva vastag cserépdarab, egy másik sima, vékonyabb, s korongon lett alakítás nyomait mutató cserépdarabbal, s mind e cserepek ismét, hogy kerültek össze egy halom tetejére annyiféle, ide csak távol hegyekből származhatott, alak nélküli kődarabokkal? itt épületnek semmi nyoma, de a kődarabok is félökölnyinél legnagyobb részben kisebbek lévén, épülethez nem használtathattak; s miért, hogy e kődarabok más helyeken s egyenkint elő nem fordulnak? *)

Olvastam, hogy a chalonsi hun csatatéren az újabkori ásatásoknál szintén találtattak; kődarabok, cserepek, csészék, fegyverek stb.**)

*) Hogy a barbarok a buzatörő és átllyuggatott malomköveket magukkal hordták, nagyon természetes, hiszen ilyeneket mai nap is sokszor igen távol vidékről vagyunk kénytelenek elhozatni, de, hogy temetkezési szertartás fejében a mindenfelé száguldó csapatok a köveket magukkal czipelték volna, nem hihetem. Nem ismerem ugyan *Halas* vidéke talaját, de, hogy ott helylyel-közzel szintén fognak *kavicsrétegek* létezni, melyek a *félökölnyinél* legnagyobb részben kisebbek lévén, épülethez nem használtathattak, gondolom; meglehet, hogy valamivel mélyebben fekszenek, mint az emberek rendszeren ásnak, de, hogy a Duna vagy Tisza árjaival oda kerülhettek, semmi valószínűtlent sem tartalmaz.

**) Egy perczig sem vonjuk kétségbe, de ki fogja meghatározni, hogy ezek közt melyek a specíficus *hunscythá*, és melyek a benszülöttek cserepei, továbbá, ezek közt ismét ki határozza meg, hogy melyek köszönik ottlétüket épen a *chalonsi* csatának? Egyáltalán kérdem, hiszi-e valaki, hogy egy, az egész világot sebtiben bebarangoló hadsereg agyagedényeit ősi fészkeből a *chalonsi* mezőig magával hurczolta, vagy hogy azon villámsebességgel áramló had reá is ért itt more patrio faze-kait gyártani? Hiszen miért látják el most is a hadsereget vaslemezéből készített főző- és evő-eszközökkel?!

Hogy a kazarok temetéskor lakoma végeztével a sír felett nagy kőhalmot emeltek, mert a meghalt a hány harczost megölt életében, sírdombja ugyanannyi kővel lett felékesítve.

Hogy a Molka völgyében összehordott régi kőhalmok láthatók.

Hogy Rubruquis irt a kunok sírul szolgáló kőházairól „ámbar ott kövek nem találatnak.“

Hogy I. László törvénye eltiltotta pogány szokás szerint a kövek melletti áldozást.

Hogy Coucy nevű előkelő kun-lovag előadása szerint a kunok az eltemetettnek emlékére a sírgödör felett kövekből és földből nagy halmot hánytak.

Hogy a belloviczi megásott kun sírhalomban is mindig több-több összehalmozott kőre találtak.

Hogy a dél-sziberiai csúd-sírok hol földdel, hol kövekből vannak felhalmozva, sőt kövekkel, mint fallal, körülvéve.

Hogy Svédországban szokás volt, miszerint a halott kísérek mindegyike kődarabját a sírba dobta, mint a scythák.

Hogy Skócziában a kinek emlékét tiszteletben akarják tartani, azt mondják: követ fogok hányni sírhalmára.

Hogy Perzsiában Kum nevű bucsújáró szent város közelében apró kőhalmocskákat láthatni, melyeket kegyes zarándokok szent zsoltosmák éneklése közben emelnek.

Hogy Erdélyben a Székelyföldön jelenleg is a gagyti út mellett a „leányhalom“ nevű sírdombot minden ott elmenő egy oda dobott galylyal vagy kővel növeli; valamint Küsmödön a szabadsághős Ilona Jancsit a nép egy magas bükkfa alá ünnepélyesen eltemetvén, sírdombjára (mint a scythák Herodot IV. k. 71. 73 szerint) zászlós kopját tűzött fel, ott van most is, — mint a jeles Orbán B. írja — a megújított kopja-zászló, az ott elmenők pedig hantot s követ dobnak sírhalmára.

Ennyi adat alapján biztosan állítottam, s állítom is, hogy a hunscythá temetkezésénél szokás volt, hogy a sírokba temetéskor, sőt később is a sírhalmok tetejére mindenki kő-vagy ha ez kéznél nem volt, cserépdarabot vessen tisztelete s kegyelete külső jeléül; s midőn a Duna-Tisza-közön, hol kő nem terem, ily kun sírhalmok szél által elsimított helyein sok

különféle kődarab fordul elő: azt kell alaposan következtetni, hogy az ily, ökölnyi nagyságot ritkán meghaladó kődarabokat az illetők távolból meghozva vagy szerevezve készletben maguknál tartották, sőt elkopott őrlőköveiket is darabokra törve e célra felhasználták, s ha semmi kő kezüknél nem volt, azt egy cserépdarabbal helyettesítették. *)

Nem kétlem, mert kezemnél is van, hogy római finom edények között durva vastag bögrék, habár ritkábban is, együtt találhatunk; azt azonban hihetetlennek tartom, hogy a rómaiak, kiknél a cserépművészet a legmagasabb fokon állott, korong nélkül szabad kézzel, durva szemcséjű agyagból összetapasztott cserépedények készítésével bajlódtak volna, hanem az megengedhető, hogy szükség esetében használták a rómaiak e barbar művű edényeket, szerevezve azt béke idején a barbaroktól, vagy még inkább hadműveleteik alkalmával zsákmányul ejtve, elesett bajtársaik, még a barbar földön megégetett tetemei hamvainak befogadására. A régi történelem azt mutatja, hogy e kegyeletes szokás elvégzésére a harczoló felek harcz végével vagy a fegyverszünet idején egymásnak időt engedtek. A fentebbi szokás meg volt az itt lakott hunscytha népeknél is, mivel a hun sírhalmokban durva cserepek közt, veres, fekete és szürkeshínű, vékony, teljesen kiégetett, finom anyagú, igen erős és korongon szakügyességgel készült cserépdarabok is találhatók; ezeket a hunscythák a rómaiaktól a fentebbi valamelyik módon szerezték. Szintén ez lehet az oka annak is, hogy a dél-sziberiai régi csúd-sírokban nemcsak chinai alakú agyag-fazekakra, hanem chinai porcellán-darabokra is találhatni. **)

*) Soha sem jutott eszembe tagadni, hogy a halmok idejében köveket raktak a sírhalmokba, mert magam említém a fennebbi idézetek egyik részét a „Műrégészeti Kalauz“-ban. De, hogy ez nem annyira szabály, miszerint a köveket, mintegy vallási szempontból halál esetére magukkal kellett volna hordozniok, mutatják azon halmok, melyekben kőszegény vidéken épen semmi, vagy csak *őrlőkő-darabokat* lelhetni. Erre csak a *vaskuti* halmokat hozom fel például; ellenben, hol egy-két órányira lehet követ találni, azt nagy mennyiségben és nagy fáradsággal hordták a sírkamrára, mint a sz.-istván-baksai halmokon láttuk. Zászlós kopját mai nap is tűz fel az erdélyi *oláhság* az ifjak sírjaira, s kövecseket hány azokra, mint szintén a *zsidók* kövecseket rakosgatnak síremlékeikre.

**) A különféle anyagú és alakú vagy művezetű edények együtt-

Korunkban bár drága porcellán és durva agyagedény töredékei szemétdombjainkon együtt található is, azonban még a mai durva edény is nem pusztá kéz, hanem korong által van előállítva, s anyag és művészet tekintetében igen, de készítés módjára nézve egymástól még sem állanak oly távol, mint egy hüvelyknyi vastag, durva szemcséjű, oly cserépdarab, melyen a simító kézújjak helyei látszanak, a vele talán teljesen egykorú római finom cserepek művészi előállításától.

De nem fűzöm tovább e tárgyra vonatkozó nézeteimet, hanem bezárom soraimat kijelentvén, hogy fentebbi állításaimból nemcsak valamit, de igen sokat is kész vagyok engedni, mihelyest azokat szerkesztő úr, mint hazánk tudományosan képzett régésze, gazdag ismeretei s tapasztalatai erős érveivel meggyengíti vagy halomra döntendi, mit — meglehet — azoknak gyengesége könnyűvé, de maga a tárgy minden esetre érdekessé fog tenni, s általa csak hazai régészetünk fog kedvező lendületet nyerhetni.*)

léte, még ha *in situ* találtatnak is, leginkább a népek kereskedelmi viszonyaira vetnek világosságot, de egyes népeknek nemzetiségét aligha fogják bebizonyítani. Ez oly tág mezőt enged a fantáziának vagy véleményezésnek, hogy e téren szerző urat nem követhetem. A sok ásatás alatt szerzett nézetem az, hogy vagy a tórok alkalmával összezüzták a búsulók edényeiket, a mi csak állítva, de tudtommal bebizonyítva nincsen, vagy, mit valószínűbbnek hiszek, hogy a már századok óta kirabolt halmokban talált, csak csontokat és hamut tartalmazó cserépedényeket a rablók haragjukban épen úgy zúzták össze, mint ezt mai napon napszámosaink teszik, ha kincstalálási reményükben csalatkoznak.

*) E sorokat sem irtam volna, ha egyenesen hozzám nincsenek intézve az ellenészrevételek; de, hogy nem bizonykodási viszketegből irtam, becsületemre mondom. Én tárgyilagosan szeretném ezen ügyet felvételni, és semmi előleg képzett vélemény nyomán, azon magasztos és általános szempontból, melyen már ma az archaeologiai kutatások állanak. Kisebb ellenérvek ily nagy és fontos kérdésben is élesítik ugyan az ész, de úgy hiszem nagyot nem fognak ezen ügyön lendíteni. Szerző úr egyik szándékának, hogy szólásra indítson, engedtem, csak aztán rossz néven ne vegye, ha talán nem mindenben és nem egészen saját véleményét követem.

R. Fl.

Szombathelyi közlemények.

V.

Hogy a Pick A. kereskedő hosszú-utczai telkén napfényre jött újabb leletekről mindeddig hallgattam, — bár a „Vas megyei Lapok“-ban, és ezek után az „Archaeologiai Értesítő“-ben is megemlítették már — azért történt, mert meg akartam várni, míg nevezett tulajdonos a most már nagyjából megépült ház pinczejét is megásatja; hogy így az együvé tartozandónak hű leírását adhassam. De a tulajdonos úgylátszik az általam várt ásatástól egészen elállt, s így kénytelen vagyok a rendelkezésemre álló csekély anyagra szorítkozni, s legfeljebb csak sajnálkozásomat fejezhetem ki az iránt, hogy eme igazán érdekes és sokat ígérő lelhely tökéletes kiaknázását a körülmények gátolják.

Említett telek éjszaktól dél felé nyuló hosszúkás négyszöget képez. Délnyugati szegletében először is egyik melléképület pinczejének ásatásakor a munkások $1\frac{1}{2}$ ölnyi mélységben egy $3''$ hosszú, $2''$ széles, és $3'$ vastag sima kőlapra bukkantak. Nehéz-volta miatt nem is bántották, hanem a pincze alapfalát szépen rá rakták. A Hosszú-utczára dülő részen a tulajdonos egy olajtisztító gyárnak való házat építtetett. Az alapásatások alkalmával legelőször is $3\frac{1}{2}$ lábnyi mélységben két, egymástól 2 ölnyi párhuzamos távolban levő és déltől éjszakra futó római járdát fődöztek föl. Ezen nagy fekete kővekből rakott, $3\frac{1}{2}$ lábnyi széles járdák mindkét oldalán római épületek falai mutatkoztak; de minthogy az ásatás pusztán az új épület szükségletéhez alkalmaztatott, sem a járdák, sem a falak kiterjedését és további irányát meghatározni nem lehetett,

Csak a nyugati részen volt a járdával egyközűen futó falhoz derékszögben egy másik ragasztva. E két fal által képzett észak felé néző szögletből először is vagy három szekérre való állati csontmaradványokat szedtek ki, leginkább birkakoponyákat, felerészt megperzselt állapotban. A csontok alatt a szögletben még meglehetősen épségben magmaradt durva mozaik padozaton körülbelül egy mérőre menő félig elszenesedett búza

feküdt, mely alatt még egy szalma-gyékénynek, szintén egészen elszenesedett, mintegy féllábnyi nagyságú darabját lelték. A búzába azonfelül egy kis római sírmécs, és több Constantin-féle apró rézérem volt temetve.

A keleti járda mellett elhuzódó fal széthányatásakor több rendbeli régiség találtatott; ugyanis: a) Egy tökéletes négyszöget képző téglá, oldalmagassága 1' 6'', vastagsága 3'', közepén 1'' magas betűkből ezen bélyeg látható: M. R. S. b) Aranyérem. Előlapján: DN VALENS PFAVG. A császár gyöngysoros ékkel diszített feje. Hátlapján: RESTITVTOR REI PVBLICAE. És legalul: PM. közepén a császár álló alakja, jobbjaiban labarumot tart, baljaiban pedig egy golyót, melyen kis Victoria-alak áll. Gyönyörű példány, oly ép, mint ha csak ma került volna ki a pénzverdéből. c) Órazacsó alakú tejfehér üvegcsé, hihetőleg unguentarium. Magassága 1'' 7''', szájnnyílása hosszában 9'''. d) Tejfehér üveggyöngy, két csúcsán összehajló rovátkokkal diszítve, magassága 1''. e) Tejfehér üveg ampulla. Magassága 3''. Szájánál a kihajló perem átmérője 1'', a gömbölyded aljé pedig 1'' 6'''. f) Terra-cotta álarczocská — oscillum — alsó része a szájtól lefelé hiányzik, a szemek helyett lyukak vannak. Csinos munka. g) Csésze alakú terra-cotta mécs felső része fogantyúval, és a nyak egy részével. Talapja hiányzik. A kicsucsorodó csésze átmérője 3'' 6'''. h) Két egészen ép, és igen csinos terra-cottából készült füles korsócska, — capis. — Az egyiknek magassága 6''. Átmérő a kidudorodó szájnál 1'' 6''', hasban 4'' 6''', talapján 1'' 8'''. A másiknak magassága 5''. Átmérő szájánál 1'' 5''', hasban 3'' 1'', talapján 1'' 10'''. i) Két 1'' 4'' vastagságú fejjel ellátott vasszeg. k) 10'' hosszú, 5'' vastag gömbölyű vasrudacska csavaridomú mélyedésekkel.

Mindezen tárgyak, a b) alattit kivéve, a főgymnasiumi régiséggyűjteményben őriztetnek.

Találjon e helyt még néhány más szintén itt lelt, de eddigelé még nem ismertetett régiség említést. Ilyen először is egy aranyérem B. E. asszonyság birtokában. Ezen érem előlapján áll: FLCLIVLIANVS PFAVG. A császár gyémánt-soros ékkel diszített szakállas arczképe. Hátlapján: VIRTVS EXERCITVS ROMANORVM. Legalul. * SIRM. Középen a

császár jobbra lépő alakja, baljával egy tropaeumra támaszkodik, jobbjaiban pedig labarumot tart. Igen gyönyörű ép példány. — Nem kevésbbé figyelemre méltó azon 4 és fél arany nehézségű arany pecsétgyűrű is, melyet harmadéve egy földműves a szombathelyi határban kiszántott. A gyűrű kékes-fehér onyxkővel bír, melyen mesteri metszésben az ájuló Amort fölfogó Psyche látható. Valóban kár, hogy az ekevas beleütése következtében a kő közepén van ketté repesztve. Ezen gyűrűt Szombathely szomszédságában lakó Szegedy A. földbirtokos vette meg a harmadik kézből 50 ftért. — B. Gy. aranyműves helyben bír 23 antik gyűrűkövet, bevésett nőfejekkel, melyeket mind környékbeli parasztoktól vett, vagy cserélt be. H. J. helybeli polgár, néhány évvel ezelőtt szőllejében igen díszes zöld jaspis caméeát talált, melyen a három kegy-istennő ismert alakjai láthatók domborműben; a jobbról álló egy leveles ágat, a balról álló pedig almát tart kinyújtott kezében. A caméea magassága 1'', szélessége 10''. — N. J. azóta innen Pestre költözködött polgár birtokában volt szintén egy a szombathelyi területen talált caméea, mely sötét alapon a Venus vulgivaga szokásos alakját mutatta. Az alak magassága 1'' 4''. A kő maga fekete és fehér rétegű onyx. Hová lett azonban ezen burnot-szelencze födelébe illesztett régiség, nem tudom.

Jelen tudósításomat, mindenestre elkedvetlenítő tény regisztrálásával kell befejeznem. — Szombathelyen, az ős Claudia Savaria Augustában, azon városban, melynek minden talpalatnyi földje régészeti érdekekkel bír, melynek környéke, különösen észak, kelet és nyugat felé számtalan lelhelyet tartalmaz, hol magában a városban még annyi megmentendő római régiség hever, — egy régészeti egylet, esetleg városi régiségi muzeum föllállítása volt célba véve; de ezen szép szándék és terv részvéthiány következtében megbukott. Meg fogjuk érni nemsokára, mint daraboltatnak szét a legszebb sarcophagok épületköveknek, és mint jut tönkre még sok más monumentális régiség is, melyek megőrzésére a művelt külföld talán ezreket is kész volna költeni!

E leverő hatású körülmények közt nem marad más hátra, mint folytatni a hangyamunkát azon, bizonyára nem vigasztaló, öntudattal, hogy az összehordott apróságokból a régészetnek

soha sem lesz háza ott, hol annak a meglevő anyagból egy kis ügyszeretettel, majdnem palotát lehetne építeni!

Lipp Vilmos.

Figyelmébe ajánlom a 26-dik lapon mondottakat. Ne legyenek annyira kislelkűek. Kisvárosiakkal kis városiasan kell bánni, és minden apprehensiót félre tenni. Ha kedvemet elvesztettem volna, midőn Győrött nyúzárnak, avatagárnak, rongyszedőnek csúfoltak, és tömödei tanítványimat még az iskolákból is ki akará egyik collegám utasítani, volna-e most győri muzeum? *Ha nem lehet egylettel működni, működjenek egylet nélkül, de működjenek!* Hiszen ott van rendelkezésükre az egész gymnasiumi ifjúság! Nagyon csalatkoznám, ha éppen a vasmegyei tanulók fajultak volna el. Aradon csak egy napig mulattam, és egy lelkes tanár felszólítására halomra hozzák a derék ifjak addig rejtett régiségeket. — *Fac similiter!!* — Ha akkor midőn *Bitnicz, Varsányi*, Kubinyi Szombathelyen azon szép tárgyakat gyűjtötték mindjárt alkottak volna egyletet is, mily muzeuma lehetne Sabariának! de akkor önöknek nem maradt volna fenn a dicsőség, hogy ezen ügynek új lendületet adtak.

R. Fl.

A pestvárosi régi fal utolsó maradványa.

Míg a kolozsvári tornyok leromboltatása miatt az egész régészeti-kedvelő közönség izgatott állapotban van; míg a történelmi társulat, az archaeologiai bizottság tudományos tevékenységek felhasználásával tiltakozik ezen vandalizmus ellen, sőt ezen ügy még országgyűlési tárgyalás alá is kerül: addig szemünk előtt minden ellenmondás nélkül pusztít az ikerfővárosi közönség, és míg tavál a budai Dunaparton zajtalanul tűnt el az utolsó kerekbástya, e napokban Pest városának utolsó bástyadarabja is földig leromboltatik.

Már egy év előtt kértem meg Bergh Károly építész barátomat, hogy a szomszédságában lerombolandó falakat felmérje, és archaeologiai szaklapunk számára lerajzolja; egyszerre olva-

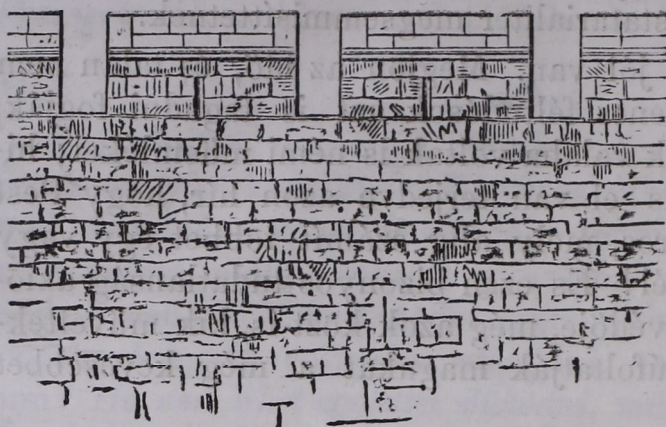
som közlönyeinkben, hogy a még néhány nap előtt épen állott utolsó középkori falak statarialiter megsemmisíttetnek.

És ez így nagyon jól van. Megjön az idő, és talán nem sokára, hogy nemzetellenes féltudósok azt is tagadni fogják, hogy a magyarnak csak valaha voltak is némi műemlékei; hiszen egy általán úgy is el van terjedve azon hír, hogy Pest egészen újabb keltű város, mely alig számít többet egy vagy másfél száz esztendőnél! És ezen bizonyos tudatlanság axiómájának van nem egy védője, még azok közt is, kik művelteknek és tanultaknak csúfoltatják magukat a még kevesebbet tudó tömeg által.

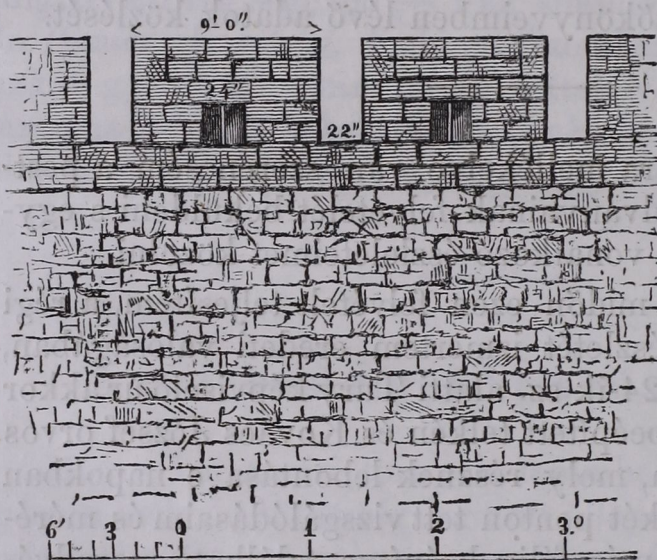
Hogy valami mégis maradjon régi erődítésünkől, hogy legyen legalább egy lap, mely talán a nagyobb pietással bíró utókor által felkerestessék, mellékelem *Bergh* barátom tudósítását, fentartván magamnak a Pest bástyáira vonatkozó s még emlékezetemben és jegyzőkönyveimben lévő adatok közlését.

„Becsés felszólítására mellékelve van szerencsém a pestvárosi régi bástya maradványainak felvételét beküldeni s egyúttal annak szerkezetére vonatkozó észleleteimet közölni.

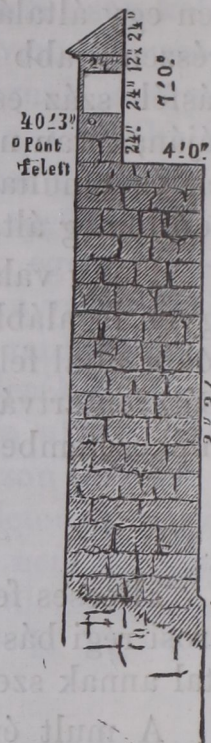
A mult év elején, midőn ezen felvételt teljesítém, a régi város-falnak még két részletét ismertem eredeti valóságában, beépítetlenül; a bástya 24-ik sz. alatti Tury képviselő úr akkor még üres, de azóta már beépített telkén és Kovács József orvos úr telkén a só-utczában, mely résznek lebontása e napokban szintén megkezdett; e két ponton tett vizsgálódásaim és méréseim és e két pont közt még félig beépítve található maradványok figyelembe vétele arról tanuskodtak, hogy ezen mintegy 40—50° hosszú majdnem egészen egyenes vonalon a szerkezet a rajzban előtüntetett (l. tulsó lap) módon minden torony nélkül rendszeresen és az egyes méretekből feltűnő pontossággal vitétt keresztül. A fal anyaga tisztán kő és pedig a most is általános használatban lévő kőbányai és promontori-féle kivétel nélkül; téglának legkisebb nyomát sem találhattam. A mellvéd felső része faragott kövekből van szorgalmasan összeállítva, a 11-; m védén aluli vastag fal azonban kevésbé pontos munkát mutat

1. ábra.

2. ábra.

3. ábra.

a falragasz kavicsos homokkal készítettett s rendkívül erős. Tagozatok az egész falon a koronát képező esvetőn kívül nem fordulnak elő; kívülről úgylátszik általában vakolva volt, míg belső, város felőli részén épen nem. A lőrések belülről 2' széles fülkét képeznek és ék-alakban 1''-nyi nyílásra szorúlnak össze; a lőrés alján a fal külvonalán, a bástyával párhúza-

mos és vízszintes, mintegy $1\frac{1}{2}$ "-nyi átmérőű henger-alakú üredék észlelhető, mely a lőréstől jobbra és balra mintegy 9—12"-nyire a falba mélyed.

Abbeli vizsgálódásaim, hogy a régi talaj felett a bástyának mily magassága lehetett, biztos eredményre nem vezettek; ásatás alkalmával ugyan a mellvéltől lefelé számítva 3°—3'-nyira egy bokázatot képező kiszökellésre akadtam s közvetlenül felett még az állásolás alkalmával kihagyott üregek helyei voltak láthatók, úgy hogy felvehető, hogy legalább is 4° magasnak kellett a falnak belül lennie, nem számítván ehhez a 7' magas mellvédet; — ezen felvétel mellett a régi talajnak legalább 7'-al mélyebben kellett feküdnie a bástya-utcza mostani legmélyebb pontjánál.

Pest.

Bergh Károly.

Ezek *Bergh* sorai. Kár, hogy a régi árkokról semmi alapos adataink nincsenek, de már ezekből is láthatjuk, hogy Pest falai nem valami durva, elhamarkodott művű építmények, hanem valóban mintaszerű alkotványok, melyek jómódu, sőt gazdag városról tanúskodnak.

Egy reményünk van, hogy a régi bástyákhoz épített házak választó falai a magyar-utczában és az országút mellett a Károlykaszárnyáig, a vandalismus ellen védve, egyes darabokban még fenmaradnak, hogy a jövő archaeologjainak bármily csekély anyagul szolgálhassanak.

Archaeológiánk ügye az országgyűlésen.

A negyedik rovatnak: *Magyarországi történelmi műemlékek kiadására és esetleg fentartására* 14,000 forint; az ötödiknek: *Magyarország és Erdély régészeti helyszínelésére* 2500 frt. egybevonását kívánja *Henszlmann Imre*. Ezen egybevonást, úgy látszik, leginkább azért kívánta az 5-dik rovatra nézve, mert *Magyarország és Erdély régészeti helyszínelésére* semel pro semper

2500 frtot ajánlani — valóban nevetséges dolog. Azonban ezen rovat czíme felvilágosítására szolgáljon ez: mint egyetemi tanár látván, mit lehet a buzgóbb hallgatókkal tenni, ha tényleg is bevezettetnek a helyszínelés terére, eddigi gyakrabbi kirándulásokon kívül, melyeket testületileg tettünk, ezen kirándulásokat állandósítani kívántam, úgy, hogy a szünnapok alatt 4—5 egyetemi régészeti hallgatómmal, és egy ügyes rajzolóval elkezdtem volna a régi Pannonia területét rendszeresen átkutatni oly módon, hogy növendékeim kidolgozott utasításom szerint azonnal, a mint a 2500 frt. meg lenne szavazva az előmunkálatokat elkezdték, és a helyszínelés tartama alatt kiki saját neve aláírásával és felelőssége mellett a neki szánt tért bejárta és fölvette volna. Ez által nemcsak a régóta kétes római helyeket, erődítményeket, utakat, telepeket lehetett volna constatálni, hanem az archaeologiai seminarium egyik feladata minden zaj és nagy költség nélkül — a m. kir. vallás- és közoktatási miniszterium védszárnyai alatt — életbe lépett volna. Hogy ezen alkalommal a szorgalmasb és tehetősb munkatársakat kiismerni, azokat majdan archaeologiai utazási ösztöndíjakra ajánlani, és így a jövő generatio tanáraitól és a muzeumok régészeti tisztjeiről legjobban lehetett volna gondoskodni, nem kell sokat bizonyíttatnom. — Ezen mód természetesen csak kicsiben kezdett kísérlet jellegével bír, de idővel nagyobb szerűen, a szükséglethez képest lehetne az egészet szervezni; és nincs kétség, hogy erről értesülvén az egyetemi régészeti hallgatók, nagyobb számmal is jelentkeznének oly munkára, mely még jövőjüket is képes lenne biztosítani.

Mit tehettem volna már azon viszonynál fogva, melyben az egyetemi hallgatósághoz állok, nem akarom felhozni; a csendes, de folytonos munkálkodásra ritkán ügyel a világ, mely csak a csattanó nagy tények említésére szokott kissé figyelni.

Úgy hiszem, hogy ügytársam 16,000-rel tervezetemenél nagyobb eredményeket fog elérni, és én azokat tudományunk érdekében örömmel üdvözlöm. Ezt csak felvilágosításul hoztam fel a helyszínelésre kért, és a miniszterium által elfogadott 2500 frtnyi csekély összegre.

R. Fl.

B. Nyáry Jenő honti köeszközeinek táblázata.

(Folytatás.)

Tárgy	Hosszaság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lehely	Észrevétel
		Él	Fok					
Vésű	2"		2"	3"	zöld alapon fekete pontozat	kigylakő	De-ménd	éle fölfelé kanyarodik, felül gömbölyded; saru alaku
"	4"	1"	1"	1"	fekete	kemény kovapala	"	
"	2" 1"	1" 3"	1" 2"	1"	"	"	"	
"	2" 1"	1" 2"	3"	1"	piszkosszürke sárgás erezzettel	homokkő	"	
"	3" 2"	1"	2"	1"	szürke alapon apró fekete pontok	"	"	
"	4"	2" 2"	2"	1"	barnás	"	"	
"	6"	1"	1"	2"	hamuszín	"	"	
"	2" 2"	1" 1"	3"	1"	zöldes	"	"	
"	2"	1" 3"	1" 2"	1"	hamuszín	"	"	
"	2" 2"	1" 2"	1"	1"	zöldes	"	"	
"	3" 1"	1"	3"	1"	"	"	"	

Sorszám	Tárgy	Hossz	Szélesség		Magasság	Szín	Kőnem	Lehely	Észrevétele
			Él	Fok					
46	Vésű	2"	1" 1"	1"	1"	fekete	homokkő	De-ménd	
47	"	1"	1" 1"	1"	1"	hamuszín	"	"	
48	"	4"		3"	1"	piszkos sárga alapon kékes és barnás pontozat	"	"	éle fölfelé kanyarodik; fölül gömbölyded; saru-alakú
49	Csákány	3" 2"	3"	1"	1" 2"	fekete	"	"	
50	Vésű	3" 1"	1" 1"	1" 1"	3"	verhenyes	"	Hont	készülő félben
51	"	3" 3"	1"	1"	1"	zöld alapon sötétzöld pontozat	kigylakő	Ipoly-ság	
52	"	2" 2"	1" 3"	1"	1"	"	"	Keres-kény	
53	"	3" 2"	1"	1"	1"	"	"	"	
54	"	3"	1" 3"	1" 1"	3"	sötétzöld alapon sötétebb pontozattal	"	"	"
55	"	4" 1"	2" 1"	3"	3"	kékes zöld	"	"	
56	"	1" 3"	1" 2"	3"	1"	"	"	"	
57	"	2" 2"	1" 3"	2"	3"	zöld fehérrel tarkázva	"	"	szív-alakú

Tárgy	Hosszaság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnév	Lehely	Észrevétel
		Él	Fok					
Vésű	3" 2'''	1" 2'''	1" 2'''	3'''	fekete	kemény kovapala	Keres-kény	a szebb példányok egyike
"	1"		1" 1'''	1'''	"	"	"	éle gömbölyű
"	2" 3'''	2"	1" 2'''	2'''	zöldes hamuszín	homokkő	"	
Csákány	11"	1"	1"	2"	piszkos-zöld	"	"	töredék
Vésű	1" 2'''	2"	1" 1'''	2'''	szürke	"	"	
"	4" 2'''		1" 1'''	1"	sárgás alapon barna foltok és fekete érzet	"	"	éle fölfelé kanyarodik, gömbölyű; teteje kerekded
"	3" 1'''	1" 2'''	1"	2'''	barnásszürke	"	Kis-Kér	
"	4" 4'''	1"	2"	1" 1'''	világos-zöld barnás petytyekkel	"	"	
"	3" 1'''		1"	1" 2'''	szürkés alapon kék pontozat	"	"	"
"	2"	1" 1'''	3'''	2'''	sárgás-zöld	szalonnakő	La-dány	
"	3" 2'''	1" 2'''	1'''	1'''	világos barna	homokkő	"	készülő félben, még csak egy vége van csiszolva; hosszas parittyá formájú
"	3"				barnás	békasó	"	

(Vége követk.)

Jelentés a m. n. muzeumnak az 1869-iki év utolsó negyedében történt szaporodásáról, tárgyainak használatáról és mozgalmairól.

..... A régészeti és éremtani osztályok ezen évnegyedben is igen örvendeztető gyarapodással növekedtek, részint a muzeumi igazgató 152 darab nagy értékű egyiptomi régiségből álló gyűjteménye ide ajándékozása, részint dr. Leitnernek 39 becses indiai kézműtárgya átengedése, részint gr. Waldstein János egyiptomi steleje által. De nagy lézagot pótolta a kormány által engedélyezett 2000 frt, mely a magyar és erdélyi éremgyűjtemény hiányainak pótlására szolgált.

Szaporodott ezen osztály octoberben 176, novemberben 72, deczemberben 144, azaz 392 darabbal, és deczemberig, mely hóban a tár, a termék fűthetlen-volta miatt, a közönség számára ki nem nyitattott, octoberben 5174, novemberben 2423, egészben 7597 látogatót számlált.

Ezen része a nemzeti kincsnek lassankinti rendezés alatt vagyon. Ugyanis a bronzkori és római terem már berendezék; a számos és fölötte érdekes agyagedények szép sorozata ki van állítva, a vaskorszakú daraboknak új osztályok nyitattak, a fegyvertár és az újabb tárgyak terme, a mint a számukra már évek óta készen álló szekrények a könyvtárból átengedhetők, azonnal szintén rendezés alá kerülnek, végre kilátásba helyeztetik a nagy érdekű római kőemlékeknek élvezhetése, ha tudniillik az osztály a kellő számú személyzettel rendezve leend.

Jelenleg az éremtár nagyszerű kincsének rendezése vétezik foganatba, mi czélból a kormány 3 díjnokot engedélyezett, kiknek az éremtanban való kiműveltetése is el fog ez által éretni

A rendezés a kellemetlen téli szak daczára erélyesen foly, és a már újonnan rendezett termék tavaszkor a látogatókat bizonyosan meg fogják lepni.

Adja a jó ég, hogy *fűtés hiánya miatt* télen át ne kelljen a nemzetnek ezen művelődési intézetét egészen nélkülözni; sokan csak télen lakják a fővárost, sokan csak a téli szak alatt szentelhetik idejüket a tudománynak; pedig *nekiünk*

minden percze szükségünk van, ha az elmulasztottakat pótolni, a haladó művelt Európával lépést akarunk tartani!

Pesten, 1870. február 12-én. A muzeumi tanácskozmány meghagyásából

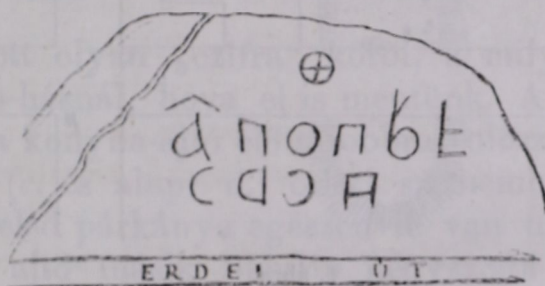
Dr. Rómer Flóris,
n. muz-umi ör.

Archaeologiai levelek.

VI.

Tekintetes m. tud. akademiai Archaeologiai Bizottság!

F. é. (1869.) nov. 13-án 214/869. sz. a. kelt szíves megkeresése következtében f. hó (decz.) 9-én d. u. 1 órakor polgármester elnöklete alatt kirándult a bizottság az eddig el nem olvasott felirású kő színhelyére. — A kő azon része, mely a földszínen felül van, súlyra nézve — mondhatni — körülbelül 100 mázsát nyom. E határkő erdei út mellett foglal helyet, annyira, hogy feliratos oldalát a kocsikerekek érintik, s e szerint romlásnak van kitéve. A felirat hiteles másolata ez:

Minthogy súlya miatt, a hogy van, át nem szállítható, sem a romlástól meg nem őrizhető, a t. Archaeol. Bizottságnak azon indítvány tétetik: nem volna-e hajlandó a muzeum számára akkor is elfogadni s a körülbelül 5—10 mázsás követ Pestre szállítani, ha a feliratot magában foglaló rész e trachit-féle sziklából kivágnék?

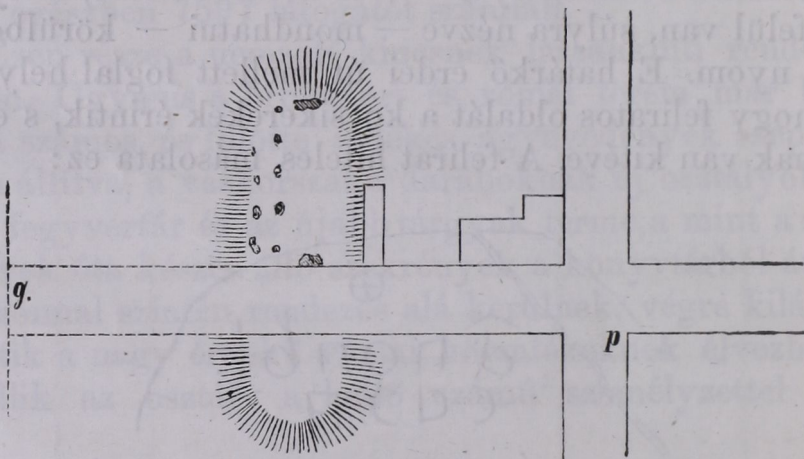
Korpona.

Kováry Lajos,
polgármester.

VII.

Rég óhajtottam az *egresi* romokat látni. Végre (okt. 13-án) *Egrest* utamba ejthetém. *Csanád*-megyéből az *egresi* réven, a *Maroson*, átkelvén, a román révészekről tudakoltam a régi templom helyét. Az egyik említé, hogy az urasági vadászlak kertjében, melyet egy molnár bir bérben, régi falak helyei láthatók. A révészek kalauzul ígérkeztek, elkísértek a vadászlakig, s aztán a molnárral bementünk a kertbe.

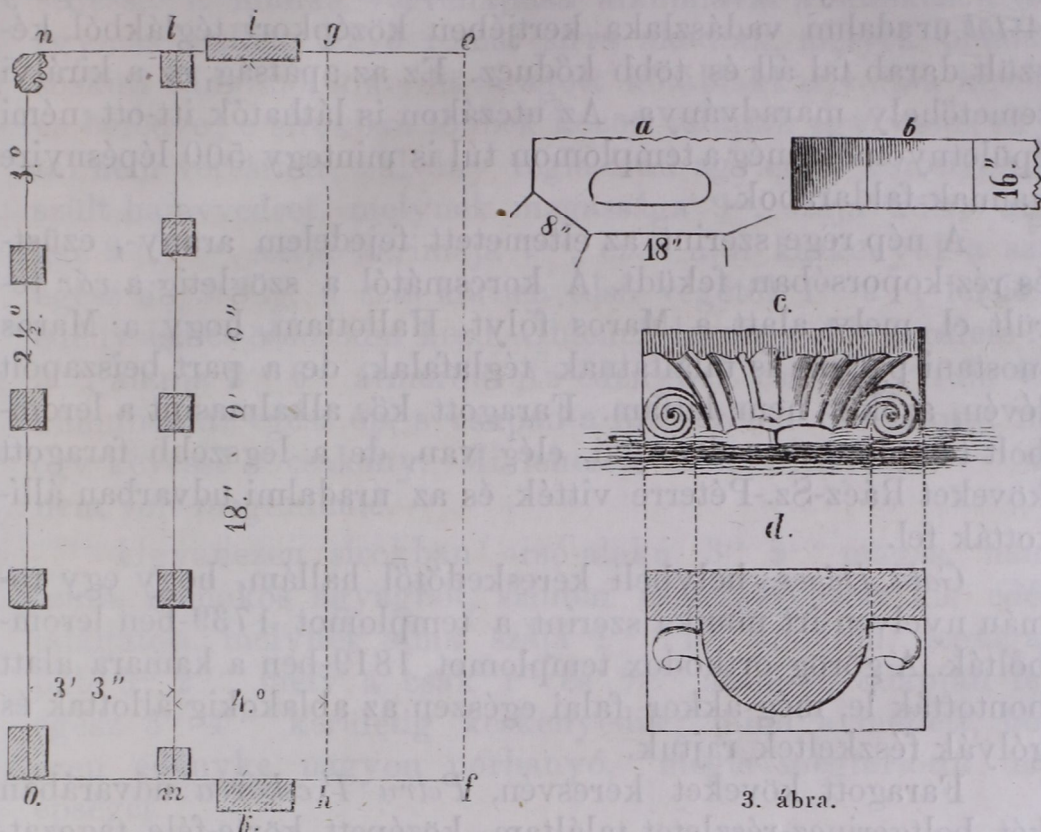
Nagy várakozásomat azonban koránsem elégítették ki a látott romok;*) a templom déli oldalán két oszlopsor földalatti falainak felülete, a mint a téglák ki voltak vájkálva, és a két végen egy-egy darab fal 1) alatt mellékeljük az apátság fekvését, 2) alatt pedig a két oszlopsort, egymástól való távolságaikkal.

1. ábra.

Kérdéseimre kísérőim előadták, hogy a birtokos földesúr már ásatott ehelyütt, s az uradalmi tiszték el is vittek egy márvány-táblát. A faragott kövekre nézve megjegyezték, hogy egyik utcasarkon van egy faragott kő. (*a*, *b*, l. 3.) Ez szenteltvíz-tartó lehetett. További kérdezősködésemre kísérőim közül

*) Ugyanezt mondhatom magam is, mert *Hampel József* utitársammal itt 1868. szeptember 9-én megfordulván, a régi hírneves apátságnak szintén csak kevés nyomát találtam.

.2 ábra.

3. ábra.

csak egy tudott olyan „czifra“ körül, a melyet én kerestem, valami magán-háznál, hova el is mentünk. A mint az udvarra értünk a konyha-ajtó előtt jobbra, ülőszék gyanánt szolgáló oszlopfő (c. és alapr. d.) ötlött szemembe, félig a földbe süllyesztve. Felső párkánya egészen le van tördelve; e darab sem ép; az ajtó másik oldalán négyszögű kődarab hevert. Több hasonló műmaradványra embereim utasítani nem tudak, s e csekély eredménnyen elkomolyodva, tovább utaztam.

Utamba esett Csanád is, a régi püspöki hely. Megtekintettem a lelkész udvarán lévő régi műmaradványokat.

A csanádi új templom terve Bécsben készült az állam-miniszteriumnál, s az aradmegyei Sz-Annán épült templomnak mása. A román styl, így használva, nem mutat semmit. Az egész alakítás izléstelen; pedig igen csekély módosítással tetszetősbbe lehetett volna tenni

Szeged.

Molnár Pál.

Hadd irjam ide, a mit szemeimmal láttam. Gr. Szapáry Antal uradalmi vadászlaka kertjében középkori téglákból készült darab fal áll és több kőducz. Ez az apátság, ez a királyi temetőhely maradványa. Az utczákon is láthatók itt-ott némi épületnyomok, még a templomon túl is mintegy 500 lépésnyire vannak faldarabok.

A nép-rege szerint az eltemetett fejedelem arany-, ezüst- és réz-koporsóban feküdt. A korcsmától a szögletig a vár terület el, mely alatt a Maros folyt. Hallottam, hogy a Maros mostani partján is találatnak téglafalak, de a part beiszapolt lévén, azokat nem láttam. Faragott kő, alkalmasint a lerombolt templom maradványai, elég van, de a legszebb faragott köveket Rác-Sz.-Péterre vitték és az uradalmi udvarban állították fel.

Galu Dénes, helybeli kereskedőtől hallám, hogy egy román nyelven irt munka szerint a templomot 1739-ben lerombolták. A görög orthodox templomot 1819-ben a kamara alatt bontották le, még akkor falai egészen az ablakokig állottak és gólyák fészkeltek rajtuk.

Faragott köveket keresvén, Petru Pecskearea udvarában két boltgerincz-részletet találtam, középett körte-féle tagozattal, oldalt egy-egy bottaggal. A kő magasság 16'', szélessége 10'', vastagsága 17''; a körtetag 4''-nyire, a bottagok 2''-nyire ugranak ki.

Luci Béla házában áll a fennebb említett üres kő; ettől fél ölnyre három messzelyest találtak, az egyikben tyúkváz. Említették a kertben lelt mozaikokat; előfordulnak fehér márvány oszloptalapzatok, vízvezetékek, Jepta Csonkánál egy románkori kapitael, sőt a Marosnál égett földet és durva, vastag cserepeket is találtam.

R. Fl.

VIII.

A Tárnoktól nem messze fekvő sósuti kőbányából a buda-kanizsai vasúthoz vezető ló-vasutat építettek mult nyáron; e végett a kőbánya közelében egy föld-útvágás vált szük-

ségessé. E munka végrehajtása alkalmával a munkások több egymás mellett fekvő római sírra akadtak, melyek oldalai a sósuti bányából kikerült faragott kőtáblákkal voltak kirakva és befedve; e sírokban többek között találtak egy vasoxyd által nem veresített, halvány téglaszinű agyagból korongon készült hamvvedret, melynek magassága 9'', szája külső kerülete 9'' 10''', szája karimája 7''', ezen alul keskenyül a szája egész 6'' 3'''-ig, a száj-karima alsó végétől 1'' 6''', lefelé az edény ismét öblösödni kezd. Öblének legnagyobb kerülete 19'' 9''', alapja 2'' 6''' átmérőű. Az edénynek csak egy füle van, különben az egész ép, s csupán a füle szélén csorbította meg egy kevésbé a csákány. Mi lehetett ezen edényben? — már nem volt megtudható.

Ugyanezen sírokban orsó-alakú, 3'' 5''' magas, hamuszinű, homokos agyagból, szintén esztergályozott kis edény találtatott, melynek síma szája 1'' 11''' átmérőű, legtágabb öble 9'' 2''', mely a csak 1'' és 1/2''' átmérőű talapján felül egész 3'' 4''' kerületig keskenyedik; mind a mellett, hogy ezen edényke nagyon porhanyó, mégis megtartotta teljes épségét.

Ezenkívül egy szintén ép, három lyukú sír-mécs találtatott, ugyan e hamuszinű porhanyó agyagból, melynek tetején a két szelelő lyuk között, valamint a fenekén is jelvények láthatók. Nem bántottam, hogy dörzsölés által valamikép a jelvény magyarázatát ne nehezítsem.

Ezen agyagedényeken kívül találtak ugyanott egy 7'' 3''' magas, szájánál 3'' 1''', ezen alul 4'' hosszágban, legkeskenyebb részén 1'' 7''' kerületű nyakkal bíró üveg illat-edényt, melynek közel 3'' magas öble négy oldalról benyomatott, úgy, hogy az üveg öble négy gömbölyített szegű alakot mutat. Ezen üveg-edény is egész, csak az öblén felül törött meg a nyaka.

Továbbá még egy egész 3'' 6''' hosszú ép, 3 darab kisebb bronz vállcsatot és két érmet is találtak.

E tárgyakat t. Rózsa Lajos úr, mint a sósuti kőbányatársulat egyik igazgatója szerezte meg, az ottani felügyelőknél lelkökre kötve, hogy további leletek előfordultakor ezekkel a

lehető szemességgel és kimélettel bánjanak, és idegen kézre ne bocsássák. Azóta értésére esett, hogy már megint akadtak új leleményekre. Adandó alkalommal ezeket is nemzeti muzeumunk számára kívánja megszerezni.

Pátyon.

Várad y Gábor,

udv. tanácsos.

IX.

Régészeti lelhelyek.

Regéczke. A vártól nyugatra, a Csonkás majortól ÉK-nek, mintegy 500 lépésre, a Regéczke felé vezető út mellett, mindkét oldalt találhatók részint *obsidián*, részint *kova*-példányok, faragást mutatók; mint szintén nagyobb számmal a falu határában, a falutól ÉÉK. felé, valamint urna-darabok is.

Maga a falu, mélyebb kertjeiben, alluvium-réteget mutat, hol három év előtt három db. kisebb-nagyobb *hamvveder* találtatott, faültetés alkalmával. Fedelők állítólag réz- (bronz-) sodronnyal volt lefoglalva, bennök hamu.

Gibárton, a falutól délre, 5—700 lépésre, az új töltés mentén, $2\frac{1}{2}'$ mélységben, több *tűzhelyre* akadtak. Ezek közül egyet tüzetesebben megvizsgáltam. Ez $\frac{3}{5}\square^\circ$ -nyi, kővel kirakott területet képezett. A kövek részint felső, részint egymásnak vetett oldalukon égetettek voltak; a köveken, vagy azok között $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}''$ hamuréteg, ebben több törött urna-darab; ezek mellett mintegy 7''-re csont-műszer, tovább agyag-gyöngy

M. évi nov. végével *Naményi* Lajos úr ez útvonalon pár hidat építvén s a Gata-patak északi hídfőjét ásatván: $\frac{1}{2}'$ -nyi mélységben É-D irányban, arczon fekvő csontvázat lelt, mely azonban kivételkor összeomlott. Ettől 18''-re bronz-darab s agyag-gyöngyök feküdtek. Ugyanekkor 70—80 db. kova találtatott. — A nevezett rétegben félig-meddig rozsdá-ette kardmarkolat-darab is találtatott.

Szántó. Mint az ettől nyugatra fekvő fennsík partjain, melyek a Hernád felé meredeken ereszkednek alá, úgy e fennsík keleti részén is számos pont van, melyeken kő-eszközök, tűzhelyek s egész hamvvedrek is találhatók, jelesül a Kisbánya nevű szőlőhegytől kezdve északnak, a Gyűr-hegyfokig.

A várostól K. felé, a Tót dűlőn, már számos urna-darabot és faragást mutató kova-részt láttam. Ettől még inkább keletre, a Szin-völgy ék.-i oldalán, az apró vízmosásokban számos vastag téglas $\frac{1}{2}$ " vastag urna-darabok fekszenek; továbbá számtalan obsidián-töredék, faragást mutató, hasonló kovák, sőt a trachit keményebb faja is nyílhegy-idomra faragva. Találhatók még kova-gömbök, valamint zúzó-követ is leltem . . .

Sima. A Korsosnak nevezett hegyen néhány év előtt sok agyag-gyöngyöt találtak, nagyobbakat, mint a milyeneket Gibrárton leltek. E helység határának északi részén találtatott azon *obsidián-nucleus*, mely Zeiz urod. erdész birtokában van *Baskon*. Megszereznem nem sikerült . . .

Szántó .

Dr. Óváry Endre.

X.

. . . . Régiséggyűjteményem napról-napra szebbnél-szebb tárgyakkal gyarapodik. Szobáim edényekkel, kő- és bronz-régiségekkel telvék. Nagyobbbrészben mindezt Pilinből nyerem.

Valóban, reám nézve a pilini temető kimeríthetlen kincsbánya! Legutóbbi leleteim közé tartoznak: gyönyörű üveg-tárgyak, mindenféle színű és alakú üveggyöngyök, melyeket ős lakóink távol földről kaptak.

De ezekről és másról is — legközelebb.

E.-Bást.

B. Nyáry Jenő.

XI.

. . . . 1835 körül több f.-dobszai lakos, szám szerint 7-en, azon hiedelemben lévén, hogy a halmokban követ fognak találni, engedélyt nyertek a tulajdonostól — egy-egy napi kaszálásért — nevezett halmok felbontására; az ásást egyik halom tetején megkezdvén, 4—5 láb föld eltakarítása után 15—20 öl követ szedtek ki, (a kő szántai határbeli, az ú. n. *sujomi*

bányából való volt). A halom birtokosa, 7 napi kaszálásért, a már kiszedett 15—20 öl követ megsokalván, a további kőkiszedést eltiltotta.

A 7 bányász közül jelenleg kettő él, de ezek igen jól emlékeznek, hogy ugyanaznap, melyen a további ásástól vagyis kőkiszedéstől eltiltattak, 3—4 darab 12—15 láb hosszúságú gerendát találtak. A gerendákat magukkal haza is vitték, és így, miután a létező sírkamrának csakis tetőzetéig jutottak a kőkiszedés alkalmával, *czölöpök felől mitsem tudnak*.

E halmokat azóta senki sem bántotta, ki vannak-e rabolva, mint a sz.-istván-baksaiak, vagy nincsenek? — bizonytalan; de az bizonyos, hogy a sz.-istván-baksai halmokkal egy korbeliek s rendeltetésűek.

Még egyet! . . .

Mult év deczember havában tett kutatásomnak bár csekély eredményét, a következők képezik:

1. Egy bronztű, vagy inkább ár, vastagabb vége négy-szegletű (talán nyélbe volt téve), azon túl gömbölyű . . ;
2. cserép, talán (?) házi isten lába volt valaha;
3. kő-vésű, vagy balta, a fúráson eltörve;
- 4—5. obsidián-szálkák; és
6. egy tűzkő-nyilhegy.

Mind a hat darabnak lelhelye a f.-dobszai várdomb.

Felső-Dobsza.

Szilágyi Ferencz.

I r o d a l o m.

(A danzigi Mária-templom) kincstárát 200 fényképben kiadta Hinz A. Bár e munka 20 tallérba kerül, még sem drága, ha a képek számát, szépségét s a tárgyak érdekességét vesszük tekintetbe. Ideje lenne könyvtárainkat ilyenekkel gyarapítani, mert ez által nemcsak a tudomány, de az ízlés is sokat nyerne.

(„Kalligraphische Denkmale“), kiadta dr. F. Skrejsowsky, a szöveget írta J. Er. Wocel. Prága. 1869. A mű némely kézirat kezdőit foglalja magában, melyek cseh-könyvtárakban

találhatnak. Ezen kiadás igen becses, a mennyiben a XII-ik és következő századok írásával megismertet; de azért, mert valamely kézirat valamelyik cseh- vagy akármily nyelvű nemzet könyvtárában előfordul, az írást azon nemzet ősi írásának tulajdonítani akarni, mégis kissé furcsa gondolat. Bizony ovakodjunk ilyen nemzeties ráfogásoktól ott, hol azoknak helye nem lehet, mert volt is, lesz is mindig valami általános műveltség, melynek befolyása alatt épen a művelt világ és annak nyilatkozványai állanak. Örökké megmarad-e azon hibánk, hogy a régelmult századokba visszük át saját nézeteinket, és ismét azt véljük, hogy az akkori emberek a mi eszünkkel gondolkodtak?!

(*Jacquemart Albert*) 3 kötetes „*Les Merveilles de la Céramique*“ című csak 6 francba kerülő művét nagyon ajánlják. Igen hasznos munka lenne műipar-iskoláink számára, hová ezen ág leginkább tartozik.

(*A nagy mesterek remekeit*) „*Les Chefs-d' Oeuvre des grands maitres*“ ajánljuk mindazoknak, kik a keresztény művészet legszebb műveit eredetiben nem birhatván, tárczáikat vagy falaikat jó képekkel kívánják díszíteni. A *Kellerhoven* által új modorban utánezott s *Mich'els* Alfréd által magyarázó szöveggel ellátott egyes füzetek 30 francba kerülnek. A hat első füzet tárgyai ezek: 1. a bölcsek imádják Jézust, a kölni domból; 2. Krisztus keresztele, a brugesi akademiából; 3. Krisztusnak a keresztről való levétele, az antwerpeni muzeumból; 4. Memlin: sz. Katalin titokszerű egybekelése; 5. ismét Krisztusnak a keresztről való levétele, Fierolétől a florenczi muzeumból; 6. sz. *Bernárd* Krisztus életét írja, melyet neki a b. szűz tollba mond, a de la Badia templomból Florenczben.

(*Becker Pál*) a kiadatlan edényfüleken levő, Dél-Oroszországban talált felirásoknak 2-dik füzetét adja ki. Mióta észrevették, mily nagy befolyással vannak az agyagművészet történetére az edények fülein, vagy magukon az edényeken vagy téglákon létező bélyegek, Oroszországban oly nagy gondot fordítanak ilyenekre, hogy az eddig elszórtakat összekeresik, és valamint Sz.-Pétervárott a császári Eremitage-féle régészeti gyűjteményben, úgy a kertschi és odessai történelmi muzeumokban elkülönített osztályokban felállítják. E kiadás folytán

nemcsak sok olyan fazekas név jött napfényre, mely magában Görögországban vagy szigetein otthonos, hanem nagyrészt olyanok is, melyek a krími félszigetnek agyagművességéről is fényesen tanuskodnak. Az edények nagyobbára görögös jellegűek, minthogy görög gyarmatosoktól származnak.

(Conte Gozzadini) egy kis füzetkét közöl, mely ezen cím alatt: „Da alcuni sepolcri della Necropoli felsinea“ többféle fametszetekben állítja elénk a régmúlt polgárosodás agyag- s egyéb maradványait. E munkácskával is bebizonyul újra Rochette Raoul nem eléggé méltányolható mondata: „*A legparányibb morzsa, melyet a régiség ror'jai közül megszabadítunk, többre tanít minket, mint minden könyv.*“ És valóban, mi, kik minden agyag- vagy bronz-töredékben metanasta-jászokat, kunokat, székeltyeket és magyarokat sejtünk, és a régi művészeti darabokat magunknak akarjuk tulajdonítani, mennyire csodálkozunk, ha azon edényeket és rajtuk levő czifraságokat látnók, melyek Etruriában kiásattak, s többnyire azon kacsaalakú díszítménynyel birnak, mely saját bronz-maradékainkon, de egészen fel a lakott északig, elterjedvék! Sokszor mondtam, ne siesünk ítéletünkkel a műtárgyakat illetőleg, mert meglehet, hogy meggondolatlan teoriáinkat a legközelebbi nap halomra dönti. Még ott sem tudunk eligazodni, hol már írott történelemmel birunk, hát még a történelem előtti korszakokban? Sok tárgyat kell még kiásnunk, összehasonlítani, míg sikerülni fog, hogy e nagy halmazban csak némileg eligazodhassunk; mert nem egy korszak egyenlő műveivel, egyenlő fokozaton álló készletekkel van dolgunk, hanem gyakran ugyanazon nép műipari czikkei is annyira különböznek egymástól, hogy azokat joggal tulajdoníthatnók a legtávolabb eső korszakoknak, ha csak egyéb ítéleti momentumok a kételyből ki nem segítenének. Ajánljuk sok tekintetben az etruriai alakok tanulmányozását, mert ámbár tagadhatlan a napról-napra kiásott, itten öntött eszközök sokasága, de azt sem lehet tagadni, hogy épen ezen eszközök oly hasonlóak a déleurópai, de az északi népek efféle eszközeihez is, miszerint el kell ismernünk, hogy volt a régmúlt időben oly általános művelődés, mely egész Európán elterjedt és csak itt-ott nyert némely népek sajátosságai szerint külön, másutt nem található kifejezést.

(„*Aes grave romanum et italicum*“) Dechant Norberttől, a bécsi schotten-gymnasium 1869-ki programjában. 52. l. A német kormány idejében nálunk is azon dicséretes szokás dívott, hogy a középtanodák évi programjaiban mindig egy-egy tudományos értekezés nyitotta meg a jelentések sorát. A németek e szokást most is tartják, s igen gyakran jeles szak-tudományi értekezések látnak ilykép napvilágot, melyek sorába bátran számíthatjuk az előttünk fekvő numismatikai monografiát is.

Bár a numismatika nem tartozik a gymnasialis tantárgyak közé, mégis különösen a történettanárnak gyakran nyílik alkalma előadásait a numismatikából merített egyes részletekkel fűszerezni; de ezenkívül a régi classikusok olvasásánál is nem egyszer kényszerül a tanár e tanszakból meríteni fölvilágosításait, midőn a régi íróknál aureus, denarius, quinarius, sester-tius, bigatus, quadrigatus, *δαρειός*, *δίδραχμος*, *δραχμή* stb. féle ki-fejezések fordulnak elő.

S ha ilyenkor a tanár netalán a gymnasiumban létező éremgyűjteményből vett példákkal kíséri magyarázatát, ez két-séggkívül igen üdvösen hat a tanulók ebbeli ismereteinek gya-rapítására.

Szerzőnk, ki a fennevezett gymnasiumnál a philológiát adja elő, ezen igen ajánlandó módszerrel él előadásaiban s an-nál sikeresebben működhetik ez irányban, mert az említett ta-noda igen becses éremgyűjtemény birtokában van, melynek egészbeni leírását sz. jövőre igéri.

Ezúttal az e tárgybeli irodalom teljes fölhasználásával a a legrégibb római ércpénzről értekezik.

Előrebocsátván a legrégibb csere-eszközökről szóló néze-teket, áttér sz. az *aes rude*-re; igen szépen fejtegeti az *aes signa-tum*ra való átmenetelt, míg végre értekezése tulajdonképeni tárgyára az *aes grave*-re megy át. Meghányja sz. az *aes gr.* be-hozatalának idejére vonatkozó kérdéseket, előadja különféle el-nevezéseit, a részletérmekek megjelölését s alakját, az előállítási módot, a súlyt, megfejtí azon érdekes kérdést, vajjon az *aes grave* idejében megmérlegelték-e még a pénzt? s utoljára hozzá-vetőleg kiszámítja, e régi érmeknek mi volt az értéke mai pén-zünk szerint. Az értekezés második része az *aes grave italicu-*

mot tárgyalja s ezen igen homályos téren szerző Mommsen nagy műve nyomán indul, bár nem mindig föltétlenül.

A gymn. gyűjtemény, melynek egy részét sz. ezúttal ismerteti, nem szegény *assis*-ekben, összesen 20 db. *assis*-a van és pedig, 5 *as*-a, 4 *semis*-e, 5 *triens*-e, 3 *quadrans*-a és 3 *sextans*-a.

Szerző fölötte érdekes értekezését két kőmetszvényű táblával toldja meg, melyekben az *as* különféle kész egységei s egyes italiai *as*-szokjól ábrázolvák.

Végül említenünk sem kellene, hogy igen ajánljuk e rövid, de velős értekezést szakértőink és szakkedvelőink figyelmébe; óhajtjuk, vajha a mi közéletünkben is akadnak „*Dechant*“-ok, kik példás buzgalommal mozdítsák elő már a gymnasiumban az érmészeti-tudomány művelését.

H. J.

Régészeti forgácsok.

Beküldé: Podhraczky József.

Kereztieni Felelet a Megdűcsöült szentek Tiszteleterül; iratot Pazmani Peter által. Graecii. Styriae. 1607. 4. r.

86. lapon írja Pázmán: „Lauretomban, egy nagy öreg régi ezüstműből csinált Boldog azzony abrazattya vagyon, mellyet szemmemmel láttam, és az ő lábánál, fegyverbe ötözött térden álva kiöntetett a régi Báltthori Istvan képe is; a melly ezüst oszlopocskán áll pedig az Boldog Aszszony éppen ki öntött abrazattya, azon e vagyon írva: „*Magnificus Dominus Comes Stephanus de Bathor, Vaiuoda Transsylvanus, et Siculorum Comes, nec non Judex Curiae Serenissimi Principis D. Matthiae Dei Gratia Regis Vngariae, Bohemiae etc. in honorem Dei, et eius Genitricis Mariae, ob eam causam, quod ipse per intercessionem eiusdem Virginis gloriosae, a quodam maximo periculo liberatus fuit. Anno. M.CCCCLXXXIX. dicavit.*“

87. l. Lajos király is M.CCC.VI. (így) Czelbe eltöretven a kicsin szentegyházat, ezt a szép öreg szentegyházat építtette, melyet most látunk, körül egy az a régi piros Márvánkő, melly

a templomnak közép ajtaja fölött vagyon, es ezen a több dolgok közt e vagyon írva: „Ludovicus Rex Vngariae, per Matrem Misericordiae victoriam Turcicam gloriose obtinuit.“ Megvan-e még e fölírás?

Tudtunkkal megvan. Az „Archaeologiai Értesítő“ II. k. 115. lapján tesz erről említést. R. Fl.

E g y v e l e g.

(A városi főrajziskolák) legnagyobb örömünkre új szervezést nyertek. A külvárosi iskolák számára is állíttatnak rajziskolák és a rajzolás az elemi osztályokban kötelees tantárggyá tétetik. Helyesen van ez így! Soha 3700 frtot egyszerre és 5500 frtot évenként nem fektettek jobb kamatra, mint e korszerű intézmény által. Ezt csak a kezdet kezdetének tartjuk, mert hiszszük, hogy idővel e bölcshintézmény a vidéki, sőt falusi iskolákra is ki fog terjedni. Nem egy tehetség tűnt föl már eddig is a puszták gyermekei közt, és ha a rajzolást mindenütt lehet tanulni, a jobb ízlés, az eszmék tárgyilagos előadásában nyilvánuló gyakorlottság csakhamar kedves gyümölcsöket fog érlelni.

(A m. nemzeti muzeum) részéről figyelmeztetjük a régiségeket találó vagy bíró és azokat eladni kívánó honfiakat, hogy azokat bizalmas úton történő beküldés után, ha eddig a gyűjteményben nem léteznének, vagy egyébként is a kiállításra alkalmasak, illő áron megveszszük. A beküldőnek legalább azon előnye leendő, hogy az ajánlott tárgynak valódi, vagy műbecsű értékét hitelesen megtudhatja.

R ó m e r Flóris, régiségügyi ör.

(Aradon a régészeti terén élénk mozgalom van.) A m. orvosok és természetvizsgálók e nyáron tartandó nagygyűlésekor a törvényesen egyesült régészek is üléseznek, mely alkalomra egy régészeti kiállítás is tervezetett. A Pesten tartózkodó elnök, Aczél Péter úr helyett az ügyeket vezető Nagy Sándor alispán szólítja fel e lapok szerkesztőjét az archaeologiai kiállítás szervezésére. A legszebb alkalmat látván arra, hogy a régészet új tért foglaljon, és az évek előtt tervezett, de csak is tervezett aradi archaeologiai-egylet életbe lépjen, vasárnapon, márcz. 13-án, lerándultam Aradra, hogy ott a régiségek barátaival előleges értekezletet tartsak. A vaspályánál meglepő tisztelettel fogadtatván az archaeologiai osztály elnökétől, Dratsay úrtól, a gyűlés titkára dr. Darányi Lajos úr, a főgymnasiumi igazgató, Lidi, és a történelem tanára, Tóth Vilmos urakkal a gyűlés helyettes elnökéhez kísérték, hol még az napon Szarka János, gyógyszerész és lelkes természetbarát, a megyei mérnök és Nagy Péter, rajztanár, előtt szerencsém volt az Aradmegyében leendő hely-

színelésre és a rendezendő régészeti kiállításra nézve vezérgondolataimat előadni, melyek a résztvevőktől általános helyesléssel fogadtatván, a munkavezérlési szerepek azonnal elosztattak, és minthogy tudományos alap nélkül a vidéken kevés eredmény várható, a „*Műrégészeti Kalauz*”-ból és „*Archaeologiai Értesítő*”-ből, mint szakmunkákból, 10 példány rendeltetett meg, hogy a vezérférfiak e művek nyomain indulhassanak.

Alapos okom van hinni, hogy az ébrényből egészséges és hosszú életű egyesület fog kifejlenni. Nagy Sándor a biztos és díszes megyei teremtet engedendi át a régészeti kiállításra, a hazai muzeumok és lelkes régészeink fel fognak a pártolásra szólíttatni, a helybeli lapok élénk mozgalmairól gyakrabban hozandnak tudósításokat, a lelkes tagok, ezek közt Tóth tanár úr már régiségi gyűjtéseket rendez a tanulók közt; szóval remélem, hogy legközelebbi számainkban igen öröndetes haladásról értesíthetem t. olvasóimat, kiket ezennel szíves részvételre felkérek.

(Ráth György), kir. táblai ülnök ő nagyságától engedélyt nyertünk arra, hogy 3 korona-utca 2. sz. a. alatti lakásán naponkint 4 órakor délután látható becses archaeologiai és rézmetszeti gyűjteményére a régészet barátait figyelmeztessük. Legjobb leend, ha a látogatók Ráth urat teendő látogatásukról előlegesen értesítik.

(Eperjesi László) figyelmezteti Schulcz Ferencz urat, hogy Szász-Régentől nem messze, Tancs ev. reform. templom mennyezetén, a *gogánváraljai* templom mennyezete festményeihez hasonló, ugyanazon korbeli festmények vannak. — Köszönjük ezen érdekes figyelmeztetést, bár máshonnan sem sajnálnák néha-néha ilyen régiségekre figyelmeztetni az „*Archaeologiai Értesítő*”-t.

(Ó-Szőnyön) gazdag római telep volt, melynek alapfalait még ma is épület-kövek és téglák ásására valóágos bányául használják. Közlebről ilyen ásás alkalmával két kriptára akadtak, melyben hamvedreket és üveg-könnytartókat találtak, melyek gróf Zichy Miklós birtokában vannak, s ugyanott, mint a munkások állítják, az egyik kriptában 6, a másikban 3, ülőhelyzetben levő emberi csontvázra akadtak. E vázak közül egyik az üveg-könnytartót tartotta kezében. A talált dolgok ép állapotban vannak. Ezen hírt a B.-P.-K. 19. számában olvassuk, és a mennyire öröndünk, hogy a becses lelet a mélt. gróf birtokába jutott, kitől a m. n. muzeum e gazdag lelhelyről oly sok érdekes darabot nyert ajándékban, úgy sajnáljuk, hogy Ó-Szőnyről csak oly sovány tudósításokkal kell megelégednünk. Más európai államban, olyan helyre, mint a római hajóraj állomásra egy *archaeologiai expositurát* szerveznének, nálunk alig van annyi figyelem ezen hírneves telepre, hogy a felirások kövek megmentessenek. Még néhány év előtt volt Szőnyön értelmes utibiztosunk, későbbben érdeklette magát a megyei főmérnök, de ez mind nem elég, hol főleg a téli hónapokban ezer öl számra fejtenek követ a város alapjaiból! Bregetium szemünk láttára eltűnik nyom nélkül!

(Odobesco Sándor) Bukarestben kiadandó munkájához, mely a *pietrossai* aranyleletet tárgyalja, oly tekintélyes könyvapparátust gyűjt,

melyet töle nemcsak magán, hanem nyilvános könyvtáraink is irigyelhetnek. Ezen archaeológiai szakkönyvtár tömege *Aigner Lajos* könyvkereskedőnk kezén át megy le Romania fővárosába, s ilyenkor van néha alkalmunk e drága munkákat futólag átnéznünk. Nemzeti muzeumunk is foglalkodtatja jelenleg rajzolónkat részint római, részint földvándorlás korszaki tárgyakkal. Ime, ilyen a tudományos mozgalom keleti szomszédainknál, de tápláljuk a reményt, hogy nálunk is majd csak meg fogjuk ezen drága könyváradaot egyszer állíthatni!

(*A bécsi 1871-ki műkiállításra*) eddig csak *Stornó Ferencz* jelentkezett Sopronból. Reméljük, hogy rajzai kellő méltánylásban fognak részesülni.

(*Az első magyarországi növendék*), ki a bécsi császári műipar-iskolában segélydíjban részesül *Reymayer Mihály*, pozsonyi születésű szobrász.

(*Corvina*) olcsó és népszerű olvasmányt kiadó társulat. Szabó Richard vezérigazgató programja az írókhoz és közönséghez.

Ezen, irodalmunk minden ágára nézve nagyjelentőségű programból régészetünket illetőleg a következőket tartjuk felemlítendőnek:

Miután a vezérigazgató kifejtette, hogy szaktudósaink műveit egyedül csak szaktudósok olvashatják,*) — így folytatja: „... tévesztett dolognak tartanám: a szorosan vett népies vállalatoknál megállapodni. Az irodalom egyéb ágaiban sem vagyunk mi gazdagok, sem a tudományos, sem a szak, sem a szépirodalom nincs nálunk a fejlettség azon fokán, hogy akár a művelt nemzettársak irodalma mellett tisztelességgel megállni, akár csak saját igényeinket is kielégíteni képes volna.”

A tudomány valódi barátai csak örülhetnek a népies következő értelmezésének:

„... népies minden oly irodalmi mű, mely tárgyát mindenki által megérthető, tiszta, világos nyelven, a szószaporítást kerülve, erőteljes és vonzó alakban, a nemzet szokásaihoz, igényeihez, jelleméhez alkalmazottan adja elő.”

A *Corvina* egyedül „valódi értékkel és nyomatékkal bíró műveket” fog kiadni.

A kiadmányok, különösen pedig a szakkönyvek, rajzokkal és képekkel fognak felvilágosíttatni s érdekesbökké, vonzóbbakká tételni.

A *Corvina* kiadmányaiból az irodalom egyik ága sincs kizárva.

A különféle irodalmi ágak kellő beosztása végett a kiadmányok különféle könyvtárt fognak képezni. A harmadik könyvtárban, mely „becses örökségek” cím alatt indíttattatik meg, leszen képviselve a magyar régészet minden ága.

Ezen kívül az ötödik könyvtárban, melynek „katonák könyvtára”

*) Van ugyan e tekintetben néhány műre nézve örvendetes kivétel is, csakhogy ez igen kevés egész szakirodalmunkkal szemben.

leend a czíme, szintén jut egy kis hely a régészet számára, már t. i. anynyiban, a mennyiben itt a *fegyver története* is elő fog adatni.

Meg vagyunk győződve, hogy a derék vezérigazgatón, ki oly nemes bátorsággal mer beszélni még kedvezőtlen viszonyainkról is, nem fog mulni semmi; és ha az ifjú társulatot iróink szellemi, nagy közönségünk pedig a kellő anyagi segélyben részesítik, akkor már közel van azon örvendetes idő, midőn honi irodalmunk *minden ága* s az oly nagyon kevés részvételre méltatott *régészet*, elérndi azon magas fejlődési fokot, mely szellemi tekintetben az előrehaladottabb nemzetek között ugyanazon díszes helyet vívja ki a magyar számára, a hol már egykor a harczok korszakában oly dicsően szerepelt. Adja nemzetünk Istene, hogy úgy legyen!!

Fridrich István.

(*Stainville ágyú*). Nem ugyan nagy régiség, de talán mégis érdekelni fogja olvasóinkat tudni, hogy a párisi „Musée d' Artillerie”-ben egyéb, fölötte érdekes lövegeken kívül két darab 2 fontos ágyú őriztetik, melyeket alkalmasint hazánkban öntöttek. Felírásuk ez:

STEPHANVS S · R · I ·

COMES a STAINVILLE

S · C · M · CAMrius GENlis CAMP

MARus LOCens et REGis CAT

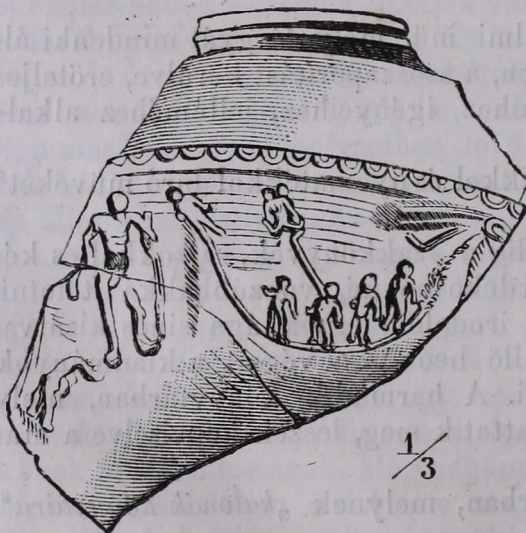
COL : NEOSOLY : A o

1709.

Talán megtudhatjuk, hogyan kerültek ezen ágyúk Párisba?

(*Római kötél-tánczosok.*) Nt.

Gangó, ó-szőnyi lelkész úrtól egy arezzói cseréptál-töredéket kaptam, melyen igen nyaktörő productió van ábrázolva. Egy *lóbáló kötelen*, melynek végét, mint látszik, valami póznára támaszkodó művész tartja, négy tánczos áll, ezek közt a második fogaival póznát tart, melynek csúcsán egy lábait szétvető férfi egyensúlyozza magát. Tessék mai művészeinkkel megpróbáltatni! Egyéb, valóban bámulatos mutatványokkal Guhl és Kohner munkájában is találkozunk!

(Dr. Kohn Sámuel), pesti izraelita hitszónok, a phoeniciai

nyelvtanulmányok jelen állásával s főleg Esmun-Azar, phoeniciai király sírírata magyarázatával foglalkozik. A sors szeszélye úgy hozta, hogy

épen a phoeniciabeliektől, a betűírás állítólagos feltalálói-, de minden-
esetre legbuzgóbb terjesztőtől egyetlen írott mű sem maradt ránk. Né-
hány pún szólásmódon kívül, melyek Plautus „Poenulus“-ában foglal-
vák, a phoenicziabeliek nyelvemlékei összesen kevés köemlék-, érem-,
pecsét-, ékkő- s téglafeliratból állanak.

E jelenség részben a phoeniciaiak nemzeti jellemében leli magya-
rázatát. Ezen ó-kori nagykereskedők csak azért foglalkoztak tudomány-
nyal és művészettel, hogy meggazdagodjanak s élvezzenek, s e nyer-
kémlés közepette nem volt sem idejük, sem kedvük: tudósítást hagyni
magukról az utókorra. A hiúság s a hosszas tengeri úttól való félelem,
igaz, rávitte a meggazdagodott kereskedőt, hogy magának emlékköve-
ket s az istenek imoláiban fogadalmi táblákat állítson, mintegy már-
vány- s ércz kötlevelet, melyben a távozó kötelezi magát, hogy, ha sze-
rencsésen hazaér, ennek vagy annak az istennek ilyen s ilyen ajándékot
fog adni. — Miután a ránk maradt feliratok többnyire tulajdonnevekből
állanak, ezek a phoeniciai nyelvanyagnak több, mint fele részét képezik,
mire nézve kedvező körülmény, hogy e tulajdonnevek mind jelentőség-
teljes szók vagy szó-összetételek. „Karthada“ (a rómaiak Karthagója)
pl. annyit tesz, mint „új város,“ Ezro-Baal“ (= Hasdrubal) annyit, mint
„Baal védencze,“ „Hen-Baal“ (= Hannibal) „Baal kegyencze,“ „Ha-
Melkar“ (= Hamilcar) „Melkart ajándéka“ stb. A nagyobb s neveze-
tesb feliratok száma körülbelül 10—12-re rúg. Ezek között első helyen
áll Esmun-Azar phoeniciai királynak sírírata, melyből röviden a követ-
kezőről értesülünk: Esmun-Azar, különben történelmileg ismeretlen
sidon-i király, ki, úgy látszik, mint családjának utolsó sarja s ifjan húnyt
el, e feliratban tudatja, hogy maga építteté magának e sírt, kéri az őt
követő dynastiákat s „minden embert,“ ne zavarják sír-nyugalmát, a
legborzasztóbb átkokkal fenyegeti azokat, kik nyugalma helyét meg
fognák szentségteleníteni, elősorolja azon imolákat és bálványokat, me-
lyeket uralkodása alatt épített s kéri az isteneket, hogy tetteiért adja-
nak neki méltó jutalmat.

E feliratot csak rövid ideje, hogy ismerjük. 1855. jan. 19-én kincs-
ásó falusiak a hajdan Sidon, ma Saida' környékén sírboltra akadtak
s ebben márványkoporsóra, födelén arczképpel s ennek mellén 22 sor-
nyi fölirattal. A leletnek híre futván, Amerika, Angol- és Franciaor-
szág képviselői versenyezve törekedtek azt országuk számára megsze-
rezni. Végre is *de Lynes* herczegnek kedvezett a szerencse s a kincset:
a sidoni király maradványait és koporsóját Franciaországba, a Louvre-
be, szállították.

Megjegyzendő, hogy Esmun-Azar síriratának közlött magyarázata
a legvalószínűbb, a különféle tudósok ugyanis, a phoenicziai emlékeket
illetőleg, azon egy feliratból még mindig a legellenmondóbb magyará-
zatokat betűzik ki.

K ö n y v é s z e t.

Ujabbban megjelent *régészeti művek* jegyzéke. Közli *Aigner Lajos* könyvkereskedése Pesten, (váci-utca 18. sz. nemz. szálloda).

Siebmacher's J. grosses und allgemeines Wappenbuch. Neue Aufl. mit Erläutgn. 4. 3 fl. 60 kr.

v. *Eye A.* u. *J. Falke.* Kunst u. Leben der Vorzeit etc. 3. Aufl. 3. Bd. 6. (letztes) Heft. 4. 1 fl. 80 kr.

Huyszen, Pfarrer G. Zur christlichen Alterthumskunde im Vergleich zur heidnischen. Vorträge und Studien. 2 fl. 40 kr.

Crowe, J. A. u. *G. B. Cavalcaselle,* Geschichte der italien. Malerei. Deutsche Original ausgabe von M. Jordan. 2. Bd. 6 fl.

Donner O., die erhaltenen Antiken-Wandmalereien in technischer Beziehung. Mit 3 Taf. 1 fl. 80 kr.

Papyrus de Turin. Facsimilés par F. Rossi de Turin, et publiés par W. Pleyte de Leide. Gr. fol. 8 fl.

Grimm, H., das Reiterstandbild d. Theodorich zu Aachen und das Gedicht des Walafried Strabus darauf. 1 fl. 50 kr.

Fabian, E. A., De seleucia Babylonia. 72 kr.

Roth, Ch., plastisch-anatom. Atlas zum Studium des Modells u. d. Antike 1. Hälfte 5 fl. 40 kr.

Bourassé, I. J., abbayes et monastères monuments, souvenirs et ruines 590 pl. et grav. 1 fl. 70 kr.

Lindenschmidt, L., Jahresbericht d. Vereins für Erforschung rheinischer Geschichte u. Alterthümer. (Die Kunst zur Zeit der Merovinger.) 30 kr.

Prestel, J., der hellenische Kunstgedanke in seiner Entwicklung oder der griechische Tempel bis zur Zeit Alexander d. Gr. 90 kr.

Hermann, K. F., Lehrbuch der griechischen Privatalterthümer mit Einschluss der Rechtsalterthümer 2. Aufl. bearb. v. H. B. Stark. 4:30

Cosseron de Villenoisy, essay historique sur la fortification 452 p. et atlas de 9 pl.

Oppert, M., mémoire sur les rapports de l' Egypte et de l' Assyrie dans l' antiquité éclaircis par l' étude des textes cuneiformés. 4. 5 fl.

Stark, K. G., Gigantomachie auf antiken Reliefs u. d. Tempel d. Jupiter Tonans in Rom. 4. — 60 kr.

Tartalom : Valami a kunhalmokról. *Gyárfás Istvántól.* 33. l. — Szombathelyi közlemények. *Lipp Vilmostól.* 43. l. — A pestvárosi régi fal utolsó maradványa. *Bergh Károlytól.* 46. l. — Archaeologiánk ügye az országgyűlésen. R. Fl. 49. l. — B. Nyáry Jenő honti köeszközeinek táblázata. (Folytatás). 51. l. — Jelentés a muzeum szaporodásáról 54. l. — Archaeologiai levelek. VI—XI. 55. l. — Irodalom. 62. l. — Régészeti forgácsok. Podhraczky Józseftől. 66. l. — Egyveleg. 67. l. Könyvészet. 72. l.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

3. szám.

Április 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

A windischgarsteni római ásatások.

Könnyen kérdezhetné valaki, hol van az a *Windischgarsten*? és mi közünk nekünk annak római ásatásaihoz? — Az első kérdésre azt felelem, hogy nevezett mezőváros Linztől épen délnek, Salzburgtól épen keletnek fekszik és így hazánkhoz nem is tartozik; de arra, miszerint e czikkecskét a 3-dik szám első helyére tegyem, az indított, hogy a következő jelentést, érdekes mellékleteivel együtt, József főherczeg ö fenségétől vettem „Értesítő“-nk számára, melyből kitűnik, mit tehet egy lelkes régiségbarát, ki, mint a község papja, nemcsak a fűvészet mellett, hanem az archaeologia ügyében is tud lelkesülni.

Minthogy az itt leírandó ásatás egyrészt csak azért volt lehetséges, mert azt József főherczeg pártolá, valamint levelét, úgy az ásatás eredményét is átadom szaktársaimnak, hogy meggyőződhessenek a felől, miként tudományunk már a legmagasabb körökben is számíthat méltánylásra, mi a csüggedőkre nézve nem csekély ösztönzésül fog szolgálhatni.

Előre bocsátván a főherczeg sorait, melyek így hangzanak:

Kedves tisztelendő Uram!

Tudom, hogy ezen mellékletem, melyet egy fűvészeti levelezőmtől vettem, érdekelni fogja, azért is kézbesítem Önnek. Ha lesz folytatása, elküldendem azt is. Már úgy látszik, hogy a természetbuvárok mind beszegődnek az archaeológiába.

Maradok őszinte tisztelője

József m. k.

— hadd álljanak itt már, most a derék káplán ezen ügyben ő fenségéhez intézett sorai:

I.

..... Windischgarsten egy nevezetességgel gazdagodott.

A monda s kiásott téglák nyomán, melyeket egy szakember római téglákul ismert föl, megbízást vettem a *linzi museum* igazgató-választmányától (1868. elején), hogy a hely délnyugati részén ásatásokat eszközöljek. . . .

Az ásatást, több oknál fogva, csak jun. közepén kezdhetjük meg; de csupán 2½ napig álltak rendelkezésemre munkások. A mezei munka másfelé szólította őket. Annyiban mégis szerencsés voltam, hogy néhány kapavágásnyira falazatra akadtam s e pár nap alatt is két szobát ástam ki.

Az ásatást csak okt. 16. lehetne ismét folytatni. Azóta majdnem szakadatlanul folyt a munka, miután az időjárás a vállalatra nézve igen kedvező volt, s egyedül nagyon esős napokon szüneteltünk.

A munka eredménye legközelebb jelentékeny faltömeg lőn, mely két részből áll s 18 szobát foglal magában; azonban e falazaton túl is történtek minden irányban ásatások azon reményben, hogy újabb falazatra akadunk, miután az épületen kívül is hatalmas vakolat- és faltörmelék-rétegek kerültek elő. Az épület keleti részében a szobák mind kiásvák s átkutatvák; a nyugati részen egy szoba egészen, a másik félig van a földtől megszabadítva.

Eddigi leleteinket számos legionális téglá, különféle igen régi edénytöredék, névszerint nagyon szép pecsétföld-cserepek, melyek magasztos művezetről tanuskodnak; egy ódon ezüst pecsétgyűrű, carniollal, melybe kakas van metszve, gyönyörű

munka; továbbá 14 római pénz, különféle nagyságban s jelvényekkel, s vagy egy tucsat különböző téglaidom. A kiásott tárgyak a linzi muzeumba szállíttatnak Az érmek közül egy Gallienusnak bizonyult (Kr. u. 254—268.).

A falazat keleti része 10 öl hosszú, 6 öl széles, a nyugati 10 öl 5 láb hosszú és 3 öl 3 láb széles.

E római építmény északi oldala az u. n. „*Hafnerfeld*“-del határos; a monda szerint itt állott az első windischgarsteni templom s ehelyütt szántás közben állítólag régi érmeket is találtak. E föld csakugyan hosszabb, feltünőbb boltozatot mutat középén, s mint értesülök, e rész a sok kő miatt csak nehezen művelhető. Ott is ásatnunk kell majd, mert sejtem, hogy azon helyen szintén római építmény lappang

Eddig egy történetbuvár sem tudta, hogy Windischgarsten római telepítvény volt; de hogy itt csakugyan létezett ilyen, ezt bizonyítja először a sok legionális, karimas és egyéb egészen sajátos anyagú és alakú téglák; másodszor az érmek és harmadszor az edények.

Ugy látszik egyébként, hogy e telepet lakosai önként hagyták oda, mert a szobákban roppant rendetlenségben hevernek kövek, vakolat és téglák; a vízszintes faszén-rétegek pedig arra mutatnak, hogy az épület végül tűz által pusztult el. Bármily számos edénytöredékre akadtunk is azonban, egyetlen ép edényt sem lehetne azokból összeállítani. Az egyes cserépek gyakran nagyon is messze hevernek egymástól.

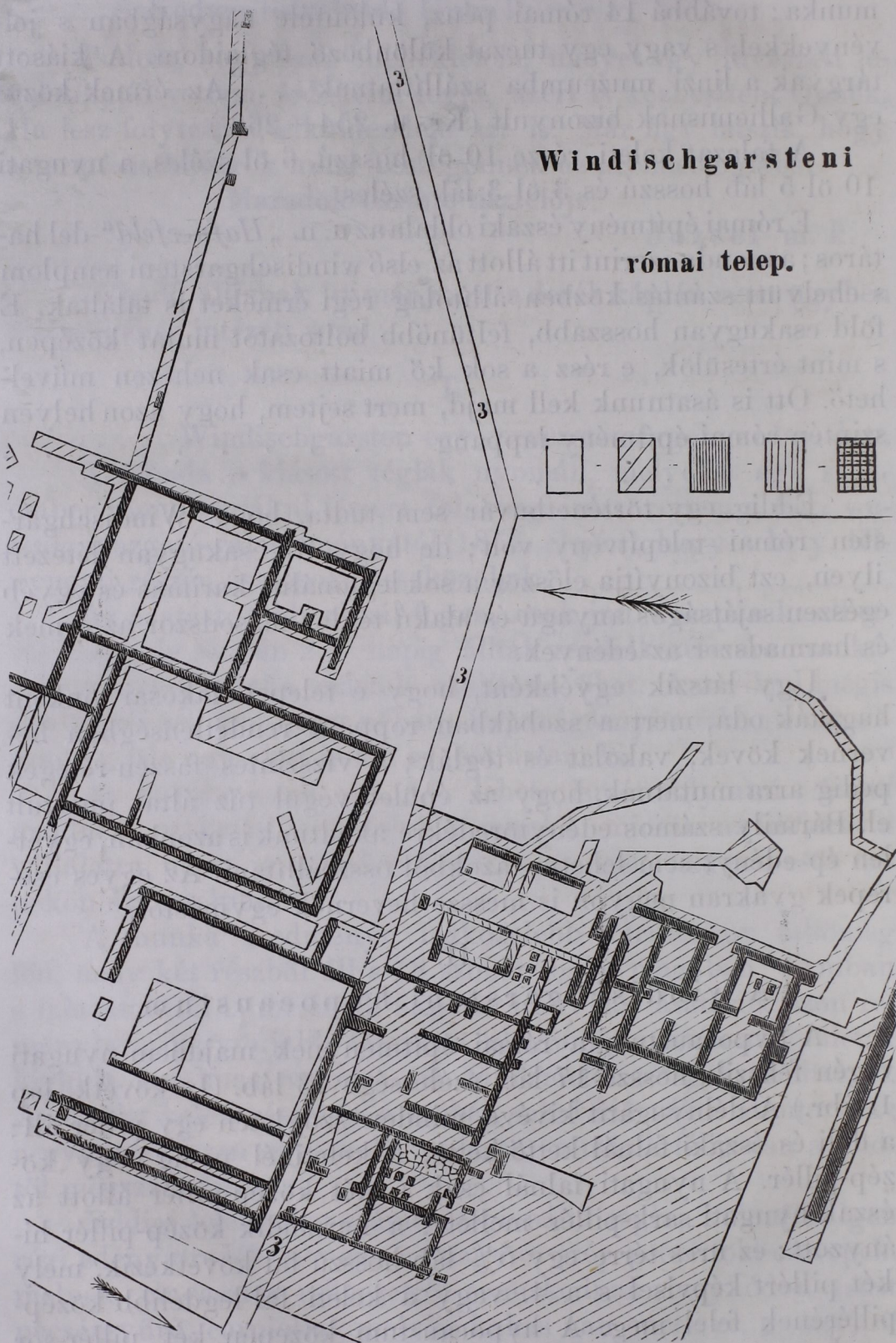
II.

A windischgarsteni hypocaustum.

A hypocaustum a római építménynek majdnem nyugati végén fekszik, hossza 17 láb, szélessége 13 láb. (L. követk. lap 1. ábr.) A délnyugatit kivéve, minden szögletén egy pillér áll; a déli és északi falnál kettő-kettő, a keletinél pedig négy középpillér. A nyugati falnál csak a két középpillér állott az észak-nyugati sark-pillér mellett; a harmadik középpillér hiányzott; ez üres térre egy 5½ láb hosszú fal következik, mely két pillért képvisel s a 4. vagy a keleti fal legdélibb középpillérének felel meg. A hypocaustum közepén két pillér-sor

Windischgarsteni

római telep.

1. ábra.

van, a falak közép-pilléreinek megfelelő. A nyugati sor 3. pillére hiányzott, mint szintén a nyugati fal megfelelő pillére.

E pillérek kavics- vagy görely-kövekből készültek, s e helyiségnek 22 pillérrel s egy közép-fallal kelle birnia, mert a két középső sor három pillérének csekély ugyan, de kétségtelen maradványai láthatók.

A pillérek épszögűek. 18—24 hüvelyk szélesek és szintén 18—24 hüvelyknyire állnak egymástól.

A pillérek felett voltak a boltozatok s csak ezeken nyugvók a tető, mely a terem hosszának felét meghaladta; a tető nyugati kisebb hosszrésze már be volt törve.

A boltozat tuffból állt, e felett hüvelyk vastagságú szénréteg feküdt s ezen ismét fövenyből, mész-, tuff-, és kis tégladarabokból készített vályogréteg. Ezen vályogréteg kőkeménységű és köszörülhető. A padló távola a tetőzettől $2\frac{1}{2}$ láb.

Ez volt az egyetlen boltozat, mely az egész épületből fennmaradt, a többi ellenben csak alapfal.

Oberleitner Ferencz.

Ha meggondoljuk, mennyi bajjal kellett a lelkes papnak küzdenie, a pénzt az ásatásra összeszereznie, és azon kitartást, melylyel a fűvészből lett régész ezen nevezetes telepítvényt főleg József főherczeg buzdítására és pénzbeli segélyével a földtől megszabadítá, csak fel kell sóhajtanunk, hogy nálunk oly kevés művelt ember találatik, ki az ilyeneket méltánylani és elősegíteni tudná és akarná.

Pecséttani rejtély!

A pesti m. nemz. muzeumban három nyolczszegű réz-pecsétlap létezik, melyek átmérője 4·3 cent. Maga a pecsét ki-domboruló s concentrikus vonalokból képezett, 3·2 cent. átmérőű szegélylyel bir, melyet 0·2 cent. széles, két végén felgöngyölt szalag körít. Felirata ez:

* DISSIMILIVM IN FIDA SOCIETAS.

A czímerpaizs többszörös karélyú. Az oroszlán szemközt áll, kiöltött nyelvvel s hátsó lábai között kunkorodó bozontos

farkkal. Kidomboruló mellét kondor sörény diszíti. Jobb karmában hosszú farkú állatot tart: juhot vagy vadászebet? — nem tudni; fölemelt bal karma nyulat. A czímer-sisakból jobb fordult oroszlán ugrik ki, felemelt karmokkal.

A sisaknak levélszerűen vágott szalagjai majdnem az egész mezőt betöltik s alig hagynak annyi tért, hogy a bal-karom előtt G, a fark között s mögött pedig P és P betűk helyet foglaljanak. Ez alatt ez évszám: 1695.

Az általam szerkesztett „Archaeologiai Értesítő“-ben e pecsétekre vonatkozólag közelebbi felvilágosításra szólítám fel a magyar szakférfiakat s időközben értesültem, hogy Szalay Ágoston, udv. tanácsos ur egészen hasonló rézlapnak van birtokában, de mely 1595. évszámmal bir. Gondos összehasonlítás után úgy tapasztaltam, hogy ez utóbbi a muzeumi példányok vörös színétől elütő sárgás szinezetű, 1 mill.-rel vékonyabb, következőleg azon hossz-kerekded mélyedések is, melyek a 3·3 mill. muzeumi példányok hátlapjain észrevehetők, majdnem teljesen elkopvák; viszont azonban kitűnik, hogy a három egyenlő s a Szalay-félével a legapróbb részletekig meg egyező pecsét 6-os száma az 5-ös bajuszának és alsó végének összevonásából eredt, a mennyiben az 5-ös bemélyedt bajuszának a 6-os felső részén kétségtelen nyomai láthatók

Kérésem tehát, melyet a szakférfiakhoz intézek, az: létezik-e valamely gyűjteményben hasonló pecsétek? Mire vonatkoznak azok? Az 1595 vagy 1695-e az igazi évszám? E lap vagy levél útján szíves felvilágosítást kér

Dr. R ó m e r Flóris,

a pesti m. n. muzeumi régiségtár őre.

A mint a kérdést nyomtatás alá készítettem, Mátray Gábor, m. n. muzeumi könyvtári-őr, egy pecsétnyomót nyújtott be a muzeumi pecsétár bővítése tekintetéből, mely 1820-ban a *hátszeqi* völgyben találtatván, Nagy Gábor pecsétgyűjtő által, saját véleményével, melyet ide iktatva közlök, mint ezt Mátray Gábor collégámtól átvettem:

Néhai Nagy G á b o r

tudós ügyvéd jegyzetei *Tökölyi Imre* fejedelem rézpecsétnyomójáról, mely Mátray Gábor által a m. n. muzeum régiségtárának átadatott 1870.

„Typarium hic adnexum, anno 1820. in valle Hatzeg in C. Hunyad inventum, in scuto ostendit leonem erectum, duobus posterioribus pedibus insistentem, prioribus pedibus erectis agnum dilaniatum tenentem; prout et super galeam Lemma, penes galeam est P. P. fors Pater Patriae.

infra: 1695.

in peripheria: *Dissimilium infida societas.*

Vulgi sermo et traditio est Principem Emericum Tökölyi anno 1695. ultima vice in Transsylvania et quidem circa portam Vaskapu fuisse. Utut Cserey et Nic. Bethlen in autobiographia sileant: certum reddit, tam proelium per Sultanum Turcicum anno eodem ad Lugos commissum, in quo Veterani gloriosam obtinuit mortem; quam Wagner Hist. Leop. Parte II. pag. 299. dicendo. Jussu Imperatoris Turcarum, ob incendia per Tökölianos in Valachia commissa, Tökölum Constantinopolim deportatum fuisse dicendo. Katona H. Critic XXXV. pag. 887. Utut ergo H. Hammer VI. 609. ductu Raschid dicat Tökölum ante proelium hoc Belgradino Constantinopolim missum fuisse; tamen potius Wagnero, traditioni et Typario huic fidem dandam esse censuerim.

Schönwisner in Not. Hungariae rei Numariae pag. 545. et sqq dicit, numos Emerici Tököli esse summae raritatis, insigniaque eius fuisse in scuto . . . sito leonem tum erectum, pedibus anterioribus coronam stringentem, in 2. et 3. leopardum erectum gladium vibrantem, in medio vero aquilam bicipitem; in vexillis ejus depictum fuisse brachium gladio armatum . . . rptionis ejus 1695. factae haud meminit Catalogus Széchényianus.

Sigillum Tökölianum habeo in Colle . . . Sphragistica Insignia ut Schönwisner descripsit cum perigraphe hac *Emericus Thököli — — . . . tium Regni Hungariae Dominus.*

Gabriel Nagy.

Lásd Nagy Gábor saját kezével irt főnebbi jegyzeteit a Széchényi országos könyvtár latin kézirat-gyűjteményének következő kötetében:

3096.-fol. Lat. „*Nagy Gabrielis: Collectio sphragistica, seu sigillorum, item mapparum, arcium, iconum celebrium personarum Hungariae. Frusta 252.,*“ névszerint a kötet elején

Tab. XI. látható a pecsétnyomat s Tab. XXI. ugyanazon lenyomat alatt a jegyzetek szövege."

A szemközt álló oroszlán jobb karmai közt valóban négylábú állatot tart, birka legyen-e vagy vadászeb? — nagyon nehéz meghatározni; baljában egy nyulat emel fel, ezt igen jól lehet látni.

Nagy Gábor ur magyarázatát *semmikép sem lehet elfogadni*, mert a címcer Tököliével nem vág össze, a sisakból kiugró oroszlán előtt álló G betűt pedig alkalmasint Gróf vagy Grafot nem látván, a P. P. a pecsét tulajdonosa nevét rejtő kezdőket *Patet patriac*-vel magyarázta, minek e helyen semmi értelme sem lehet.

Ezen, minden kétségen kívül vert nyolczszögű rézlap egészen hasonló a muzeumban eddig őrzött 3 darabhoz, úgy, hogy nemcsak előlapja, hanem még a hátlapon látható mélyedések is *ugyanegy verőbélyegre* mutatnak; ez annál feltűnőbb, mivel *Szalay Ágoston* ő méltóságának egy, *mindenben egyező* példányán világosan az évszám 1595. Hogy e két *egy századdal* különböző bélyeg *ugyanegy*, még abból is látszik kiderülni, hogy a Szalay-féle lemez egy milliméternyivel vékonyabb a muzeumi példányoknál, de azért az említett hátlapi mélyedések e vékonyságnak megfelelőleg mégis észrevehetők! Midőn *Szalay* és *Mátray* collega uraknak őszinte köszönetet mondok, várom ezen érdekes tárgyban a további felvilágosításokat a szakférfiak részéről. Ime egy másfélszázados műdarab, melyről már mai nap nem tudunk tisztába jönni.

R. Fl.

Semringen Mátyás szász gróf zászlóhegye.

Gróf Kornis Emil nagylelkűségéből a m. n. muzeum igen becses darabbal szaporodott. A műemlék egy majd szivörű 13 cent. magas, 11 cent. széles levelet képző lap, csúcsán 1.8 cent. átmérőű golyóval, melynek felső vége 0.4 cent. lyukkal birván, alkalmasint hegygyel végződött, alul pedig 13 cent. hosszú, 4 cent. alsó átmérőű kúpos tokkal bir, a lándzsa vagy

inkább zászló rúdjának befogadására. Ezen tok nagyon egyszerű, alul bottagú körrel végződik, melyre 6 millim., 3·8 és 6·3 cent.-nyi távolban kettős körvonalak, mint egyedüli díszítmény, következnek. Alsó végétől 1·8 cent. távolban van a két ellenkező oldalon a 3 millim. átmérőű lyuk, az erősítő szeg befogadására.

Az előlapon hercegi korona alatt kerek paizs áll, felül két oldalt nyelvöket kiöltő sasfejekkel, alább pedig a sisakfedő szélei helyett rococcós kacsaringókkal. Ezen paizsnak felső közepétől egy hétszögű, homor és dombor körszelvényekből alkotott szív-paizs lóg, melyben szalagról függő sisakot és keresztbe vetett egyenes kardot szőlőfürtök és levelek öveznek.

A főpaizs jobbik felső kétharmadában a sugárzó nap, alatta jobbra repkedő kiterjesztett szárnyú sas — a 3-dik harmadot tevő körszelvényt egy lombozat tölti meg, mint ezt II. Rákóczy György, Bartsai, Kemény címerein is láthatjuk. A bal mezőnyben félhold alatt a hét torony áll.

Ezen címér körül 8 millim. széles, 7·5 cent. átmérőű körídomú szalag képez keretet, ezen jelszóval:

NON EST VOLENTIS, NEQVE CVRRENTIS, SED MISE-
RENTIS DEI *)

Öt millim. távolban a másik kettős, vonalak közt álló 8 millim.-nyi szalag fut körül e címmel:

MICHAEL APAFI · D · G · PRINCEPS TRAN (a tok helye)
SYLV · PARTi · HVN · D · ET SIC · COM · ANNO 1676.

A levél széle és csúcsa közt foglalt szabad téren körös-körül levéldísz képezi a szegélyt, fent pedig egy stilizált virág áll, nyitott szirmokkal.

*) Feltűnő, hogy ezen jelszó, melyet Rákóczi Zsigmond és I. Rákóczi György érmein találunk, Apafi címérével fordul elő, holott nagy pénzein ezt találjuk: SPLENDOR OPES AVRVM MVNDI MIHI NVLLA VOLVPTAS — QVIN PVTO PRO CHRISTO HAEC OMNIA DAMNA MEO.

A hátlapon ugyanazon elrendezést találjuk. A hercegi koronától tetézt kerek paizsban a sasfej- és kacsakaringféle czifrázaton belül egy kettős farku, kiöltött nyelvű, jobbra ágaskodó oroszlánt látunk, ez jobb előlába karmai közt babérokoszorút tart, baljával faragott kövekből épült nagyon csúcsos gúlára támaszkodik, melynek csúcsa alatt korona van. A belső körszalagon áll:

PIETAS CONSTANS ET FIRMA CORONAT;
a külsőn: MATTHIAS SEMRIGER*) INDEX REGIVS CI-
BINI (a tok helye) IN COMI : SAX : ELEC : Ao 1676 Die 25
Febr : Confirma : Die · 1 · Mai ·

A metsző igen ügyes kezet árul el; kár, hogy nevét nem ismerjük. Az anyag sárgaréz, és erősen meg van aranyozva.

R. Fl.

Honnan ismerem Corvin-Mátyást?

Midőn egyik akadémiai ülésben a római Corvin-codexeket ismertetvén, kimondám, hogy a *Collegium Romanum* 4f25 codexében előjövő *Mátyás király arcképét a legjobbak közé soro-*

*) Ez ugyanazon *Semringer*, kinek sírköve fényképét *Glatz Tivadar*, nagyszebeni fényképész, *Fleischer* szász gróféval és még mintegy 58 más fölötté sikerült archaeologiai fölvétellel hozzám beküldötte, mely képeket a hazai rajz-intézeteknek nem lehet eléggé ajánlani, már csak azért is, mert *Glatz* úr Párisból is dicsérő oklevéllel tiszteltetett meg és szép képeinek ára valóban nagyon mérsékelt.

A sírkövön *Semringer* egész alakjában jelenik meg régi szász öltönyben. Valamint gombos, övvel erősített alsó, úgy felső öltönye is, mely jobb oldalt panyókán lógg, míg e kezében buzogvánt tart, majdnem bokáig ér, balra néző fején a haj jobbfelé van simítva, bajsza pödrött, simára fésült hosszú szakálla kerekdeden van levágva. Feje felett két angyal koszorút tart, míg előttük a jobb oldalon *Semringernek* fennebb leírt czímere van, a másikon egy jobbra dülő keresztben álló kard fölött cillagot látunk. A szászgróf balkeze imakönyvön nyugszik, e mellett kis asztalkán egy óra áll, alatta szárnyas angyalfő alatt feliratos tábla lebeg. Míg az alak lábai közé ismét egy angyalfő van bigyesztve, az oldalakon két fiúcska feliratos táblákat tart, a jobbikon halott-koponyával, a balon fővenyórával. A felírásokat a fényképen nem vagyok képes elolvasni.

zom, azt kérdi egyik eszélyes akadémiai tudósító: honnan tudom ezt? A felelet nem nehéz, de nem tudom, ki fogja-e a kételkedőt elégíteni. A ki szobrok, fémerek, festmények tanulmányozásával foglalkozott, tudja, hogy az arcok azokon vagy képzelményesek, bizonyos jellegűek, melyek általánosan előfordulnak vagy az arckép hűségéig emelkednek. A mesterkélés elhagyása, a mindennapi prózai képnek mása, hol egyedül a valódiság kerestetik, jellemzi az arcképet, mely ha találó, annak eredetijét, ha sohasem láttuk is, azonnal felismerjük, míg egyáltalán az idealizált képekről tudjuk, hogy ott több a mesterség és a szépség eszményképéhez való közeledés, mint a hűséges felfogás.

Hogy ezen felfogás már évezredek óta dívott, mindenki tudja, ki az arckép eredetét és történetét tanulmányozta; tudjuk azt is, hogy a legrégibb időben a föld hatalmasai a pecsétet, fémereket, sírköveket, emlékeket nemcsak első rangú művészek által készítették, hanem, hogy gyakran másnak, mint udvari képirójaknak erre engedélyt sem adtak.

Mindjárt az első római császárok idejéből hozhatnánk fel példát, de még Nagy Sándorról is, kiknek arc képei épen azért, mivel számos érmeiken mindig ugyanazon vonásokkal jönnek elő, hűknek, valódiaknak kell tartanunk.

Igaz, hogy *Nerót, Antonius Piust, Diocletiánt*, Leopoldot, I. Napoleont nem láttam élő szemeimmel, de igen jól ismerem egyöntetű, ugyanazon jellegű másaikat érmeikről, úgy, hogy ha ma elém jönnének, azt vélem, azonnal meg is ismerném őket; mert mindenütt, hol felírás nélküli jó szobraikat látom, az illetőknek tulajdonítom; ellenben, hogy csak I. Napoleont említsem, ha kontár által készített arc képét látjuk, mindnyájan kárhozzatjuk.

Minthogy már *Mátyás királynak* egyidejű, bizonyosan az első mesterektől készült arc képei léteznek, minthogy ezekről *Henszmann* nemcsak igen alapos, rajzokkal illusztrált értekezést irt, de azóta is az ambrasi gyűjtemény remek domborművének igen hű másolatát birjuk az archaeologiai bizottság rajztárában, némileg feljogosítottunk véltem magamat fenne' bi nyilatkozatomra, melylyel, mint hiszem, mindenki, ki hasonló tanulmányokat tett, szintén egyet fog érteni.

B. Nyáry Jenő honti köeszközeinek táblázata.

(Vége.)

Sorszám	Tárgy	Hosszúság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lelhely	Észrevétel
			Él	Fok					
70	Vésű	2" 2'''	1'''	1'''	3'''	sárgászöld, sötétzölddel érezve	kigylakő	La-dány	
71	"	1" 2'''	1" 2'''	1"	1'''	kékes zöld	"	"	
72	"	2"	1" 2'''	3'''	1'''	fekete	kemény kovapala	"	
73	"	2"		1" 2'''	2"	"	"	"	éle gömbölyű
74	"	1" 1'''	1" 1'''	1"	1'''	sötétzöld	homokkő	Magyarad	
75	"	2" 1'''	1" 3'''	1'''	2'''	"	"	"	szív-alakú
76	"	2" 2'''	2"	1" 3'''	1'''	"	"	"	
77	"	2"	1" 3'''	1" 1'''	1" 1'''	szürke	"	"	
78	"	3"		3'''	3'''	sárga alapon kék érezetes	"	"	éle fölfelé kanyarodik, gömbölyű ; teteje kerekded ; saru-alakú
79	"	1" 3'''	2"	1" 2'''	2'''	kékes-zöld	"	"	
80	"	2" 1'''	2'''	1'''	2'''	sötétbarna	"	"	"

Sorszám	Tárgy	Hosszúság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lelhely	Észrevétel
			Él	Fok					
81	Vésű	3"	1" 3'''	1" 2'''	2'''	sötétzöld, fekete pontozattal	kigylakő	Magyarad	
82	"	3"	1" 3'''	1" 2'''	2'''	"	"	"	
83	"	2"	1" 1'''	1"	1'''	fekete	kemény kovapala	"	
84	"	4"		1"	1" 1'''	"	"	"	éle fölfelé kanyarodik, gömbölyű; teteje kerekded; saru-alaku
85	Szekercze	2" 1'''	2"	2" 2'''	1" 2'''	"	"	"	
86	"	5" 1'''			2"	"	"	"	függőleges éllel; talapzata 1" 1'''
87	Vésű	1" 2'''	1" 1'''	1"	1'''	világos-zöld	homokkő	Szántó	
88	"	2"	2"	1" 2'''	1'''	sötétzöld	"	"	
89	"	3"	2"	1"	2'''	sárga alapon zöld foltok	"	"	szívalaku
90	"	1" 3'''	1" 1'''	1"	1'''	kékes	"	"	
91	"	3" 1'''		1" 1'''	1"	sárgás szürke fekete erezetel	"	"	éle fölfelé kanyarodik; gömbölyű; teteje kerekded; saru-alakú
92	"	5"	1" 1'''	1" 2'''	3'''	"	"	"	

Sorszám	Tárgy	Hosszúság	Szélesség		Magasság	S z í n	Kőnem	Lelhely	Észrevétel
			El	Fok					
93	Vésű	2" 1'''	1" 2'''	1"	1'''	sárgás szürke, fekete erezet- tel	homokkő	Szántó	
94	"	3" 1"			1"	fekete	kemény kovapala	"	készülő félben, talapzata 1"; fel- ső része kerekded, koporsóhoz ha- sonlít
95	"	2"	2"	1" 2'''	2'''	"	"	"	
96	"	5"	1" 2'''	1" 2'''	3'''	"	"	"	
97	"	2" 1'''	1" 2'''	1" 1'''	1'''	"	"	"	
98	"	3" 1'''		1" 1'''	1" 1'''	"	"	"	éle felfelé kanya- rodik, gömbölyű; teteje kerekded, sarualakú
99	"	5"	1" 2'''	1" 3'''	3'''	"	"	"	
100	"	2"	2"	1" 3'''	2'''	"	"	"	
101	"	1" 2'''	1" 1'''	1"	1"	zöld sötétebb, zöld pontozat- tal	kigylakő	"	
102	"	1" 2'''	1" 1'''	1"	1"	zöld alapon sötétzöld már- ványzattal	"	"	
103	"	3" 2'''	2'''	2'''	2'''	fekete	kemény kovapala	Oroszi	éle felfelé kanya- rodik, gömbölyű; teteje kerekded; gyönyörű példány

Archaeologiai levelek.

XII.

Ismét két darab kő-éket (*lapos-gutút*) kaptam, ezuttal a *bezii* határból, hol szintén gyakran találunk ilyen kőeszközöket; mind a kettő feketés kigylából van; egyiknek hossza 6, szélessége 5 centiméter, a másiknak hossza 7, szélessége 4 centiméter. A koronczói származású és Beziben *Szabó Kálmán* úrnál béresképen szolgálatban volt ember állítása szerint, a Koronczóval határos *mérgesi* tagbirtokon, az úgynevezett *Taslató* szabályozásakor, 6—10 év előtt, többrendű *kőfegyvert* és *szerszámot* találtak, névszerint: egy hosszában ketté hasadt s körülbelül egy lábnyi kőbalta egyik felét; azután egy *kő-éket*, melynek átfúrt fokába három izból álló *vasláncz volt fűzve*; ezt maga tudósítóm találta . . . Most már nyomában volnék a *lánczos mennykőnek*, mely e szerint nem volt egyéb, mint kő-ék, melyet az illető szíjon avagy lánczon, övéről függve hordott, mint azelőtt béreseink az aczelt vagy kést . . . (?)^{*}

Koronczó.

Ebenhöch Ferencz.

XIII.

Az „Arch. Értesítő“ m. évi jan. 11. megjelent számában *Ebenhöch* Ferencz igen érdekes és nagy fontosságú eszméjét pártolom, s annak következtében a galga-völgyi pogány-sírokban lelt s jelenleg saját gyűjteményemben lévő oly cserépedényeknek, melyek alakjokra nézve nem mindennapiak, hű rajzát azért közlöm, hogy azokat a m. tud. akadémia a többiekkel együtt országszerte ismertesse meg, annyival inkább, mert műszavakat a nélkül, hogy az edények alakját a szakértők ne lássák — teremteni nem lehet.

Az edények elnevezéseit illetőleg, számtalan nevöket elsorolni feleslegesnek tartom; p. serleg, ibrik, kupa, stb., ám-

^{*}) Ha már annyi *vasuk* volt az embereknek, hogy még a *lánczok* is kikerültek belőle, alig hiszem, hogy az ilyen átfúrt szekerczét másnak, mint *köszörükőnek* használták. Az ilyen állításokat nagy elővigyázattal sajátítanám el, mert a nép rendesen szereti a nagyítást.

bár a régészek ezeket is gyakran helytelenül alkalmazzák. Voltak nálam szakavatottak, kik gyűjteményem egyes darabjait egyszerűen bögréknek nevezték el . . . Nézetem szerint a *bögre* és néhol *csupor* nem egyéb, mint a fazéknak kisebb neme s azt is főzésnél használják. — Az említett darabok, nézetem szerint nem lehetnek bögrék, hanem *ibrik*-ek.

Igy vagyunk a csészékkal is. A galgavölgyi pogány-sírokban eddig 14 csésze-alaku edénykét találtam. Ezeket is mindenki csészének nevezi, pedig jámbor őseink évezredek előtt csészét nem igen ismertek, hanem merítő-eszközüket használták az ezekhez hasonlókat. Nevezzük tehát *merőké*-nek s megkülönböztető jele legyen a *fül*.

Minden csésze-alaku edényke, melynek füle az edény felső karimáján felül emelkedik, legyen *merőke*, s az ehhez alakra ugyan hasonló edény, de melynek füle a karimán alul, vagyis oldalt van, marad: *csésze*.

Hogy azon edények használatát füleikről következtetem, erre nézve említem a leginkább malmokban divatozó u. n. *mericskék*-et (finak), s a pásztoroknál ugyanily alakban, de fából készített *vízmerítő-kanalat* (a felső vidéken csopák). A mericske és csopák füle, könnyebb kezelés végett, szintén az edény karimáján fölül van alkalmazva.

Az ide mellékelt rajzok között van egy kitünő bogrács-alakú *bronz-edény*, a milyeneket némely vidéken *kávás*-nak neveznek; hihető azért, mert káva-féle tartóval*) van ellátva . . .

Nem sokára a maga nemében páratlan két szombathelyi sirt fogok bemutatni, rajzban s leírva.

Aszód.

Varsányi János.

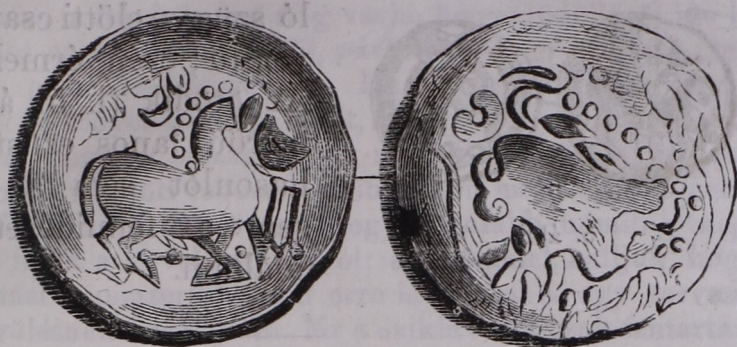
Adalék érmészetünkhöz.

Barton József úr 5 barbar érmet ajándékozott a m. n. múzeumnak, ezüst- és ezüsttel futtatott sárgarézből, melyek *Kudzsiron* a *szászvárosi* székből találtattak. Reméljük, hogy ezen nagyobb leletnek többi darabjait is, összehasonlítás végett, meg-

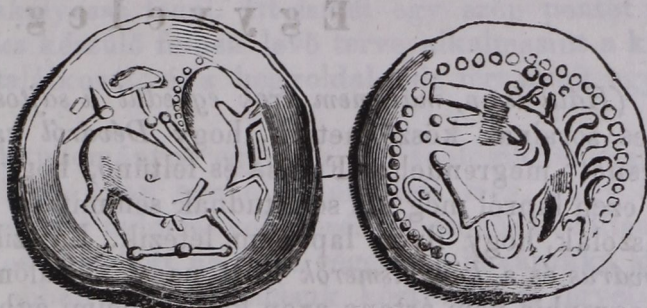
*) Köszönjük a részvétet, az edények körrajzai már megvaannak és legközelebb mellékeljük az „Értesítő“-höz — *keresztelés* végett.

kapjuk, addig legalább a láttaknak rajzait mellékeljük, miszerint a hazai barbar-érmek leleteihez új adalékul szolgáljanak. Ámbár a nagyobbak

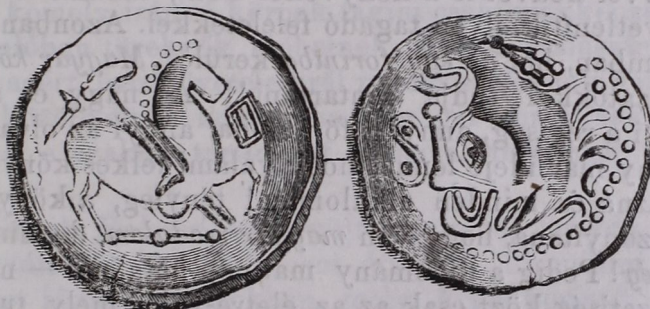
közt a legnagyobbik (l. 1. ábr.) leginkább Lelewel II. T. 7. ábrájához hasonlít, mégis nagy itt a különbség, a mennyiben leginkább a hát-lapon a ló nagyon eltér; átmérője 3.6 centim.; a három kisebbnek (l. 2. 3. 4. ábr.) átmérője 3 cent.; az előlapon fejei ugyanazon táb. 8. számú fejhez közelítenek, bár egymástól ismét eltérnek, a hátlapok lovai közt kettő egyenlőnek tartható, de a 3.-on a

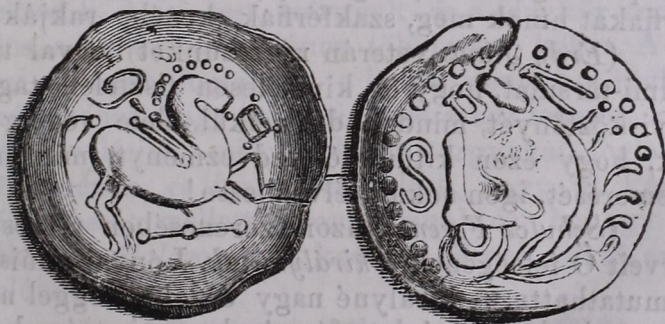
1. ábra.

2. ábra.

3. ábra.

4. ábra.

5. ábra.

ló szügye előtti csatszerű jel miatt más veretű; ezen érmek mind homorúak. Az ötödik (l. 5. ábra.) 2·8 cent. át-mérőű lapos ezüst darab veretéhez hasonlót sem a muzeumi tárban, sem a fennidézett munkában nem találtam.

E g y v e l e g.

(*Hála Isten, már nem irok egyedül a sajtosnak!*) Szilágyi Sándor szíves sorainak köszönhetjük, hogy *Déváról* valaki az „*Archaeologiai Értesítőt*” megrendelte. Furcsa és feltűnő, hogy a honi könyvkereskedők ezen lapról még ma sem tudnak semmit és a megrendelő urnak azt válaszolák, hogy ilyen lap nem létezik. Látszik, hogy nálunk még a könyvárus és a könyvismerők közt nagy a különbség, és hogy egy kis bibliographia nem ártana azon kereskedelmi ágban, mely a tudományosság egyik fő előmozdítója. Másutt a házban kapják az új terményeket és evvel kedvet is a könyveket birni, nálunk a vidéki olvasót még elkedvetlenítik ilyen tagadó feleletekkel. Azonban ez nem csoda oly birodalomban, hol az *egy forintba* kerülő „*Magyar könyvészet*”-et Aigner csak áldozatokkal tudja fentartani!! A nagy és szép Erdélyben is, hol annyi a régiség, annyi a fő tanoda, annyi az olvasó-egylet és értelmiség, bizony már ideje lenne, hogy valami lelkes könyvkereskedés az alvókat felrázná és minden alkalommal tényleg, a könyvek reájuk küldésével bebizonyítaná, hogy van *magyar irodalom*, de nincsen *magyar olvasó közönség*! Pedig a tudomány mai nap hatalom — nagy hatalom! és a sok nemzetiség közt csak az az életre-való, mely tudománya és műveltsége által a többiek bizalmát kiérdemli, hogy vezérszerepet játszszen. Vége a sok privilegiumnak, vége a pénz- és fegyver-hatalomnak, jelenleg szakférfiakat hínak meg, szakférfiak kezébe rakják le a jövő sorsát!

(*Érdy János* veterán régészünket) avval tisztelte meg a m. történelmi-társulat, hogy őt kivételesen tiszteleti tagjául tekinti és számára havi-közlönyét, minden díj nélkül, élete végeig küldendi meg. Kívánjuk, hogy ezen kitüntető kedvezményt, mint hajdani fáradozásai szép elismerését, igen sokáig élvezhesse!

(*Schulcz Ferencz*) azon szerencsében részesült, hogy *vajda-hunyadi* terveit Ő felségének a *királynénak*, Lónyai miniszter úr vezetése mellett, bemutathatta. A királyné nagy érdekeltséggel nézte ezen pompás rajzokat, melyek a középkor fényével a mai századnak kényelmeit egyesítendik a várban, elővárban s királyi parkban. Hasonlólag tetszett a má-

csai vadászak terve is; a fejedelemnő alig várja, hogy Gödöllőről ide lo-
vagolhasson, és a mint ezen hely elkészül, párját az *ungi* erdőkbe ter-
vezik, hogy a királyi párt ide édesgessék. Ha meggondoljuk, hogy a
francia királyoknak 85 fényes palotájuk volt, miért ne legyenek a magyar
királynak is várlakjai, hogy az ország egyes részeit is meglátogathassa.
Legújabbán a visegrádi vár jött többször szóba, azon majd egyedüli rom
a Duna mentében. Felszólalt a lelkes pap, hogy legalább némileg meg-
mentessenek e dicső falak a kövek rablásától; és örömmel halljuk, hogy
a vallás- és közoktatási miniszterium már erre is gondol és egy terveze-
tet akar az országgyűlésnek benyújtani. Mi a sziklavárat csak fentartani
kivánnók, de az úgynevezett *Salamon tornya* restaurációja mellett sza-
vazunk. A *torony* egész elővár, melyet csinos kirándulási helylyé lehetne
idomítani és némileg lakályossá tenni. Itt ismét egy szép pontot nyer-
nénk a Dunánál. *Schulcz* készülő félben levő terve alkalmasint a közön-
ség helyeslésével fog találkozni; és a hegyoldal elég tért nyújt egy va-
daskert szervezésére.

(*Régészeti kör.*) A tudományos egyetem archaeologia- és éremtani
hallgatói közt e napokban azon eszme pendített meg, hogy társas
körbe összegyűlvén, nevezett tudományok terén kölcsönös buzdítás, fel-
világosítás és munkálkodás mellett ne csak régészeti bűvárokká képez-
zék magukat, hanem ebbeli munkálkodásuk közt arra is ügyeljenek,
hogy a nálunk e téren történekekről a külföld is kapjon némi hírt, és fel-
tűnőbb leleteink-, fölfedezéseink- és értekezéseinkről tudomást szerezhessen.
E szerény, de komoly irányú körnek tagjai csak szakképzettek,
vagy e képzettségre valóban törekvők léphetnek. Elnök, választmány,
titkár még nincsen, de azért összejöveteleikről naplót vezetni,
melyekből talán mi is közölhetünk néha-néha egy pár sort. Csak úgy,
és nem másképp fognak e szakok tanárokat, a hazai intézetek jártas
tisztviselőket nyerni.

(*Révész György*) úrnak *Halason* levő gyűjteményéből *Szilády Aron*
barátom szívessege folytán egy díszes 4·4 cent. átmérőű, 1·5 millim. vas-
tag kerek vörös rézlapot láttam e napokban, mely Árpádkorinak bizo-
nyul, és állítólag *Halas* határában találtatott. A 2 m.-m. széles ara-
nyozott körben jobbra néző angyal van ábrázolva, mely hármass zöldes-
nek tetsző felhőből emelkedik. A fej, test, szárnyak és a fénykör vonala
aranyos, a fénykör zöldes, a barázdás zománcz többi része kékes. A ki-
terjesztett szárnyak ujjai csomóba foglalvák, a lemez pedig két lyukon
átesztett szegen szekrénykéhez vagy meneti keresztthez lehetett csa-
tolva. Ezen mutatványból is látjuk, mily érdekes tárgyakat foglalhat
magában *Révész* úr gyűjteménye, és igazán sajnáljuk, hogy itt Pesten
nem állíthatjuk ki kellő biztosság mellett n. muzeumunkban, hol egy két
hó alatt ezren láthatnák, míg *Halason* csak kevesen férnek hozzá azok
közt, kik a dologhoz valóban értenek.

(*Égy mécses alján*), mely Ó-Szőnyön találtatott, C · DESSI sigla
fordul elő.

(Jánkon), Szathmár megyében, Ureczky Béla számtartó úrnál egy ép gabnazsurlókő van, egy agyagsúly fele és egy kőalapács.

(Szécs-Polyánkán) számos obsidián-szilánk fordul elő. Ezen tudósítást Koos Róbert úrnak köszönjük.

(Korcsolyázók számára.) Ismételve fölmerült az a kérdés, vajjon ki találta fel a korcsolyázást? e kérdésre azonban határozott választ adni lehetetlen. A berni könyvtárban van egy korcsolya ló-csontból, mely Svédországból került oda s egy, ennél is szebb és nagyobb, melyet a bernmelléki ásatások alkalmával az úgynevezett moh-tóban (Moos-See) leltek. A korcsolya e szerint már 4000 év előtt ismeretes volt a czölöp-építmények lakói között, a kő- és csonteszközök korában. A londoni British-muzeumban szintén van egy pár csont-korcsolya.

(Hontmegyében Berzenczén) 1862-ben állítólag 17 db. arany találtott; azok közt, melyeket láttunk, ez áll: S LADISLAVS REX 1544. K. B. ez lyukas; a másikon Phokas császár koronás képe áll, jobbjaiban ország-alma, kereszttel, lyukas; (D) N FOCAS PERP AVG)(kormánybotot jban és ország-almát bban tartó angyal.

(HON)OR AVGGI CONOB.

(Zimony) városa vándorlevelén, melyet Binder Budán 1770-ben metszett rézre, ez olvasható:

Wan die Gesellen wandern ein

Sollen sie betrachten ein bein

Auf dem Stadthaus von ein Riesen

welches genugsam ist Bewüsen.

Ez valószínűleg a Dunából kifogott mammuth csont; van-e ennek még nyoma a zimonyi városházon? Voltak ilyenek más várak és városok kapui alatt, bár kerülnének a nemzeti vagy városi muzeumokba, nehogy idővel összetöressenek vagy elveszszenek!

(A vajda-hunyadi) gipszöntetű zárköveket, melyek leginkább czi-merekből állanak és Schulcz Ferencz által iskoláink számára készíttetek, a muzeumi igazgatóság által a m. kir. pénzügyi miniszteriumtól ajándékba kérettek és mint halljuk, már engedélyezve is vannak.

(Walte) pecsétgyűjtők számára Hannoverben kiadott jegyzéke, mint említők (I. „Arch. Értesítő“ II. köt. 75. l.) sok, leginkább német-országi régi pecsétlenyomatot ajánl. Minket leginkább a 359-dik S. ciberniensi provincie ad retinendam coronam, ára 5 sgr., és a 362-dik Corvin Mátyás király kettős-pecsétje, ára 28 sgr. érdekelhet.

Tartalom: A windischgarsteni római ásatások. Oberleitner Fer.-tól. 73. l. — Pecséttani rejtély. Rómer Flóristól. 77. l. — Semringen Mátyás szász gróf zászlóhegye. R. Fl.-tól. 80. l. — Honnan ismerem Corvin-Mátyást? 82. l. — B. Nyáry Jenő honti kőeszközeinek táblázata. (Vége.) 84. l. — Archaeologiai levelek. XII—XIII, 87. l. — Adalék érmészetünkhez. 88. l. — Egyveleg. 90. l. —

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.
m. n. muzeum.

4. szám.

Május 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

A tövisi templomok.

A tövisi, Hunyadi János-féle templom körüli vita még sincs befejezve.

A „*M. Polgár*” 12. számában foglalt nyílt felelet *Gruzda Domokos*, tövisi ev. ref. lelkészhez legalább azt látszik bizonyítani, hogy e templom felirata érdekében valami animosítás uralg. Erre mutatnak a következő szavak: „Sőt Tövis reformátusainak türelmetlensége annyira ment, hogy régibb időben a feliratot tartalmazó követ ki akarák vágni, hogy saját templomukhoz vigyék; a dűlås jelei a köveken még nagyon látszanak, de kísérletük meghiusult a tömör építményen.”

1868-ban szeptember 17 én a m. történelmi-társulat kolozsvári gyűlésére utazván, az etetés ideje alatt felkutattam a hírneves tövisi templomot is. A templom tiszta góth-stylú összhangzatos arányokkal, egy hajóval és a hajdani kolostor lakóihoz mért szentélylyel; záradéka polygonal, szentélye ezen kívül két boltívet tartalmaz, a hosszhajó pedig három boltívzetre van osztva, melyek nyomását három tagozatu táмок fogják fel. A különben egyszerű, de még igen jó karban levő és

ujítások által aránylag keveset szenvedett templomnak kiváló diszét főkapuzata képezi. Ez csonkított lóhere-ívből áll, mely fölé szép négylob van alkalmazva, míg az egészet felső részében orrokkal ékített csúcsíves keret foglalja be. Gazdag tagozata körte-alaku homorokból és azoknak megfelelő változó horonyokból van alkotva.

A történelmi értékű felirat így hangzik:

† an^o · dñi · m^oc^oc^oc^oc^o ·
 rrrr · Iohanes · de hw
 ny
 ad · r · gí hu
 ngr gubr

A templom szentélye eredeti épségében van meg, egyszerű papi székkal; a boltgerinczeknek csak kezdetei láthatók, melyek a csinos nyolczszögből alkotott vállköveken felül emelkednek; az ablakok egyes részei berakvák, tagozataik leütve, itt-ott csak az orrok vannak meg. A diadalív felül tagozatos, alul leszelt élű, míg legalul háromszögű gúlácskáktól tetéztet hasábokból áll.

A hajó ívezetei igen karcsu tagozatból emelkednek, melyek felül egyszerű élekkel végződnek. Említésre méltók még a sekrestye-ajtó kerete, valamint a nyugati kapuzat feletti csúcsíves ablak is.

Siettemben nem értem reá a részletek felmérésére, bár ezt igen megérdemlenék. A régi torony még jó karban van, és a sekrestye felett, melynek hálós boltozata *Agnus-Dei* féle zárkövel bír, a szentély északkeleti oldalán emelkedik, még eredeti ablakaival. A hajó északi falán régi vállkövek nyomai látszanak, alkalmasint a kolostor-folyosó régi bolthajtásainak nyomai. A befalazott oldalajtónak tagozataiból annak hajdani csinosságára lehet következtetni.

A mostani plébánia-lak újabbkori lehet, benne nem voltam, de hallom, hogy igen régi kályhával bír, melynek eshetőleges szétbontása után egy-két fiókot kértem a nemzeti múzeum ebbeli gyarapítására. Az udvar egyik szegletében álló malom a régi kolostori fegyelemre emlékeztet, mely azt kívánta, hogg mennyire csak lehet, a malom, a mosóház, a sütő-

kemencze stb. a zárda falai közt legyenek, hogy a szerzeteseknek minél kevesebbet kelljen a világgal érintkezniök.

Megnéztük *Hampel* József utitársammal a helybeli ev. ref. templomot is, mely belül egyenes, kívül kevésbé hajlott sokszegű apsisával, egyszerű vállköveivel és négyszegű boltív tagjaival, valamint kerekívű északi ablakával románkori vagy átmenet-korszaki jelleggel bír. Erre mutat az egyszerű kerekívű papiszék, a lapos mennyezet, a kerekívű diadalív, egyszerű táblából és toroktagból álló vállával. Nem lehet tagadni, hogy a hajó falai újabbkoriak, de azért a déli oldalon létező portale, az olaszszegélyű torony, iker-ablakaival és hozzá toldott támaival, a főkapuzat hármaskörtetagozatával és levéldíszű kapítalajveivel az említett építészeti ízlésről tanuskodnak.

Kinyilatkoztattam tehát a tiszteletes úr előtt, és mint tudom, *Ipolyi* barátom is ugyanazt állítá, hogy a reformátusok temploma régibb, mint a katolikusoké, és így korára nézve nevezetesebb; a felebb említett feliratos kő csak *Hunyadi János* templomához illő, minthogy tagadhatatlan, hogy egészen azon építményhez való, hogy a templommal egyszerre lőn faragva és mint az írás elrendezésmódja tanúsítja, egyedül a leszelt lóherívhez alkalmazható. Azt tehát eredeti helyéből kivenni és a református templomba illeszteni, valódi anachronismus lenne, mely magát a református községet az egész értelmes világ előtt compromittálná. De nem is kételkedem, hogy ebbeli szakértő nyilatkozataink a község papja előtt eléggé bizonyítók voltak, és hogy azon rombolási terv rég elmúlt időkre vonatkozik, mikor az egyházi építészetről hazánkban annyira kezdetleges fogalmak uralkodtak még, hogy a demsusi és ócsai templomokra vonatkozó, ma már egészen alap nélküli értekezéseket — melyek nagy zavart idéztek elő — maga az akadémia fölvette évkönyveibe!

R. Fl.

Jelentés

a legújabbban talált kassai régiségekről.

I.

Midőn Kassán a légszeszesövek számára árkokat ástak, mindig kiváló figyelemmel kísértem ezen, a város különböző irányában történt ásatásokat s a mint gyanítám, nem épen eredmény nélkül.

A mult évben kiásott régi tárgyak rajzait már közöltem volt, jelenleg bátor vagyok az időközben kiásott több, kevesebb érdeklő biró tárgyak hű rajzait ezennel beküldeni; s teszem ezt azon reményben, hogy közleményeim által, bármily csekélyek legyenek is azok, hazánk még oly hiányos műtörténetének kiegészítéséhez néhány adattal járulok.

Az itt elősorolandó tárgyak a város főterén lévő sétahelyen ásattak ki, mintegy 5 lábnyi mélységben a föld színe alatt, és pedig oly helyen, hol terjedelmes alapfalazatok és boltozatos folyosók azon állítást, hogy e helyen Kassa városának régi, még csúcsíves stílusban épült városháza állott, igazolni látszanak. A lelt tárgyak következők:

1. Az 1. *idom* alatt lerajzolt gyűrűszerű lemez, bronzból készült, átmérője 2'' 2,''' felületén sajátos idomu vonások, kétségkívül díszítőmunkák. E vonások más ércből vannak az előbbibe rakva s két központi belső kör közt, párosan felváltott helyzetben fekszenek, a karima szélén pedig sugár irányában kettős vonások vannak karczolva. A gyűrű kapocscsal záródik, használata előttem ismeretlen. *)

2. A 2. *idom* egy 1'' 8''' átmérőű s mintegy 2 vonal vastagságú gombot ábrázol, anyaga réz, felületén erős aranyozás nyomai látszanak. E gomb gyönyörű tizenkét levelű rozettát ábrázol féldomborműben, szépen idomított levelei közt három águ virágszálakkal. A mi a rózsaszáljait és kivitelét illeti, az a legtisztább renaissance korába, véleményem szerint, a XVI. század első felébe tehető. A gomb hátulsó lapján még látható

*) Én többször előforduló fibula résznek tartom.

két kampó, horog, mi arra mutat, hogy ezen rozetta mentegombot díszíte.

3. A 3. *idom* alatt eredeti rézpecsét látható, 1'' 3''' átmérővel, két szalag közti lapidaris betűkből álló körfelirata következő :

SIGILLVM · OPPIDI · GÖNTZ · 1584 ·

ezen felirat szerint tehát *Göncz* mezőváros 1584-dik évből származó pecsétje fekszik előttünk.

A pecsét belmezején három fürtű szőlő-gerezd látható. Hogy juthatott ezen pecsét e helyre? ki tudná azt megmondani; érdekes lenne azonban megtudni, vajjon *Göncz* város jelenleg mily pecsétet használ, vajjon hasonló-e az a kiásotthoz? vagy — a mit könnyen ki lehetne puhatolni — vajjon létezik-e a város levéltárában ezen időből való s e pecséttel ellátott okmányok? — én a hazai pecséttanra nézve mindenestre fontosnak találom ezen felfedezést.

4. A 4. *idom* egy 11''-nyi átmérőű és mintegy 1'''-nyi vastagságu bronzból öntött medaillont tüntet elénk, egyik oldalán az Üdvözítő tövissel koronázott, szép arczkifejezésű feje, en profil: SALVATOR · MVNDI · körfelirattal; az érem másik oldalán pedig Mária mellképe látható MATER · DOLO-ROSA körfelirattal.

Ezen érem amulet, vagy olvasó-rész lehetett, mert annak felső részére füllel ellátott nyujtvány van forrasztva, melyen az érmet kegyeletből vagy vallási buzgalomból, mint védő ereklét, mellen viselték.

A féldomborművű mellképek szépek, felülete azonban patinával erősen be van vonva. Korát talán a XVI. századba lehetne helyezni.

5. A kassai sétahely északi végén, nem messze sz. Mária mostan fenálló szobrától, ásás közben terjedelmes alapfalakra bukkantak s azok közelében nagy mennyiségű, többnyire törött *kályha-fiókokra*. E kályha-fiókok annyival inkább érdekesek, mivel hazánkban XVII. századbeli kályhák már nem igen találtnak (egyet kivéve t. i. Selmeczen) s így nem igen tudhatjuk, mily alakjok lehetett akkori kályháinknak, hogy azok szintén az akkori izléshez mértén, kivált a nyilvános termék díszkályhái pompásan és stílszerűleg voltak kiállítva, azt a

megmaradt csekélyszámu példányokból biztosan lehet következtetni.

Egy század izlése akkoriban minden tárgyra kiterjedt s így nemcsak az építészetre, hanem a butorzatra, viseletre, fegyverzetre s egyéb tárgyak diszítésére is nagy befolyást gyakorolt az uralkodó styl.

Ezen, valamint fenebb említett oknál fogva ezen kályharészleteket igen becseseknek tartom,*) de bár többnyire csak egyes darabokban találtattak, mindazáltal sikerült a töredékeket egészszé alakítani, mit a felületen lévő diszítmények igen elősegítettek.

Az 5., 6., 7. és 8-ik sz. rajzok ezen kályha-fiókokat tüntetik szemeink elé, azok méretei különbözők lévén, de még a rajtok lévő diszítmény stylje is, azért azt hiszem, hogy azok több kályhának fiókjai. Az ornamentatio felette szép, így például az 5. számú kályha-fióké, egymást metsző központi körök által bekerített tizenkét levelű rozetták, továbbá a 6. és 8. sz. diszítmények is szépek. Ez elősorolt fiókok diszítményei úgy vannak szerkesztve, hogy több hasonló fiókot illesztve egymáshoz, a diszítmény kiegészítetik s mintegy szőnyeg-mintát képez.

Rajzra nézve felette érdekes a 7. sz., mintegy 10''-nyi hosszú kályhafiók, felületén virágcserepből kinövő, bimbóval, virágkelyhekkel és szőlő-alaku gyümölcsökkel ellátott növény díszlik.

Ezen kályhafiókok égetett agyagból vannak készítve, a diszítmények féldomborművűek, a fiók felülete természetes agyag színű, máznak vagy festésnek legkisebb nyomát sem találtam.

Ezen diszítmények rajzra és compositióra nézve oly szépek, hogy ilyfélekéből most is ízletes kályhákat lehetne összeállítani. Csak hogy itt az a kérdés merül fel, akkori kályháinknak mily alakjuk lehetett? Ásás alkalmával találtak ugyan

*) Valóban megérdemlenék a hazai fazekasság művei, a szentképek és szobrok, a tetőormok változatos színű és alaku csúcsai, a kályhafiókok, hogy úgy, mint külhonban, őriztessenek és kiállíttassanak, mert nem lehet hinni, hogy e tekintetben a hazai műipar a külföldivel karöltve nem járt volna.

egyes párkánytéglaikat s egyéb részleteket is; én mindezen töredékekből egy ily XVII. századbeli kályha eszményített rajzát a 9. szám alatt elkészítém s azt hiszem, hogy egészben véve ilyenek lehettek akkori kályháink. Mily szépek voltak azok, kivált a renaissance izlés virágzási korában! bizonyára szebbek, mint mostani sem compositiót, sem diszítményt nem mutató, egyszerű izléstelen, jellegtelen kályháink.

Ezek az ásás közben talált tárgyak.

Myskovszky Viktor.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870-iki april 5., a m. n. muzeumban, tartott IV. rendes ülésének
jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: Dr. Arányi Lajos, dr. Henszlmann Imre, dr. Ipolyi Arnold, Mátray Gábor, dr. Rómer Flóris, dr. Toldy Ferencz b. tt.

30. Előadó bemutatta a bizottságnak Myskovszky Viktor több érdekes régészeti rajzát, azok leírásával együtt s a *bárfai* városház terme mennyezetének újítási tervét.

35. Felolvastattak a m. hóban érkezett levelek:

1. (53.) Dr. *Frankl* tudósítja előadót, hogy *Haynld* érsek ő kegyelmessége kész lemásoltatni a római Corvin-codexeket.

3. (55.) *Glatz* Tivadar, n.-szebeni fényképész, több rendbeli régészeti képet küld.

4. (57.) *Nagy* Sándor, alispán és h. elnök meghívja előadót s az aradiak meleg részvételét helyzi kilátásba.

6. (59. 84.) *Ho víth* Antal, pécsi joghallgató, Pécs vidékéről érdekes tudósítást küld.

7. (65.) A bécsi államnyomda mintanyomatot küld a *mar-tyánczi* szentély-falképről.

8. (66.) *Mekovetz* László, varasdi mérnök jelenti, hogy a *kalniki* várat s *lepoglavai* kolostort lerajzolandja bizottmányunk számára.

9. (68.) *Bergh Károly*, mérnök-építész, a pesti városfalak rajzát küldi, rövid tudósítással.

11. (72.) *Höke Lajos* a *baracsi* pusztán megkezdett ásásokhoz hívja meg előadót.

12. (80.) *Gyárfás István* egy *alpári* halom leszakadásáról tudósít.

13. (83.) *B. Balassa Antal* új leleteket jelent be.

14. (89.) *Dr. Karabacek József*, *Nasr ben Ahmed* emir Galgócson talált érmét írja le; (veretett Samarkandban 918/9. Kr. u.)

15. (90.) *K. Radisits Jenő* úr, *Liget* községből, érdekes lelhelyet ismertet.

Ezek elintézésével, illetőleg közlésével előadó bizatott meg.
Pest, 1870. ápril 6.

Jegyzette:

Dr. Rómer Flóris.

Adalékok érmészetünkhöz.

III. Béla lovag lemezpénzeinek változatai.

III. Béla lovas érmei közül több példány került a m. n. muzeum gyűjteményébe, melyek *Rup.* alapmunkájában nincsenek megemlítve. Ugyanis az általános leírásban csak az mondatik, hogy az alak jobbában karvalyt tart, de baljáról nem szól. Azon igen jó karban levő 8 példányon, melyeket legközelebb átvizsgáltam és melyek az I. köt. 87. l. XIII. I. száma alá sorolandók, a balkéz egész a király arczáig van felemelve, és a ló kantárát tartja; az újabb variánsok pedig ezek:

1. a király balkeze felett golyócska;
2. a király mellén golyócska, t. i. a mellvért kajma, melyre a lándzsát támasztották;
3. a ló hasa alatt egy kis karika;
4. a ló farka felkunkorodik;
5. a nyereg hátul gombban végződik;
6. a király lábbelije sarkantyús;
7. a ló feje nagyon idomtalan.

Nagy köszönettel vennők, ha a vidéki éremgyűjtő urak velünk az újabb fajokat közölnék és az ilyenféle változatokra is figyelmeztetnének; mert Ruppot csak *alapszámúnak* kell tekintenünk s e fölé emelnünk a *magyar érmészet* házáat. Tudjuk, hogy az érmészet barátai gyakran igen becses adalékokkal bírnak, szívesen közöljük és metszvényekkel is kíséjük a kiadatlanokat, csak legyenek szakférfiaiink, kik kincseiket nem rejtik önzőleg véka alá, hanem, a mi ilyen kincsgyűjtésnek legnemesebb célja, a *hazai irodalom* mezejére is kibocsátják!

I. Lajos király egy kiadatlan rézérme.

Doboczky Ignác barátom ritkaságokban gazdag éremgyűjteményéből legújabbán egy darabot engedett át, melyet, mivel eddig leiratlan, mellékletben közlök.

A szélein kissé rongált, különben sötét szironyú példány, mely művezetre nézve elég gyakorlott kézről tanuskodik, hasonlít a Rupp-féle rézérme XXIV. és XXV. neméhez, még át-mérőjére nézve sem különbözik, mely 2·2 centim.

A közlött példány jelvényeit tekintve, legközelebb áll a Rupp XV. táblája 426-dik számú ábrájához.

Előlapján két gyöngyös kör közt ezen írást látjuk:

❖ ❖ ❖ A D I ❖ G O T ❖ V I ❖ Z E R °,

a mezőben alul tompa csucsú czímer áll, jobb felén a nyolcz pólya, a balon öt lilium 2, 2, 1, sorban, a legalsó ferde, csúcsa bal felé áll. A czímer felett eredt szelvényben egy karika, melyet két pont környez.

Hátlapján ismét két gyöngykör közt ez olvasható:

❖ ❖ G E T ❖ K V T ❖ V O R ❖ : A · R ;

a horgonyos kettős-kereszt felső ága felett két pont áll két oldalról, az ágak közt középett két karika, a szélen két pont, legalul pedig két karika.

A Lajos király-féle rézérme közt ez kiváló helyet foglal el. Míg másról nem értesülünk, hajlandók vagyunk ezt ugynevezett *Reitpfennig*-nek tartani; helyreigazítások, vagy más effélék bejelentését köszönettel fogadjuk, valamint hogy a szíves birtokosnak, *Doboczky Ignác* barátomnak, itt nyilvános köszönetet mondani kötelességemnek tartom. R. Fl.

(*Éremtani kérdés.*) A n. muzeum egy ezüst bélélt érmet bir ezen felirattal: IMP NERVA CAES AVG — PMTPCOS VI PP · a császár bbk. b. n. fejével,)(CONCORDIA EXERCITVVM, két szorítkozó kéz. Feltűnő itt az előlapon előforduló TP — TRP helyett, még inkább pedig a TPCOSVI-mal, holott a TRP-nek a COS III. DES IIII-mal, vagy TRPII COS IIII, de nem VI-mal kellene előfordulnia. Az érme valódi s itt alkalmasint a vésnök hibájával találkozunk; léteznek-e hazánkban más ilyféle példányok is? — e kérdésre a classikuskori érmészekről várunk választ.

Archaeologiai levelek.

XIV.

... Az „Archaeol. Értesítő“ 1870. 12. sz. 245. l. közölt szombathelyi méceses minta feliratáról kérdezed véleményemet. Én mindenkor csak a rajzot nézem, így történt, hogy ez esetben is, első pillanatra a feliratot a rajz után „*Ingenullius*“-nak olvastam; tehát pusztán álló nomen gentilicium prae- és cognomen nélkül, mi egészen rendén van.

... A mécesesen a betű-alak nem folyóírás (cursiv), hanem uncialis (écriture onciale), mely az L S és különösen a patkóforma két U-ban nyilatkozik; az E betű azonban egészen capitalis az uncialis E helyett. Hiszen nincsenek is feliratink, melyeknek egész szövege uncialis volna; a hányat ismerünk, az mind kevert.

Az Ingenullius írója látván, hogy ő az öt szótagú gentiliciumot alig lesz képes az eléje szabott keretbe illeszthetni, jókor tájékozni kezdte magát, hová jut az „ius“-szal, ha a két L oly nagy helyet foglal el? ezt látva, már az L betűket ikrekül adja, az U I betűket pedig egymásba tűzi, mint a capitalisban, az alak hasonló, de nem az érték p. a (M) mille siglában, vagy szebben (MMSAID) Diazmyrnum-ban egy kis kövön. De az V betűbe tűzve is: SIMIOR AVGORAS PARMN ME FVSSF · Si major auctoritas patrimonii mei fuisset, egy hálás fiú szavai apja sírkövén

A kismartoniak, mint irod, a bástya-kaput lehordták; mű-
emlék itt nem forog kérdésben, tudod mikor lett Kis-Martonsz. kir. várossá, előbb pedig bástyája nem lehetett. Ezen alsó kapu rám nézve család-történelmileg nevezetes.

Károlyi Sándor, kurucz vezér, elunván Sopron alatt hiában időzni, elrándult Kis-Marton alá. A hír előtte járt; Paur Mátyás ösöm, polgármester, látván az ellenállás hasztalanságát, tanácsot tartott; a nyárs polgárok az óvatos polgármestert a kapu eltorlaszolására kényszerítették. Károlyi marok nagyságu néhány golyót hányatott be a bástyákon keresztül a városba és most a megszeppent polgárok kapunyitást sürgettek; Károlyi bevonult és a parancsnokot kérdezte, és ösömet szépen kezére adták. A haditörvényszék halálra ítélte. Hat ökrös szekéren ingben, gatyában, fekete szalagokkal ékítve, fején hálósüveggel vitték ki a vesztőhelyre. A vártéren a kuruczok kivonultak, fel lett állítva a karó, melybe elevenen huzandó volt a vakmerő, de Draskovich grófnő, az ottani apácák fejedelmasszonya, az apácák élén megjelent és a vezér lábaihoz borult, és kegyelmet nyert a bűnös számára, ki azonban apoplexia tactus, mond egy folyamodás, nyomorék maradt élete végeig. Hálából, hogy az Isten ily kinos haláltól megmentette, a nagy templom falához fogadalmi kápolnát építtetett, mely ma is áll, collossalis kő feszülettel, és ennek tövében egy emlékirattal, de ezt a kőtáblát a kőművesek vagy 40 év előtt kidobták. Az öreganyám mennyasszonyi selyemruhájából készült pluviale még ott van a sekrestyében.

1828-ban Lakompakon lévén uriszéken, mint patvarista, ottadta ajándéku azon olajfestményt, melyet ide zárva küldök (l. 1. ábra), Pregler Miklós nevű barátom, akkori tisztartósági őrnök ugyanott.

1. ábra.

Festette pedig sógora, Tomasini, a hercegi zenekar első hegedűse. Művészet e kis festményben nincs, de a hűség meglepő. A kép tájkép jellegű és a kapu külső részét tünteti fel, melyet vagy 20 év előtt rontottak le; most került a belső kapura a sor, mely képünkön nem látható.

Sopron.

Páur Iván.

XV.

... Tehetségemhez képest eleget fogok tenni ... óhajainak s a mit matricekben bírok, névszerint keresztek, kelyheket s ódon eszközöket, le fogom másolni; egyéb tárgyakat ellenben újból szándékozom felvenni.*) Néhány régi fegyverzetet, melyek a helybeli városházban foglalnak helyet, szintén meg akarok óvni a feledékenységtől s lefényképezni; továbbá egy-két felette régi sírkövet, erre nézve azonban egyelőre türelmet kérek ...

Erdélyi népviseleteket és jeleneteket tárgyazó képeket szívesen küldök az *aradi kiállításra*, a mint értesülök, hogy mikor nyílik meg ...

Nagy-Szeben.

Glatz Tivadar.

XVI.

Van szerencsém néhány — Gyomán — régebben talált érmet küldeni: 1 darab Hadrian, 2 darab Marcus Aurelius Antoninus-félét — ha nem csalatkozom — 165. és 166. évből; egy frisachi érmet, azon sok közül, melyeket ezelőtt két évvel a póhalmi pusztán cserép-edényben találtak.

Az „Arch. Értesítő“ debreczeni levelezője nyomán sikerült kipuhatolnom, hogy az úgynevezett *ugarkova* itt is isme-

*) Glatz úrnak Párisban is elismeréssel fogadott fényképeit, melyek minden archaeologiai albumnak valódi díszül fognak szolgálni, eléggé nem ajánlhatjuk már azért is, mivel szép kiállításuk mellett áruk valóban mérsékelt. Figyelmeztetjük ezen fényképekre főleg a rajz iskolák tanárait és a középkori régészet barátait. R.

retes, sőt a néptől igen keresett s meglehetősen mennyiségben található. Szereztem is egy pár darabot, de mert ezeket kova helyett használták, nem tartom érdemesnek beküldeni, miután eredeti alakjokból vasztettek.

Gyoma.

Marossy János.

XVII.

A gázcsövek lerakásakor, márcz. 11-én, a király-utcái „Hajó” vendéglő előtt római cseréptégla-sírt bontottak fel; de mire odaértem, egészen szét volt rombolva.

A sír 3' mélyen feküdt a felszín alatt és közönséges római faltéglákból állott. Iránya: északkelet-délnyugati.

A sírban állítólag semmit sem találtak.

Pécs.

Horváth Antal.

XVIII.

Ide zárva küldök a muzeum részére egy *obsidián*-nucleust, mely már mint obsidián is szép példány, mint nucleus pedig még érdekesebb. Lelhelye: Fancsal (Abauj) Forró mellett, hol a helységtől keletre fekvő dűlőn találtatott . . .

Ugyancsak Fancsalon kaptam egy fél bronzkarikát is, hasonlót a beküldöthöz, ezt több effélékkel lelték Abaujban a Papi pusztán (Fancsalhoz második határ). De a találó — aranyat keresvén benne — róla a rézsrozsát (patina) levakarta s így érdektelenné válván, azt az alakulandó abauji régészeti társulat muzeuma számára tartjuk meg . . .

Még szükséges leendő némi felvilágosítást adnom Fancsal geológiai viszonyairól. Fancsal a Hernád jobb partján fekszik a Cserehátnak nevezett diluvial lösz nyirok és kovacsoslagos agyagdombok egyik kis völgyében, melynek vize fél órai futás után Forrónál szakad a Hernád-völgybe és vízbe. E hátaikat képező áradmányi képlet ósállat-csontokat tartalmaz. Ezen helyen is, mint a szomszéd száraz völgynek nevezett Vasoncza-völgyben találtak egyes csontokat, a második völgy-

ben pedig, Szolnok nevű falunál, egy hat öl terjedelmű őselefánt maradványait ásták ki, de a pénz, melyet a főnökség e célra adott, elfogyván, sok része most is eltemetve fekszik. A kiásott fő és egyéb csontok a szolnoki g. k. plébánosnál lévén letéve, a plébánossal együtt a szobájában kiütött tűz marta-lékaivá lőnek.

Abauj-Szántó.

Dr. Óváry Pál.

XIX.

... Szívesen teszem, a mit a tudomány érdekében tehetek ...

Kalnikot s Lepoglavát e tavasz folytán felveszem. A lepoglavai templom *falfestményeinek* már előre örvendek. Ezenkívül ha lehetséges lesz, *Corvin János* és fia *Kristóf* sírköveiről gipszlenyomatot készítek.

Varasd.

Mekovetz László.

E g y v e l e g.

(*Báthory Istvánnak*) két kardját mutogatják a párisi arsenal muzeumban, mely többnyire eredetiben, de gyakran remek utánzatban is birja a fegyverek különféle nemeit — kezdve a legprimitívabb, legdurvább példányokon. Alig lehet e tekintetben tanulságosabbat gondolni. A görbe Báthory kardon ez áll:

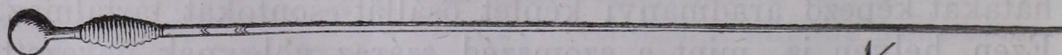
STEPHANVS BATORI · REX
POLONIAE · 1559

A másik egyenes, ugyanazon felirattal:

STEPHANVS · BATOREVS · REX ·
POLONIAE · A · D · 1575 ·

Mind a kettőt a király arczképe diszíti. Az utóbbinak fogantyúja újabb.

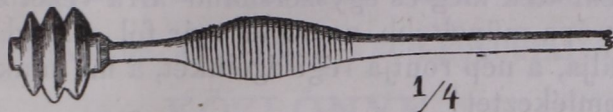
(*A turóczi vagy lipótmegyei nagy bronztűk*) közül, melyek — ha nagyítással nincs dolgunk — majd mind nyom nélkül eltűntek, *Ipolyi kánok* két példányt hozott Ipolyságról, és mivel az egyiknek alakját (l. 2. ábr.) a n. muzeum már úgy is birja, csak a másodikat tartottuk meg.

2. ábra.

1/7

és közöljük (l. 3. ábr.) csinos fejét és pedig természeti nagysága egy negyedében.

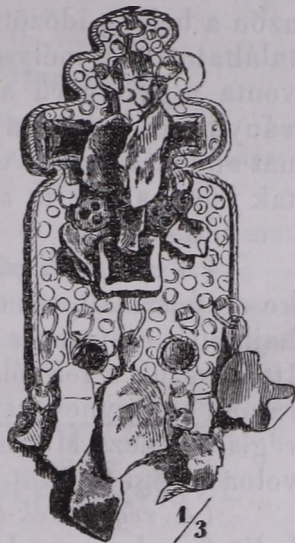
3. ábra.

(A Duna-Földváron talált ezüstlapot) (l. „Arch. Értesítő“ II. 273. l.) melynek leírását e helyütt nem akarom ismételni, fametszvényben mellékelem (l. 4. ábr.), hogy ez által a régiség-barátok figyelmét az effélékre felhívjam.

(Alsók városa régi pecsétje). A történeteszek tudják, hogy Pannonhalmát, vagy Győr-Szent-Mártont hajdan Alsóknak hitták. Ezen városnak, mely a Pannonhegy alatt terül el és régi hátsó részében góth-izlésremutató-szentélylyel bir, födött pecsétjét itt mellékelem (l. 5. ábr.). Nagyságos Liptay Ferencz, szepesi kanonok, úr volt szíves azon régi okmányt hoz-

5. ábra.

4. ábra.

zám küldeni, melyről e másolatot készíttettem. Minthogy a pecsét maga födött alakú, csak nehezen lehet az alakot, sz. Mártont, püspöki ruhában és könyvvel felismerni; köriratot pedig épen nem vagyok képes megfejteni. Látszik, hogy az apátságához tartozott város és maga az apátság egyenlő pecséttel birnak, csak hogy amazon a szent összecsapható egyházi széken ül szolgáló angyalok közt.

(A székesfehérvári régi vár) utolsó emléke szétromboltatik. A városi képviselő testület határozata folytán ugyanis a vártorony 6804 forintért elárvereztetett. Csak neki, hadd düljenek a hajdani magyar nagyság emlékei, míg a nemzet maga sem fogja többé tudni, mire hivatkozzék. Más művelt országokban a romokat őrzik, a dülőfélben levő építményeket újíttják, nálunk meg újabb és újabb hírét veszszük az ilyféle öngyilkossági jeleneteknek.

(A magyar népnevelők) az ország fővárosában össze akarnak gyűlni, hogy a nép általános műveléséről tanácskozzanak. Ezen gyülekezethez minden valódi népbarát más meg más reményeket fog kötni, én, mint régész, csak azt kívánom, hogy a nevelők testületileg kötelezzék magukat, hogy a népet a hazai régiségek kiméletére és a tudomány

számára leendő fentartására fogják oktatni és vezérelni. Ha ezen egyszerű pontot érvényesítik, történelmi tanulmányaink számára már temérdek anyagot mentettek meg és egyszersmind arra vezették növendékeiket, a merre Európa műveltebb nemzetei már fél század óta ügyekszenek! A nép találja, a nép rontja régiségeinket, a mi minket még mindig a barbarkorra emlékeztet!

M. Á. (*A pápa látogatása az Emporiumon.*) Ő szentsége f. hó 6-án délután meglátogatta az Emporiumot. A pápa megtekinté a fal hosszában felhalmozott tömegeket, melyek mindennap megújulnak; különösen azon a helyen időzött legtovább ő szentsége, hol az antik sárga szobor találtatott s a mélységből felhozatott. A szent atya figyelmét magára vonta a gyönyörű afrikai márványtömeg; az emporiumban talált márványdarabok között ez a legnagyobb azon oszlopon kívül, mely a zsinat emlékszobrául van kijelölve. Nagyszámú idegenek és rómaiak voltak jelen, s a szent atyát melegen üdvözölték, ki apostoli áldásában részesítette őket.

(*A visegrádi vár*) fentartása mellett Vitorin József p'ebános úr lelkesen felszólalt, sőt olvassuk, hogy a vallásügyi miniszter úr ő multságára hajlandó e hírneves királyi vár megőrzésére bizottságot is kinevezni. Itt hiszszük a felszólalásnak kedvesebb sikere lesz, mint városaink polrainál, az úgynevezett értelmességnél, melyet semmi érdek sem köt a régiségekhez. Mintha nem is a városok és azoknak polgárai emelték volna a régi falakat, tornyokat és egyházakat.

(*A régi játék-kártyákra*) nálunk még igen kevesen fordítottak kellő figyelmet, csak multkor láttunk egyet a Corvin-codexek bemutatása alkalmával, de gyűjteményeinkben rendesen hiányzanak. Hogy ennek is legyen saját irodalma, Merlin úr Párisban egy, 70 táblával ékített munkát adott ki a játékkártyákról: „*Origines des cartes à jouer*” czím alatt. Hanem szerző e munkát leginkább csak Franciaországra nézve készítette, mert sem az *ambrasi* gyűjtemény, sem *Haus'ab* tábor-szernagy gyűjteményét nem ismeri.

(*Zeytblom szárnyoltárát*), a XV. század végéből eredő remekművet az eddig félreeső Heerbergből, Gaildorf mellett, Stuttgartba tevék át, hogy a műértők annál könnyebben élvezhessék. Az állam a községnek, mely ezt átengedé, szép váltópénzt fizetett.

(*Hollandból*) írják, hogy a keresztény művészettel mind katolikuskok, mind protestansok igen mostohán bánnak, úgy, hogy művészeik, kik gyári munkákra nem adják magukat, éhen halhatnak. Hát nálunk? van-e még festő, ki nem nyúlt volna a photographiához, hogy megélhessen!

Tartalom: A tövisi templomok. *R. Fl.-tol.* 93. l. — Jelentés a legújabbban talált kassai régiségekről. I. *Myskovszky Viktortól.* 96. l. — Kivonat az arch. b'z. 1870. IV. jegyzőkönyvéből. 99. l. — Adalékok érmészetünkhöz. *R. Fl.-tol.* 100. l. — Archaeologiai levelek. XIV.—XIX. 102. l. — Egyveleg. 105. l.

Nyomatott az „Athenaeum” nyomdájában, Pesten, 1870.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

5. szám.

Május 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenként 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Jelentés a legújabbban talált kassai régiségekről.

II.

6. Mult napokban véletlenül egy XV-dik századbéli igen szép vasrácsajtóra bukkantam Kassán. Ez a 10-idom alatt van méret szerint ábrázolva, s a sörháztéri Elischer-féle ház egyik padlás-ajtó nyílásán alkalmazva; magassága 6' 6'', szélessége 3' 8''. Az egész épszög idomú ajtó, három függőleges vasrúd által négy mezőre oszlik, melyekben háromszögeket képező vasazatok közt, három levelű, vékonyabb vasszalagokból készült lóherívesdisz (trilobe) van. E szalagok, valamint az ajtó egyéb vasrészei kovácsolt vasból készültek, s vaspántok által kötvék egymáshoz. A zár lapja a csúcsíves kornak megfelelően díszített, a kulcsnyílás jelesül mindkét oldalán egyszerű stílizált virágokkal. Az egész ajtón a kivitel és a decoratio tisztán constructiv jellegű, s mesterének valóban diséretére válik.

Az ajtón hiányzanak ugyan már egyes részletek, e hiányokat azonban, az öszbenyomás elérése végett a rajzban kiegészítettem.

7. Midőn a multévi szünnapokat szülővárosomban Bártfán töltém, és a városi levéltárban a templomra vonatkozó adatok keresésével foglalkoztam, a könyvszekrény legalsó fenekén, egészen beporozva, véletlenül egy codex-táblarészletére bukkantam, azt közelebbről megvizsgálva, abban nem kis örömemre egy XVI-dik századbéli codex tábláját ismertem fel. Sajnos, hogy e táblát hivatlan kéz ketté metszé, úgy hogy annak csak egy részét bírom, de az is elégséges volt arra, hogy a hiányzó részt rajzban — 11. sz. — kiegészíthessem.

A codex-tábla magassága 12'', szélessége pedig 8½'' lehetett, anyagára nézve bőrrel fedett, kemény papiros, a bőrre féldomborművű diszítmények és alakok vannak sajtolva, s pedig olykép, hogy a diszítmény maga és az alakok a háttérből kiállanak. Ezen codex-tábla — a mint azt a hátkötés diszítványeinek elhelyezéséből következtethetni — a codex hátsó tábláját képezé, mivel a codex előtáblái közönségesen mindig több díszszel és pompával voltak kiállítva, mint annak háttáblája.

S most vizsgáljuk meg ezen érdekes codex tábla diszítványeit és alakjait: A tábla szélén köröskörül diszítványek- s fémerekkel felváltva mintegy félköríves fülkékben német-római császárok mellképei látszanak, és pedig: CAROLVS FERDI. és LVDOV. feliratokkal. Ez alakok többnyire a XVI században divott viselet szerint ábrázolvák, fejeiken lapos fővegeket (barett), fodros inggallérokat és dudor-újjú felöltőket hordának. Ferdinand császár baljában kormánypálczát, jogart, a másik kettő pedig meztelen pалlost tart jobbujában.

Legérdekesebb a LVDOV felett, az ív mezején olvasható 1540. évszám; mely szerint a codex-tábla mintájának készítése ideje pontosan meg van határozva.

A tábla közepét, hasonlólag egy gyönyörű idomú — a renaissance legvirágzóbb korából való arabeskek-, medaillonokkal felváltva — szegély fogja körül. A fémerek antik szépségű fejeket mutatnak: ACHILLVS (így?) PENELOPE, HECTOR és HELENA feliratokkal.

Az előbbi alakok és fejek, valamint a diszítványok is felváltva ismételten alkalmazvák. E belső szegély hosszabb oldalain belül, még egy szegély vonul el, s három képet mutat, fen PECCATVM felirattal a sírjából feltámadt üdvözítő alakja,

feje körül sugárnimbussal, baljában diadal jeléül zászlót tart, míg jobbját áldásra emeli.

A középső képen Krisztus keresztre feszített alakja látható, mely alatt térdelő helyzetben egy férfi s egy nő alakja észlelhető, kezeit imára emelve; a kép felett IVSTIFICATIO felirattal.

Vége a legalsó mezőben egy T forma kereszt körül tekerőző és nyitott szájú kigyót láthatni — talán a Mózes által a pusztában felállított réz kigyót jelképezve; — a kigyó alatt fedetlen fejű s térdelő férfi-alak van, a másik oldalon gyümölcs díszlik felfutó gothizáló leveleivel. E kép felett: SATIS FACTIO olvasható.

Miután az elmetszett rész hiányzik, nem tudhatni, mi foglalhatta el a codex-tábla közepét, s így e hiányzó rész helyett a rajzban látható két táblácskát 1540-dik évszámmal, akkori diszítványokkal körülvéve, magam terveztem.

Azonban e megmaradt colex-tábla részletből is eléggé kitűnik, hogy 1540 körül a renaissance styl diszítványai még nagyon tisztán — minden későbbi kinövéstől menten — úgy-szólván antikszerűleg alkalmaztattak, sőt a medaillonok, és az azok közti felséges levéldiszítványok Rafael styljére utalnak, melyet a Loggiákban követett

A tábla szélén még észrevehetőek a diszítvány egyes idomai, melyek a codex hátlapját diszítették; én azokat kiegészítve a tábla mellé rajzoltam.

Mily egyszerűek és mégis mily kecsesek azon idomok! Hasonló stylszerű diszítványokat hiában keresünk művelt századunkban könyveinken, pedig mily haszonnal lehetne azokat manap is, és nemcsak könyveken, felhasználni. Hiába alkalmazunk mi gazdag aranyozást s drága köveket diszítványeinknél; a hol a stylszerű felfogás és a helyes rajz hiányzik, ott aranyozás által ugyan nem érjük el azon kellemes benyomást, melyet a correct kivitelű, bár csak egyszerű decoratiók szemléltekor tapasztalunk.

Eszembe jut e helyütt egy híres német műítész jelmondata:

„Vergoldung vergeht, Schweinsleder besteht.“

Hogy miféle codex táblái lehettek azok, azt annak teljes hiánya miatt nem tudhatni; meglehet, hogy hazai munka, meglehet azonban, hogy a XVI. században, midőn Bártfa Németországgal és nevezetesen Lipcsével élénk kereskedelmi összeköttetésben állt, e codex Némethonból került Bártfára, mely utóbbi feltevésemet a codex tábláján lévő német császárok mellképei bizonyítani látszanak. *)

Tekintetes Bizottság! Ime azon érdekes tárgyak rajzai, melyeket jelen leirással együtt beküldeni már régen volt szándékom, mit azonban hivatalos elfoglaltságom miatt csak most tehetek, a midőn jelen küldeményemet, további használat, esetleg közlés végett a tekintetes bizottságnak legnagyobb készséggel ezennel felajánlom.

M y s k o v s z k y Victor.

A m. tud. Akademia Archaeologiai Bizottságának működése.

1869. april havától 1870. april haváig.

Az *archaeologiai bizottságnak* a magyar szakférfiakkal és szakkedvelőkkel való érintkezésének öröndetes növekvése már abból is kiviláglik, hogy az egész múlt évben 213, jelen évben pedig april elejéig 93 levél érkezett az ország különböző részeiből. Nem is említvén azt, hogy a gyulai, szabolcsi, pozsonyi egyletekkel levelezésben állottunk, — Abauj- és Arad megyében, Szombathelyen és Kassán nagy érdekeltség mutatkozik fáradozásaink irányában. A királyi család köréből Rudolf koronaherczeg nagy érdekléssel szemlélte az ó-budai ásatásokat; Jó-

*) Mily kár könyvkötésünkre nézve, hogy nagyobb könyvtárainkban jelesebb és jellemzőbb kötések közül egész suitek össze nem állíttatnak, mint ezt külföldön, jelesen a *nürnbergi germanische muzeumban* láthatni. Csak így tételnék lehetőségessé az, hogy a *Magyarországban divott* könyvkötést épen úgy meg tudjuk határozni, mint a külföld, különösen némely e tekintetben kitűnő városét és korszakét. A ki a könyvtárakat látogatja, ne lássa csak a könyvek hátát végetlen sorozatban, hanem legyen alkalom a támla-szekrények üvegtáblái alatt szemlélnie az elmúlt korszakok díszét még a könyvek kötéseiben is!

zsef főherczeg a windischgarsteni ásatások eredménye leírásával és rajzaival kedveskedett; a királyné pedig a vajda-hunyadi restauratio rajzait a legnagyobb figyelemre méltatta.

Eddigi levelezőink folyvást tudósítottak vidékeik nevezetességeiről; a régieken kívül, kik közt Lehoczky Tivadar, Ebenhöch Ferencz, Horváth Antal, Könyöki József, b. Nyáry Jenő, Várady József jelen évben is fentartották a folytonos eszmecserét, újabbak is élénkítették közlekedésünket, így: Hőke Lajos Duna-Földvárrott, Lipp Vilmos Szombathelyen, Kovács tanár Debreczenben, dr. Ováry Endre Gál-Szécsen, Sztachovits Remig Pannonhalmán. Gyakoribb munkálatokkal szolgáltak: Gyárfás István Kis-Kun-Halasról, Nagy Iván Pesten, Ebenhöch Ferencz Koroncón, Schulcz Ferencz és Hampel József Pesten, Myskovszky Viktor Kassán, stb.

Közbenjárt a bizottság a kolosvári tornyok megmentésére, a nagybányai torony sisakja stilszerű újítása ügyében; felszólalásai következtében számos új lelhelyet talált, főleg az obsidia-nokra nézve Lehoczky Tivadar Bereg-, b. Balassa Antal Zemplénmegyében.

Utaztak a bizottság költségén: Storno Ferencz Erdélyben, honnan igen érdekes fölvételeket hozott magával; Rómer Horvátországban és Olaszországban. — Azonkívül, Rómer az ország északkeleti határán, a történészek gyűlése alkalmával, B. Nyáry Jenő és ifj. Kubinyi Ferencz Hontmegyében, Schulcz Ferencz Erdélyben, Molnár Pál mérnök Egresen; utazási észleleteiket a bizottsággal mindnyájan közölték.

Az ásatásokat illetőleg legelső helyen említendő a *sz.-istván-baksai* ásatás, mely Rómer és Hampel felügyelete mellett, két szakaszban a bizottság költségén szerveztetett; a szihalmi ásatásokra *Foltin János* segédlelkésznek a bizottság küldött költséget; tagjai közül Henszlmann a kalocsai régi egyház alapjait ásatta fel *Haynald* Lajos érsek költségén; Ó-Budán a Viktoria téglá- és a szeszgyárban Rómer, Hampel és Zsigmondy vettek részt; Pilinben, Egyházas-Básthon, Lapujtón és Magyaradon b. Nyáry Jenő ásatott; Baracson Derecskei Lajos földbirtokos, Aszódról a czukorgyári ásatások eredményét *Varsányi János* közlé rajzban és leírásban.

A bizottság rajz-, faducz- és fényképtára tetemesen szapo-

rodtak ajándék és vétel után, miért is arról gondoskodott a bizottság, hogy ezen segédeszközök külön levél- és mőtárnokra bízassanak. Jelentékenyebb ajándékok: a Vámbéry Armin által ajándékozott XIV. századbéli oltárfüggöny fényképe; a történelmi társulat kolosvári albizottsága által készített és bizottmányunknak átengedett kaputorony-rajzok; Storno, Könyöki, Molnár Pál, Myskovszky Viktor, Koós Róbert, Schulek Frigyes, Sztachovits Remig rajzai és térképei, valamint a nagy-szebeni Glatzféle díszes fényképek is.

Az archaeologiai mozgalmak közé tartozik a Corvin-codexek tanulmányozása és felkeresése, az érem- és pecsétteni kérdések, melyek megvitatása leginkább az „Archaeologiai Értesítő”-nek tulajdonítandó. Ennek már III-dik kötete van sajtó alatt.

A műmellékletek késése, és a sajtóviszonyok leginkább okai, hogy a Monumenták nyomtatása csak lassan halad, a „Közlemények” VIII-dik kötetének pedig csak II. füzete nyomatik.

A növekedő érdekeltség, szaporodó munkaerő, gyakori ásatások, és a muzeumi régészeti tár folytonos gyarapodása eléggé tanúsítják, hogy az archaeologia iránti kegyelet és méltánylat hazánkban mind nagyobb tért foglal.

A czakói bronzedény ügyéhez.

„Arch. Értesítőnk” II. kötete 290-dik lapján érintettük azon becses *bronzedényt*, melyet *Thurzó Ignác* úr *Körösről* a m. n. muzeumnak ajándékozott és azt otta maga nemében *unicumnak* neveztük, mivel eddig hasonlót a külföld muzeumaiban nem láttunk, rajzát pedig sehol sem találtuk. Azonban husvét után a *berlini* gazdag archaeológiai muzeumban megfordulván, örvendetes meglepetéssel akadtunk egyik üvegszekrényben egy nagyon hasonló, bár sokkal kisebb bronz-edényre, melyet lajstrom és jelző-czédula hiányában az ör az ohlau-i (szileziai) kerületben fekvő Höckerich községben találtnak mondott. Az

edény, mely az üvegen át mérve 42 centim. magas, nem bír azon diszítványokkal, melyeket a czakói edény oldalain látunk, sem azon gombaszerű hat ékítménynyel, melyek az edény fogantyúját körülveszik.

A *czakói edény* több darabra törve került a múzeumba, és bár több fővárosi iparost megszólítánk, egyikük sem merte a nagyon töredékes bronznak visszaigazítását magára vállalni; míg végre *Vandrák Samu*, tél- utca 2. sz. a., ezen kényes műtetre vállalkozván, azt teljes megelégedésünkre, a mennyiben részletei megvoltak, befejezé, úgy hogy a czakói edényt a múzeum legérdekesebb tárgyai közé számíthatjuk.

Minthogy *Vandrák* úr egyéb régiségeink összeforrasztását, helyreigazítását is oly ügyesen eszközölé, hogy a tárgyak régiségük jellegéből mitsem vesztek, őt régiségkedvelőknek és múzeumoknak ajánlani kötelességünknek tartjuk.

R.

Egy római korsó.

Melléklem ez edény rajzát mely 1861-ben május 18-kán *Győrött* találtatván, az ottani múzeumban őriztetik. Magát a leletet a „Győri történelmi és régészeti füzetek“ I. kötete 284. és kk. ll. irtam le, de az igen sikerült, s *Bergh Károly* barátom által készített rajzot csak most vezethetem régészetkedvelő olvasókörom színe elé.

Talán, azt kérdik mi van ezen, bár csinos, diszítványeinél fogva a classicus korra emlékeztető, de a diszítványok alakjaiban előállításában elég esetlennek látszó agyagedényen, hogy még rajzban is megörökítjük? — A felelet igen egyszerűen az: hogy a finomabb úgynevezett terra-sigillata-féle edényeken, melyek a római birodalomban szanaszét mindenhol találtatnak, és egyes szőlőgerezdeket ábrázoló, vagy más ilynemű, a még nedves agyagra ragasztott és így róla könnyen le is váló diszítványeken kívül tudtommal alig van hazánkban talált agyagedény, mely ilyen jeleneteket mutatna.

A koporsó, melyben több egyéb dologgal ez érdekes korszó találtatott, *Takács András* sütő-mester házában, alapok ásatása alkalmával került napfényre.

Az edény bacchusi jeleneteket tüntet föl; a kép két minta összenyomása által idéztetett elő. Szőlővenyigék közt (1. ábra) kecskelábú satyrt látunk, melyet félig meztelen bacchans

1. ábra,

követ; a másik képen (2. ábra, a köv. l.) egy dúsabb szőlőlugasban, félig meztelen nő-alak, a szőlők istenségének-szobrát ölelve, ugyanazt megkoszorúzza.

2. ábra.

Ha ehhez hasonló művezetű agyagművek előfordulnának muzeumainkban, és bebizonyítható, hogy Pannonia területén találtattak, úgy azok közzétételére kérjük barátainkat.

R.

Archaeologiai levelek.

XX.

Szíves felszólítására azonnal sietek válaszolni.

A pénz a *charosani* vagy *transaxaniai Samanida* uralkodó-család-, s névszerint *Nasrben Ahmed emir-*é, ki a hedzsra 301—331. évében (vagyis $91\frac{3}{4}$ — $94\frac{2}{3}$. Kr. u.). uralkodott A pénz Samarkandban veretett 306-ban (918/9. Kr. u.). Főlirata következő :

Az előlap közepén: Nincs Isten csak
Allah, az egy,
neki nincsenek társai.

A belső körben: Isten nevében veretett e dirhem
Samarkandban háromszáz és hatodik évben.

A külső körben: Istené az uraság, volt és lesz, s annak
idején örvideni fognak a hívők Isten ótalmának.

A hátlapon: Isten (dicsértessék!)
Muhammed
Isten küldötte
el-Muktadir-billah,
Nasr ben Ahmed.

Körirat: Muhammed Isten küldötte, ki őt megbizta a vezetéssel és igaz vallással, hogy ezt minden vallás fölé emelje, habár ez ellen küzdenek (a polytheisták).

Ez utóbbi szó: „polytheista“ hiányzik.

A lelet rendkívül érdekes, vajjon Magyarországon fordult elé? Több ily pénz is találtatott-é egyuttal? . . .*)

. . . A numismatikai társaság megalakult. Első rendes ülésünk májusban lesz.

Bécs.

Karabacek.

XXI.

A samanida-pénz s a lelet körülményei rendkívül érdekesek. Azt hiszem ez az első eset, hogy Magyarországon samanida-érmet találtak. (Gallieziából tudok hasonló esetet.)

Az érem kíséretében lelt *ékszerek* valószínűleg keletiek, s én feszülten várom, vajjon . . . archaeologiai kutatásai, az időre vonatkozólag, a pénz korával öszhangzó eredményt fognak-e

*) Az archaeologiai bizottság levélben fordult gróf Erdödy Ferenczhez, mint e lelet tulajdonosához, kérvén a gróf urat, hogy a lelet körülményeit tudatni s illetőleg a fölötte érdekes tárgyakat a m. nem. muzeum számára átengedni sziveskedjék. Az eredményt közölni fogjuk.

szülni. Ha igen (s miért nem?), úgy a legrégibb árpádkori lelettel van dolgunk. A lehetőség, már magával a pénzzel adva van.

A samanida-pénzek a X. században világkereskedelmi eszköz voltak, s nagy mennyiségben vitettek Észak-Európába, s Oroszországon át Európa nyugati részeibe is elhatottak, természetesen ide csak egyes darabokban.

Bécs.

Karabacek.

XXII.

Temesvártól délnek harmadfél mértföldnyi távolságra, Liget nevű tiszta román népségű község határában fekszik földbirtokom. . . .

E földbirtok keleti határához közel valami 20 ölnyi átmérőű, csak néhány lábra emelkedő dombalakú magaslat vehető észre, melynek talaja építvény-maradékokkal, mint téglák s kőragasz-darabokkal van elegyítve. A román nép e dombot „beszerikuczá“-nak vagyis templomocskának nevezi. E dombocskán körülbelül két négyszögölnyi területen 3—4' mélységre ásattam, a hol (a mostaniaktól annyira eltérő, vékonyabb, s hosszúságokhoz képest szélesebb égetett téglákból készült) egy lábnyi széles, erős falazatra akadtam, melynek még itt-ott meg volt vakolata, kékszinű festvények maradványaival. A kiásott üregben két emberváz is találtunk, melyek már annyira elporlottak voltak, hogy érintéskor széthullottak, mire a további kutatást más időre halasztottam.

E most leírt dombtól mintegy 25° távolságra szintén oly átmérőű kerek, talán 1° mélyedés létezik, s minthogy a téglavetők itt földet a nekem szükséges téglára legalkalmasabbnak találták, a munkát e helyütt elrendeltem; mire a mélyedésnek északnyugati szélén egy, és a déli szélén közel az előbbihez másik, összesen talán mintegy 40—50 négyszögölet magában foglaló gödröt ástak.

A föld kihordásakor a téglavetők e kis területen körülbelül 25—30 emberváz is találtak. E csontvázak mellett semmi

fegyver vagy efféle maradvány sem találtatott, mindamellett — úgy látszik — hogy ezek, mint valamely csata áldozatai temetettek ide; mert e vázak nagy számukon kívül, minden rend nélkül és minden lehető irányban és helyzetben, hanyatt, oldalt stb. úgy szintén összetört tagokkal körülbelől 14—16 hüvelykre feküdtek a földszín alatt. E vázak is már annyira elporlottak voltak, hogy a legnagyobb óvatosság mellett is szét-hulltak.

Több csontváz melle körül az ide mellékelt gombok, néhánynak nyaka táján a szintén mellékelt karikák, egy (összetört hátgerinczczel baloldalra hajolva fekvő) csontváz halántéka alatt ezen „Andreas rex“ köriratú pénz, továbbá ugyanitt régi ezüst, s nem távol innen a földszínen törökpénz, s végre a csontvázak között e feltűnő sarkantyú találtatott.

Ezen leletek arra indítottak engem, hogy jó borra való ígérete mellett felszólítsam a téglavetőket, miszerint az ásást vigyázattal folytassák, s a mit találnak nekem kézbesítsék. De ezen ígéretem s felszólításom épen az ellenkezőt eredményezte; mert erre több ott talált holmi, névszerint egy egészen tiszta, rézrozdától ment, fényes sárga (lihetőleg arany-) gyűrű úgy elveszett, hogy annak nyomára sem juthattam; alkalmasint azt hitték a téglavetők, hogy e tárgyakért, Isten tudja, mennyit fognak kapni.

A fennérintett mélyedés déli szélén a téglavetők néhány lábra terjedő vörös, mint látszik, jól ki nem égetett s porladt téglarétegre akadtak, körülbelől 1½' vastagságúra. Távollétben e réteget, mely különben téglavetésre alkalmas nem volt, azon reményben, hogy ismét lelnek valami értékes tárgyat, eltávolították, mire falazatra jutottak. E falazat vagy 4, szélességben oly közel áll a felszínhez, miként megfoghatatlan, hogy e falazatot, mely már szántóföld alatt létezik, eddig az eke nem érte.

E falnak egyik oldalt, vagy harmadfél láb mélységre törént kitakarása, másik vízszintes és két láb széles falazatra vezetett, mely az előbb említett és súlyegyenest álló fal egész szélessége mellett elvonult, de mindkét oldalról egész hosszában 4 hüvelyk széles még, annak építésénél készült nyílással birt. E vízirányos fal, a két nyílás között budákokkal ke-

resztül töretvén, négy láb széles boltozatba vezetett, mely földdel volt tele; s miután a földet ki nem hordattam, annak mértékét sem tudom, de valószínűnek látszik, hogy annak bal része a mostani nyilástól számítva, néhány lábon túl nem terjedhet, mert az a már fentebb érintettem kerek mélyedés szélén létezik.

E boltozat szilárd anyagból van ugyan építve, de nem közönséges módon, mert a falazatnak úgy külseje, mint belseje, égetett tégladarabokkal kevert cementből van készítve.

Ezen egész területről általában még azt jegyzem meg, hogy e földbirtok külalakja, valamint talajának vegyülete nagyrészt arra mutat, hogy esős években e helyütt nagyobb vízfolyások szoktak beállani s posványok keletkezni, melyek nyomai maig is láthatók. A területet különben erdő borította, mely hihetőleg csak a mult században irtatott ki . . . E helytt azonkívül sok cserépdarab is lelhető, mely önkénytelen azon következtetésre vezet, hogy itt hajdan — ez elvadult állapotot megelőző időben — emberi telepítvényeknek kellett létezniök.

Temesvár.

Radisics Jenő.

E g y v e l e g.

(*Hampel Józsefet*) kit olvasóink lapunkból már ismernek, s ki a régészeti, valamint az érmészeti téren ritka készséggel bír, a hazai, olasz és német muzeumok nagy részét kitartó tanulmányozás tárgyává tévé és több koszorús értekezése által e szakokbani otthonosságát bebizonyítja, — a vallás- és közoktatási miniszterium a m. n. muzeum régiségosztályához *segéddé* (assistensé) nevezte. Sok szép reményt kötünk e felebb szorgalmas, kitartó fiatal régész hivataloskodásához; osztályunk érdekében csak azt óhajtanók még, hogy a sok meglevő anyag feldolgozása tekintetéből az ország még legalább egy ily állomás szervezését engedélyezze.

(*Nagy Iván barátomnak.*) Munkácsról azt kérdezik: mely családnak szolgált címereül a koronából kiemelkedő *egyszarvú*? A munkácsir. kath. templom egyik góth ablakán van ez, és mellette MD = 1500 évszám.

(*Pécsett sok mindenféle tárgyat*) ásnak ki a gázcsövek lerakása alkalmával. Így egy római sírt és egy majdnem egészen ép török falat fedeztek fel. Azon helyen, hol egykor a dominikánus-kolostor állott, egy szerzetes csontvázát ásták ki, a kinek mellén rozsdás érczlap volt páduai szent Antal képével. Az elemi iskola előtt, hol egykor török fürdő volt, szintén néhány csontváza akadtak stb.

(*Nagyváradról*) egy párját ritkító bikafejet küldtek a muzeumba.(?) Három szarva van s a harmadik, mely a másik kettőnél erősebb és vastagabb, a homlok közepén nyulik ki a többivel ugyanazon irányban, de nem egyforma hajlással. A bikát mult héten vágták le.

(*A nagyváradi bronzkardok*) végre megkerültek s már a m. n. muzeum efféle gyűjteményét ékítik. Ugyanis máj. 1-jén a m. n. muzeum igazgatósága csomagot vett, melyben e két díszes, de — a lapok hireivel ellenkezőleg — 1500 fr.-ot még sem érő kard volt, az *alföld-flumei* vasút igazgatóságától, mely így nyilatkozik: „Kedvesen érintettünk az által, hogy alkalmat nyertünk e régiségeket a hazai gyűjtemények számára megmenteni, és örömmel, minden díj nélkül engedjük át azokat a pesti muzeumnak.“ Nem lehet eléggé kiemelnünk a fenérintett igazgatóság nagylelkűségét, miután eddig, ez az első példa, hogy ily nagy kiterjedésű és legnagyobb részt a kormány befolyása alatt álló földmunkálathoz, talált tárgyakból a m. n. muzeumnak is jut valami.

(*Hol van a magyar olvasó közönség?*) kérdi egyik lapunk, midőn Tompa összes munkáira alig akad 50 előfizető. — Bizony feltűnő dolog, mely a tudományos művek kiadóit, bár nagyon szomorúan, de mégis vigasztalhatja. Ha Tompa verseinek nem akad már olvasója e honban, — hogyan legyen közönség a szaktudományi munkákra? miért ne szűnjék meg a „Budapesti Szemle“, miért ne bajlódják és küzködjék a Székelyföld lelkes írója is. Bizony jó lesz Bálint Gábor orientalistát megbízni, hogy Keleten olvasókat toborozzon a magyar irodalom számára.

(*Előfizetőink számát*) a honi lapok nem rég 25-re tették, nem figyelvén arra, hogy a jegyzék előtt e szó áll: *Folytatás*. Bár nagyon örvendünk barátaink részvételének, és hogy őszintén kívánják, miként iparkodásunk minél nagyobb körre hasson ki, mégis némi megnyugtatóssal mondhatjuk, hogy az előfizetők száma lassankint fölvergődött 120 ig. Csekély szám, ha a sok olvasó kört, a sok főiskolát és könyvtárt vesszük tekintetbe, de mégis valami, ha az archaeologiai bizottság tagjait is, kiknek lapunk ingyen jár, és ha ide soroljuk a hirlapok tiszletpéldányaikat hozzá vesszük.

(*A trifaili leletből*), melyet „Archaeologiai Értesítőnkben“ leírtunk a m. n. muzeumba is került egy darab *barbarérem* Pray Valér úr által, ki azt Wilczek úrtól Varasdon átvette.

(*A kolozvári kaputornyok*) ügyében a „Honvéd“ 11-dik száma is felszólalt, és így azon szomorú literaturát gyarapítja, mely az egész országban elterjedvén, nem volt képes egy magyar város polgárságát a vandálistól visszatartóztatni. A tornyokat, mint halljuk, már bontják.

Bár készülne egy fekete tábla, melyre az utókor számára feljegyeztetnének azok nevei, kik ez ügyben főszerepet játszottak.

(*Egy bronztü töredéket*), mely eredetileg alkalmasint 60 centim. hosszú lehetett, jelenleg pedig csak 13 centim., *Csányi János* madocsaai lakos és kutász, minden díj nélkül adott át a múzeumnak. A régen elvágott darab végén gomb van; többi része csavar formára diszített. Ez értelmes polgár rég szándékozott valamivel a múzeumnak kedveskedni, miután itt több ilyféle tárgyat látott. A tűtöredéket a ref. egyház területén 1 1/2 ölnyire a föld alatt találta. — Viszsonkedveskedésül a derék embernek több példányt adtam „Magyarország földmivelőihez“ intézett felszólításomból.

(*A bécsi új városház*) *Schmidt Frigyes* tanár terve szerint góth izlésben fog építtetni. Mennyi küzködésbe került ezen diadal, és mily alávaló eszközökhöz, sőt sértegetésekhez nyultak az újabb építészet fanatikussai, csak az tudja, ki ez ügyet a bel- és külföldi irodalom terén figyelemmel kísérte. Végre a bevégzett tény előtt a kaszárnya-izlés bajnokai is meghajolnak, kik azt állítják, hogy mai nap góthizlésben egyáltalán semmit, még templomot sem illik építeni, de a városházaknak, mint a nyárspolgárság fenmaradt institutiói megkövesü't jelképének, megengedik e kivételt, csak hogy belső elrendezése azután *modern* legyen!

(*Az aacheni képek*), melyeket N.- *Lajos* király oda ajándékozott, és melyek műzetökre nézve a mária czellivel egészen megegyeznek, egy régi kincsházi leltárban „*Tabulae reliquiarum*“ oknak neveztetnek. Dr. Bock azt hiszi, hogy ezek oltárfelrakványi (*predella*) díszek valának; azonban meglehet e két véleményt egyeztetni, és azt tartani, hogy mint olyanok is szent ereklyéket foglaltak magukban. Ha a fémlemezről készült domborművet levennék, azonnal meggyőződhetnénk, nincsenek-e e bura alatt némi ereklyék?

(*A sertések gyakran szerepelnek a régészetben*), főkép, ha a *harangok* vagy *kincsek* fölturásáról van szó. Így nem rég történt, hogy egy montereufonti (*Yonne*) gazda sertése ezüst kincset túrt fel, mely a seine- és marnei archaeologokat mozgásba hozta. A sertés Julius Caesar fejével ékes 74 ezüst érmet hozott napfényre egy agyag bögrében.

(*Layard*) a hírneves régész, az ékirások felfödözője és magyarázója, a spanyol kormánytól átnyújtá követi megbízó-levelét.

(*Geymüller Florencz-n*) az uffizii rajzai közt Bramante eredeti tervét a római sz. Péter templomhoz és még más 52 eddig nem ismert tervet talált más mesterektől ugyanehez, melyeket legközelebb ki is fog adni.

(*A linczi dom*) építésével serényen haladnak. — A *London* melletti st. Joseph's College velencei stilben emelkedik; e papnövelde 100 helyiséggel, ezek közt könyvtárral és kápolnával birand, mely utóbbi a katolikusok plébánája leszen. — A *jeruzsálemi* sírkápolna kupolája végre elkészült, magasabb és karcsuabb az eddiginél, festése viráglobozatból áll, nehogy a különféle felekezetnek a symbolumok, alakok vagy feliratok botányul szolgáljanak. Az építést francziák és az orosz

külváros építészei vezették. A sz. sír kulcsaira, melyek eddig a francia consullnál voltak letéve, az oroszok is igényt tartanak; legalább ezt lehet érteni azon surlódásból, mely e miatt keletkezett.

(*Nevezetes lelet.*) Paradisban (Meseritz mellett) közelébb csatornát ástak. A munkások távoztával, Hanke kőműves-legény még ott maradt s dolgozott. Ásás közben egyszerre valami élesre akadt, s csakhamar egész láda pénzre. — A lelet 7 mázsa 85 fontot nyomott, 8000 tallér értékben. A pénzek nagyrészt XVI. századiak és hamburgiak. A dolog följelentetvén, a lelet fele a találóé lőn, másik felét a kincstár tette el. A legjobb példányokat a muzeum szerezte meg.

(*A császári kincstár*) megbecsülhetetlen ritkaságainak egy része gr. Crenneville indítványára rézre metszetik és *Leitner Quirin* az arsenali tárlat igazgatójának felügyelete alatt ki is fog adatni. — Tudom, hogy a művészet-kedvelő közönség nagy örömmel fogadja e díszmunkát, mint szintén a schönbrunni és laxenburgi császári várak monographiáját is.

(*A kőragaszról és cementről*) Hlaszivetz tanár a bécsi cs. kir. műipar-muzeumban két előadást tartott, melyek ez építészeti anyagok történetét — a legrégiebb időtől fogva — tudományosan tárgyalván, e szavakkal végződnek: „Minden állati és emberi ösztön a *mészre* volt utalva, és jelenleg is arra utaltatik, nemcsak azért, hogy saját szerveit fenntartsa, hanem, hogy magának menhelyet, fészket, lakást szerezzen, mely őt a külviharok ellen megvédje. Csak e lakásban, a mész védelme alatt fejlődik az *értelmiség* és a *polgárosodás*. Vándornépek és barlanglakók a vadnépekhez számíttatnak. *A polgárosodás csak biztos, állandó lakással kezdődik!* Innen következik, hogy a mész, és a kőragasz a polgárosodás történetében az anyagi főtényezőkhöz tartozik.

Figyelmeztetés! Többször történt, hogy az „Archaeologiai Értesítő” t. előfizetői a hiányzó példányokat a szerkesztőségnél *reclamálták*. Minthogy azonban Aigner Lajos könyvkereskedése bizományosunk eszközli a lapok szétküldését, ennél fogva a reclamációkat oda kérjük intéztetni.

Rómer.

Hiba-igazítás.

Múlt számunk „Egyveleg” rovatában, 106. lapon alulról a 11-dik sorban, 1559 helyett, 1579-et kérünk olvasni.

Tartalom: Jelentés a legújabban talált kassai régiségekről. II. (Vége.) *Myszkó Viktor*tól. 109. l. — A m. tud. akadémia arch. bizottságának működése. 1869. apr. havától 1870. apr. haváig. 112. l. — A czakói bronzedény ügyéhez. *R.-tól.* 114. l. — Egy római korsó. *R.-tól.* 115. l. — Archaeologiai levelek. XX.—XXII. 107. l. — Egyveleg. 121. l.

Nyomatott az „Athenaeum” nyomdájában. Pesten, 1870

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

6. szám.

Junius 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtáránál.

A pilini régiségekről.

A pilini temető magaslaton fekszik.

Ez 50 holdnyi fennsík három-ötöd része bronzrégiségeket tartalmaz, egy-ötöd része átmenetet képez, és egy-ötöd részében vastárgyakat találni.

A bronztemetőnek egyik végén égető hely van, hol a testeket megégették és a hol ama nagy lapos követ még maig is látni, melyen az égetett csontokat és hamut összeszedték; másik végén tűzpadok vannak, melyeken állatokat áldoztak*)

Különben a halottakat vagy kövel kirakott kriptákba, vagy mély kerek üregekbe, vagy közönséges sírfészkekbe temették.

Három év óta aknázom e nevezetes temetőt, mely időtől fogva szebbnél szebb tárgyak jöttek napfényre. A legujabban talált tárgyakat bemutatván a történelmi társulatnak, csak néhány ritkább tárgy fölemlítésére szorítkozom.

*) Ezen állításokért természetesen közlő barátom vállalja magára a felelősséget. R.

Megleptek az üveg-gyöngyök. Azok élénk színezése és a színeknek egymással való izléses összeillesztése százdunknak is diszére válnának. Kereskedés útján nyerhették az őslakók; belhoni munkának nem tarthatjuk.

Hanem érdekesebbek ezeknél az agyagból készült czifrázati minták, (1. 1., 2., 3. és 4.) melyekhez hasonlókat tudtom-

1. ábr.

2. ábr.

3. ábr.

4. ábr.

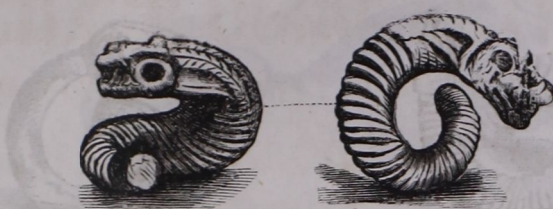
mal nem találtak még pogány sírkertben.*) Ezek mindenkor átmeneti korszakú sírfészkekben keresendők.

Egyébiránt ritka s gyönyörű példányok az arany- és bronzkigyók is. Hogy ezek mik voltak, egyelőre nehéz meghatároznunk. Annyit tudunk a kigyóról, hogy az egyiptomiak és phöníciaiak imádták, lehet tehát, hogy az ide való nép is szentnek tartotta. Keleti jellegüket senki sem vonhatja kétségbe, s művészi munkájokról meggyőződhetik mindenki. A bronzra vert aranylemez több papírvastagságú, s reczésen vagy simán készítették. Leginkább találni ezeket czifrázati mintákkal, ékes üveggyöngyökkel és orsógombokkal.**)

*) Az „Arch. Közlemények“ VII. kötet. II. füzet 194-dik lapján közöltünk egy ilyen bélyeget, melyet Horvát Antal Pécs mellett a *Makárhegyen* talált. Eddig senki sem volt képes ezen, a 10-dik ábra alatt látható agyagdarabot magyarázni; kivitem volt siker nélkül Párisba is, hol szintén nem ismerték, és ime a *pilini bélyegek*-ből megmagyarázhatjuk, hogy ezen eszköz alkalmasint a vastag edények szájain előforduló hullámos czifrázatok készítésére szolgált.

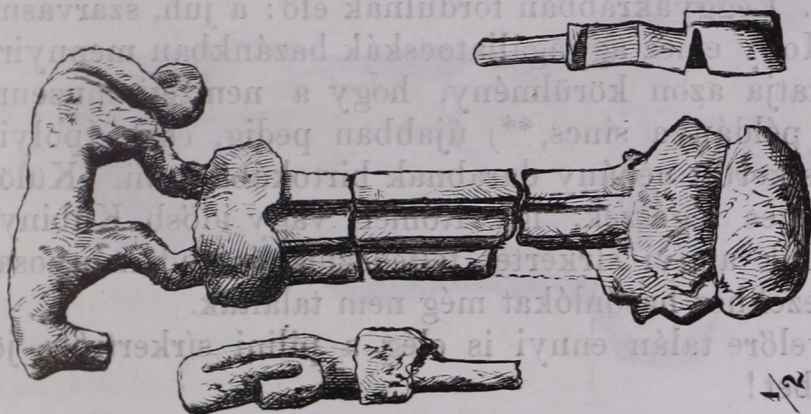
R.

**) A *sárkányfejű* karika, melynek rajzát két oldalról hozzuk (1. köv. lap 5. ábr.) fehéres-sárga fényes fémmel — electronnal — van bevonva; a borító lemez, mely végétől 0 4 milliméterig nyúlik, finom papírvastagságú, és úgy van a rovátkás felületre hajtva, hogy a lap a *sár-*

5. ábr.

Egyébként figyelmünket el nem kerülheti a bronzoszlopon álló bronzfarkas (l. 6. ábra) sem. Egy széztuzott bronz-edény darabjaival találám. *) Volt még a cserép-hamvyvederben sok égetett embercsont, fekete alapon fehérrel szegélyezett kékszemű s több fehér és zöld csíkos üveggyöngy és egy kis vas-

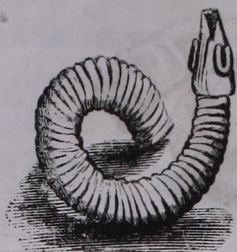
6. ábr.

kány belső görbületében ér össze. A fülek táján némi szakadás mutatkozik, a lap végei pedig az orr egyenes lapján vannak összehajtogatva. E szép darab feje hasonlít a bakódi karpereczeken előforduló sárkányfejekhez és valószínűleg *indiai* munka.

Hasonló művezetű egy másik rovátkos gyűrű, (l. köv. lap 7. ábra) melynek csak végén látszik a nagyon halvány electron; a fején három szemféle monor tűnik fel, mely reá forrasztott sodronyból készült.

A harmadiknak (l. köv. lap 8. ábra) teste sima, itt-ott electron maradványokkal; a reátolt fej ezüst bogó-alakú, végén finom sodrony-körrel, szemek helyett, egy-egy csoportban három kis gömbbel.

*) Az állatok sorából itt a természetes nagyság felében a bozontos farku farkast közöljük; ez három bottagból készült fogantyún áll. A 2. rajz a farkast hátulról tekintve, a 3. pedig a bronzdarab végét mutatja oldalt nézve. Mire szolgálhatott? — nem tudjuk.

7. ábr.

8. ábr.

kés is. A sírfészek négy oldalán pedig, egy láb vastagságú s három láb magas *sároszlopok* emelkedének.

Végül, miután a pilini őstemetőt röviden ismertettem, a konyhahulladékok közt talált agyagállatocskákat akarom még megemlíteni. Ez agyagállatocskákban az akkori házi állatokra ismerünk. Leggyakrabban fordulnak elő: a juh, szarvasmarha és ló.*) Hogy emez agyagállatocskák hazánkban mennyire ritkák, mutatja azon körülmény, hogy a nemzeti múzeumnak egyetlen példánya sincs,**) újabban pedig, csak Ipolyi Arnoldnak sikerült néhány darabnak birtokába jutni. Különbö más hírneves régészek, így Römer, vagy idősb Kubinyi Ferencz, a kik annyi sírkertet felfedeztek és tudományosan kiásattak, ezekhez hasonlókat még nem találtak.

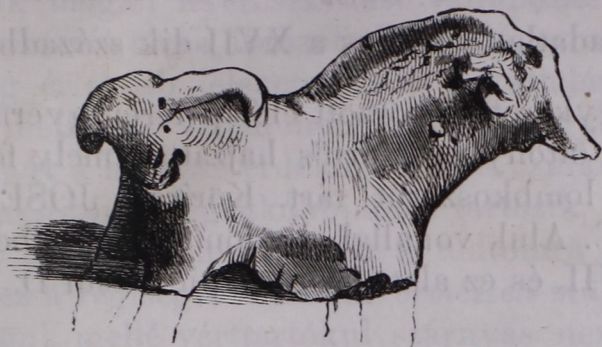
Egyelőre talán ennyi is elég a pilini sírkertről; jövőre majd többet!

B. Nyáry Jenő.

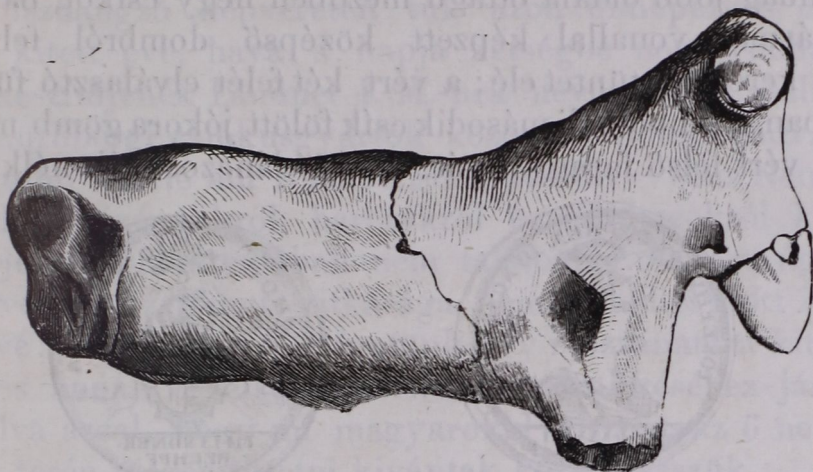
*) Az agyag-állatok közt (l. köv. lap, 9., 10., 11. és 12. ábrát) az 1. nyilván sertés, a 2. kos, a 3. és 4. talán juh akart lenni.

**) Legközelebb már a nemzeti múzeum is bír *Foltin János* segédlelkész úr *szihalmi* ásatásai eredményeképen igen csinos és jellemző agyag-nyájt. De id. *Kubinyi Ferencz* gyűjteményével is került egy-két agyagállat a n. múzeumba.

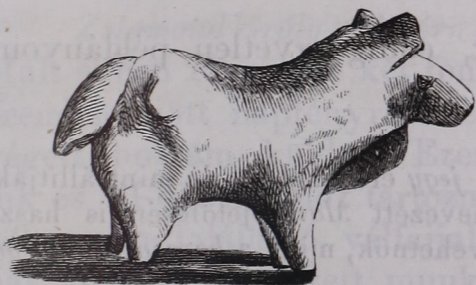
R.

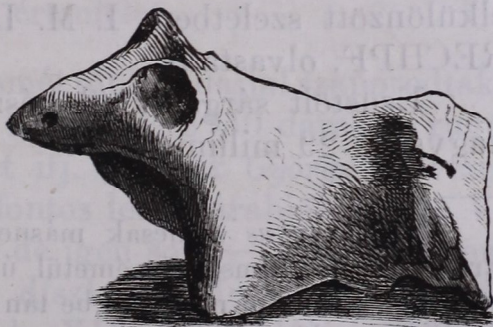
9. ábr.

10. ábr.

11. ábr.

12. ábr.

Adalék a magyar érmészethez.

I. Kiadatlan czinkus a XVII-dik századból. *)

A gyöngykerettel körzött előlap terén gyermeki mellkép balról, római öltönyben, fürtös hajzattal, mely fölött felhóból kinyúló kar lombkoszorút tart. Körirat: JOSEPHVS REX HVNGARLÆ. Alul, vonallal elkülönített szeletben, az évszám MDCLXXXVII. és ez alatt hó- s napjelölésül D. IX. DEC. olvasható.

A hátlapon szintén gyöngykeretben, Magyarországnak némi faragványnyal körített monorú vérté látszik, két lebegő szárnyas nemtőtől tartva. A függélyesen keltészelt vértnek címertanilag jobb oldala öttagú mezőben négy csíkot, balfele pedig hármassal vonallal képzett középső dombról felmagasló kettős keresztet tüntet elé; a vért két felét elválasztó függélyes vonalban, a jobboldali második csík fölött jókora gömb mutatkozik. A vért felső faragványát, csüngő lánczocskák nélkül ábrá-

zolt, magyar korona födi. Körirata: IN HOC SIGNO VICTORIA. Legfölül keresztke lebeg, melyet a mondott köriratnak hullámos irányban irt SIGNO szava szakít meg. Legalul, vonallal elkülönözött szeletben, I. M. LINDNER s még alábbi sorban RECHPF. olvastatik.

Ezüstölt sárgarézből készült, eddig egyetlen, példányom nagysága 29 millimètre.

*) A *czinkus* nemcsak másnemű *jegy* értelmében, de mint állítják Erdélyben az éremszerű németül úgynevezett *Marke* jelölésére is használt szót, éremtani nyelvünkbe tán fölvehetnők, mint a *barcza* szót *jeton* értelmében elfogadtuk. D.

**) Úgy hiszem igaza van Thaly barátomnak, ha ezen idegen hangzásu szót a német *Ziunguss*-tól származtatja. R.

Ezen, csak magán nyerészkedési vállalatból keletkezett, s országunk czímerét téves ábrázolatban adó, czinkus az éremtan történetileg értékesb jelenetei közé egyáltalán nem sorolható ugyan; méltónak vélem minlázáltal, hogy a feledéstől megóvassék, mert a magyar érdekű, külföldi czinkusoknak kétségtelenül legrégibb- s legritkábbjaihoz tartozik, és mert III. Ferdinandnak egy szertelenül ritka s tudtomra kiadatlan fémere mellett, ez a régiségre második *érmészeti mű*, melyen országos czímerünk mellé vérttartókul szárnyas nemtők helyezvék. Említenem alig szükséges, hogy veretésére alkalmat I. Józsefnek még gyermekkorában ifjabbik magyar s örökösödési jogon első királylyá koronáztatása nyújtott, mit az alkalmossal öszhangzó képvereten túl, azon ünnepélyes cselekvénynek kitett éve, hava s napja kétségbe nem vonhatólag igazol; készítőjének Lindner I. M.-nek nevét sem a Will által elsorolt nürnbergi czinkusgyártók között — holott tudvalevőleg a legtöbb ilyféle mű Nürnbergben készült — sem Neumann Józsefnek a rézérmekről, barczákról és czinkasokról kiadott nagy terjedelmű munkájában nem találom. Lindnert, úgy látszik, műveinek szerfeletti ritkasága német földieit előtt is elfeledtté tévé; legyen a mi történetünk egy mozzanatára kiterjedt figyelme s annak tehetsége szerinti megörökítéséhez járulása meghálálva azzal, hogy mi magyarokul viszont az ő nevét az érmészet terén megemlíttetni kívántak közé vesszük.

D o b ó c z k y I g n á c z.

II. Privigyei éremlelet.

Zsigmond király ezüst érmei ismét több válfajjal szaporodtak. Mult évben *Privigyén* két fontot nyomó és 3840 darabra rugó éremlelet jött napfényre, melyet ifj. *Adamik György* úr vétel végett hozzám küldött. Ezen fontos lelet darabjai Rupp. V-dik és VI-dik fajaihoz tartoznak, de igen sok — nevezett szerzőben nem található, válfajjal is díszlenek. Így az V-dik fajnak, melyet az idézett munkának XIX-dik tábláján 533-dik szám alatt látunk, Zsigmond király érmeihez való tartozása kétségtelen, minthogy e nagyszámú leletben kizárólag Zsig-

mond VI-dik fajú pénzeivel fordul elő. A Rupp I. 48. lapján ritkábbnak mondott faj több új jelzőű válfaját találtam e leletben, jelesen — k-val 1-et,

k — r vel 1-et,

k — w-vel 5-öt,

S — n-nel 4-et; míg a Ruppban említettek közül a h—X

k—D

k—f

k—R

n—S-félék is, egyedül az n—J bélyegűek hiányával, elő fordultak.

Sokkal több válfajjal gyarapodott ezen lelet által a VI-dik faj. (49. l.)

Tudniillik az a)-félékből megvannak e leletben az:

1. A — δ

5. — — C

7. m — G

11. P — w

13. V S R-félék, míg a közbeesők, t. i. a 2., 3., 4., 6., 8., 9., 10. és 12-dik nincsenek képviselve; ellenben előfordulnak e következők, melyek az efféléket a 19 hozzáadásával 32-re egészítik ki, t. i.:

1. . — .

2. — — €

3. € — S

4. I — C

5. I — S

6. k — C

7. k — k

8. M — C

9. m — 7

10. — — M

11. n — B

12. O — —

13. — — P

14. — — R

15. S — C

16. S — 7

17. — — ~~W~~18. — — ~~V~~19. — — ~~K~~

A VI. faj b) alfajaiból ezek találtattak:

15. k

16. n

17. S

18. a madárka; — ellenben ujakul tűntek fel ezek:

1. .

2. ~~K~~

3. l

4. r

5. R

6. I — k. *)

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870-iki máj. 3., a m. n. muzeumban, tartott V. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz, Wenzel Gusztáv b. tt.

*) Bár találkozónának érmészetbarátaink közt, kik e válfajok számát még többel szaporítanák, és a honunkban épen nem ritka, nagyobb leleteket nemcsak felületesen átvizsgálnák, hanem az efféle, csekélységeknek látszó jelekre is ügyelnének! — Meglehet, hogy más adatok hiányában idővel reá akadunk az érmeles titkainak egyik kulcsára, mint például a római érme, eddig mintegy elhanyagolt és csak felületesen emlegetett betűiben és számjegyeiben a másképp meg nem határozható *pénzlábra*, veretési helyekre, és ezeknek különféle műhelye re reá akadunk. S lehet, hogy innen fog a magyarországi érmeles reformja kiindulni, valamint már e jelen esetben is bevégzett tény, hogy az V-dik faj Hunyadi Mátyás érmei közül kiküszöböltetvén a Zsigmond-félékhez sorolandó.

R. Fl.

48. Azon kegyeletnél fogva, mely hazánkban a *vis-grádi* várromok iránt mutatkozik, az archaeologiai bizottság sem tekintheti e mozgalmat egykedvűen, hanem kéri az akademiát, méltóztassék az elnökség által odahatni, hogy a pénzügy-miniszterium a várromok fentartására, őrzésére és a károsítás meggátlására némi gondot fordítani méltóztassék.

49. Felolvastattak a következő levelek:

1. (91. 96. 109.) *Sztachovits* Remig, pannonhalmi könyvtárnok, Sz.-Márton környékén talált régiségekről érdekes tudósításokat küld.

2. (92.) Dr. *Karabacek* a galgóczi lelet részleteit kéri.

3. (93.) *Caraba* Ede a galgóczi lelet részleteinek megtudása végett tett fáradozásait közli, melyek azonban nem vezettek kedvező eredményre.

4. (94.) *Messikommer*, régész, *robenhauseni* czölöpépítészeti leleteit ajánlja.

5. (95.) Dr. *Rózsay* József a szabolcsi leletek rajzait kéri.

6. (97. 105.) *Horvát* Antal pécsi és görcsönyi újabb leletekről tudósít.

7. (98. 112.) *Foltin* János, szilhalmi segédlelkész, az általa tett ásatások öröndetes eredményét közli.

8. (99.) *Bogyay* Vincze Szegszádról több éremleenyomatot küld be.

9. (100.) *Oberleitner* Ferencz Windischgarstenből, az általa vezetett ásatások újabb folyamát írja le.

10. (101. 110.) *Mekovetz* László, varasdi mérnök, a *kalniki lepoglavai* régiségek rajzat ígéri.

11. (102.) *Höke* Lajos nézeteit közli a barbar védművekről.

12. (103.) *Marossy* János tатаi és ó-szönyi régiségeket ígér.

13. (104.) *Myskovszky* tanár a bártfai városház mennyezete ügyében nyilatkozik.

14. (106.) *I'elargus* János, dörgicsei lelkész, éremgyűjteményének újabb lajstromát közli.

15. (107.) *Zucker* M. erlangeni könyvtársegéd, az ottani Corvin-codex fényképeit küldi.

16. (108.) *Lehoczky* Tivadar egy Contarenusféle velencei aranyról tudósít, és a beregmegeyi monographiához adatokat kér.

17. (111.) *Böhm* Lénárt Fehértemplomról, igen érdekes éremleletről tudósít.

Ezen levelek elintézésével — előadó bizatott meg.

Pest, 1870. máj. 4.

Jegyzette:

Dr. Rómer Flóris.

A Corvin-codexek ügye a m. tud. akadémia előtt.

Rómer Flóris bemutatta Sz. Krizostom munkáit tartalmazó sz.-pétervári Corvin-codex két fényképezett lapját, melyeket b. *Vetsera Albin*, jelenleg ő felségének hessen-darmstadtí követe, még sz.-pétervári tartózkodása alatt, mint cs. kir. követségi tanácsos és ügyvivő akademiánk számára kieszközleni sziveskedett, midőn azt *Deljanoff* oktatásügy-miniszteriumi államtitkár ő excellentiája rendelete folytán *Bytchoff*, a cs. könyvtári kéziratok gondnoka a kéziratnak szakismerettel készült leírásával akademiánkhoz beküldé; indítványoztatott; hogy valamin a közbenjáró b. *Vetserának*, úgy a fennemlitett könyvtári tiszteknek az akadémia háláját nyilvánítsa, mivel utóbbiak részéről, még az is ígértetett, hogy a Corvin-codexek érdekében a moszkvai, varsói és egyéb oroszországi könyvtárakban is fognak kutatásokat tétetni.

Evvel kapcsolatban Rómer szóba hozta a nyelvészeti osztálynak egyik indítványát, melyben az óhaj fejeztetett ki: hogy a jelenleg Rómában tartózkodó nm. magyar püspöki kar keressék meg, miszerint a római Corvin-codexek egyes jellemzők lapjainak lemásolását akademiánk részére, kegyes pártolása által, lehetővé tenni méltóztassék.

Minthogy indítványozó ezen ügyet magán uton kezdeményezvén, értesült, hogy valamint *Haynald Lajos* érsek ő excell. továbbá egyikét püspök és maga a pannonhalmi főapát is készeknek nyilatkoztak a honfias áldozatra, és az akadémia kérésének teljesítésére; és a pannonhalmi főapát ő msága már tettleg *P. Oderisius* monte-cassinói benczés és jeles illuminator

által már eddig is egyes lapokat másoltatott, szükségesnek tartja, hogy valamint Magyarország herczeg-primása, úgy a kalocsai érsek ő nagyméltósága, mint az akadémiai igazgató-tanács tagjai kéressenek meg, hogy a nm. püspöki karnak ismert hazafias nagylelkűségi által az itt említett lapoknak lemásoltatásához hozzá járulni kegyeskedjenek, jelesen:

a) a világhírű remek műnek: *Breviarium Matthiae Corvini Urb.* 112. a vaticani könyvtárban egyik díszlapját, melyen a nagy király czimere van; továbbá egy egyszerűbb lapot, melyen az Attavantes-codexeket jellemző emblemák. t. i. az égteke, méhkas, aczél és kova, vedres kut, stb. előfordulnak, végre az 597-dik levél b) lapján álló colophont: *Exemplaribus satis fidis stb.*;

b) A jezsuiták Collegium Romanum könyvtárában létező codex Corvinianus, continens opera Ciceronis díszlapját a király czimerével.;

c) ugyanott a 4f45 codexnek: *S. Didymi Alexandrini Libri de spiritu sancto* díszlapját, melyen *Mátyás király* és *Beatrix* képei láthatók;

d) a *Collegio del Gesù* könyvtárában létező hártya-codex Saec. XV.-ti, melynek nincs más könyvtári jele, a 7-dik levele ezen sorokat: *In nomine Domini 1869 stb.*; a 126 b) lapon pedig a királynak érdekes képét mellékleteivel.

Bár e nevezetes hártyaíratokban még számos nagy érdekű kép fordul elő, többel a nm. magyar püspöki kar nagylelkűségét terhelni, már csak azért sem merészeljük, nehogy az akademiát a szerénytelenség vadjának kitegyük.

Archaeologiai levelek.

XXIII.

Az eddigi szíhalmi lelet számra a százat felülhaladja. Tárgyai leginkább csont-, kö- és agyakeszközök; ércz mindössze egy másfél hüvelyk hosszú bronztű, a rozsdától meglehetősen megemésztve.

A csonteszközök között vannak kalapácsok, vésők, árák, tűk stb.

A kőneműek között: három *balta*, vagy kalapácstöredék, s ebből kettő véleményem szerint, kigyla. Van ezeken kívül még egy igen szép kőeszköz, egy szürkébe átmenő, zöldes színű kő; hossza 1' 1" vastagsága 2". Egy oldala lapos, két oldala pedig gyenge élben domborodik össze. Egyik vége vágott, másik pedig hajóorr-idomu. Gyönyörű, s azt hiszem ritka példány; véleményem szerint ez is kigylakő.

Agyagneműekből vannak apró *állatalakok*, *orsófők*, két *kanáltöredék*, másfél hüvelyk magas és hosszában átfúrt agyag-*kúpok* stb. Edényféléket épen nem találtam, de az előzmények után olyanokhoz is van reményem.

Egy *fésűt*, vagy *fűrszalakú* eszközt is találtam két példányban, mely azonnal eszembe juttatá az „Arch. Ért.” 1. sz. a „Czifra barbarkori edény” című czikk e szavait: „Nem lehet kétség, hogy a fenemlitett szalagok fésű-forma szerszámmal készültek.” — Eszközöm, kicsiségénél fogva, másra nem, hanem csak is ily célra volt használható.

Meg kell említenem még egy *állatkaponyát*, mely, hogy miféle állaté lehetett, eddig nem tudtuk meghatározni. Én azt tartom valószínűnek, hogy a macskafajhoz tartozik, bár háromszor oly nagy, mint egy macskakaponya.

Szíjhalom.

Foltin János.

XXIV.

Miután az „Arch. Ért.”-ben Ó-Szőnyről közlött czikk engem megelőzött, annyival egészítem azt ki, hogy — ó-szőnyi fuvarosom állítása szerint — sok föliratos követ találnak, sőt olyanokat is, melyekre angyalok és szentek (?) képei faragvák. Ezeket is, mint a többi, a töredékhez hányják.

Van szerencsém egyszersmind tudatni, hogy rövid idő alatt egy, Kethelyen talált, csiszolt kigylakő-*szekerczét* és *vésűt* küldendek, valamint egy Ó-Szőnyön talált *fibulát*, s római *érmeket*

Tata.

Marossy János.

E g y v e l e g.

(Gróf Andrássy Gyula és báró Eötvös József,) miniszter urak máj. 20-án délután 1 órakor meglepték a m. n. muzeum *léptári és régiség* osztályát magas látogatásokkal. Minthogy két óra hosszat töltöttek ő kegyelmességök az illető termekben, kitűnik, mily érdekekkel szemléltek az osztályok egyes tárgyait. Már nincs mit szégyelnünk e nemzeti intézetünk miatt, ha mindjárt némi a Rajnán utazó, világos haju missek, nagyon is érzelgő magyar írókkal szemben *zsibvásárnak* neveznék. Sajnáljuk, hogy irodalmunk képviselője nem tudta e szemtelen nyilatkozatot kellőleg visszatörölni! — de a hol a *gatyás osztály* képezi a muzeumi látogatók zömét, s elfogult literatoraink és a high life emberei holmi piros missektől veszik informatioikat, ott nem csoda, ha az irodalom nem mer mukkanni! Nálunk, sajnos, a művelt osztály még *rara avis*. De csak legyen egyszer elégséges személyzet, legyen elégséges butor, majd elnémitjük a *külföldi tudósok méltányoló ítéleteivel* a missek szégyenítő, s intézetünket gyalázó oraculumait. Addig is kérjük a toll embereit, jöjjenek és lássák mi történt a muzeumban eddig is, hogy oly *rajnai sirenek* irányában hallgatni ne kénytelenítettessenek!

(*Hadházról*) fölötté érdekes bronzlelet részletei kerültek a m. n. muzeumba. Ugyanis a H. Hadház város határához tartozó *poroszlói* pusztán egyik temető ör. f. év márcz. 20-án egy homokdombnak szél által — mintegy 2—2½ lábnyira — elhordott részében egy cserép-edényben, mely a gondatlan ásás folytán széttöredezett, 19 darab *fokos*-nemű fegyvert talált, melyek az edénybe élükkel felfelé voltak állítva. Hadház városa tanácsa és közönsége ezen leletből 5 kiváló darabot küldött a m. n. muzeum régiségtára számára, t. i.:

1) egy *celt* (tokkal ellátott) szekerczét, azon fajtából, mely elején felfelé irányzott karimával bir. Az *eddig látottak közt legnagyobb*: hossza 15, éle 5.2. centim. Ebből csak egy darabot találtak;

2) 20 centim. hosszú, kissé görbült élű *fokost*; ránk nézve *unicummá* teszi, hogy felső végén hegyes csúcs helyett gombbal van ellátva. Ebből is csak 1 darabot találtak;

3) *fokost*, melynek foka oldalain és felső végén egy-egy hegyes csúcs van. Ebből 3 darab volt. Hossza 22 centim.;

4) a 2-dik számúhoz hasonló, foka két oldalán és felső végén csúcsban végződő, 22 centim. hosszú *fokost*; fokán vonalas diszitmények. Volt belőle 5 db.;

5) közönséges alakú 26 centim. hosszú *fokost*, a csúcs alatt, hat félgömb által diszített kerek lappal. Ebből 9 darab került napfényre.

A darabok szokottnál diszesebb művezetűek és egészen jó karban vannak.

A m. n. muzeum a hadházi lelkes előljárásnak örökös hálával tartozik, hogy gyűjteményét, ily valóban ritka, sőt némi tekintetben páratlan darabokkal szaporitá.

(Gróf Waldstein János) részéről ismét egy igen érdekes ajándék vár a m. n. muzeumra. Alig hogy az egyiptomi király- emlékek oly szép példányát szerzé meg *Luxorban*, milyen a Nilus parti utazók bizonyossága szerint alig van az alkirály muzeumban, már ismét siciliai útja egyik nevezetes emlékével készül nemzeti intézetünknek kedveskedni. A dolog így áll: Messina városa főterén *Don Juan d' Austria* XVII-dik századbeli remek szobra áll. A gróf úr látván ezen diszes emléket, az osztrák főconsul Walcher lovag által kieszközölteté az engedélyt, hogy azt gipszbe öntethesse és a bécsi cs. iparmuzeum számára átvihesse. A 10—12 ládára rugó minta-részletek már útban vannak Bécs felé. — Em-lítvén a nemeslelkű pártfogónak azt, hogy szándékunk a m. n. muzeum-ban is ily remek öntvényekből másolatokat felállítani, megígéré ő kegyelmessége, hogy a készülő 2-dik példányt a nemzeti muzeumnak aján-dékozza.

(Id. Kubinyi Ferencz) a n. muzeumnak egy egyenes *vas-kardot* aján-dékozott, melyet *Ercsi* területén a Dunából halásztak ki.

(Kéry György,) csepregi festőtől egy oltárkép van a *lékai* (Locken-haus) nagy templomban. A képen „1675“ évszám látható. Ezen érdekes adatot *Storno Ferencz* úrnak egyik rajzáról vettük, mely az archaeologiai bizottság kezében van és az akkori várt ábrázolja. A várnak, mint ilyen-nek képe nagyon hü, és ez mindenesetre érdekes lap váraink albumához.

(A Csobáncz-) énekhez *Storno* néhány év előtt képalbumot készi-tett, mely tetszést aratott ugyan, de mely a hazai törekvések pártolóitól is meglehetősen egykedvűséggel ejtetett el. Lapjaink, melyek különben már sok idegen silányságra ráfogták, hogy remékek *Storno* cyclusát agyonhallgatták. — Barátai nem csak arra ösztönözték, hogy ezen al-bumot újonnan kiállítsa, hanem hogy a mácsai királyi vadászlak terme számára készített festményt, a vár urának vadászatra való távozását, és onnan való hazatértét — valamely képes lapban a nagy közönséggel is közölje. Volna csak *Storno* bajor, porosz vagy épen franczia, mily lármát ütnének remekjeivel, de mivel magyarországi, — szokás szerint agyon kell hallgatni!

(Nagy-Bodony) nógrádmegyei helység határán Muslay Sándor úr úgynevezett Kápolna melletti táblájában részint vízmosások, részint ásatások által napfényre hozott őskori állatcsontok találtattak, melyek összeállítatván, töredékesen egy nagy állat állkapczáját és nyakszirt-részeket tüntettek elő. A két állkapcza-töredékben levő jól conservált egy-egy alsó őrlő fog 9 újni hosszú és 3½ újni széles, és a nyakszirt-részek több kisebb darabból állanak. Hogy ez őslénytanilag mindenesetre érdekes leletek egy mammoth vagy mammont — *Elephas primigenius*-nak részei-e, vagy a vele egy korban élt őskori szarvorrú (*Rhinoceros tichorhinus*nak) maradványai, azt csak szakértők magyarázhatják meg. Ezért kívánatos volna, ha e tárgyak a magyar nemzeti muzeum tulajdo-naivá válnának. El nem mulaszthatjuk itt, a feltaláló Petőfy János gaz-datiszt úr ügybuzgalmát kiemelni, ki az ásatásokat elrendelé és a fontos

leleteket gondosan őrzi. — Igen érdekes lenne megtudni, vajjon e csontokkal, nem találtattak-e emberi művek is?

(*Athenéből*) írják, hogy a panathenei *Stadion* körül az ásatások — melyek Ziller vezetése alatt folytak — befejezvék. Faragványokban, a Bacchus-féle fön, egy fiatal, szakáltalan s egy szakállas fejű kettős hermán kívül mi nevezetesebbet sem találtak. Jólehet a stadion mód nélkül szét van rombolva, építészeti műdarabokat még oly nagy számmal találtak, hogy a hiányzó részeket könnyű kiegészíteni. A régi Athene emléke ismerte e szerint lényegesen gazdagodott. Közelébb a Herodes-Attikos-féle odeiontól balra is megkezdődtek az ásatások. Ezúttal kitűnt, hogy a piräusi nagy négyszegkövek stuccoval vannak bevonva s efféle négyszegeket helyre is állítottak. A Hagia-Triada-n a régészeti társaság szintén folytatni szándékszik ez ásatásokat.

(*Cseh harangfelirat a XIV. századból.*) A beneschau harang bizonyítja, mily régen használták a csehek műemlékeiken hazai nyelvüket. E harang felirata ez: „WELKY ZWON LITY MCCCXXII;“ azaz: e nagy harangot öntötték 1322-ben. — A magyar emlékszerű feliratok sokkal későbbiek. Legrégibb *magyar feliratu* harangunk, melyet néhány év előtt a beolvasztástól megmentettem, 1606-ból való; azóta sem tudunk régiebbre akadni! Hiába, mi sokáig par excellence diákos nemzet valánk és csak későn tartók a magyar nyelvet arra méltónak, hogy nyilvános emlékeken használjuk.

(*Románkori misekanna.*) A „Győri történelmi és régészeti füzetekben“ (IV. kötet 2. füzet 171. lapon) egy fél misekanna fametszvényét közöltem, mely bár a másik félnek előbbi birtokosa *Gasser János*, szobrász, már meghalt, még sem jutott párjához, hogy kiegészíttessék, hanem Pesten egy régiség-kedvelő szép gyűjteményében van felállítva. Sokkal jobban tanulmányoztam e zománczos kincset, mintsem hogy valamikor elfelejthetném, s így nagyon meg voltam lepelve, midőn múlt őszkor az *Uffizij* gazdag florenczi gyűjteményben, a *buda-pesti* ámpolna tökéletes hasonmását megpillantottam. Ezen gyönyörű darab, nemcsak hogy különben is egészen ép, hanem még hasából föl felé nyúló, és a keskeny nyakhoz vékony pánt által kötött öntöcsővel is bir. Semmi kétség, hogy a lerajzolt részletek — és a *florenczi* darab ugyanegy műhelyből kerültek ki.

Tartalom : A pilini régiségekről. B. *Nyáry Jenőtől*. 125. l. — Adalék a magyar érmészethez. I. Kiadatlan czinkus a XVII. századból. *Doboczky Ignácztól*. II. Privigyei éremlelet. R. *Fl. től*. 130. l. — Kivonat az arch. bizottság 1870. V. jegyzőkönyvéből. 133. l. — A Corvin-codexek ügye a m. tud. akadémia előtt. 135. l. — Archaeologiai levelek. XXIII. — XXIV. 136. l. — Egyveleg. 138. l.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. Pesten, 1870.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

7. szám.

Junius 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Horvátországi uti naplóból. *)

IV. Páka. Sz.-Márton. Biszak.

Azon jó karban levő országút, — Horvátországban rendezetten ilyeneket találunk — mely Varasdról Zágrábba vezet ama völgyből, melynek egyik góczában Novimaroff fekszik, gyönyörű hegyszoroson át változatos tájképek közt visz Pákára. E vidéken gyakran meg fordultam, majd pillézve, majd fűvészve, vagy a hegyek rétegei közt rég kihalt állatok maradványai után fürkészve. Faluk vagy városok e helytt ritkábbak; a rétségekben itt-ott fekszik sűrű, fabőséget eláruló sövények mögött néhány házból álló telepítvény, szad, majd ismét házesoportozatot pillantunk meg a hegyoldalon, mely közt magasra emelkedik az Isten háza és a rendesen emeletes, kőből épült paplak. Körülbelül ilyen lehetett hajdanta hazánk földszíne is, míg az ellenségek berohanásai nem készítették az em-

*) Lásd az „Archaeologiai Értesítő“ II. kötet 6., 7. és 8-dik számait.

bereket, hogy magányuk helyett falak által védett, biztos vár-
árkok és sánczok mögé bujjanak. A kisebb majorok- és tanyák-
ból a városok alakultak és a művelt lapályok tágas pusztákká
váltak.

A jobbra-balra eső telepítvényeket folytonosan szemmel
tartván, és a kocsit gyakran megállítván, hogy a távolabb
fekvő építményeket jó távcsöveinkkel vizsgálhassuk, megér-
keztünk *Sz.-Márton* elé. Ennek temploma, régi szokás szerint,
monorú kőfallal, a czinterem falával van körülvéve, és ámbár
az ablakok ujak, régi-voltáról tanuskodtak a déli és északi
oldalon meghagyott kőtalapzat és a torony alatti csúcsíves
ajtó melynek tagozata két mélyebb horony közt kiugró kört-
vélytagból áll, külső keretét pedig egy-egy bottag képezi szij-
tagok közt. A templom belseje egészen ki van vetkőztetve régi
jellegéből. A torony a homlokzat elé van építve, a karzat ma-
gasságán kerek ablak tűnik fel a vakolat alatt; főlebb még egy
kerek ablak áll, de ez újabbkori, nem tölcseres bélletű.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy e templom előtt is
két terebélyes hárs emelkedik.

Ha az igaz, hogy az olasz jegenyék egyes csoportokban
malom, az azokból álló fasorok pedig uradalmi lak közelségét
árulják el, akkor a bízaki várba vezető jegenyék sem csalják
az utazót. A jegenyét vad-gesztenye váltja fel, és a mint a
Lónya hídján átrobogunk, ősrégi, főnemes család egyik vár-
kastélya terül el előttünk, melyen az ókor harcziás jellegét és
védelmi készségét az újabbkor békeességes biztosságával és szé-
pészeti izlésével karöltve találjuk.

A kaeskringós hegyipatak már nem arra használtatik,
hogy gátak által föltartva a vidéket átgázolhatlan mocsárrá
váltottassa, az árkok nem szolgálnak többé közlekedési aka-
dályokul; hanem az első vizével, az utóbbi jól tartott pázsit-
jával ékíti a várúr csinos lakhelyét. A boltos sánczok lerom-
bolvák és a sűrű repkénynek az a feladata, hogy az erős lőré-
sekkel ellátott várfalak daczos külsejét elfödje.

A vár maga még egészen ép állapotban van, és ezt jelen-
leg egyik Draskovics-ivadék lakja, úgy, hogy a grófi lakosz-
tályon, a vendégszárnyon és a kápolnán kívül, még az uradal-

mi iroda és tisztviselőség is itt van elhelyezve; az istállók és a kocsisok lakása pedig a vár körüli parkban.

Nem mondhatnám, hogy a várkastély alaprajza szabályos, s a négyszeg minden oldala más mértékkel bír; maguk a tornyok átmérői is különbözők; de a vár külső része azért kellemes benyomást gyakorol a szemlélőre.

A tornyos kapu előtt elterülő s tizenkét öl széles várárkon tekintélyes híd vezet keresztül, és midőn az elég tág és magas kapualjon átmentünk, a kétemeletes építmény loggiai igen jó hatással vannak a régiségek kedvelőjére.

A fedélzet alatti meredek, ide-oda hajló, lépcsőkön feljutván az úri osztályba, valóban egy-két századdal visszahelyeztetve éreznők magunkat, ha a XVII. és XVIII. század simító és mégis kacsikaringos ízetlenségei és az újkor szegényes egyszerűsége nem figyelmeztetnének bennünket, hogy a XIX-dik század nyolczadik tizedében élünk.

A családi képcsarnokban sok ismerős névvel találkozunk; ott van egy Draskovics érsek, ott díszes magyar öltönyben Comes Joannes Draskovics Perp(etuus) in Drakotta, In. Reg. Ungari. Palatinus et Judex Cumano. stb. stb. Annorum 45. Depictus 1647, mortuus 1648. — Sajnálom, hogy a festő nevét nem kutattam, mert a kép jó. A mi megállított e képnél, az a forgó, mely zafiros tollal ékeskedvén és számos gyöngygyel bírván a hajdani magyar fővegdísz valódi remekét képviseli. Ily régi festményekről kellene aranyműveseinknek ellesni a hajdani magyar izlésű ötvösséget.

A gróf anyja úgy látszik még sokat tart régi butorra. Egy fényes asztal 1767-dik évvel, egy kettős ágy, a múlt századok maradványa, egy hasonló ruhaszekrény, régi tükrök, képkerekek, stb. stb. a régi emlékek iránti kegyeletről tanúskodnak.

Sajnálattal vettük észre, hogy a felső emeletben némely falak repedeznek; beh kár lenne azokat rögtön nem javíttatni, mert ez lesz a vár elhagyatásának, összeomlásának első oka. Az uraságnak e szárnyból másikba, a felsőből az alsóba és végre a várból is ki kellend költöznie. A fennmaradó részt a kocsisok foglalják el és iszonyúan pusztítják, hiszen ez nem az ő fészük. — A termekből aztán istállók válnak, míg végre azok is bedűlnek. Ekkor a vár res nullius. Még jó, ha az ura-

ság az ajtókat, vasakat, kőragasztókat elviteti és cselédépületeire alkalmazza; rendszeren a parasztok végzik az irgalmatlan pusztítást, és a faragott kőtámsoktól, vasrudaktól megfosztott terméskőfalak összeomlanak s a mennyyel a falak leszálnak, annyival emelkednek az udvarok és lakosztályok terei, végre marad itt-ott egy nagyobb halom, melyen az erdő fái és bokrai buján tenyésznek és a végromlást még inkább elősegítik.

A ki tudományos szempontból várainkat vizsgálta, e szomorú kép igazvoltát be fogja látni. Sajnos, hogy a városi élet zaja és a jövedelmes bérházak annyira elidegeníték nagyainkat régi dicsőségek emlékeitől. Összesen csak néhány lakható várunk van, de azok is aligha fogják a XX-dik század pirját látni — legalább akkor bizonyosan nem, ha az újabb ivadék apái példáját követi, kik megfoghatatlan közönyösséggel hagyják összeomlani ősi váraikat, vagy épen maguk rombolják le azokat.

Egyébiránt még van kegyelet a régiségek iránt is. Így hallom, hogy a *trakostyáni* várat mostani birtokosa újíttatta, vajjon stílszerűleg-e — nem tudom. A rajz után ítélve, melyet láttam, a restauratio alig fog illeni az ősi építményhez. Erdődy Nepomuk gróf *Bansky-Dwor* nevű birtokán igen régi butorok léteznek, és még arról is tudósítottak a várban, hogy Nagytábor, Vend-Landsberg közelében, a kamara birtokán a régi vár még egészen ép állapotnak örvend.

Kijöven a várból, még egyszer visszapillanték a tekintélyes vártoronyra és a kapu fölötti czímerre; ez régies paizson ketté van hasítva, jobbra fél sassal, balra váltogató négy czölöppel.

A *biszáki* falutemplom tornya előtt két pillért észleltünk az útról. Az ajtó fölött tympanum díszlik festménynyel, mely az üdvözítőt ábrázolja. A templom keletelt. Úgy szintén mesziről láttuk a *grancsinai* templomot alacsonyabb szentélylyel, és pillérövezett toronynyal. Régi-e? arra csak közelebbi vizsgálat adhatna választ.

Míg utitársamat az újdonság iránti kíváncsiság ösztönzé hogy jobbra balra tekintessen, én a múltnak emlékezetében

gyönyörködtem. Így haladtunk el a horvát-főváros díszes mulatója előtt, így hajtattunk be a magyar szívességgel fogadó vendéglős udvarába.

Rómer.

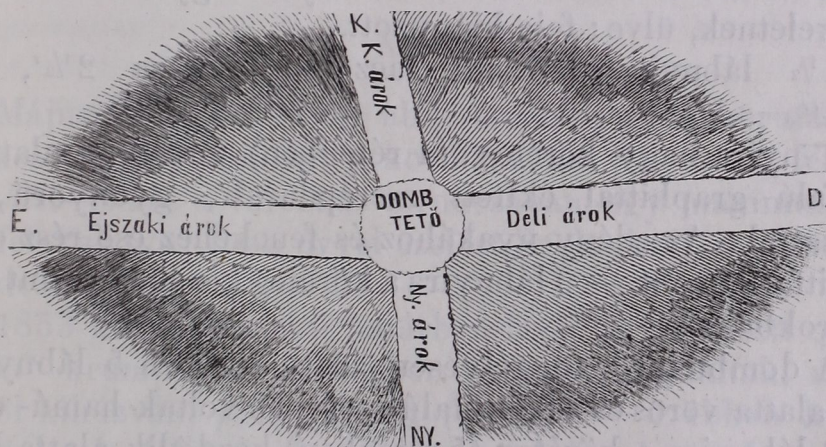
A még 1866-dik évi május hó 7-ki kunhalmi ásatás eredménye.

Folyó hó 7-én reggel egy 14 személyből álló társaság, vezettette ft. Rómer Fl. egyetemi tanár úr által *Érd* és *Batta* közt fekvő kunhalmok egyikét felásatta. A halom dél-nyugati irányban fekszik és Varsányi térképe szerint (120?) számmal van jelezve. Az ásatást 18 munkás végezte. A pontosan tett jegyzetek e következő eredményt mutatják :

A halom kerülete 24° , magassága $2\frac{1}{2}^{\circ}$, átmérője nyugatról keletnek 8° .

A halmon két 3' széles árok húzatott az egyik nyugati, a másik déli irányban, azonkívül egy a domb tetejéről függélyesen ásott három ölnyi területű árok egész a földszinéig. Északi irányban csak 5'-nyi árok ásatott.

A domb *Urs Ferencz* birtoka.

A domb alaprajza.

A domb átmetszete északról délre.

A nyugati árokban 3' mélyen két kő volt egymás mellett, hosszuk 8—10'', szélességök 4—6''. Négy lábnyira a domb felszínétől ülő csontváz találtatott, fogai meglelt kort mutatnak. Csontjai, vékonyságuknál fogva valószínűleg nő-csontok. 6'-nyira több nagy kő volt egymás mellett, hosszuk 2—3', szélességök 1'—7'-nyi, egy nagyobb edény részét képező fekete mázú cserépdarab, egymást 45 fokban metsző rovátkákkal, 8'-nyira kövek, nagyobbak és kisebbek, köztök egy mesterségesen kifurt darab, alattok edény-cserepek, vörösmázúak, minden díszítmény nélkül.

Tíz lábnyira kezdődött a kőréteg, mely egymásra öt rétegben tett, többnyire lapos kisebb-nagyobb kövekből áll; alattok és köztök is néhol, hamu, szén, famaradvány; de cserép-edény töredék sehol.

A délnek húzott árokban 2½'-nyira egy csontváz volt fejével keletnek, ülve; feje hiányzott.

1½' lábnyira korhadt faczölöp, hossza 2½', szélessége 4''.

6'-nyira nagy kőréteg (4 rétegben) terült el, alatta több vörösfalú graphittal ékített cserépdarab, gyönyörű, tiszta czifrázattal. Az edény nyakához és fenekéhez eső rész egészen graphittal bevont. — 9 lábnyira a kőréteg kezdődik, mint a nyugati árokban.

A dombtetőről függélyesen ásott üregben 5 lábnyira kőréteg, alatta vörös és fekete falú cserepek voltak hamú- és szén-nel. 9 lábnyira a kőréteg (5 rétegben) kezdődik, alatta legtöbb cserép, de csupán vörös falú, graphittal ékített cserépdarabok; végül a földszinhez igen közel hamú, famaradvány és szén.

A nyugati árokban 8'-nyira fekete cserép-darab találtott, minden diszítmény nélkül.

A kőrétegeken mindenütt fekete föld. — A domb iszap-homokból van készítve.

Zombory László.

Archaeologiai levelek.

XXV.

Következő leletekről értesítlek:

1. Május 18. Budán a felső Duna-soron a 17. sz. ház előtt vörös márványkövet találtam, melynek alsó része 3 kaput, felső része pedig domborművű (úgy látszik középkori) hadi jelenetet ábrázol.

2. A budai kapás-utczai 526. sz. ház sarkán egy góth oszlopláb van kerékvetőül befalazva.

3. A *pilis-szántói* templom előtt egy gömbölyű kő (talán római mértföldmutató) van felállítva. Erről a környékbeli bíró értesített, s egyuttal meg is ígéré, hogy a helybeli plebános úrral lemásoltatja annak feliratát. *)

Pest.

Zsigmondy Gusztáv.

XXVI.

Május elején a Jászság alsó részén egy kis körutat tevék. Érdekes okmányokon kívül következőket jegyeztem fel.

Jász-Apátin a városház tornáczában egy mammut-lábszár függ felakasztva; több évvel ezelőtt Szolnokról, a Tiszából került ide.

1853 körül az apátii határban levő, úgynevezett „*akasztó-halmon*“ krumpli-szedés közben sodronyra találtak, melyet a földből kihúzván, *fazék* került felszínre — s ebben különféle csavarulatok, fél és egész, de nyílt végű, s bronz bemetszések-

*) E mér-földmutató már le van írva.

kel ellátott karikák, valamint aprószemű bronzlánczok. A találó nem ismervén a lelet becsét, annak legnagyobb része zsidó-kézre került.

A közelebbi években ugyanitt megfejtetlen tatárpénz, Maximian pénze, III. András apró ezüst pénzei s grossus polonicus az 1591. 1600. évekből, találtattak.

De legérdekesebb az, mit Apátiban 1868-dik oktob. 25-én találtak. Kútásás közben ugyanis 25 lábnyi mélységben 2 arasznyi hosszú mammut-fog- vagy szarvra akadtak, mely kívülről gömbölyű elefántcsont keménységű s fényes, belül mésznemű anyaggal telve, mely az elefántcsontéhoz hasonló koczkás részeket mutat. Hitelt érdemlő egyénektől hallottam, hogy a mammut többi csontja is láthatók voltak, ezeket azonban nem hozták felszínre. A kivett mammut-agyar a városi levéltárban őriztetik. . . .

Jászkiséren ez évben — kútásáskor sok barna, erős cserépedény-darabot találtak, melyeket magammal hoztam.

Halas.

G y á r f á s I s t v á n .

XXVII

. . . Közelébb a Baranya megyében fekvő *Görcsöny* mezővárosba rándultam, de itt két apró *tűzkő-szilánknál* egyébre nem tudtam szert tenni; értesültem ugyan arról is, hogy az itteni szőlőkben római sírokra akadtak, e leletből azonban már egyetlen téglát sem szerezhettem, miután az több év előtt történt, és belőle az emlékezeten kívül mi sem maradt.

Haza érvén, azonnal a makáraljai téглаégető-telepre sieték, mert itt, a mint értesültem, a földásást már megkezdték. Kaptam is egy meglehetősen ép *cserépedényt*, melynek leírását e helyütt közlöm.

Az edény magassága 5'', átmérője 4'', falvastagsága pedig 1''; anyaga egészen tiszta, finom edényföld; színe általában hamvas-fekete, némely helyen vöröses. Alakjára nézve az edény falai egyenesek, a fenék felé azonban mindinkább össze-

húzódna úgy, hogy az edény alja félgömb-alakot nyer; fene-
kén egy $1\frac{1}{4}$ " átmérőű köralakú benyomással van ellátva, mely
lehetségessé teszi, hogy az edény alján egyenesen álljon. Füle
az edény felső karimáján nem ment túl, s azért az edényt csé-
szének lehetne leginkább nevezni. A fül felső fele már találás-
kor is hiányzott. De a mi ez edényt legérdekesebbé teszi, az
azon fehér fest-anyaggal betöltött diszítvány, melylyel az
ékesítve van, s mely a postavölgyi edényeken is előfordúl. . . .

Azonfölül ez edény felső karimáján (mely azonban min-
denütt le van törve) szintén volt ily fehér földdel töltött diszít-
vány, és pedig 1" szélességű abroncs alakjában, mely csak
az edényfül helyén volt megszakasztva; lehet, hogy nem egy,
hanem több ily abroncs diszítette az edény felső karimáját, de
erről, a karima le levén törve, biztosat állítani nem merek.

Az edény — nem korongon készült, hanem szabad kézből
került ki. — Azt hiszem nemsokára több ily edényről is fogok
tudósítást küldhetni.

Nem rég következő tárgyak kerültek birtokomba :

1. Egy igen kemény, zölde kőből készült *kalapácsstöredék*
(kalapácsfok); találatott *Garé* baranyai helység táján;

2. egy vöröses vaskovacsból készült *nucleustöredék*, lel-
helye az *ocsárdi* (Baranyam.) határ; végre

3. 2 db. *kovaszilínk*, az egyiknek anyaga kova, a másiké
chalcedon; lelhelyök a *szőlősi* (Baranya megye) határ.

Pécs.

Horváth Antal.

Archaeologiai mozgalom.

(*Visszapillantás szándékolt régiség-kiállításainkra.*) Nagy-
méltóságú m. kir. vallás- és közoktatási miniszter úr! Folyó
évi jul. 15-én 1168.-eln. sz. alatt kelt kegyes rendeletében pa-
rancsolni méltoztatott, hogy a szándékolt magyarországi álta-
lános kiállításához a m. n. muzeum is hozzájáruljon régiségeivel
s műtárgyaival, hogy a Párisban, a „histoire du travail“-féle
osztályban kiállított s a magyar névnek dicsőséget szerzett

muzeumi tárgyak, ha t. i. a kiállítási helyiség elég biztosságot nyújtand, a volt párisi kiállításra küldött országgyűlési biztos, jelenleg régiségtár-őr által ujjlag felállíttassanak.

A muzeumi igazgatóság tisztelettel fogadván nagyméltóságod parancsát, legnagyobb készséggel járuland oda, hogy valamint a régiségtárból, úgy a magyar festőktől származó különféle képek az általános tárlat helyiségeiben kiállíttassanak: kötelességének ismeri azonban nagyméltóságodat legalázatosabban figyelmeztetni, hogy valamint az idegenek, úgy a helybeliek is kivétel nélkül bármikor, főleg pedig a kiállítás alatt magában a muzeumban fogják láthatni a muzeumi tárgyakat, saját helyökön, hogy a tárgyak kivitele, külön felállítása, biztosítása és kellő megőrzése nem csekély munkába és költségbe fog kerülni; hogy míg az országos iparkiállításban helyt foglalnak, helyök a muzeumban betöltetlenül álland, és hiányuk igen is észrevehető leszen; végre, hogy a magyar művészekről eredő művek és régiségek oly csekély számmal vannak, hogy azok kiválasztása és külön felállítása vajmi szerény fogalmat fog az iparműtárlatot látogatókban kelteni; mert Párisban is nem mint *magyar* művek, minthogy legnagyobb részt görög, olasz, német eredetűek — hanem mint a m. n. muzeum fényes és nagybecsű tulajdona kelték föl leginkább a figyelmet és érdemlék ki a nagy közönség méltánylását.

A párisi világtárlat alatt sem volt a francia „histoire du travail“ a Louvreból, a hotel de Clugnyból, a császári régiségtárból, vagy a musée d'Artillerie-ből vett műdarabokból és régiségekből kiállítva; mindezen gyűjteményekből egy darab sem hiányzott saját helyén, hanem e nagyszerű, XI. nagy termet foglaló régiségi és ugyanannyi termet igénylő szobrászati és festészeti kiállításhoz járultak az ország muzeumi és magánosai. És ezen eszme-lánczolatnál fogva bátorkodik a muzeumi igazgatóság nagyméltóságodat tiszteletteljesen figyelmeztetni egy tervre, mely nagyméltóságodnak nagy horderejű szándékát nemcsak teljesebb mértékben éri el, hanem a muzeum régiségtárának szükségelt bútorok szerzésére is igen idő szerinti jó alkalmat nyújtand.

Már 1860. márcz. 28. gróf Károlyi György elnöklete alatt alakult egy bizottmány, melynek messzekiható — /- alatt tisz-

teletteljesen ide mellékelte — terve abban állt, hogy 1861. év nyarán a muzeumi helyiségekben és ennek javára rendeztessék egy országos régészeti és művészeti tárlat. Ezen terv több akadály miatt elmaradt; jelenleg azonban nagy mérvben és kívánt sikerrel lenne kivihető, ha t. i. a nagyméltóságú miniszterium ezen korszerű eszmét felkarolná, pártolná, és a termény- s műipari országos kiállítás mellett egy országos archaeologiai kiállítást saját védnöksége alatt szerveztetni megengedne.

Ezen, mű- és régiségtörténetünkben korszakot alkotó eszme kivitelére egy bizottság alakítandó, melynek a vallás- és közoktatási miniszter ő excellenciája elnöksége alatt, tagjai lennének: Hegedűs Lajos osztálytanácsos, gróf Zichy Ödön, gróf Károlyi György, Ipolyi Arnold, Henszlman Imre, Paúr Iván, Finály Henrik, Torma Károly, Pulszky Ferencz muzeumi igazgató, Szalay Ágoston, Ráth György és Rómer Flóris. Tollvivőül valamely régész urat kellene fölkérni.

Célja ezen kiállításnak röviden ez lenne: a honi régiségek általában való megismertetése, azoknak lefényképeztetése vagy a tulajdonosok engedelmével azoknak lemintázása is.

Helyiség: a muzeumi régiségtári folyosók, hol a szükséges czélszerű bútor megszerzése után elég hely és biztosság lenne eszközölhető.

Fölkérendők Magyarország muzeumai, fő-egyházai, magánosai, hogy a kiállítás tartama alatt kincseiket engedjék át.

A tárlat a muzeum régiségosztálya bútorzására szolgálna; mindazonáltal gondoskodni kellene, hogy végefelé a közönség némelykor ingyen is bejuthasson.

Hogy ezen eszme kivihető, bizonyították a marosvásárhelyi, pozsonyi és kolozsvári kiállítások, valamint a Pulszky Ferencz muzeumi igazgató által Pesten már kétszer szervezett ilyenféle részletes tárlatok.

A mint a magas miniszterium ez eszmét magáévá tenné, és talán, ha jónak látszanék, ezzel még egy országos taneszközök kiállítását is összekötni czélszerűnek látná, a bizottság azonnal megalakulna, hogy a vidéken választandó tagokat kijelölje, a szükséges előkészületeket előre meghányja.

Ezen eszme még akkor is életbe léphetne, ha a műipari ki-

állításból semmi sem lenne vagy utóbbi határidőre halasztatnék el.

Pesten, 1869. júliushó 31., az igazgató úr távollétében helyette: Frivaldszky János s. k.

./

Tisztelendő tanár úr!

Ismeretes lesz t. uraságod előtt a hazai hírlapokból egy Pesten alakult bizottmány azon messze kiható terve, minél fogva a jövő 1861. év nyarán a nemzeti muzeum helyiségeiben ennek javára egy általános mű- és régiség-kiállítás fog rendeztetni, azon program szerint, melynek egy példányát t. uraságod számára idezární szerencsénk van. A nevezett bizottmány meg van győződve, hogy említett célját sikeresen csak úgy érheti el, ha azon hazafiak támogatását, rokonszenvét az ügy számára megnyernie sikerül, kik részint mint becses gyűjtemények birtokosai a kiállítás érdekeit tetteleg nevelendik, részint e szakbani tudományuk és ismereteik bő tárházából merített tanácsaikkal segítendik az ügy sikeres kifejlődését. A bizottmány e részben a legszebb kilátásoknak örvend s feladatául ismeri most, miután a kiállítás megtartására az illető felsőbb hatósági engedély már leérkezett, a szervezés munkájához hozzáfogni, s e végből azon kéréssel fordul t. uraságodhoz is, hogy ez ügyet nagybecsü figyelmére méltatni, s mint a kiállítási bizottmány rendes tagja annak érdekeit magáévá tenni s becses közreműködésével előmozdítani méltóztassék.

Kedvező választ kérve és remélve, megkülönböztetett tisztelettel Pesten, márcz. 28. 1860. Gr. Károlyi György s. k. Kubinyi Ágoston s. k. Pákh Albert s. k. titkár.

Rómer Flóris tanárnak.

(„A régészetkedvelők köre“) f. é. május 6-kán megalakult s magában foglalja a fővárosban tartózkodó régészek ifjabb nemzedékét. Összműködés által a hazai régészet fejlesztéséhez járulni s kölcsönös eszmecsere képezik az egyesülés célját, melyet hetenkinti összejövetelek által ügyekszik elérni. Miután egyedül komoly munkálkodás és nem szereplési viszketeg képezi a társulás indokát, írott alapszabályokat s tisztviselőválasztást egyelőre fölöslegesnek tartott, s e tekintetben csak

abban állapotodott meg, hogy minden összezejövetel alkalmával a tanácskozás vezetésére elnököt választ.

A második, f. é. május 13-án tartott gyűlésben indítványoztatott, hogy a kör tagjai az anyagot maguk közt megosztván, a hazai régészet történetéhez az adatokat gyűjtsék össze, mely indítvány egyhangúlag el is fogadtatott; mire Hampel József tag „a régészet lénye” című értekezéséből olvasott föl néhány igen érdekes részletet, Krászonyi József tag pedig egy ezüst huszast és tizest mutatott be, melyek azért nevezetesek, mert a törvény ellenére még 1870-ben is „m. kir. váltó pénz” helyett csak „váltó pénz” fölirattal bírnak.

A kör egyuttal fölkéretni határozta hazánk vidéki régéseit, hogy gyűjteményeiket vele lehetőleg megismertessék, s ilykép ez uton a létező anyagról tájékoztató áttekintést nyerhessünk. E tárgyban a kör külön fölhívást fog közrebocsátani.

Kik e körbe lépni magukban hivatást s kedvet éreznek, szíveskedjenek ebbeli szándékukat e lap szerkesztősége útján a körrel tudatni. *)

A kör tagjai eddig a következők: Dudinszky György bölcsészethallgató, Érdy Kálmán jogász, Fritz Péter bölcsészethallgató, Fridrich István miniszteri hivatalnok, Hampel József muzeumi tisztviselő, Kaplarszik Mihály bölcsészethallgató, Krászonyi József orvosnövendék, Lányi Adolf bölcsészethallgató. Az összezejöveletek hetenkint pénteken délután 6 és fél órakor Hampel József tag lakásán (három korona-utca 16. sz.) tartatnak.

F. P.

(A győri püspök ö méltósága) főtitisztelendő Zalka János úr, kit már régóta mint a hazai régiségek buzgó barátját ismerünk, az egyház-megyéjében előforduló műemlékek megmentésére két bizottságot nevezett ki, az egyikét a megye székhelyén Győrött, a másikat Sopronban, hol a régi műemlékek restauratiója oly örvendetes lendületet vett. A sopronyi bizottság tagjai közé *Hodics* kanonok és a *czinkfalvi* lelkészen kívül *Storno* és *Wilfing*

*) Szívesen nyitjuk meg lapunkat ezen életre való működésnek, és a tag urakat kérjük, szíveskedjenek közleményeiket folytatni.

R.

urak választattak. — Föl kell ehelyütt említenünk, hogy *Storno* nemcsak a mannersdorfi templom számára festett sikerült oltárképet, hanem legujabban is ő tervezé gróf *Pejachevich nasiczi* kastélya butorait. Ez egyöntetű tervezet eléggé tanúsítja, hogy e jeles hazánkfia nemcsak a román- és góth-styl kisebb művészeit tanulmányozta alaposan, hanem hogy a renaissance lombozataiban és a kacskaringók izletes alkalmazásában is egészen otthonos. — Sajnáljuk, hogy *Storno* e tervezetét ki nem állította, de mit is használ ilyesféle kiállítás oly városban, hol vagy azt vélik, hogy csak Bécsben lehet valami jóra valót kapni, vagy a hol efféle kiállításnak egy hó alatt nagy nehezen kerül 3—4 látogatója! Ha van még hazánkfia, ki valódi művészi tervezeteket kíván palotája berendezéséhez, tegyen kísérletet *Stornóval*. Én azt hiszem, e mester rajzaival ki lesz elégítve.

I r o d a l o m.

(*A Magyar Sion*) aprilisi füzetében *Blümelhuber* kollegánk az „Értesítő“-t ismerteti, és munkálkodásunkat méltányoló szavakkal érintve, kitartásra buzdít, rövid és gyakorlati kézi könyvecskék közlésére ösztönöz! — Régóta felhívom egyetemi hallgatóságomat, hogy lépjenek e térre, és mivel magam nem tehetem, állítsanak ki egy kis magyar archaeologiai kátét. — De úgy látszik, hogy az országos pangás őket is visszariasztja az efféle vállalatról; mert mindenki tudja, mennyire nincsen kedve a magyar közönségnek komolyabb műveket forgatni, és mennyire irtózik ily unalmas dolgokért még pénzt is kiadni! — Könnyen adhatták ki Giefers, Sacken, Lübke stb. munkáikat, nekik nemcsak hazájukban, de az egész művelt világon vannak olvasóik, míg ellenben nálunk még a vagyonosabbak, az olvasó- és tanintézetek is azt kívánják, hogy a legolcsóbb munkákkal ingyen tiszteltessenek meg. Csak legyen olvasóközönség, leszen mindjárt archaeologiai munka is. Egyébiránt reméljük, hogy Collegánk szíves szavai a „Magy. Sion“ olvasói közt is föl fogják kelteni a vágyat, hogy legyen már nekünk is némi irodalmunk, midőn a külföldnek e tekintetben már terjedelmes könyvtárai vannak.

(A bécsi központi archaeologi ni bizottság) 1870-diki első ket-
tős füzetében Henszlmann Imre értekezését közli „a magyaror-
szági négytornyú templomokról“, melyet szerzőnek a fehérvári
ásatásokról és a pécsi főegyházról irt munkáiból ismerünk. —
Ezt követi Bocktól a „prágai sz. Vid domja kincstárának le-
írása“; tárgyai közt figyelmünkre méltó sz. István kardja, mely
már az 1387-diki lajstromban előfordul és alkalmasint 4-dik
Károly idejében került oda. Párját ritkítja egy diszes ereklye-
tartó 1266-ból, mely némileg az esztergami ilyféle drága táblá-
hoz hasonlít.

Érdekes a 2-dik füzetben a kovács- és lakatos-művek ösz-
szeállítása, melyhez hasonlót hazánkban is meg lehetne kísér-
leni, hol a régi vas-rácsozatok, ajtók, czímertartók stb. mind-
inkább s nyom nélkül tűnedeznek, és a muzeum helyett a régi-
vasárukhöz vándorlanak. Ez leginkább a műipariskolák rajz-
tanárainak feladata lehetne; bár félek, hogy már sok helyen
elkéstünk; de azért lesz még itt-ott böngészni való!

E g y v e l e g.

(Tekintélyes éremleletről) értesítenek minket a „Pesti Napló“ban.
Somorján (Csalóközben) szántás alkalmával 2 cseléd egy bögre ezüst-
pénzre bukkant, melynek tartalmát egyenlően felosztották. Egyik rö-
gön eladta részét egy házalónak 30 frtért, a másiknak része a tudósító
kezei közt van. Súlyuk 33½ latot teszen 270 darabbal. Van köztük 4
darab tallér nagyságú, 6 darab mostani 20 kr.-os nagyságú, a többi 3
régi pengő krajczáros — pár darab 1 frt nagyságban. Korra nézve ki-
vétel nélkül II., III. Ferdinánd és I. Leopold korából valók. Az egész
lelet tehát 540 db. ezüst pénzből állt, 67 lat súlylyal. — A találó latját
1 ft 40 krajczárjával szívesen átengedi bárkinek. Minthogy tudósító ma-
gát meg nem nevezé, rögtön a városi bírósághoz fordultam, kérvén őt,
hogy az egész leletet a muzeumba leküldje. — Ha meggondoljuk, hogy
ezen nagyobb leletek közt lehetnek olyan példányok is, melyeknek eddig
hiányával voltunk, csak ohajtani lehet, miszerint ily tetemes számú
együtt talált pénzek a tudomány rendelkezésére adassanak, nem is em-
lítvén azt, hogy a nemzeti muzeum a régiségi értéket is számba vevén,
illő árt iparkodik adni és ezáltal a találókat maga részére megnyerni. —
Kár, hogy ebbeli többszöri felszólításaink még nem hatolhattak a hazai
hatóságokig, melyek tanácsukkal és segédkezet nyujtva, a hazai tuda-
mányosságot ilyen módon nagyobb áldozat nélkül előmozdíthatnák.

(*Ó-Buda*) városkapitányi hivatalától értesítést vettünk, melyszerint ugyanott az u. n. „király-hegy“-en 742. sz. a. építendő ház alapjában máj. 21. roppant vastagságú falra akadtak, hihetőleg a római *amphitheatrum* külfalazata egy részére. — *Zsigmondy* úr tudósítása szerint a munkások e helyütt különböző vastárgyakat találtak: két csipő-vasat, (fogót) s egy, — még közelebbre vizsgálendő, nyilván kovács-műhelyből elvett szerszámot.

(*A m. n. muzeum*) már tett lépéseket arra nézve, hogy a közlekedési miniszterium lelkes főmérnöke t. *Ernyei* úr által az államlevéltári helyiségek alapjai ásatása alkalmával talált és eltett számos tárgy régiségosztályába kebleztessék.

(*Gondolatok egy régi magyarországi földleírás olvasásán il.*) A „Századok“ 234. lapján említett belgrádi beffroi, melyről az idegen utazó azt mondja, „a vár közepette van egy „biztos hely“ nevű nagy torony, mindek közt legmagasabb és legerősebb fallal“ — nem ugyanaz-e, mi a vajdahunyadi „nebojsza“ = nefélj? — A biztos hely az, melyben félni nem kell; nem lehet-e constatalni, hogy a török által említett „biztos hely“ nevű tornyot szintén „nebojsza“-nak hitták? — *Pozsega* váráról írja ugyanazon külföldi utazó: hogy a vár sima és színes kövekből van építve. Már *Schulcz Ferencz* figyelmeztetett e nevezetes helyre, sejtván, hogy itt különféle színű tégláról lehet szó. Vajjon nincs-e olvasóink közt valaki, ki a régi posegai várfalakat ismerné, s e kérdést megfejtene? — U. o. a 240. lapon a *kikivítő* óriás gátját, melynek az újabbkori vandalismus szintén neki esett, *Nagy-Sándor gátjának* nevezi, jele annak, hogy a balvélemény e remek római műről — már százados.

(*Schulcz Ferencz*) kitünő régész-építészünket illetőleg alapos okunk van reményleni, hogy nem sokára a József-műegyetemhez rendes tanárnak fog kineveztetni. Ha a történelmi műemlékek szabatos fölvételét és a még fenálló építmények stylszerű fentartását ohajtjuk, fiatal erőket kell nyernünk, kik a nagy múlt szellemét felfogván, képesek legyenek azt képekben előadni, és szilárd anyagból visszateremteni. Ennek főkeleke egy olyan iskola szervezése, milyent *Schmidt* tanár a lajthántuli birodalom-résznek alapított, s melynek meghonosítása *Schulcz Ferencztől* és bécsi társaitól függend. Örömmel és méltánnyalással üdvözljük tehát a miniszter szándékát, mert minden előtt a tanítók és szakemberek újjászületése az, mi a jövő haladásának biztos alapját előkészíti.

(*A müncheni nemzetközi kiállításon*) *Pettenkofen* és *Schönn* a puszták vad fait hozták a tárlatba, valamint a tiszteletre méltó keleti patriarkák alakjait.

Tartalom : Horvátországi uti naplóból. IV. Páka. Sz.-Márton. Biszak. *Rómer-től*. 141. l. — Az 1866. évi kunhalmi ásatás eredménye. *Zombory Lászlótól*. 145. l. — Archaeologiai levelek. XXV—XXVII. 147. l. — Archaeol. mozgalom. 149. l. — Irodalom. 154. l. — Egyveleg. 155. l.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. múzeum.

8. szám.

Julius 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ikenként 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Horvátországi uti naplóból.

V. Zágráb.

Az első benyomás, melyet valamely városba értünkkor
érzünk nemcsak ennek természeti fekvésétől függ, de attól is,
mint jár a régi az ujjal karöltve, milyenek az utcák és házak,
templomok és nyilvános épületek. E tekintetben *Zágráb* az
utazóra kellemes hatással lesz. Széles, csinos háztól szegély-
zett elővárosból, némi keskeny, emeletes épületekkel csinos,
de görbe közökön át elhaladunk a pompás érseki palota előtt,
melynek dómja már messziről tanuskodik a város régiségéről
és jólétéről. Most tág tér nyílik, közepén Jellasich lovagszob-
rával; jobbra a régi város emelkedik, míg balra új, magas
házak mögött a még újabb házszigetek, díszes épületekkel, a
róna felé lelapulnak és a vaspálya által mintegy átkaroltat-
nak. A város szívéből, e térről, ismét elég széles utca képezi a
zágrábi corsot, a vendéglők, kávéházak és fényes boltok által
élénkített hosszú főúteret.

De e tájon csak a kíváncsi turista, a népsajátságokat,

vagy politikai érzületet tapogató utazók találják magukat ott-honosaknak. A régész szíve másfelé lüktet; ő nem törí magát a hullámzó tömegen át, nem bámulja a *bán* fogadására történő előkészületeket, a diadalkapu számára s a lobogók póznáinak szánt és az utca-kövezet fölszedésével járó gödrök felásását, sem nem ül le a piaczi kávéház elé, hogy onnan a zsibongó népet, a tolongó fővárosiakat tanulmányozza: a régész a hosszú utca közepe táján fölfelé törtet a meredek, rendesen kövezett és példásan tiszta hegyoldali utcákon át — a felső-városba.

Kellemes érzés lepi meg a pesti lakost, midőn itt oly csínt észlel, mely bármely lakszobának is díszére válnék és ez nem a felség jövetele, nem a *bán* fogadtatása vagy éppen a vásárnap kedvéért történik, ez itt életszükség, ez csak így van rendjén és folyton így tart. Talán ez volt az ok, mely meglepett utitársamat Zágrára nézve előnyös összehasonlításra indítá, midőn e szavakra fakadt: „Már e tekintetben a mi fővárosaink roppantul elmaradtak és Zágráb, melyet némileg Budával lehet összehasonlítani, elsőséget érdemel!“ Nekem ezen észrevétel fájt, nem is nyomhattam el magamban az elkeseredést visszonzás nélkül; de végre be kellett vallanom, hogy a mérleg Zágráb felé hajlik. Nem is a nagy házak, nem a magas paloták teszik a várost fővárossá és a benne való tartózkodást kellemessé, hanem a *tisztaság, a kövezet jósága!*

A *felső-város*on gyorsan áthatolván Zágráb fő műemlékéhez, a *püspöki vár* falai közt felmagasló főtemplomhoz siettünk.

Kétségtelen dolog, hogy a népesített helyek magaslatain hajdanta Isten házai épültek, és hogy, előbb temetői, később erődítményi falakkal körülövezve, a görögök- és rómaiaknál acropolisokká, a keresztényeknél védelmi templomok- és kolostorokká, káptalani és püspöki várakká nőttek ki magukat.

Akár merre tekintünk honunkban s a külföldön is, mindenütt így van. A pozsonyi káptalan a várban székelő templomával; Veszprémben, Győrött megvan a káptalandomb, mint várad; Nyitrán, Szepesváralján, Pécsen, Kalocsán és Esztergomban várak által voltak védve a székesegyházak. Zágrában a püspöki vár saját tornyos bástyáival, a káptalandomb kapuzatai- és falaival erős papi várat képeztek, míg a polgári

város ismét saját erődítményekkel bírt, melyek maradványai itt-ott mai napig is láthatók.

Mely időből valók a püspöki vár magas falú, tekintélyes tornyai? — alig lehet biztosan meghatározni. A történelem gyér forrásai állítják, hogy IV. Béla idejében Zágráb városa még védtelen volt; de nyílnak kellett a templom helyének is lennie, mert a főegyházat a tatárok lerombolák, ha fel nem tesszük azt, hogy talán csak gyenge földvárval volt körülvéve, melyen a vad csordák könnyebben áthatolhattak.

Úgy látszik a zágrábi gazdag püspökök és káptalan még e csapás után sem gondoskodtak elégséges védművekről, mert az Ottokár és V. István között folyt harcban a cseh király csapatai Stájerből áttörvén, a káptalant és a főegyház környékét, melyen a bán hajdani palotája állt, lerombolák, míg az erősebb felső-várost sértetlenül hagyták.

Ámbár bizonyos, hogy a XVI. század elején Lukács püspök a püspöki lakot helyreállítá, még is a vár nagyszerűbb mérvben való kiépíttetését és a törökök elleni erősítését Bakács Tamásnak kell tulajdonítanunk. E várnak az alsó-város felé fekvő része már jobbára elveszté félelmes külsejét, mert az előtte levő püspöki kert igen díszes előtereül szolgál, de a káptalani térfelé még mindig oly annyira eredeti, meglepő és tiszteletet gerjesztő, hogy nemcsak a régiségbuvárt fogja megállásra birni, hanem bárkit is. A mi azonnal szemembe ötlött, az a kerékből felágaskodó szarvas, a Pálffyak és Erdődyek régi címere és eme felirat:

T H O S CAR STRIGON 1517 .

és így a vár e részét teljesen datáltnak vehetjük.

A magas kapuzaton belépven, a tér szűk-volta miatt, mintegy utunkat állja a templom nagyszerű tömege, melyet csak akkor foghatunk fel egész magasságában, ha fejünket hátrahajtjuk. Mily benyomást tenne e roppant építmény, ha nem egy püspöki vár meglehetősen szűk udvarán, de nyílt téren állana!

És mégis e nagy tömeg kellemetlenül hat reánk, mert bevégtelen, egyoldalú. Lehetetlen, hogy az első építész lángesze ilyen homlokzatot akart volna adni remekművének! mely t. i.

csak az utókor értelmetlensége által juthatott ilyen összhangzatlanságra. A kapuzat régies és díszes volta, az újabbkor idétlen férczművei alatt is megtartá átmenet-korszaki jellegét úgy, hogy mostani sajátságos külsejét csak az oldalnézetek és a szentély feledtethetik a régiségek ismerőjével.

Akármily hiányosak legyenek az e székesegyház keletkeztéről szóló adatok, maga az épület alaprajza és átmetszetei eléggé tanúsítják, hogy az épület különféle korszakokban át- és átdolgoztatott. Harcz és villámcsapás, tűz és elhanyagoltság készíteték az utókort, hogy e három-hajóú és ugyanannyi polygonál záradékbán végződő templom középfalait alacsonyabbra vegyék és így boltozatát is alászállítván, magasztos benyomását elmosás. Hosszabb ideig kellett volna e nevezetes egyház körül időznöm, tornyát és padlásait átkutatnom, hogy bizonyossággal állíthassam, miként e templom, melynek mellék-hajói sokkal alacsonyabbak, valaha saját ablakokkal bíró középhajóú volt — mely ezen okból kell, hogy sokkal magasabb is volt legyen — csak akkor, ha ezt felteszszük, és az ügyis későbbi változtatások által polygonná lett záradékokat eredetileg, mint p. o. a győri főegyházon is látható, körívűnek gondoljuk, fogjuk érteni, miért hasonlít a főkapu annyira a jákihoz, mit akarnak ott a gugoló fehér-márvány oroszlánok, mit a kerek ablak, melynek helyén most a nagy ének-kari csúcsíves ablak áll. Gondoljuk csak az északi tornyot, melyet 1529-ben Thurn gróf lerontatott, egyenlően kiépítve a délivel, a homlokzat középfalát a torony harmadik emeletéig felnyúlva és a tetőzetet csak a középhajóra számítva; és be fogjuk látni, hogy itt, valószínűleg a halhólyagos gothika szakában, a hossz-hajóban az oldalhajók falait az ablakokkal együtt emelték, míg a szentélyben, főleg kezdetén eredeti, magasságában meghagyták.

Ez egyéni vélemény, melynek megalapítására behatóbb vizsgálatok kellenek; de hogy a zágrábi templom, akárhonnán tekintve, semmi szervezetes, semmi összhangzó behatást nem tesz, csak eme szerencsétlen kontárkodásoknak tulajdonítható. Legrégibb részei lesznek azonban a most sekrestyének használt kápolna, melyet II. István püspök, IV. Béla király dalmáciai kísérője, sz. István vértanu tiszteletére emelt, a torny-aljak

falba rejtett lépcsőikkel és a czofpos styl által jellegéből eléggé ki nem vetköztetett főkapuzat!

A csarnokokat képező oszlopnyalábok könnyűdedek, részint egészen durván hagyott, vagy torzálczákkal ékített, részint áttört növényzetű oszlopfőkkel. A hevederek több helyen gazdagon tagozottak, a zárkövek díszesek, az ablakok egyike középelt számárhát-ív által felső és alsó részre osztott.

Mind e részletek bővebben tanulmányozhatók *Lippert József* építész rajzai után, ki *Weiss Károly* szerkesztővel a bécsi cs. k. központi bizottság által ezen főegyház felmérésére és leírására kiküldetvén, munkájuk eredményét azon bizottság közlönyében, a „Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Bau-denkmale“ 1859. szeptemberi és októberi füzetében kiadták.

Egyet-mást azonban mégis föl kell említenem, mi specifice a magyar embert érdekelheti. A déli kápolna pompás szárnyoltára, Erdődy Tamás síremlékével, a falba faragott papi székekkel, a nálunk már ritkulni kezdő és a lomtárakba vándorló hadi díszekből, t. i. diadaljelül felakasztott vért-, sisak-, buzogány- és kardból álló emlék — 1693-ból — figyelemre méltó.

A góthizáló főoltárt b. Haulik bibornok 1843-ban *Sickinger* által Münchenben készíttette; ugyanonnan kerültek a főhajó záradékának festett ablakai, míg a 26,000 forintos orgonát Würtembergből hozták. Ezek bár a templom építési módjával megegyeznek és nagy költséggel készültek, mégis némi nyugtalanság érzetével töltik el a néző keblét. A pozsonyi főtemplomi szentségtartó ajtajára emlékeztető vasajtókkal elzárt szekrények, az oltár fölött álló herma, az oltár előtti ezüst palla — a zágrábi egyház vagyonos és még régi emlékekben gazdag kincstárára mutatnak.

A mellékhajók keleti részei választó rácsozatokkal mintegy *lettner*-ek mavadványaival elzárva külön kápolnákat képeznek; az egyes oszlopok pedig vízszintes támokkal erősítvék és karzatokkal, melyekre csinos vasművű lépcsők vezetnek, díszítvék. Ily erősítésekre valószínűleg a gyakori égések és a templom hosszabbideig szabad ég alatt állta készteté az építészeket.

Az északkeleten fekvő kápolna sz. *Lászlónak*, a püspökség alapítójának, van szentelve. A gazdagon aranyozott szárny-

oltáron e király életéből vett csodák, Horvátország hódolása, a papoknak egyházi készletekkel megajándékozása, az alamizsnálkodás stb. stb. ábrázolvák. Az ajánlat így hangzik:

DIVO
PRIMO LADISLAO REGI HVNGARIAE
SVB
PRIMO JOSEPHO REGE PANNONIÆ
EST
HÆC ARA PIE DEDICATA 1690.

A pelikános püspöki czímer az oltár fölött Babbits János lectort mutatja be e mű pártfogójául.

(Folytatása követk.) Rómer Fl.

Hunyadi Jánosnak egy leiratlan ezüst pénze.

Boros-Jenőn (Arad m.) a régi vár közelében a *Körösben* sokféle régiséget találnak, főleg pénzt. Ezeket többnyire *Szabó Alajos* úr, *Aczél Péter* aradi polgármester volt nevelője s jelenleg jószágkormányzója veszi meg. Nem rég az aradi gyűlés elnöke vendégszerető házában mulatván, sikulai gazdag könyvtárát és gyűjtött pénzeit vizsgálván, érmészetünkre nézve becses darabot találtam, melyet a lelkes tulajdonos m. n. muzeumnak átengedni szíveskedett.

Az érem hasonlít a Rupp Tab. XVI. 464. ábra alatt lerajzolthoz, melyet szerző igen ritkának nevez. A különbség a II. fajuaktól ez:

a külső gyöngyös, belső alig látható szalagos körben:
· IOhAnn̄s · Dē · hVnIADēD ·;
a kettős kajmos kereszt a három ívnek (nem vonalon) középsőjén áll, a betűk R—L a két kar közt vannak;
) († M · WLADISLAI · RĒGIS · D · D

A czímer hasonló Rupp XVI. 464-hez, de nem *scutum coronatum*, hanem vízszintesen osztott paizs, melynek felső mezőnyében a korona, alsójában a nyolcz pólva látható.

E leírásból kitűnik, hogy ez érem új nemet képez és hogy a maga nemében eddigelé — tudunkra — egyedüli.

Mennyire szükséges, hogy a vidéki kisebb gyűjteményeket is szorgalmasan átnézzük és érmészetünket összehasonlítás által gyarapítsuk!

R. Fl.

Egy könyvtár a reformatió idejéből.

A *nürnbergi german múzeumban* egy szobát szenteltek a *Scheuerl-féle* könyvtárnak, mely felállítása óta érintetlenül maradván, a nevezett intézet birtokába minden hiány nélkül ment át és mint eredetileg rendezve volt, *ugyanazon polczokon, ugyanazon sorban és helyzetben* van az igazgatóság által fentartva.

Megvallom, e helyiség rendkívül érdekelt; mert némi kulcsot nyújt arra, hogy honi könyvtáraink, főleg pedig a hírneves *Corvina* könyvei felállításáról fogalmat szerezhessünk.

A középkorban nem emeltek oly magas szekrényeket, mint manap, midőn a kissé szédelgős könyvtárnok mindig csak életveszélylyel juthat a másfél egész két ölnyi szekrények felső sorához. A *Scheuerl-könyvtár* polczai alig 4 magasak és csak két deszkával birnak, melyeken a könyvek felállítvák. Minthogy a XVI. század közepe felé a kiálló rézsarkok és közép védpaizsok többnyire megszűntek, a kapcsok pedig nem igen állottak ki magasra, a könyveket szorosan egymás mellé lehetett illeszteni; itt állottak a könyvek, melyeknek hátsó részére felül a folyó számot ragasztották, míg alul a könyv címe volt látható.

A polcz felső deszkájának két oldalt kis párkánya volt és itt a könyveknek egy része kettesével, hármásával is feküdt egymáson.

Minthogy a *Corvina* könyveinek címei részint az arany metszet elején különféle színű arabeskek közepére festettek, részint arany betűkkel a hátsó tábla felső részére nyomattak: kitűnik, hogy ezen világhírű könyvtár kincsei másképen voltak felállítva; hogy itt nem a könyvek háta, hanem inkább díszes eleje volt látható; vagy talán épen egész szélességükben

támasztattak a szekrények hátulsó táblájához olykép, miszerint az aranyos címnap a királyi címerrel látható volt, vagy különféle magasságu lépcsőzetes polczokon úgy állítottak fel, hogy az ilyenféle címek fődve ne legyenek.

Az efféle elrendezést vevén tekintetbe, de meggondolván azt is, hogy azon kor legnagyobb könyvtárai sem mérközhettek a mai könyvtárak számaival, mindenki belátja, hogy a 40—50 ezer könyvről, mennyire többen ezen könyvtár létszámát tenni szeretnék, alkalmasint le kell addig mondanunk, míg ez állításokat biztos adatokkal nem támogathatjuk. R. Fl.

Archaeologiai levelek.

XXVIII.

Kedves Atyám Uram!

Jelentem, hogy tegnap este 7 órakor a kastély előtti lejtőn $2\frac{1}{4}$ lábnyi mélységben egy női és egy férfi-csontvázát találtunk. A nőin réz karperecz van, a férfié mellett nagyobb cserépedény állott, mely azonban minden elővigyázat mellett szétmállott. A karperecz tojásdad kerületű. — Most indulok körutra, de 15-én este hazajövök és megmosom a találatokat. Az edény egy részét talán összeállíthatom. Ha ismét egy szabad napja lenne, ne felejtse el végkép a szegény, de classicus római földön álló Alcsuthot.

Alcsuth.

Maradok váltig őszinte és háladatos tanítványa

József, főherczeg.

15-én este ezen táviratot vettem Ö fenségétől:

Távollétem alatt nagyon érdekessé váltak az ásatások. Több egész edény és ékszer!

József fhg.

XXIX.

A *tiszafüredi* határban (Hevesmegye) a várostól 5 percznyi távolságra délkeleti irányban, a Tisza partján, van egy halom, a nép *lapos halomnak* nevezi; körülötte edénytöre-

dékek, oldalában hamu és égett földrészek, kagylók fordulnak elő.

A *tisza örvényi* határban régi templom romjai láthatók. A bérlő május elején szedette a romokból a faragott köveket. Ugyane határban egy régi harangot is találtak, mely jelenleg használatban van

A *szihalmi* halomban az érczrögökön és egy kis bronztűn kívül más ércz ez ideig nem jött elő. Az ásatást mindig magam vezettem, élénken figyelve a legkisebb részletekre is, ennél fogva absolute lehetetlen, hogy a munkások érczet találván, azt előlem elrejtették volna.

Hanem a mi gondolkozónak tesz, az, hogy a vasuti munkálatoknál is fordultak elő bronz- és vaseszközök, a halomtól pedig mintegy száz lépésnyire egy sírban két ezüst *karperecz* találtatott. Mindez azon föltevésre jogosít, hogy itt valahol még eddig nem ismert helynek kell lennie, hol ismét csont és kő helyett a bronz és más ércz szerepel; hasonlólag a legújabbban b. Nyáry által ismertetett lapujtői leletekhez. Tervem tehát: a halom további ásatása mellett még máshol is kísérletet tenni.

Különösen szándékom volna a halom közelében elterjedő temetőt is, melynek helyét már szintén ismerem, a mennyire az épületek megengedik, újabb vizsgálat alá venni.

Szihalom.

Foltin János.

XXX.

Mellékelve küdöm a kívánt pénzeket, számra 700 darabot. Súlyuk épen 31 lat ezüst . . .

A pénzeket *Bogudince-n* (Krassó) egy földműves találta, állítólag valami kis edényben, kő-alapok közelében, melyek a hagyomány szerint régi magyar maradványok . . .

Mindenesetre érdekes volna a dolgot behatóbb vizsgálat alá venni.

Fehértemplom.

Böhm Lénárt.

Vége Koronczón is leltünk agyagsulyt s pedig előttem eddig ismeretlen alakút; mert ez, melyet régészeti bányámban a koronczói Bábotában szélhordta homokból játszadozva kapartak ki a pásztorfiúk — nem gula, hanem félgömb — vagy czipóalaku; teteje kissé meg van lapítva és függélyesen átlyukasztva; magassága $7\frac{1}{2}$ m/100; átmérője alsó lapján 12, felső lapján pedig 7 m/100; a lyuk nyílása 22 m/1000-nyi; jó agyagból elég szabályosan készült, vörös színű s jól ki van égetve; alsó lapja fekete s utóbbi tüzelésnek nyomait viseli.

Kaptam továbbá — mit először kellett volna említenem — obsidián-félékből (?) 2 szép késpengét; egyik 47 m/1000 hosszú s alig 10 m/1000 széles és carniolszerű piros kovandból készült; a másik csak 36 m/1000 hosszú, ellenben 13 m/1000 széles és alig 2 m/1000 vastag, barna kovandból való; kovand-szilánkok között a Bábotában találták.

Nemkülönben egy nagyobb bronztű birtokába is jutottam, melyet szintén a Bábotában leltek tavasz folytán, ezt azonban a fiú derékon eltörte; kissé lapos feje 2 m/100-nyi átmérővel bír; az összeillesztett két töredék 22 m/100 hosszú, de eredetileg jóval hosszabb lehetett, mert töredékvégén semmi vékonyulás nem látszik; maga a lapos gömbalaku tűfej, úgy szintén a tű szára közvetlenül a fej alatt 7 m/100-nyi hosszúságban karczolás által van kiczifrázva, a fejen ugyan két párhuzamos (t. i. felső és alsó részét szegélyező) vonal között váltogatva egy-egy X és llllll, azaz hat függélyes párvonal látszik, míg a tű szára egymással ellenkező irányban futó két csigavonal által ferdényekre van osztva, melyek a csigavonalra majd függélyes, majd vele párhuzamos egyenközű vonalak által tüntetik fel az ismeretes ostábla-czifrázatot; az ón-tartalma vörös bronzból öntött tű érdes szironynyal van bevonva.

A vasnyilaknak is egy új változatával gazdagodott táram a Bábotából, e köpüs nyíl keskeny és 3 m/1000 hosszú szakállá által tűnik fel.

Az orsógömbök egy új és igen kisded faja szintén a Bábotából került; ez kisded 16 m/1000 magas henger, melynek kerek alapja 2 m/100 átmérővel bír és tengelyének hosszában igen

szűk, talán csak szalmaszállal fűrt nyílása van. Egyébként agyagból van gyúrva, de nincs égetve.

A vasuti munkásoktól nem kaphattam egyebet, mint egy talpban 12, hasban pedig 40 m/100 széles, összehúzott nyaku, talán 50 m/100 magas fekete cserép-öblöny töredékeit; érdekesebb egy a szemerei vasutvonalról származott kicsided, gyűrű-alaku, talpán 2, fent pedig 4 1/2 m/100 átmérőű és szakajtó-(zsompor) alakú agyag-gyurmány, mely nem egyéb, mint egy ismeretes alaku edény gyermekes utánzása, és 3 m/100 magasság mellett alig bir 1 1/2 m/100-nyi mélyedéssel; különben habár gyenge tűzben ki van is égetve, egyenetlen göröngyös felülete készületlen állapotra mutat.

Végül megsugom, hogy most rendezem azon kö, bronz, vas és agyag-tárgyakat, melyeket rövid időn utnak bocsátandok, hogy azokat a muzeumban közszemlére kiállíthassad.

Koroneczó.

Ebenhöch.

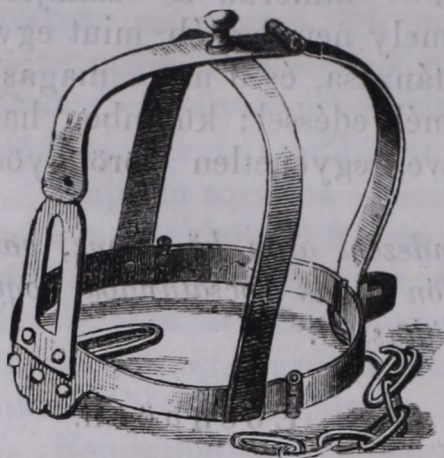
E g y v e l e g.

(Aradon) a természetvizsgálók gyűlése alkalmával régészeti kiállítás is szándékoznak rendezni. A megye lelkes első alispánja, Nagy Sándor ö nagysága, a megye termét szívesen átengedi, hol a tárgyakat nemcsak díszesen, hanem biztosan is ki lehet állítani. Csak azután minél több érdekes tárgy legyen, főleg magából a megyéből. A helybeliek közül a régészeti kiállítást szervező bizottság tagjai: Dracsay Zsigmond elnök, tagok Tóth Valér és Török Gábor. Reméljük, miként e megye lelkes fiai, kik — mint hallók — már régen terveznek régészeti együletet, azon lesznek, hogy e kiállítás Arad megyéhez és városához méltó legyen.

(Kukuljevic Iván), a magyar akademia tagja, a horvátok nagy tudományú írója, Bécsből visszatérve, meglátogatta m. n. muzeumunkat és meglelégedéssel szemlélte annak egyes osztályait. Ugy látszék, bensőleg meg volt indulva azon ajánlatra, mely a számos kettősek előmutatása alkalmával tétetett, s mely szerint a mint ezek kellőleg ki lesznek hasítva, szükségleteik- és kívánalmaikhoz képest első helyen az erdélyi és zágrábi muzeumoknak fognak átengedtetni. Természetes, hogy e számos kettősből a jó szomszédok számára nem holmi rossz és elvetendő darabokat fogunk kiszemelni!

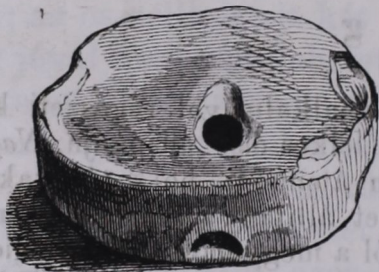
(*Ebenhöch Ferencz*), koronczói esperes, olvasóink előtt ismert lelkes régész, sok kitűnő darabból álló gyűjteményét átengedi, hogy a m. n. muzeumban ideiglenesen kiállíttassék, azonkívül pedig reáállt előleges felszólításomra, hogy ugyanazon tárgyak az *aradi gyűlés* alkalmával is közszemlére tétessenek!

(*Kis-Cserei*) pusztán, Kálló közelében, a futó homokban igen sok *obsidián-szilánkot* találunk.

1. ábra.

(*Az állítólagos Dózsa-féle koronát*), melyet a kolozsvári városháznál mutatnak, az „*Archaeologiai közlemények*“ VIII. kötete 72. lapján említettük, megjegyezvén, hogy az valószínűleg a *branks* skót egyházi büntetési eszközhöz hasonlít, melylyel a nyelves asszonyokat fékezték. E helyütt (l. 1. ábr.) mutatjuk be *Wilson* „*Prehistoric Annales of Scotland*“ II. kötetéből annak hű rajzát, remélvén, hogy ha csakugyan léteznek még hazánkban ilyen vas koronák, olvasóink ezekre rá fognak ismerni és minket tudósítani.

2. ábra.

(*Ősrégi agyag-síp*) került muzeumunkba több agyag karikával, kerékkel, orsógommbal. E sípnak alakját itt adjuk (l. 2. ábr.). A kerek, lapos karimájú korong felső és alsó lapján az oldalán levő lyukkal összefüggő egy-egy kerek nyílás van. Ha e nyílások egyikét befogjuk és oldalt belefuvunk, igen sivító hangot vagyunk képesek előidézni. Eddig e hangszer — bár birunk sípokkal, melyek csontból készültek és a bodzafa-sípokkal némi hasonlatossággal birnak — egyedüli. Ajánljuk barátaink figyelmébe!

3. ábra.

(*Ezüstözött bronz kígyót*) hozunk pótlékkul a piliniekhez (l. „*Arch. Értesítő*“ III. 127. l. 5. ábr.) E darabot (l. 3. ábr.) *Kelecsényi József*-, buzgó *nyírtamegyei* gyűjtőtől kaptuk, de eddig, mert feje nincsen, fel nem ismertük. Ha másutt is fordulnának elő efféle rovátkás tekercsek, a tudósítást nagy köszönettel vennők.

(*Római sírt*) találtak Győrött a Duna-utczában, a hajdani *Viczai* jelenleg *Mayer-féle* házban, melyet a tulajdonos *Mayer Sándor* az ottani

muzeumnak ajándékozott. A sír mellett hamu, hatféle edénytöredék, pár lábnival alább 5" hosszú kovagtű (?) füllel és nyolczélű hegygyel. A sír egyik téglájának felirata: SJNAJRA = SINIRA (?). (Budapesti közlöny.) Elvárjuk győri barátainktól, hogy ennél tüzetesb és talán correctebb leírást küldenek hozzánk!

(*Zrinyi és Frangepán*) kivégeztetése helye mai nap szemétlerakóul szolgál a bécsujhelyi sörházban. A „*Vasmegyei Lapok*“-ban valaki fel-szólítja a vármegye közönségét, hogy ha nem is valami nagyszerű, leg-alább tisztességes emlékkal jelölje meg ama szomorú helyet.

(*Kököporsó*). *Dióson* a szőlőmunkások *kököporsót* találtak. Födelét azonnal bezúzták, kiszórván a még megmaradt csontokat. Volt a kopor-sóban egy kis *üvedemény* is, mely a kérlelhetlen fölfedezők rombolási dühének áldozata lett. Mi lehetett, nem tudni, mert annyira sem érdeme-síték, hogy összetörés előtt megnézték volna, mit zúznak porrá. Azon-kívül egy érdemjelhez hasonló *kereszt* feküdt a tetem balján. A koporsó hossza 6' szélessége nem egészen két láb. Felirat egy betű sem lát-ható rajta.

(*A bírák botja*) oly régi, hogy avval még mai nap is élő falusi előljáróink nem is hinnék. A régi képeken a bíró mindenütt jobbjában tartja a pálczát és azt ketté törve a vétkes elé dobja, ha ez halálra ítéltetett. Meg volt parancsolva, hogy azon alkalommal, midőn ítéletet mond, jobb k lábát a balra keresztbe vesse és mérges oroszlánként nézzen a felekre. — Megköszönnék ma apáink e szentesített szokását!

(*Művészeti hírek*). *Munkácsyról*, kiről a külföldi művészeti lapok csak néhány hónap előtt némi tartózkodással nyilatkoztak, így ítélnék egy düsseldorfi cikkben: „Nagy és méltó feltűnést okozott egy sok alakból álló kép Munkácsy M., tehetséges fiatal magyartól, ki tanulmányait Münchenben tévé és alig egy éve itt él. E képben hazája erkölcsi életét festi, egy halálra ítélt gonosztevőben, ki kivégeztetése előtt börtönében ki van állítva. Borzasztó hatású tárgy, mely érdekes és jellemző részletekre ad alkalmat a betóduló kíváncsiakra nézve, s ezt festő jól felhasználta. Az egyénítés legmagasb mérvben sikerült, a színezés rendkívül sötétes-volta a művész további fejlődésének sikerére legjobb reményt nyújt. E képet, mely a legközelebbi párisi tárlaton lesz lát-ható, még befejezte előtt egy amerikai vette meg.“

(*Vas-állatok*) szoktak a *steierek* sz. *Osvát* tiszteletére felajánlani. Ezek durva és formátlan alakok vagy régiek, vagy ezeket utánzóak, és a muzeumokban is gyakran előfordulnak. Vajjon nem találnak-e hazánk nyugati határszélén is ilyen vas-állatokat és nem származott-e át e divat hazánk lakói közé is?

(*A bécsi műipari előadások*) még ebédlőink asztalaira is kiterjesztik figyelmüket és bebizonyítják, mily czélszerűtlen és izléstelen majd-nem minden készletünk az abrosztól kezdve a festett tányérokra és ivóeszközökhöz át a diszítványokig. Bár igaz, hogy az étkezés örömei nagyon mulandók és rövidek, mégis illő, hogy asztalaink terítékei az

aesthetikailag művelt ember előtt mint az izlés lehelete alatt keletkezett mesterművei tűnjenek fel, hogy így az anyagi élvezethez szellemi kellem is járuljon és az, mi különben nagyon is mindennapi, a lelket is emelkedettebbé tegye.

(*Seidan Wenczel*), ki a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűléseire szokta az emlékérmeket készíteni, de különben is nagyon el volt foglalva, f. é. márczius havában meghalt. Nem mondhatnók, hogy alakjai a görög előképek könnyedségét és magasztosb izlést elértek volna, mindazáltal többféle újítást és javítást tett műipara mezején, miért is halálát nagy veszteségnek tartják.

(*Az egyházi régi szövetek*) érdekében *Giani Károly* a bécsi régészeti egyletben az általa készített gyönyörű szövetek kiállításával előadást kötött össze, mely papságunk részére nem igen hizelgő. *Giani* sokat áldozott, hogy a régi egyházi díszszöveteknek kelendőséget szerezzen, de minden ügyekezete hajótörést szenvedett a *clerus egykedvűségén, rossz izlésén*; s az egyháznak szánt kelmék a templomok helyett a *színházakba* vándoroltak, hol a régi kor hívebb feltüntetésére az ilyeneket szükségesebbeknek tarták!! Valóban sajnos dolog, hogy a foszlánynya váló, pelenka-szerű, vagy kirivó színű, nagy virágos szövetek, melyek már 2—3 év alatt elmállanak, papjainknak jobban tetszenek, mint az erős, századokig eltartott — bár drágább, de mégis olcsóbb — egyházi szövetek. Ideje lenne, hogy felülről történjék valami, mert valóban nem tudjuk, hová jutunk e nem-törődéssel, egyesek rossz izlésével!

(*A cs. műipar-muzeum*) Bécsben, 1871-ben új épületének megnyitását nagyszerű kiállítással fogja megünnepelni. E muzeum sem dívatárak tárlatává nem akar aljasodni, sem a régészeti műkedvelők és műtörténeti ujdondászok vásárává nem összezsugorodni, hanem az élő műipar képviselői és művelői nyílt küzdterévé válni. A részvevők száma már eddig 200, kik közt az ausztriai szakférfiak vezéreit szemléljük.

(*„Der deutsche Herold“*) cím alatt új lap keletkezett Berlinben folyó év kezdetén, melynek feladata a czímer-, pecsét- és származtatási tanok minden ágát tudományosan művelni e célra e tudományok barátait egyesíteni és alkalmat nyújtani, hogy ezen tudomány segédágait művelhessék és magukat képezhessék.

(*Berlinben Pistorius*) moldvai és oláhországi pénzeket keres. Mi is szívesen kiegészítőnk muzeumunk érmeit a fenebbi, valamint szerb, bosnya, horvát és dalmát pénzekkel, melyekért illő árakat ajánlunk.

(*A karlsteini vár*) restaurációjával komolyan foglalkoznak. *Schmidt* Frigyes tanácsos már a terveket is elkészítette, melyek szerint e fenséges építményt eredeti fényében vissza lehetne állítani. A cseh korona sokkal nagyobb tiszteletben részesült, mint hazánk legszentebb ereklyéje. E vár, mintegy szent hely, saját káptalannal birt; kincseihez senki sem közelíthetett és ezek oly erősséggel vétettek körül, hogy a vár valóban bevehetetlennek tartatott. Már messziről látszott azon erős torony, melyben a nemzet kincsét tarták, egy sereg lovagnak nem volt egyéb tiszte, mint

a koronát őriznie, melyet maga a császárné is csak az ország engedélyével nézhetett meg. A vár értelmetlen restauráció és az idő által sokat szenvedett, de még is fenáll! Hát *Visegrádunk*, honnan szentségtörő kezek nem rég még azon táblát is elrabolták, mely a falat jelzé, mely mögött a korona biztosítva volt? Mert azon tért, melyre e tábla nézett, *koronateremnek* elnevezni csak a tudatlanság volt képes, miután bizonyos, hogy e tér a vár *belső udvara* volt; azon erős torony pedig, mely saját vonóhíddal birt és melynek falán a tábla látszott, a korona menhelye vala. Nem rajongunk a mellett, hogy Visegrádot felépítsük, de igen is a mellett, hogy az, a mi belőle fenáll, össze ne omoljék és készakarva el ne rontassék. Más az úgynevezett *Salamon-tornya*, ezt lehetne és kellene is újítani, mert több ilyen védelmi építménnyel a XIV. századból tudvalevőleg nem birunk. Vadászlaknak a torony 16—20 szobájával és az udvar melléképítményeivel elégséges, és akkor legalább lesz a Duna mentében egy régi műemlékünk!

(*Priamus palotája*). Colbergből írják a „N. St. Ztg.”-nak: A napokban érdekes levél érkezett Trója mellékéről Plato helybeli igyazságügyi tanácsoshoz. Schliemann H. Ciplakból (falu, Uj-Ilium mellett) azt írja, hogy ásatás közben Priamus palotájára bukkant, melyben egykor Hektor Zeusnek áldozott s hol Xerxes hekatombát mutatott be, Nagy-Sándor pedig fegyverzetét. Sch. 7 s azután 15' mélységben 7 és 8' vastag falra akadt, Pergamum ősrégi, ciklopi várára, melynek csarnokai előtt egykor a trójai nép tanácskozott. — II. II. 788.

K ö n y v é s z e t.

Ujabban megjelent *régészeti művek* jegyzéke. Közli *Aigner Lajos* könyvkereskedése Pesten (váczi-utcza 18. sz. nemz. szálloda).

Denkmale der Geschichte u. Kunst der freien Hansestadt Bremen. 4. (Bremen, Müller) 2. Abth. Kohl, I. G., *Episoden aus der Cultur- und Kunstgeschichte Bremens.* 72 kr.

Adler, F., mittelalterliche Backstein-Bauwerke des preuss. Staates. Mit Kpfrn. Fol. (Berlin Ernst et K.) 4 fl.

Hintz, A., die Schatzkammer der Marienkirche zu Danzig. Mit 200 photographischen Abbildungen. 2 Thle (Danzig, Kafemann) 38 fl

Lindenschmit, die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit. 2 Bd. 12 Heft. 4. (Mainz v. Zabern) 1 fl 50 kr.

Curtius, E., die knieenden Figuren d. altgriechischen Kunst. (29. Programm zum Winckelmannsfest der archaeolog. Gesellschaft zu Berlin). (Berlin, Besser.) 1 fl. 20 kr.

Dümichen, J., eine vor 3000 Jahren abgefasste Getreiderechnung

copirt an der südlichen Aussenmauer des Tempels von Medinet Habu in Ober-Aegypten. 4. (Berlin, Stargardt) 1 fl. 38 kr.

Brugsch, H., die Sage von der geflügelten Sonnenscheibe nach alt-aegyptischen Quellen 4. (Göttingen, Diesterisch) 1 fl. 50 kr.

Wustmann, G., Apelles Leben u. Werke. (Leipzig, Engelmann) 1 fl. 38 kr.

Der Todten-Tantz, wie derselbe in der weitberühmten Stadt Basel etc. zu sehen ist. Orig. Holzschn. mit Versen (Leipzig, Danz.) 1 fl. 90 kr.

Grueber, B., die Kathedrale des heil. Veit zu Prag u. die Kunstthätigkeit Kaiser Karl V. Eine architectonisch-archaeolog. Studie. Mit Abbild. (Prag, Calve) 1 fl. 20 kr.

Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift Jahrgang 1869. Mit 5 Taff. 4. (Breslau, Trewendt) 1 fl. 90 kr.

Köhler H., polychrome Meisterwerke der monumentalen Kunst in Italien vom 5—16. Jahrh. (In 6 Liefgn á 2 Bll. in Farbendr. mit Text) 1. Liefg Fol. (Leipzig, Baumgärtner) 60 kr.

Sarpe, Sam., the decree of Canopus, in Hieroglyphics and Greek; with translation. (London, J. R. Smith.) 4 fl.

Folyóiratokban újabban megjelent érdekesb czikkek jegyzéke.

Grenzbo'e, N. 1. Ausgrabungen in der Necropole des alten Tarquinii. N. 5. Theodor Mommsen über die römischen Ackerbrüder. N. 7. Die französischen Ausgrabungen auf dem Palatin in Rom.

Westermanns illustrierte Monatshefte, januári füzet: Römische Ausgrabungen.

Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1869. 9. és 10. füzet: A. Conze, Übersicht neuer Erscheinungen der archaeologischen Literatur.

Das Ausland. N. 2. u. 3. A. Schott, über ein Kleinod aus dem Mayaalterthum.

J. Messikommer, die Erhaltung der erratischen Blöcke in der Schweiz.

N. 5. J. Messikommer, ein neu aufgefundener Druidenstein im Kanton Zürich.

Altpreussische Monatsschrift 1 Heft. M. Töppen, Alterthümer bei Hohenstein in Ostpreussen.

Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich 16. Bd. 1. Abthlg. 3. Heft. 1869. C. Bursian, *Aventicum Helveticorum*.

Tartalom : Horvátországi uti naplóból. V. Zágráb. *Römertől.* 157. l. — Hunyadi Jánosnak egy leirat'án ezüst pénze. *R. Fl-tól.* 162. l. — Egy könyvtár a reformatió idejéből 163. l. *R. Fl.* — Archaeologiai levelek. XXVIII—XXXI. 164. l. — Egyveleg. 167. l. — Könyvészet. 171. l.

Nyomatott az „Athenaeum” nyomdájában. Pesten, 1870.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

9. szám.

Julius 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Két szabolcsmegyei östemető, és egyéb régészeti leletek.

I.

Folyó évi ápril 4-kén a szabolcsmegyei főispántól az
ottani régészeti egylet alapítója- és legbuzgóbb tagjától, b. *Vé-*
csey József ő méltóságától következő sorokat vettem:

„Archaeologiai kutatásaimban bár több a jó szándék, mint
a szerencse, mégis felhasználom a jelen alkalmat, hogy újabb
működésünkről hírt adjak.

Kálló közelében egyebek közt körülbelül 50 holdnyi ho-
mocos terület létezik s melyen néhány bokor szerb-tövisen
(*Xanthium spinosum*) kívül mi sem nő, s így a sívó homokot
a szél folyton viszi, hordja.

A földművelés e neme felett bármint vélekedjék a mező-
gazda vagy ama földterület tulajdonosa: az archaeolog csak
örvendhet; mert az ily földnek nincs titka, s bármit takar el
ma, holnap ismét fölfedi, s a homok könnyebb részei idővel
tovább is hordatván, századok sőt talán ezredek mű-maradvá-

nyai kerülnek egymás mellé a homok-talaj keményebb aljára, hol súlyuknál fogva megfeneklenek.

Ezt tudván, s tekintve, hogy a tavasz igen sokszor szeles volt, ápril 4. d. u. Nagy Lajos úr egyleti jegyzőnk, Sz. S. honvédszázados úr és több műkedvelő társaságában kirándultunk a hely színére s böngésztük a talajt, mely ilyenkor számos obsidián- s cserép-darabot szokott felmutatni. És rövid idő alatt csakugyan száz meg száz ily darabot szedtünk össze, melyek közül különösen kettő tűnt föl érdekesnek.

Az egyik teljesen kidolgozott, szívalaku *obsidián-nyílhegy*. Nagyságra akkora, mint egy új magyar 10 kr.-os; szigonya (Widerhacken) egyik oldalon le van törve. — A másik érdekes darab, csiszolt (trachyt) *kőkalapács* töredéke. Alakja valószínűvé teszi azon föltevést, hogy rendeltetése épen az obsidián-darabok szétpattantása lehetett.

E két darabon kívül még igen sok sikerületlen *késpenge* s nyílhegy-darabot szedtünk, nemkülönben tojás-nagyságú obsidián-*nucleusokat* és számtalan cserép-darabot, melyek közül azonban csak néhányat vittünk gyűjteményünkbe, mutatványul.

E *csupor*- és cserépdarabok felette különböző művészetet s talán egymástól távol eső századokat képviselnek. Vannak darabok, melyek 1"-nél vastagabb, durva, vöröses vagy barna agyagból készültek, míg idomuk nagy teriméjű, de igen egyszerű, nehézkes alaku edényeket sejtet. Vannak ismét, melyek valamivel finomabbak s külsejükön oly nyomatokat tüntetnek föl, mintha gyékény- vagy szalma-kosár béletei voltak volna. Vannak továbbá darabok, azon tiszta fekete gömöri agyagból, melyet ma is szívesen használ a nép, mert a vizet igen üdén tartja. Ezek már jóval finomabbak s rendszerint diszítvék: többnyire csak a művész hüvelyk-körmének ismételt benyomatával, kivételesen pedig rovatokkal, melyek bizonyos arányt mutatnak ugyan, de a töredékek kicsi-voltánál fogva bírálatra alig nyújthatnak alapot. A legfinomabb darabok azok, melyek belül az említett fekete, kívül pedig finom piros agyagból voltak gyúrva. Kül-éket ugyan nem láthatunk ezeken, de művezetők kétségtelenül a legfinomabb, valamint kivételes darabkák a domborművészet egyik nemére, sok pedig fülek-, vagy kicsucsorodá-

sokra mutatnak. — Általán, e cserépdarabok legnagyobb részt megfelelnek azon szép számú edény-példányoknak, melyek többnyire jól conservált állapotban, gyűjteményünkben láthatók, hol azonban most egy darab sincs oly csinos, mint ama kis fekete csupor, melylyel 3 év előtt szerencsém volt a n. muzeumnak kedveskedhetni.

Ezeken kívül találtunk több apró *kova*-darabot, sárga és vörös *jaspist*, egy kétes eredetű *üveg*-darabot, agyagból gyúrt *kanalat*, igen jó állapotban, golyóalaku rovátkolt, csiszolt *kőbu-zogány*-töredéket, végre agyagból gyúrt orsót vagy talán hálló-nehezéket és sok csonttöredéket, mely utóbbiakat azonban nem lehetne figyelemre méltatnunk.

Ha már most idevágólag némi okoskodást szabad kockáztatnom, a nélkül, hogy alaptalan föltevésekbe merüljek, a következőket vélem állíthatni:

Az obsidiánok a közellevő *tokaji* s a szintén nem igen távol eső *ungvári* hegylánczról kerülhettek, hol folyvást szép darabok lelhetők, valamint többet gr. *Forgách* és *Szirmay* József urak birtokában is láttam.

A kova- és jaspis-darabok, szeréntem, *Eperjes* vidékéről kerülhettek vagy a *bereghi* Kárpátokból; mert egyebütt nem emlékszem, hogy valaha ily színes kavicsot láttam volna a partakokban.

Az agyagneműek még távolabbról valók lehetnek, mert a cserép-ipar itt még most sem honos, és miután e vidék szűkségletét e részben ma is Gömörvármegye és N.-Bánya környéke fődözi: úgy hiszem, nem csalódunk, ha e töredékek származási helyét ugyanott keressük, kivéve azon darabokat, melyek durvaságuk, szabálytalan alakjuk s az anyag vastagsága által, úgylátszik, a Tisza partján eléforduló agyagtelepekre utalnak, hol az anyag rosz- és kevésbé tömör-voltát a művész épen az edények vastagságával volt kénytelen ellensúlyozni."

Alig hogy ez érdekes és a báró tudományunk iránti őszinte érdekeltségét tanúsító levelét elolvastam, már maga is belépett hozzám, felszólítván, hogy Pestre jöttek az új-fehértói állomástól keleti irányban fekvő homokdombon fölfedezett őskori temetőt megvizsgáljam, és az általa kirendelendő munkásokkal

a szükséges ásatásokat megtétessem. Megígértem, hogy egy-két napra szabadságot veszek, de a mint ezt Pesten mulató Czóbel Albert ő nagysága meghallotta, meg kellett ígérnem, hogy *Anarcs*-ra is kirándulok, és az ottan talált kovakés lelhelyét megvizsgálom.

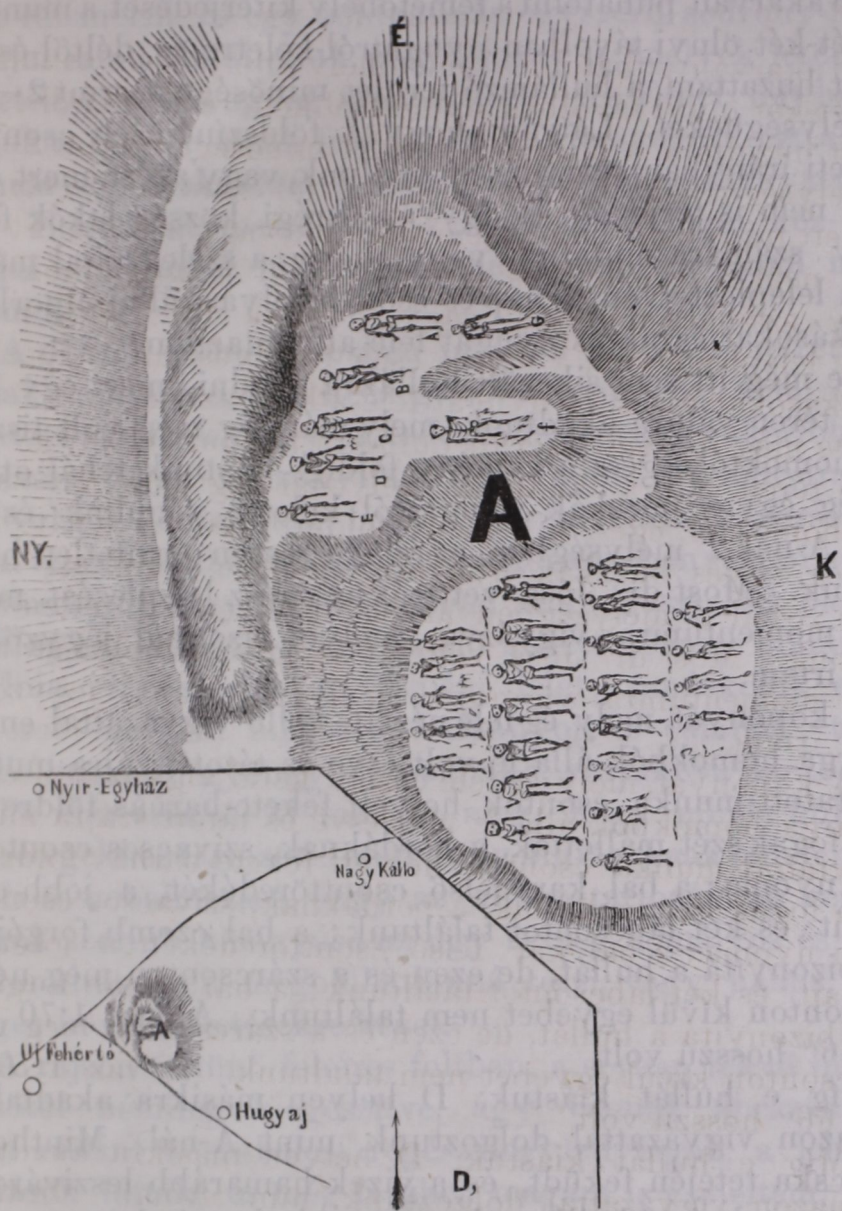
Ápril 8-kán elindultam tehát az esti vonattal, és másnapon korán reggel *Támár* n.-kállói lelkész úr tanyáján a szabolcsi régészeti egylet jegyzőjétől, tokaji *Nagy* Lajos tanfelügyelő úr ő nagyságától fogadtatván, dr. Jósa Endre, m. főorvos buzgó régésztárssal, valamint Blaskovits János úrral Hagyajból kiindultunk a hely színére, melyet a főispán úr előttem már Pesten lerajzolt, s melyre minden kalauz nélkül is reátudtam volna akadni.

Tájékozás végett ide csatolom A. ábrán alul (l. köv. l.) a vidék átnézetét, hol Új-Fehértótól keletre az A. homokdomb aránylag nagyítva van föltüntetve és ugyanazon táblán a vastagabb A-nál a részleteket adom.

A helyszínre érven, nemcsak a várakozó munkásokat találtuk ott, hanem társaságunk még László Alajos úrral (Új-Fejértóról) és dr. Magyar Gézával (u. o.) szaporodott. Mielőtt a munkát elkezdtük, az egész nem nagy kiterjedésű dombot, melyet *kolduscseré*-nek hínak, megvizsgáltam, s úgy tapasztaltam, hogy felülete laza futóhomok, talaja többnyire kemény kötött föld. Némely helyen, hol a nyugat-keleti viharok utat törtek maguknak, egész nagy foltokat kisépertek, vagy ujjas alaku válukat készítettek, míg ellenben a dél-északi vagy ellenkező irányú szelek hosszú barázdákat szántottak és az előbbi kopasz helyeket részenként betölték.

E természeti léghullámzás következményei a futóhomokos felületnek helyenkinti feltárulása és isméteti betemetése. Ilyen vihar után, mely a hó és fagy által meglazult felső réteget elhordá, több csontváz-maradék került napfényre, és közülök némi kegyajándékok is. Így b. Vécsey József varjukova (obsidián) nyílhegyet, két bronz-gyűrűt és egy pecsétgyűrűt talált.

A földszinén lazán heverő váztöredékek, és az egymástól majd egyenlő távolban s egyenlő közök határai közt fekvő hullák, ugyanazon valláshoz tartozó polgárosodott, vagy már rendezett községnek egyénei. A hanyatt fektetett, kezeiket testükhöz

szorító halottak fejei nyugat felé irányozvák, míg lábaik kelet felé nyújtva s így természetesen holtuk után is a nap kelte irányában feküdtek. S minthogy a sírkert helye nem szétszórt hullákat, hanem sorban fekvő vázakat tartalmaz, a hullák sorai közötti vonal majd egyenlő távolban fut délről-északra.

A térnek, melyet ez alkalommal constatáltam, szélessége 24 lépés, melyek közt a még in situ találtak öt sorban feküdtek, fél ölnyi távolságban egymástól.

Ki akarván puhatolni a temetőhely kiterjedését, a munkások által két-két ölnyi távolban nyugatról-keletre és déltől-északra árkokat huzattam, a hullámozó terület minősége szerint $2 - 2\frac{1}{2}$ -nyi mélységűeket. Látván, hogy a földszínén lelt csontoktól dél-keleti irányban semmit sem találunk, vagy azért, mert erre a temető nem is terjedett, és így az ősrégi község-lakók fölötté csekély számára mutatna, vagy, hogy a szelek által már régebben lelepleztetvén, a nap és esők befolyása által elporlottak, a munkásokat észak és nyugat felé alkalmaztam.

De még itt sem sikerült hullákra akadni, mert egy 20 lépésnyi téren válura akadtunk, mely már rég meg volt tisztulva a futóhomoktól, egész a kemény földig. Ástunk tehát ottan, a hol még egyes buczkák nyugatról keletre vonultak és csakugyan A-nál 2' mélységben az első egészen érintetlen hullára akadtunk. Most dr. Jósa vette át az egész leleplezést, minden egyes momentumra vigyázva, melyet azonnal jegyzőkönyvembe irtam.

A koponyát, mely ég felé nézett, kellő vigyázattal emeltük ki a sárga homokból, álla le volt esve és tátott szájra mutatott. A folytatott munka csontok helyett fekete-barnás földre vezetett; a fogak szét mállottak, a bordáknak, szivacsos csontoknak semmi nyoma; a bal kar felső csonttörődékét, a jobb czomb nyomait és két lábcsontot találtunk; a bal czomb forgója férfinak bizonyítá a hullát, de ezen és a szárcsonton meg néhány lábtőcsonton kívül egyebet nem találtunk. A váz 1.70 méter vagy 66" hosszú volt.

Míg e hullát kiástuk, D helyen másikra akadtak. Itt ugyanazon vigyázattal dolgoztunk, mint A-nál. Minthogy a dombocska tetején feküdt, és a vizek hamarabb leszivároghattak, a csontok épebb állapotban maradtak. A koponya kissé a mell felé konyult; a gerincz, kar, medencze, czomb, szárcsontok, a bal térdkalács megvoltak, de a bordák, a kéz és láb izei mind hiányoztak. E férfi hossza szintén 66"-nyi volt.

Így már némi támpontunk levén a hullák fekvésére nézve, A és D közt folytattuk az ásatást és 2' mélységben C-nél a harmadikra akadtunk. Ez is férfi volt, de váza egészen összcördelt, hossza csak 60".

Tőszomszédjában B-nél csak a koponya némi részeire le-

hetett ráismerni, és egy zöldpatinás egyszerű sodrony-függőre. Csontjai mind elmállottak, még a fogak is, melyek létéről csak a feketés, zsirosas agyag tanúskodott. Az E-nél lelt hullának hosszúkás ép feje észak felé hajolt. Álla lecsüngött, ezt alkalmasint nem volt szokásban felkötni, és a föld reáhányatván, leesett. E férfinak hossza 64". Vereses színű fogai, kéz- és lábcsontjai majd mind megvoltak; de a mellékletekből mit sem találtunk.

A déleesti munka közben még az F, G-nél jelzett vázak jutottak napfényre, más kecsegtetőbb eredmény nem. Csak a folytatott ásatások, vagy ez érdekes helynek gyakoribb szem-meltartása fogja bebizonyítani azt, vajjon oly annyira szegények voltak-e a halottak, hogy a pusztai földre, koporsó nélkül történt eltemettetésük alkalmával, rokonaik éppen semmi szeretet-adománnyal, vagy uti-elemozsival sem vigasztalták őket?!

Hogy e temetőben még is elő kellett némely műtárgynak fordulnia, tanúskodik a főispáni lelet, tanúskodik egy kis *ezüst csat*, milyent állítólag Balkányon is találtak, továbbá rozsdás vaskard, gyöngyök, malomkő, varjukova-darabok stb.

De már ezekből ki mondja meg, hogy miféle hullákhoz, vagy rétegekhez tartozott? mert az ily állításoknak minden ítézet nélküli összehalmozása, vagy az ahhoz tartozóknak kényünk-kedvünk szerinti kihagyása az úgy is elég homályos és bonyolódott múltat éppen megoldhatlanná teszi, vagy hamis, sőt nevetséges következtetésekre vezet.

A rajzon föltűnő fehéres foltban, a sorban fekvő hullák, a rajzolótól némileg kiegészítve, úgy vannak ábrázva, mint azokat részint a szabolesi régészetegyleti tagok, a jelen volt munkások látták, és még részben magam is észleltem. Közülük mintegy 22-öt magam constatáltam.

E jelentés tanúskodik barátaink előtt, mily meggondolással és elővigyázattal kell ily érintetlen helyen eljárni, mily lelkiismeretesen minden legkisebb körülményt feljegyezni, és mind ezek után mily csekély és mily bizonytalan még is kezdetben az eredmény? Igen is, de mi lenne az eredmény, ha ily lelkiismeretes kutatásnak csak 10—20 különféle helyről kaphatnánk jegyzékét, míg ellenben kimondhatatlan szomorúságunkra majd naponkint halljuk, hogy a pusztai földben elteme-

tetteket az emberek rendesen semmibe sem veszik, és temetési helyeiket irgalmatlanul pusztítják!

Külföldön ily egyes sírhelyekről munkákat írnak, nálunk még nem is hiszik, hogy ebből valamikor ős-történetet lehessen szerkeszteni! Ennyit a hugyaji őstemetőről.

Horvátországi uti naplóból.

V. Zágráb.

(Folytatás.)

Káptalani kincstár. — Építészeti észrevételek. — A sz.-ferencziek temploma.

A zágrábi érseki templom kincstárát *Kukuljevics-Sakcinski Iván*: „Prvostolna crkva Zagrebacka“ című egyediratában irta le. Nem is elégséges egy-két órai mulatás arra, hogy ily gazdag muzeumot egyszerre áttekintsünk.

Már maga a sekrestye-ajtó a lakatos-művészetnek jobb darabjai közé tartozik; evvel az asztalos-munka versenyez, és több helyen farakműveket és góthizáló párkányzatot szemléltet, melyek a régi jó időkhez való visszatérésnek mintegy előhírnökei. A templomi kincs őre, *Krizsanics György* kánonok ő nagysága és a levéltár kezelője, a lánglelkű horvát író, nt. *Tkalcsics János* szívesen nyitották meg a szekrényeket és adtak kezembe minden tárgyat, mely figyelmemet felgerjeszté!

Egyik pedumnak felső része régi, de botja újítván. A XV-dik századra mutató művön infulától tetéztet címér áll, koronából fejlődő és jobbra néző szárnyas griffel. A paizstartó angyal szépen stilizált szárnyával és az akörül helyezett mondat-szalagos angyalok e művet a jobbak közé emelik.

A templom egyik szép ereklyéje, hírneves szentéletű püspökének *Gazetti* (Kazsotics) Ágoston vállkendője. Ez a XIV-dik század elején lett püspökké és Róbert Károlynak leghívebb követője volt; sőt neki köszönhető leginkább Magyarország koronáját Károly király. A humerale remekül van hímezve, s csúcsívezet alatt szenteket tüntet föl: középett egy érseket látnunk, talán a püspök védszentjét, jobbán szent asszonyokat, balján férfi-szenteket.

Van itt továbbá két régi szelencze; egy igen szép kereszt, melyet régi gombján előforduló erdélyi zománca miatt honi munkának tartunk, és egy *agnus Dei*, mely az esztergami káptalan efféle kincsével megegyez, (l. „Magyar Sion“ I., II. füz.) Egy filesont *Tabula pacis* nyolecz jelenetet ábrázol az üdvözítő életéből, kerete újabb művezetű; úgy látszik, szintén újabb két más hasonló tábla is; egyikére a b. szűz gyönyörű zománcczal van festve, AVE MARIA — VENTRIS TVI mondattal. Szép keretének emailja, kár hogy hiányos!

Igen sokat kellene írnom, ha csak megközelítőleg akarnék is találó képet adni e jeles kincsről; de a góthizlésű kijavított füstölőt még sem hallgathatom el — ezek mai nap a ritkaságokhoz számítandók. Egy veres abroszon középett IHS látszik; négy szögletében az evangelisták jelképei vannak; a keret méltó a hímzéshez; egy faragott szárnyoltáron sz. László, a boldogságos szűzzel és sz. Imrével. Mellőzve a többi oltárt, melyek egyikét Erdődy Kristóf 1693-ban alapítá, másikat 1690. Babbits János, a harmadikat pedig Boczák Mihály, egy papi palástot említek még, melyet 1659-ben Petresics Péter püspök készíttetett. Egy oltár-kendőn három négylobú keretben domborműben látjuk az imádásba merült három bölcset, az úr vacsoráját és feltámadását. Az érdekes misekönyvről, már szoltam (II-dik kötet, 14. szám.); itt csak azt említem, hogy a Bakács címérével díszes mű oly festésekkel bír, mint az esztergami óriási kézirat; a sz. György pedig majd mása annak, mely a legkésőbb kori muzeumi nyergen látható. Előfordúl még itt egy címér, mely kék mezőben két balról jobbra hárántosan futó fekete vonal közt arany csillagot mutat; kinek címere ez? . . . Hálás munka lenne e diszművet a lambachi codexxal tüzetesben összehasonlítani.

De magában a templomban is van még mit említeni. Az északi hajóban az ének-kar alatt kis szószék áll, fa-rakművel; a fölírás ez: S · LVCAS; S · LADIS · R · H; S · IOAN · EV; S · STEPHANVS R · H; S · MAT · EV ·; S · EMER E · H; S · MAR · EV. Felül az evangelisták jelvényei és MARIA s IHS; valamint

G R
CVST ·

1763,

miből az akkori custos, illetőleg e szószék készítettőjére reá lehetne ismerni.

Van még egy más remek asztalos mű a templomban, igen szép faragmányú stallum a kolozsvári főegyház sekrestye-ajtaja stíljében. Rajta felvilágosításul ezt olvastuk :

OPVS · FAČV · AD · LAV
 D · S · EMERICI · DVCIS P
 VEN · D · M · LADISLAVM
 C · E · Z · A · D · MDXX.

A ki ily épület tanulmányozásához kezd, az nem fog csak futó pillantást vetni arra, de másodszor és harmadszor is visszatérvén új meg új szépségeket, talán rendetlenségeket és meglepő viszonyokat is fog fölfedezni. — Így visszatérve a várhoz, a várbeli oldaltornyokon észrevevém az ágyúknak és puskáknak szánt, czélszerűen alkalmazott lőréseket; föltűnt a templom déli tornyának roppant erős, három emeletet is túlhaladó oldaltáma, melynek alsó osztályai diszesen tagozvák, a mint egyáltalán be kell vallani, hogy a mi az ablakközi kis oszlopoknak finomvoltát és jó állapotát illeti, alig fogunk valahol nagyobb szorgalomról tanúskodó munkát találni. Szép a mellék ajtó tagozata, sajátságosak a pillérek fölött emelkedő és a szentélyt körülvevő erkélyek — lőrés-idomu lyukakkal. A tetőzet alatt a szentélyben levő változatos osztályzatu és könnyeden hajlongó hólyag-diszú kerek ablakokhoz hasonlókat egyedül a vásonkői paulinus templom fenmaradt szentélyromján láttam, de mint lölyukakat. Még az oldalt alkalmazott lépcsőházak ablakai és rései is szorgalomról és ízlésről tanúskodnak. Az esvetők egyszerűek; a körülfutó talapzat hullámtagból áll és kettős, fölül kajzánul tompított lappal ékeskedik.

Az építéshez leginkább faragott követ használtak, bár van elég nagy tömeg, p. o. a déli torony alja, mely szabálytalan terméskőből rakott.

Nem csekély régiségi becsesl bírnak a templom külfalain előforduló, időfolytán azonban nagyrészt ismeretlenekké vált címerek. A templom homlokzatán egy keretben, melynek oldalai vállköveken nyugszanak, felső jobb részén az öt lilomos

Anjou-czímerre ismerünk; bal oldalon én csak egy pólyát láttam, Kukuljevics e helyen három folyót említ; az alúl jobbra álló paizs sima, a balon tollas kalap vagy kucsma látszik; ez *Alben* János püspöké (1420—1433), és kétszer fordul elő, míg a szárnyas paizs három helyen. A főtemplom északi támpjain majd jobbra majd balra lépdelő bozontos kettős farkú oroszlán hétszer fordul elő, egy helyen feje és farka közt más szintén koronás oroszlánfő látható, ilyen van a déli 4 és 5-dik pilléren, csak hogy itt a felső vonal alatt szig-szög vonal is szemlélhető; a déli első pilléren még egy háromszöges paizs van jobbról balra rézsut futó pólyával. *Bratulics* Simon püspök czímere három ferde mezőből áll, repülő madárral, futó lóval és legalúl egy liliummal. Mellette az év 1667, jelmondata pedig:

OMNIA EX ALTO!

Még azon két Mária-szoborra figyelmeztetem régészeinket, melyek az úgynevezett *Depositorium* falába vannak berakva. Ezek valamikor bizonyosan tiszteltebb helyen állottak; az egyik színezés nyomaival is bir. Meglehet, hogy e veszedelmes helyről eltávolítják és biztosabb helyen illőbb módon gondoskodnak föntartásukról.

A káptalan — mely széles, tiszta utczában lakik nagyobb házakkal mint a seminarium, a főtisztviselők és sz. ferencziek építményei — kapukkal volt zárható és árokkal védve. Gondoltam, hogy ezen ősrégi helyen majd egy-két eredeti házat fogok találni; törekvésem azonban siker nélkül maradt. Csak a sz. ferencziek kolostora tesz némi kivételt, mert szentegyházának keleti része góth-ízlésű, csinos boltozattal bir, melynek bordái apró oszlopnyalábokból fejlődnek ki. A mellékhajókat valószínűleg oldalfülkékké alakították át. A szószék a remetineczire emlékeztetett. Itt is az Erdődyek czímerével találkozzunk az oltáron, oldalt pedig egy czímeres táblán van Bani Caspari de Orahózy 1672-ből való emléke! A czímer ez: kék mezőben két arany koronás oroszlán, és egy barna arany fejezetű és talapzatú oszlop.

A templom nagy ablakai részint alulról vannak félig berakva, részint felülről így elcsúfítva. Kivülről is mutatja a toronynak alján levő keskeny góth-ablak, a faragott kőből ké-

szült pillérek, három emeletnyi esvetőikkel, az ablakok jó korból való tagozatai és a toronynak keskeny, lőrésalakú nyílásai, hogy az ezen újítás által sok változást szenvedett templom hajdanta igen díszesen és legjobb ízléssel épült föl.

(Folytatása követk.)

R ó m e r Fl.

Archaeologiai levelek.

XXXII.

(*Távirat*). *Liptó-Andrásfalván* most fölfedezett bronzkori temető tüzetes leírását, rajzokkal, rövid időn beküldöm.

Tisztelettel

Majláth, főjegyző. *)

XXXIII.

.... Csaknem gyermekkorom óta szenvedélylyel hajhászom és kedvelem a régiségeket, de különösen a múlt évben fogadott munkásaim által jelenlétemben ásattam a „sándor-major“-i pusztán levő *Csikóvárban* s nem is minden eredmény nélkül, mert fölmutathatom s át is adhatom — ha ezzel örömet szerzek — nemzetem muzeumának a sándor-majori pusztán talált régiségeket, melyek a következők:

a) 2 db. úgy hiszem, római bronz-hajtű, egyik egészen ép, a másiknak hegye kissé le van törve;

b) 2 db. lószerszámra való, réz- vagy bronzból készült s két lófejjel ékített *díszcsat*;

*) Örömmel üdvözljük ezen új munkatársat olyan megyében, mely bronzkori régiségekben bár roppant gazdag, reánk nézve valódi terra incognita volt, melynek kincsei talán inkább a *prágai* muzeumba vándoroltak, semhogy akár a *turóczi*, akár a *pesti* hazai muzeumokat díszítették volna!

**) Legnagyobb köszönettel vesszük.

R. Fl.

c) 2 db. réz- vagy *bronz-fibula*; az egyik galamb-alakú, a másik közönséges;

d) hegyes római *vas-sarkantyú*;

e) lókörm magosságú, de csizmára való *vas-patkó*;

f) lapos, derékon csúcskás *vas-patkó*;

g) egy igen régi alakú *vas-kulcs*;

h) egy különös alakú C V betűkkel ellátott (hihetőleg *comitatus Vesprimiensis*) billegelő;

i) 2 db. általam meg nem nevezhető *vas-tárgy*;

j) egy, talán Szt. László király korabeli *vas-sarkantyú*;

k) a föld színe alatt 2 ölnyre talált *öz-szarv* és *vadkan-agyar*;

l) több római *tégla* és *cserép*;

m) ezüst *pecsétnyomó*, püspöki és nemesi jelvényekkel; egykor talán a veszprémi püspöké vagy valamely apaté lehetett?

. . . Vetélytársam is akadt a sándor-majori remetében.

Ez az ember bejárta egész Magyarországot; beszél a régiségekről, mintha csak köztük nőtt volna fel; — erről azonban többet szóval; — ha szerencsénk lesz.

Alighogy a tavasz elérkezett, készültem a múlt évben kiszemelt helyet ásni. Az említett remete azonban megelőzött, s nagy rakás római téglát ásott ki. Mire a helyszínén megjelenhettem, már ábrákkal ékített szobrokat is rombolt szét. Szerencsére még 4 db. megmaradt, melyeket a helybeli gróf *Eszterházy* Imre Bakony-Sz.-Lászlóra hozatott. A kövek valami gyúrt anyagból valók, s a rajtok levő ábrák domborművek. Talán az egyiptomiaktól hozták a rómaiak?

Az említett remete a sz.-királyi határban levő úgynevezett *Zörök* vagy *Örök* hegyen is kezdett ásni, mit azonban a sz.-királyi, mint uradalmi erdész folytatott. Az ásítás eredménye 7½ köb öl termés-kő tömördek igen vastag cserép-darab, egy darab mellesont s vaskard, de a mi legértékesebb, egy egészen ép *cserép-medence*, melyet azonban nem voltam szerencsés látni; mert a nevezett erdész Bakony-Szombathelyen úrnőjének gr. *Lazanszky*né, született gr. *Eszterházy* Angélának nyújtotta át. A grófnő a régiségeknek igen nagy kedvelője, s így

remélhető, hogy a helyen, hol e medencze találtatott, ásatást fog elrendelni.

Fölmentem azután magam is az erdészszel megnézni a Zörök 300 holdat meghaladó tetején ásott halmot. Mennyire meg voltam lepetve, midőn az ásott halom közelében 8 vagy 9 hasonló halmot találtunk... Igen kíváncsi volna ezek ásatását a nemes szívű grófnőtől minél előbb kinyerni.

A halmok nem egyenlők, átmérőjük a mint hamarjában megleptük, 6—12 öl lehet, magasságuk pedig az anyaföldtől 1—3 öl...

Egyúttal fölemlítem, hogy a járdi ős templom nyoma a jelenlegi plébános szerencsés véletlene által egészen tudva van. — csak az a nagy baj, hogy a plébánia-ház egész alját meg kell ásni.

A templom és apátság védszentje kegyed véleménye szerint a plébános által fölfedezett s őrizet alatt álló kőczímer nyomán alkalmasint sz. Györgyre bizonyúl.

A templom építési kora is talán kifürkészhető lesz azon 2 vagy 3 db. igen értékesen és szépen faragott kőről, melyek mostanában kiásatván, ajtó- vagy ablak-peremet mutatnak.

Azután egy vallum romanum még csaknem felényire épen meglevén, ez könnyen rávezethetne az egykori római út nyomaira.

Bakony-Sz.-László,

Mihály István,
plébános.

XXXIV.

... Az „Arch. Értesítő“ 2. kötetének 24. lapján Dervarics úr közleménye áll az 1868-diki alsólendvai leletről; e leletről én többet mint 100 darabot láttam, 78 darabot pedig, azaz 58 ezüst és 20 bronz-érmet kiválogattam és megvettem. Az ezüst-érmek mind denárok, 23—26 mm. nagyságúak és 2.916—4.083 gram. nehezek. A bronz-érmek 29—31 mm. nagyok. A birtokomban levő lendvai érmekből a még nem köz-

lötteket bátor vagyok a lelet tökéletesb megismertetése végett közölni: Julia, Lucilla, Didia Clara, Julia Domna, Julia Soaemias, Julia Maesa, Julia Mamaea, M. Aurel, Sept. Severus, M. Aurel Antoninus (Caracalla), M. Aurel. Antoninus Elagabalus, Severus Alexander, Maximinus, Gordianus, Philippus pater, Philippus filius, Decius, Herennius Etruscus Traianus Trebonianus Gallus, Volusianus, Valerianus.

E leletből még néhány háromszegletű ezüst *gyűrűt*, két *mellet* és egy *karpereczet* láttam, melyeket Milhofer aranyműves, Bécsben, Eggernek eladott. A bracteatokból vétel végett hozzám is beküldtek 12-öt, más veret nem volt köztök, mint a leirtaknál, csakhogy én Mun Gratz helyett, Mun R~~ET~~Z, olvastam. Ezekből azért nem vehettem, mivel az eladó az egész, 400 dból álló leletet együtt akarta eladni.

Múlt héten egy keszthelyi paraszt ember a hegyekben ásás közben *ös-sarkophagra* akadt; a benne levő *csontváz* a levegőtől érintetvén, porrá zúzott. E csontvázon kívül csupán egy tű volt a sarkophagban.

N.-Kanizsa.

Dr. Szukits Nándor,
gyakorló orvos.

XXXV.

Hivem Zentner I. azon becses régészeti (*kő-*) tárgyat, melyet buda-ujlaki házában fölfedezett, nekem átengedni szíveskedvén: szerencsémnek tartom azzal az országos muzeum gyűjteményét szaporíthatni....

Ó-Buda.

Hirsch M.
főrabbi.

XXXVI.

Május 26-án a már ismert kőbányában ismét 3 római *sír*ra akadtak. A hely színére siettem, a sírokat már szétrombolva találtam, néhány bronz-tárgyat azonban mégis sikerült meg-

szerezni, melyeket a sírok egyikében leltek. E sírok azon síroktól, melyekről múltkor írtam, mintegy $1\frac{1}{2}$ ölnyi távolságra feküdtek, és azokkal hosszuk- és szélességükre nézve megegyeznek, mélységüket tekintve pedig kettő ugyanolyan mély volt, a harmadik azonban csak $4\frac{3}{4}$ mélységgel bírt. Mindhárom sír a talajt képező fehér puha mészkőbe volt bevágva.

Az említett első keletelt sírban a hulla csontjai erősek voltak; a lelt tárgyak pedig a következők:

1. 1 db. $2\frac{1}{4}$ " átmérőű bronzsodronyból készült *karperecz*. A karperecz nyitott, a két sodronyvég $\frac{1}{2}$ "-nyire áll egymástól, el van lapítva s két-két beütött ponttal diszítve. A sodrony vastagsága $1\frac{1}{2}$ " ; szíronya zöldes.

2. Egy más, ehhez igen hasonló, szintén bronzsodronyból készült *karperecz*, laposra vert nyitott végekkel. Sodronya 1" vastag, szíronya zöldes. E karpereczet a munkások ketté törték.

3. 1 db. a két karpereczhez igen hasonló, bronzsodronyból készült, 9" átmérőű *gyűrűske*; végei szintén el voltak lapítva, egyik azonban hiányzik.

4. 1 db. köralakúlag görbített, 2" hosszú sodronytöredék, anyaga bronz; talán szintén az előbb leirtakhoz hasonló karperecz töredéke? Szíronya zöld. A sodrony körül-belől $\frac{3}{4}$ " vastag.

A másik sír is keletelve volt, de ebben a csontok sokkal gyöngébbek, s nem is találtak ebben semmit.

A harmadik sír az előbbiekkal keresztben áll, s csak ezután bontják fel. Mind a három sír egyszerűen a földbe volt bevágva, téglá- vagy kőfödél egyiknél sem alkalmazva.

Ezenkívül még egy *kőbalta* birtokába is jutottam, melynek méretei a következők: hossza $4\frac{3}{4}$ ", legnagyobb szélessége $1\frac{1}{2}$ ", magassága mindenütt, a *kőbalta* egész hosszában, $1\frac{1}{2}$ "; foka gömbölyített; éle a lyúk tengelyével egyirányú. A lyúk a foktól 1" távolra van és $7\frac{1}{2}$ " átmérőű, nyaka sötét és világos-zöld, barna erekkel és pontokkal tarkázott kigylakő. Az egész eszköz igen szépen van csiszolva. Lehelyle: Zala-Sz.-Mihály, hol több év előtt, az ott átvonuló kanizsa-sopronyi vasútvonal építésekor találtatott.

Itt Pécssett a gáz-csövek lerakásakor két helyen u. m. Madarász gőzmalma és a „Korona“-vendéglő előtt $4\frac{1}{2}$ lábnyi mélységben régi országút nyomaira akadtak, melynek irányát azonban meghatározni nem lehetett. Én rómainak tartom.

Pécs.

Horváth Antal.

XXXVII.

Rég vágytam már a *kopácsi* templomot megvizsgálni, melynek külseje többször föltűnt előttem.

Közelebb csakugyan nyílt alkalmam, s ezennel van szerencsém a templom s ennek kapuzata, bár a részletekben nem egészen pontos — rajzát idecsatolva megküldeni.

A kapuzat talán érdekes lesz. Az oldalak, névszerint a cifrázatokat illetőleg, sokban különböznek egymástól. Jobbról hiányzik az oszlop; fejét madár-alak pótolja.

A templom kül-cifrázata , a sekrestyéé — idomú. Külső sarkán s a kapuzat fölött levő csúcsíven festés nyomai látszanak. — Belül semmi érdekeset sem találtam.

A *cziczellei* toronyba*) is fölmásztam, élet veszély között. A harang alakján semmi feltűnő. Alsó átmérője körül-belől 2', magassága $2\frac{1}{2}$ lehet. Koronáján alúl kettős öntött szalag, mely alatt csak sok keresés és vakarás után találtam egyik felől Z54 H, másik felől pedig 1171-et bevésve. A harang alsó szélét, mintha ujabban öntötték volna a régihez.

Körmend.

Turcsányi Andor.

XXXVIII.

Ládába csomagolva küldöm egész régészeti táramat. Tárgyai: 195 kőkori darab s töredék, 7 db. agyagnemű, 2 füzér

*) V. ö. „Arch. Ért.” II. k. 168. l.

agyag-orsógömb, 220 db. bronz és töredék, 37 db. vas, 5 db. római, 2 román s 4 góthkori vaskulcs; összesen: 472 db.

A mi kiállításra érdemes, csoportosítva kiállíthatod, sőt beegyezem, hogy az aradi nagygyűlésre is levidd...

A koronczói agyag-művészet tanulmányozására kis rekesz cseréptöredéket szemeltem ki s válogattam össze. Ha kívánod, leküldöm, sőt ha érdemesnek tartod, a muzeumnak ajándékozom.

Egy kő, egy vaskori sírból származó koponyám is van. Ha tetszik, szintén odaadom.

Koronczó.

Ebenhöch Ferencz.

Érmészeti adalékok.

I.

Melyek a legdrágább és melyek a legolcsóbb érmek? — Egyáltalán elterjedt azon vélemény, hogy az aranyok gyűjtése leg többbe kerül, a rézérmeké pedig legkevesebbe! — A hogy vesszük. Igaz, hogy a ki csak rézkrajczárokat gyűjt, azokért rendszeren nem sokat szokott adni, de magában a darabban sem ő, sem utódai valami értékes dologgal nem birnak, míg ellenben az ezüst- vagy aranyérmek gyűjtőinél már maga a fém is ér valamit, minek nagyobb és örök bece van. De ha a szenvedélyt s a viszonylagos árt is tekintetbe vesszük, melylyel az valakire nézve bír, kétségtelen, hogy a *rézérmek gyűjtője* aránylag *legdrágább* in vesz, mert a ritkább darabokat rendszeren 12—18-szorosan fizeti belértékükön túl, míg az ezüstérmeket vásárlók csak még egyszer annyit, az aranyokat vevők pedig a belértéknél alig szoktak többet adni. Természetes, hogy vannak kivételek, de hogy ez rendszeren így van, minden gyűjtő és árus tudja.

A feltűnőbb esetek közül csak egy-kettőt akarunk itt fel-
említeni. Nem rég egy XVI. századbeli réz-érmecskét ajánlot-
tak valakinek vételre; az érme alig ért egy fél fillért, árát
pedig két tallérra tették, tehát 1440-szer többre, mint a mennyi

belértékkal bír! Ehez képest *Eukratides* király 20-szoros aranystátére, melyet a párisi császári éremtár 15.000 francon vett meg, valóban olcsó volt.

Az érem érmészeti ára visszaszár arányban áll belértékével; minél értéktelenebb tehát az érem, aránylag annál többbe kerül, s így az aranyok gyűjtése sokkal előnyösebb, mint a rézérmeké!

A mondottakhoz némi illusztrációul csak azt akarjuk felhozni, hogy az utolsó bécsi érmészeti árverésen a m. n. muzeum is, hogy a hiányt némileg kiegészítse, majd 2000 frttal levén képviselve, egyes aranyokat 7—65 frton, 5-szörös aranyat 165 frton, 10-szereset 115, $\frac{1}{4}$ aranyokat 48, 52 forinton szereztünk; a ritkább árpádkori denárok közül egyeseket 8, 10, 20, sőt 26 forinton; tallérokat 24, 28, 60 forinton, míg egyik Báthory-féle tallér ára 450 forintra rugott, némely Bocskay-, Bethlen- és Rákóczi-garasok pedig 3·50, 8·50, sőt 12 forintig fölverettek.

R.

II.

Bedekovich Kálmán miniszter úr egy ezüst- és egy bronz-emlékérmét ajándékozott a m. n. muzeumnak. Ez egyenlő vetetű érmek 3·4 centim. átmérőűek. Előlapjukon lépcsőzetes körök közt e felirat olvasható:

DALM · HRV · SLAV · IZLOŽBA U
ZAGREBU · 1864.

Négy lobban a három királyságnak láncszemekkel összekötött címere tűnik elő, és pedig a felirattal nem egyezőleg alul; középett a horvátországi címér egész paizson, *jobbra* felül, de az előbbeni által kissé fődve a szlavoniai, *balra* hasonlóan a dalmáciai címér. Fölöttük zárt, de nem a magyar korona lebeg.

A hátlapon lépcsőzetes karimában-tölgy koszorúban ez áll:

ZNAK
ODLIKOYANJA ·

III.

Schiffner János (2 szív-utca 13. sz.) buzgó régiséggyűjtőnek a m. n. múzeum két *czinkust* köszön, melyek újabban némi feltűnést okoztak. A sárgarézből készült érmek 2·2 centimetryiek.

Az 1. előlapján j. n. bajszos, szakállas fő sisakkal van ábrázolva, füllel és nyakvéddel; tetején kiterjesztett sárkány hajol előre, oldalt 3 toll emelkedik. Körirata ez:

МЛАДШИ ОБУДНИ ОД ПОУРЈА. A mellkép alatt a művész kezdői: ЈПБ állanak.

)(A hátapon középett kettős hercegi koronától fődött sas, mellpaizsában vörös talajon j. haladó párduczozott orosz lánt látunk; fölötte babérlevelek közt: ЧРНА

ГОРА.

A koszorú-szalagon ez áll: СРБИЈА, innen jobbra fölfelé ezek következnek: БАЧКА, СРЕМ, БАНАТ; СЛАВА, СРБИЈА, ЗЕТА. Bal oldalon fölfelé: ПРВИМОРЈЕ, ХРВАТСКА, СЛАБОНИЈА, ХЕРЦЕГОВИНА, БОЧА. Az írás oly kicsided, hogy csak nagyítóval lehet olvasni.

A 2., világosabb sárgarézről készültön, (az előbbi vöröses) pontos körben Miletics j. n. mellképe ezen felirattal;

Δ^p CBETO3AP MИΛETI/Κ, a kép alatt ugyanazon vésnök kezdői vannak.

)(ugyanaz mi az előbbin.

Hallomás szerint még más hasonló czinkus is van forgalomban. Minthogy a kereskedésben elő nem fordulnak, a múzeum szívesen elfogad ilyeneket méltányos áron vagy ajándékban, mert illik, hogy efféle curiosumok is képviselve legyenek a gyűjteményben.

IV.

Ifj. Katz János, Csengerről, junius 6. következő jelentést küldött a m. n. muzeumnak: „Városunkban van egy nagy domb, úgynevezett *halom*, hol sok aranyt, embercsontokat találunk. Egyik lakos 16 darab ezüst pénzt lelt ugyanott, melyeket tőle megvettem.” Miután küldő az érmek korát akarja

tudni, és vajjon kitől valók, mivel ezt Csengeren senki sem tudja megfejtteni, a n. muzeum megköszönvén e szép figyelmet, a pénzeket visszaküldte azon megjegyzéssel, hogy egyik *Vespasiané* (Cohen I. 289. 164.) 72-ből Kr. után, PONTIF · MAXIM. hátlapirattal;

a második *Titusé* (Cohen I. 350. 69.) 79-ből Kr. után,)(TR · P · VIII · IMP · XIII · COS · VII · P · P.;

a harmadik és negyedik *Trajáné*; (Cohen II. 28. 168.) 114-ből Kr. után)(P · M · TR · P · COS · VI · P · P · S · P · Q · R.; és (Cohen II. 33. 201.) 116-ből Kr. u. PROVID-del a mezőben és köröskörül: PARTHICO P · M · TR · P · COS · VI · P · P · S · P · Q · R.

Ez érmek közönségesek, de érdekesek, mert oly vidéken találtattak, hol, hogy rómaiak tartózkodtak, különben nincsen bebizonyítva. — Sajnáljuk, hogy Katz úr a többi darabot szintén be nem küldötte.

V.

Signis et literis differentibus. — E kitételt a nagyobb római érmészeti munkákban igen gyakran találjuk, miért is gyűjtőink a mezőben vagy a szeletben előforduló jegyekre nem nagy súlyt fektetvén, az egyenlő hátlapiratú érmeket mind *doubletteknek* veszik és igen könnyen kicserélgetik. — Figyelmeztetjük ennél fogva olvasóinkat, hogy az, ha valaki például 3000 Probus-féle érmet gyűjt, nem mania, nem haszontalanság! Csak az ilyféle érmészek tudják, mit tesznek, midőn ernyedetlen buzgalommal járulnak a sok megfejtetlen kérdés megoldásához. Nem is sokat nyer a tudomány az által, ha valaki mindent gyűjt, bár ez a főiskolai, az országos muzeumok kötelessége, a numismatikai buvárkodást csak az fogja kellőleg előmozdítani, ki egyes korszakra, vagy annak egyes tartományaira, vagy uralkodóira szorítkozik. Így várhatunk alapos egyedíratokat, így a numismatica regeneratióját.

E g y v e l e g.

(*Említők*) hogy a *győri püspök* ő mltsága egyház-megyéjében előforduló műmaradványok megmentése végett két bizottmányt nevezett ki. Idevágólag értesülünk, miként a *sopronyi* bizottmány azon helyzetben van, hogy életjelt adhat magáról. *Sto.no* Ferencz úrhoz legalább már több rendbeli megkeresés érkezett.

(*A Tököly-émléket*), mely *Ismid*-ben (Nicomedia) százados platán-, jávor- és hársfák alatt jelzi a nagy bujdosó hamvait, közelébb vasrácsos-zattal vették körül. E szerint e történelmi emlékek, melyen néhány év óta sokat rongáltak, mentve van.

(*Országgyűlési képviselőink*) már gyakrabban látogatják a m. n. muzeumot, egyes osztályait is nagyobb figyelemre méltatják, mint eddig. A rendezett s rendezés alatti szakokkal pártszínezet nélkül meg vannak elégedve, belátván egyszersmind azt, miként az országnak kötelessége: tetemesb összeget szavazni meg ez egyedüli s az egész haza műveltségére jó hatással lévő nagyobb intézete számára, hogy ez európai színvonalra emelkedhessék, hogy húsz évnél hosszabb ideig tartott kényszerű — s így némileg menthető — hátramaradását helyre üsse! Örömmel hallottunk szélsőbal képviselőinktől igen hízegő s biztató nyilatkozatokat; s mióta *Patay István* képv. több órát töltött termeinkben, értesünkre esett, hogy ügyünknek nincs nála buzgóbb pártolója s előmozdítója. Így járja ez, haladni akaró nemzetnél! Legyünk a politikában ellenek, de a tudományt, művészetet, mint a nemzet nagysága, ereje, jóléte két fő oszlopát: vállvetve kell támogatnunk. Oly közel esik — szándékosan vagy esetleg-e? — az országház a muzeumhoz, sőt a felsőház magában a muzeum szívében ülésez, hogy valóban feltűnő volt eddig is azon közönbösség, mely ez intézet iránt mutatkozott, de a mely lassankint el fog tűnni, a mint az a nemzet igazi díszé lesz.

(*Örömmel*) s elismeréssel jelezzük, hogy *Erdődy* Ferencz gróf úr a többször említett nagybecsű *galgóczi leletet* a m. n. muzeumnak ajánlódokozta.

(*Tewfik Mehemed*) herczeg s kísérete meglátogatta a nemz. muzeumot, és egyes osztályokban nagy érdekeltséget tanúsított, sőt jegyezgetett is. A régiségárban, valamint az érmek közt hosszabb ideig mulattak; — természetesen, hogy az egyiptomi gyűjteményről, nem valami fellengős eszmékkel távoztak. A kíséret nagyon művelt és sok tekintetben európai szivonalon levő egyénekből állt. Gyakori kérdéseik rendkívüli tudvágyról tanuskodnak, egyes tudomány-szakokban és főleg történelmünkben, a török korszak mozzanataiban, a magyar-török világban annyira jártasak valának, kivált a herczeg titkára, hogy vagy általános nagy műveltségére kell következtetnünk, vagy azt hinnünk, hogy ezen tapasztalati útra csakugyan komolyan és behatón elkészültek!

(*A Vogt Károly által*) Pesten indítványozott anthropologiai társulatból semmi sem lett. Minek is? és kik vennének ebben részt? azon

három-négy ember, kit mindenbe bele vonnak, és kik épen ezért semmi-
ben sem képesek eleget tenni? — Az eszmét, mely nálunk ébrenykorá-
ban kimúlt, annál élénkebben pártolják Bécsben. Tőlünk eddig Arányi,
Henszlmann és Römer álltak be e társulatba. — A szomszédok már csi-
nos ös. zegekkel rendelkeznek ásatási czélokra, vizsgálatokra, és a náluk
létező *halotti halmokra* terjesztik ki figyelmüket. Ezeket össze fogják
írni és a térképekbe berajzolni. Nem lesz csoda, ha otthon csakhamar ki-
fogyván az effélékből, átsapnak hazánkba is, és ezen munka dicsőségét
is elragadják előlünk. E munkálatot terv szerint akartuk végezni és
erre programot is adtunk. Mi lesz belőle? Isten tudja. Hol a kellő
munkaerő hiányzik, és arra senki sem gondol, hogy a jövő számára
ilyet teremtsünk, ott csak fohászokkal kísérhetjük az idegenek megelőző
fölvételeit, egyedül azt mondhatván — *már késő!*

(*Steindl Imre*) jeles építész és műegyetemi h. tanárnak a pesti má-
sodik városházhoz készített terve a mérnök-egylet utolsó ülésében ki-
volt állítva. Bár tudjuk, hogy honi mérnök-építészeink legnagyobb része,
mint egy régi classikainak nevezett ízlés követői, a góthikának nem ba-
rátja, még is az a legnagyobb kifogás az új tervezet ellen, hogy igenis
nagyszerű oly szűk utczára nézve, mint a melyben e palota emeltetni
fog. Különböztetve azt mondja *Steindl* tervéről a szakközlő, hogy a góth-sztíl
egyöntetű keresztülvitele kívül és belül, könnyű és kényelmes közleke-
dés az egyes emeletekben, az egyes hajlékoknak és az ülésteremnek
célszerű alkalmazása, nem csak a tervező könnyű és fesztelen felfogá-
sáról tanúskodnak, hanem az egész építménynek nagy- és emlékszerű
kifejezést is adnak. Reméljük, hogy ily módon *Schmidt* tanár iskolája
magának Pesten is utat fog törni és leküzdeni azon ellenszenvet, melyet
a jellemet nélkülöző eddigi ízlés a régi egészséges és nagy változatossá-
got engedő építészeti irányában keltett. — A ki a *margitszigeti* újabb
építményeket, — sajátos kifejezésükkel, szolid anyagukkal, emlékszerű
szobrászati díszítményeikkel — figyelemmel vizsgálja, talán nem is álmo-
dik, hogy e conceptio alapja és alakjai a *sötét* középkor távol századai-
ban keresendők és a mi ízlésünkhöz, légviszonyainkhoz és általános
életszükségleteinkhez inkább illenek, mint a szelid görög éghajlat alatt
támadt oszlopos csarnokok és szellős pitvarok.

(*A halom-ásatási*) helyesebben dülási kedv újra pusztít hazánkban.
Halunk sok ásatásról, melyek terv és előkészültség nélkül történnek,
itt-ott egy-egy hullát, cserepet és bronzdarabot is találnak a kövek közt.
És a hazai őstörténelem mit nyert ilyen dülások, paraszt-kincsásókhoz
illő vajkálásokból? — azt, hogy az utókor még azon reménytől is meg-
fosztatik, hogy ily helyeken valamit találhasson, miből e halmok volt la-
kóira következtetést vonhasson.

(*A budai várőrségi templom*) déli oldalon fekvő sekrestyéje a mi-
niszteri nagy épülethez csatoltatván, bontás alkalmával a sekrestye pa-
dolata alatt bolthajtásra, ez alatt pedig sírboltokra akadtak. Nehogy az
építészeti felügyelőség vandalismusról vádoltassék, *Jenei* Henrik főmér-

nők úr e bolt megnyitásáraól nem csak Buda városa hatóságát, hanem a m. n. muzeumi régiségtár-ört is értesítette, ki a városi tanács és képviselőség több tagú küldöttségével a helyszínén megjelenvén, a földalatti sírüreget múlt századbelinek találta, mely elég tisztán és épen van fenntartva, s több csinos, jó állapotban levő falfestménynyel, a halálra vonatkozó sz. írásbeli felirattal és számozott koporsófülkékkel bír. Minthogy a sekrestye alatti sírboltból az egyházi szentély alatti nagyobbba lehet jutni, hol még elég hely van az előbbi sírboltból kivett koporsók számára, rendeltetett, hogy: a jegyekkel ellátandó koporsók kellő tisztelettel helyeztessenek át, és a templomi kriptá befalaztatván, a szentély alatti egyik szelelő ablak ajtóvá alakíttassék, melyen át a sírboltba lehessen jutni. Az, hogy ott 7—8 sarcophag találtatott, puszta mese. A koporsók jobb módú holtakról tanúskodnak, felirataik még nem voltak elkészítve. Egyikén szegekkel kivert következő felirat volt:

HIC IACET MISER PECCATOR MATTHIAS
SAJNOVICS DE KALOZ OBIT DIE 31 DECEMBRIS

1780

ANNO

A hullán selyem takaró volt; ilyenl volt földve az egész koporsó is. — Egy másik egészen ép tölgyfakoporsón csinosan festett feszület látszott, a hulla kezében, mint az előbbieben, fekete szemű olvasó volt, hasonló fakeszttel. Egy kisdéd fején a korona és sárga-atlasz ruha még ép vala; egyik üregben pedig minden koporsó nélkül szerzetes feküdt, egész testét feketés mez földé, feje téglán nyugvék és ezen szintén a fekete csuklya nyomai látszottak. Minthogy a koponya a csuklyótól elválva a talajon feküdt, némelyek ebben *Martinovits* hulláját vélték látni!

Régészeti szempontból érdekes, hogy a jellegéből kivetköztetett templom szentélye polygonjának dél-keleti élén az alapon még a kőtám tisztán fölismerhető, bár a szentélynek egyéb élein a góth-támoknak semmi nyoma. A tám 3' széles és 4' 6"-re kiálló. Találtak itt még egy római faragott követ, két szögleten álló alakkal. A téglákon IIIXR és C I jegyek láthatók.

El nem mulaszthatom, hogy e helyen Buda városa nemes tanácsának és képviselőségének, valamint az építési felügyelő *Jenei* Henrik k. mérnök úrnak, kinek muzeumunk az építés helyén talált számos régiség megóvását köszönheti, gondoskodásukért köszönetet ne mondjak.

Szerkesztői mondani valók.

Dr. *Despinitz* P. úrnak — Köszönet a szíves részvételért. Reméljük, „megvirrad még valaha!” Az „Értesítő“-t megindítottuk.

Tartalom: Két szabolcsmegyei östemető és egyéb régészeti leletek. 173. l. — Horvátországi uti naplóból. V. Zágráb. (Folyt.) Rómertől. 180. l. — Archaeologiai levelek. XXXII—XXXVIII. 184. l. — Érmészeti Adalékok. I—V. 190. l. — Egyveleg. 194. l. — Szerk. mondani valók. 196. l.

Nyomatott az „Athenaeum” nyomdájában. Pesten, 1870.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

10. szám.

Augusztus 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időlőz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —

Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —

Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

Horvátországi uti naplóból.

V. Zágráb.

(Folytatás.)

Sz. Márk temploma.

A bécsi központi bizottság keletkezte első éveiben munkatársai által az egész osztrák birodalmat beutaztatá és a nevezetesebb műemlékeket felméréstvé, lerajzoltatván, ezeket jelenleg rajztárában őrzi, vagy már ki is adta. Szép mellékletű köteteiben, névszerint a nagyobb szerű birodalmi műemlékek mind megjelentek; de maradtak kisebb szerűek, melyek a honfira nézve szintén birhatnak érdekl, ha mindjárt nem tartoznak is a világ első rangú építményei közé.

Sz. Márk temploma a felső városban sem a dóm nagy szerű mérveivel, sem annak műbecsével nem bir; a templom magasságát sokkal sokkal túlhaladó torony az épületet még alacsonyabbá teszi, mint ez valóban. Azt gondolák, hogy e körülmény oka a piacz feltöltésében rejlik, azonban úgy tapasztaltam, hogy a templom tőfalát köröskörül lehet követni, mi épen az ellenkezőt bizonyítja.

Építése idejére vonatkozik talán az 18

98

évszám, mely a városi czímer mellett látható; t. i. egy oldalt homoru, alul csúcsos paizsban háromtornyú városkapu áll, a szögletekben a homorú hold és hatágú csillag. A torony később épült és talán azért oly magas, hogy egyszersmind őrtoronyul szolgáljon. 1725. évben újítták, és lehet, hogy ablakai akkor veszték el régi csúcsíves alakjukat; ezek egy részét alkalmasint erősítés tekintetéből falazták be.

A templom három hajóú polygon záradékokkal és hülámtaggal hornyolt esvetős három osztályú támokkal, melyek talapkövei egyszerű harántok. Belül tekintve, csarnoktemplomnak lehetne mondani, azonban a középhajó, mely három boltholdat foglal magában, majd egy öllel magasabb az oldalhajóknál és egy tető alatt állnak. A szentély egy holdosztályú és magasabb; az oszlopok és oldaltámok gömbölyűek minden oszlopfő nélkül — hasonlók a pozsonyi főtemploméihez. A bordák tagozatai vállkövekből erednek, a zárkövek rózsák, de apsis előtt szőlőgerezdtől övezett emberfő is fordul elő.

A szentélyben hajdan papiszék volt a falban, mert kong; csinos a sz. víz fülkéje, és a mit még ritkán találtam, egy csörgős oltár-csengetyű. — Mily kár, hogy a mult századok értelmetlensége elrontotta az északi hajóban álló szentségházat. Góthízlésű lába és födélzete, mely hajdan aranyozva volt és tarkára festve, régi díszéről tanúskodnak. A költséget később sem sajnálták, mint ezt a szentély egész szélességét elfoglaló főoltár és keresztelő-kút nagyon is gazdag lombozatai mutatják. Csak a mellékrészek, mint a csinos tagozatú sekrestye-ajtó és itt-ott egy-egy ablak kerülhették ki az újítási viszketeg következményeit.

A bal oldalhajó apsisának falai a loretoi litánia jelképeivel díszítvék. E szentély csak egy holdivú; ablakai csúcsívesek.

Figyelmeztettek a báni stallumra is, mint valóságos asztalos-remekre. E szék fa-rakmű, és 1815-ben készült. Leginkább érdekelt, hogy a Márk-piaczot tárgyaló képen még a régi oszlop is látható.

Sokkal jobban örültem azonban az észak-nyugat-szegleti

imolában fekvő márvány sírkő feliratának. Minthogy egy részét az oltár lépcsője födi, csak ezt voltam képes kibetűzni:

1842 § hunc ✱

lapidem fe^s fi dñs martinus pleban

ecc. b. Marie d

krautl (ezen rész az oltárlépcső alá esik);

azaz: 1472, hunc lapidem fecit fieri dominus martinus plebanus ecclesiae b. Mariae de Krautl

Az ostyás-kehely, mely a halottnak mellén fekszik, megfelel a kornak. Gombja csak közvetítőül szolgál, míg kupája a lábbal majd egyenlő teriméjű; a miseruha hosszú, ránczos, alatta himzett kendőt veszünk észre; feje vánkoson nyugszik. — Érdemes lenne ily síremlékeket összegyűjteni, mert a hazánkban dívott papi öltönyökre nézve igen nevezeteseek.

Záradékul még néhány szót e templom déli kapuzatáról, mely minden kontár újtás daczára első pillanatra mindenkit meglep, a szakértő azonban csakhamar sajnálni fogja, hogy a szép bemenet nem hagyatott meg a maga eredetiségében.

A díszes levélcsonókkal biró, csúcsíves torony alatt, mely körül egy újabb támos nyeregtető keretül használtatott, az új kapu és a csúcsív közt régi szárnyoltár-idomban van a tympanon, — számos szobrocskával, de melyek nagy része annyira aszínészies tartású, hogy azonnal kitűnik, miként későbbi korból származnak. A fülkék többnyire kettősek; a tér közepén, alul, két ilyen fülke van összekapcsolva, egyikben sz. János látható; ezek fölött két külön fülke van, fölöttük csúcsba nyúló toronykával; a baloldalin a b. sz. áll. E középrészen alul két oldalt ugyanily fülkék vannak; balról a felsőben sz. Pál, alatta a lándzsás és hellebárdos apostolok; túlhan a megfelelő szenteket nem tudtam megfejtetni; a legbelsőbb talán sz. Fülöp? — A külső faltámat csinos oszlopkákon álló kettős fülkék képezik két emeletben; a felső nyugati baloldaliban sz. Péter áll, a keletiben baloldalon a csapódoronggal agyonütött Tádé, tőle jobbra sz. Endre. Az alsó fülkék szentjei, mint újak, épen nem érdekeltek.

Vajjon az egyik pilléren levő kis fülke örök világosságul szolgált-e? — valószínű.

Bár lenne egyik vagy másik utazó archaeolog figyelmessé ez érdekes egyházra és pótolná azt, mit idő rövidsége miatt nem tehettem. A torony és a tető behatóbb vizsgálata talán adhatna felvilágosítást az iránt, miért tűnik fel ez egyház oly aránytalannak?

Tkalcsics úr által értesülvén arról, hogy az árvaházi templomban régi sírkő van befalazva, ennek megtekintésére siettem. A kő hosszúkás felirata ez:

RIQ EST

SEPVLTVRA · D · RADOSLAYO .

FILIO · D ·

DR̄STOHN̄A · D̄ GARA · ET · R̄DV̄

SVORV̄ .

A kő ketté van törve. Felső részében épen a törésen három lépcsőn latin kereszt; karja végei két-két lobból állanak, vagy inkább emberi szárcsont végeinek látszanak, a karok szögletei pedig körrészekkel töltvék ki. Az alsó félben tekeredett kötőről háromszögű paizs lóg; jobbról lépcsőzetsen szelve, a balrészben szegfű-alakú virág, oldalain levélcsomóval. Legalább annak tartom e, különben érthetlen karczot. — E sírkövet betűi és paizsa miatt méltán helyezhetjük a XIII-dik század vége és XIV-diknek első fele közé.

Kié volt legyen e kő? — azt kibetűzni a horvát történeteszek dolga.

Már beestéledett, midőn a „Vlaska ulica“-ban Sz. Péter templomában egy állítólagos *Statuarius* nejének sírkövét kellett még felkeresnem. A követ, melyről a sekrestyés nem tudott hirt adni, sokáig kerestük gyertya-világnál, s találtunk egy széket 1687-ből, mely infula alatt egyszarvúval díszített címert mutat. Egyik mellék oltár előtt fekvő lépcsőn végre betűket láttunk, de a kő nem, mint mondták, XIII-dik, hanem az írás jellegéhez képest XV-dik századbeli. Kár, hogy épen az évszám van elfüreszelve. Az írás, a hosszoldal közepén, így kezdődik:

† anno di m^o cc^o

 . . . (mar) gareta · vxor · anthony · statconty . . . cuius
 anima · in
 pace · requiescat †

Ha a fenebbi sírkövön említett *Chrestohna* Keresztinecz vagy Kresztinecz, miért ne rejtőzhetnék a *Statkontius* alatt *Statkonja*? — Ez utóbbi családból jeles zeneművészt említ Kukuljevics. (L. Leben des G. Julius Clovio. X. lap.) R. Fl.

A szolyvai hun-sír.

1870. június 24-kén nem kis eredménnyel fogtam azon 18° hosszú és 12° széles, 1½° magas halom fölásatásához, mely Bereghvármegyében, *Szolyvától* nyugatra ⅓ mértföldnyire az országút jobboldalán s a völgyet áthasító Latorcza balpartján magaslik. Már néhány év előtt kezdém e dombot ásatni, és pedig felőlről lefelé aknaszerűleg, azonban a folytatással, mint-hogy azt e helyen földúlva találtam s mintegy 1° mélységben, kevert földben, szén és különféle vastagságú, fekete, vörös és fehéres durva cserepeken kívül, másra nem akadtam, azon véleményben, hogy e halom tartalmát is, mint vármegyénk területén, oly sok másét jóval előbb valaki vandal-kézzel kiaknázza, elkedvetlenedve fölhagytam.

E tekintélyes nagyságú halom négy völgybe nyíló, körül-belül fél mértföldnyi tágas köralakú szép völgyben fekszik; a Latorcza balpartján nyílik az egyik völgy, a nevezett folyam mentében *Hársfalva* mellett, Galiczia felé; erre fog vonulni a tervben levő munkács-stryi vasút, s e völgy már hajdan is szolgált mind a beköltözött honfoglaló magyaroknak, mind a későbbben 1241-ben hazánkba özönlött tatároknak útvonalúl; a másik völgy jobbra vezet a szomszéd Máramaros felső, északi részére s Bukovinába, e völgyön át szaladtak 1086. a Salamon trónvesztett király segítségére általa behívott Kutesk kún-fejedelm hadai is, kiket szent László Munkács táján megvert s kik a budai krónika szerint a vesztett csata után úgy futottak,

mint a kacsák, melyeknek tollait a karvaly kitépte. A Latorczántúli részen egyik völgy a Rozgyilán és Beszkiden keresztül szintén Galicziába, a másik pedig le Munkács felé vezet. E hely tehát, hol a sík völgyön magasló s kereszttel jelölt halom áll, már régóta s mint a környékén (Szuszkón, Pudpolóczon, Szolyván) koronkint fölmerült bronz-korbeli műeszközök igazolják, már a homályfödte hajdankorban látogatott volt s kétségtelen, hogy *Árpád* honfoglaló seregei, valamint később a vezérek és királyok egyes csapatai is gyakran megfordultak itt, politikailag érintkezvén a fejedelmek a szomszéd Lengyel és Oroszországgal s erre vonulván különösen Álmos táborát Munkács felé mentében.

E napokban Szolyván létemkor mindezt, valamint a szolyvaiak azon állítását, hogy e domb közelében vaskardot ástak ki, néhány év előtt, a helyszínén meggondolván, elhatároztam, miszerint még egyszer megkísértem a halmot átkutatni s azonnal hozzá is fogtam szándékom valószínűsítéséhez, 8 napszámot beállítván a nem csekély munkába, kijelölvén északról délre az irányt, mely szerint a két végről egyszerre 3' árkot ássanak vájnaszerűleg. Alig 3 lábnyi ásás után a folyamból ide került kövekkel vegyített fekete televény-földet sárgás agyag váltá föl, melyen 4" vastag fekete, füstszerűleg barnított rétegek vonultak, miből meggyőződtem, hogy e helyütt a halom, keletkezése óta, még háborgatva nem volt. Egyszerre 5' mélységben, *a földszínénél jóval magasabban*, korhadtt deszka forma barna vonal tűnt föl, mely azonban a nyirkos agyagban hamuként szétomlott. Itt az ásatást ovatosan folytatván, csakhamar egy egészen elrozsdásodott vastárgyra bukkantam, melyet gondosan kivevén, abban egy jókora *zablára* ismertem. E jelről azonnal következtetém, *miszerint itt lovastól eltemetett vitéz sírhelyének kell lennie*, mely hitemben csakhamar meggyőződtem, midőn egészen elkorhadtt, a nedves földben teljesen ellágyult lócsontokat láték fehérteni, míg mellettök jobbra, egy rozsdás *kenygel-vas* az arra tapadt csekély szíjmaradékkal együtt, valamint egy *agyagbögrének* nyitott öble tűnt föl, mely tárgyakat sértetlenül sikerült az agyagból kiemelnem.

E fehérkovarcz apró homokkal vegyített agyagból korongon készült, cifra nélküli, egészen sima, feketére jól kiégetett,

mázolatlan bögre, $6\frac{1}{2}$ " magas; $2\frac{3}{4}$ " széles aljától felfelé keskenyebb nyakig $5\frac{1}{2}$ "-re vastagodó öböllel bir, míg kissé kihajló szája $3\frac{1}{2}$ " széles. A bögrében föld- és agyagon kívül más nem rejlett, azonban a belső fenekén két XX alakú jegy be van karczolva.

E bögrétől, mely az ásattam árok keleti részén tűnt föl, egy gyenge agyagréteg eltávolítása után, *nyugatfelé nyúlólag*, vas-rozsda nyom tűnt föl a nyirkos agyagon, mely attól egészen át volt hatva; most gondosan sajátkezűleg távolítván el a földet, egy kard rozsdás alakja tűnt föl annak egészen elkorhadt fahüvelyével együtt. Ebből átláttam, miszerint a bögrétől, mely a vitéz lábaihoz volt helyezve, egyirányban nyugatfelé kell a hullának feküdnie s hogy e szerint a kard annak bal oldalán fekszik; e miatt, hogy a sérüléstől megóvjam, a kardot lapos kövekkel befedtettem s az árkot kelet- és nyugatfelé tágíttatni kezdtem, hogy ekkép a hullát mindkét oldalról a földből kiszabadíthassam s könnyebben hozzá férhessek. Ez megtörténvén, az $5\frac{1}{2}$ láb hosszú hullának nyugati végén, tehát a fejénél egy lónak fölfelé állított álkapczája tűnt föl széthullott fogakkal, melyeket összeszedtem; a fej egyéb része azonban egészen elporladva s a nyirkos agyaggal annyira összeolvadva találtatott, hogy azt attól elkülöníteni, vagy összeállítani lehetetlen volt. A lófej mellett feküdt a hulla feje, mely szintén szétolvadva, összevegyült az agyaggal, úgy, hogy alakját még lenyomatban sem lehetett észrevenni, annál kevésbé csontjait összeszedni. Azonban e helyt föltűnt egy zöldrozsdával bevont ezüst lemez, a rajta levő, kétségtelenül egykor fekete, a vasrozsdától azonban később barna színűvé lett süveg-nemez, némi foszlányaival együtt, valamint szintén barnává vált haj- vagy prém-darabkák, melyeket a legnagyobb vigyázattal összeszedtem. A földet gondosan megvizsgálván, abban még két apró, ép emberi örlőfogot is találtam, miből gyanítom, hogy az eltemetett még ifjú lehetett, valamint a fogakból ítélve, a paripa is fiatal volt. Az eltemetett ember fejének és koponyájának, valamint általában testének többi része teljesen nyomtalanul elporladt, annyira, hogy csak a körötte megmaradt fegyverek fekvéséből s a vasrozsdától megbarnúlt földből lehetett látni az irányt, hol az egy öl hosszú és $1' 6''$ széles

deszkán a hulla feküdt; s ennek folytán a hullát sem földestől kiemelni, sem elmosódott alakját lerajzolni nem lehetett.

A fejtől balfelől feküdt a 3' hosszú, közepén kissé görbült, fönt a markolatnál $1\frac{3}{4}$ " , lent $1\frac{1}{2}$ " széles, fatokba helyezett könnyű magyar *kard*. A fahüvelynek 2" széles épségben maradt végét, mely vászonnal s e fölött fekete alapon alakú fehér pontokkal díszített bőrrel be volt vonva, meglehetősen karban sikerült kiemelni; a tok egyébiránt helyenkint vékony ezüst lemezzel volt díszítve, melynek szalmapapiros vékonyságú foszlányait csak nagynehezen tudtam kiszedegetni; a hulla jobboldalán, közel a vállhoz *hat vasnyíl* vala egymásra helyezve, melyeket fanyelők töredékeivel együtt sértetlenül összeszedtem. A nyilak közül 3 darab levél alakú, lent $1\frac{1}{2}$ " széles és 3" hosszú, kettő pedig vékonyabb t. i. $\frac{3}{4}$ " széles és $2\frac{1}{4}$ " hosszú; a nyílcsúcsok úgy vannak készítve, hogy török-ből kihegyezkedő áralakú végök a $\frac{1}{3}$ " vesszőbe dugatott és ez egy rátekert aranyozott réz, 1" széles madzaggal vagy lemezzel megerősített, minek fénylő nyoma a vesszőn, melynek két rozsdás töredéke $5\frac{1}{4}$ " hosszú, jól meglátszik. Kétségtelenül, hogy e nyilak egy puzdrába be voltak téve, ennek azonban sem lenyomatát észre, sem anyagát ki nem vehetém, csupán $1\frac{1}{2}$ " széles, végein össze nem forrasztott s így ruganyos 3" vastag *ezüst karikát* találtam, mely a puzdrának végét képezheté; ez vászonnal van beborítva, mely rajta jól kivethető, felső díszes borítékja azonban egészen elveszett. A melltáján egy 3" hosszú és $1\frac{1}{2}$ " széles *vascsat* feküdt, valószínűen azon szíjról, melyen a puzdra függött, mert rajta most is szíj- és famaradvány látszik. A hullának kezei a hason öszszetéve nyughattak, mert néhány újj-ízületnek hártya-vékonyságra kiaszott s zöldre festett maradványát ott találtam, hol egyszersmind egy kardkötő-szíj *vascsatja*, valamint alább a kard két karikája feküdt. A deréknál egy nem egészen 1" hosszú, 4" széles öntött, $\frac{1}{2}$ " aranyozott ezüst lemezzel találtam, mely valamely öltönyhöz lehetett kapocsul szegezve és egy kis félgömbölyű ezüst gombocskát. A jobb csipőnél 6" hosszú, $\frac{3}{4}$ " széles, egyélű kés vagy tör nyoma látszott, melynek fahüvelye barna, vékony, üvegszerű gyöngyökkel díszesen volt kiczifrázva; azonban ez is oly korhadt állapotban volt, hogy a

késnek csupán a végét, a toknak pedig egyes részecskéit lehetett a nedves agyagból kiemelni, a többinek csak rozsdás nyoma látszott.

A lábnál, jobboldalról a másik kengyelvasat s a teljesen eltűnt nyeregnek némely vas részecskéit a rájuk tapadt fával együtt, valamint más alakatlan vastöredékeket találtam, melyeket összeilleszteni nem sikerült; így egy 2" széles patkóformájú vasat, egy 2" hosszú, $\frac{3}{4}$ " vastag szuronyalakra kiálló lemezt, mely talán sarkantyúkép szolgálhatott s más apróságot.

Gondosan figyeltem, hogy az agyagban lenyomva a paizst, pánczelt s a vitéz egyéb felszerelését vagy öltözkét észleljem, azonban reményem meghiúsult, mert a nedves sáralakú agyagban sem öltönyére, sem alakjára mutató nyomot nem találtam, annál kevésbbé, mert az elkorhadt barna tölgyfa-deszka, melyre a hulla fektetve volt, a csekély rozsdanyomot is teljesen magába szívta s vékony hártya gyanánt tűnt föl.

Megjegyzem egyébiránt, hogy a hulla feje felett egy 1' közönséges homokkő volt téve, hogy a föntebb leírt kard markolata bőrrel bevont fából volt s rajta a 6" hosszú, végein gömbökkel ellátott keresztvas lefelé görbült; hogy azon 5" hosszú, len 3 $\frac{1}{2}$ " és fen 4 $\frac{1}{2}$ " széles ezüst lemezen, mely a nemezes süvegre volt olyformán szögezve, mint azt útkapárokink kalapjain látjuk, aranyozott levélszerű arabeszkok, lent pedig korona-alakú átvert cifrázatok díszlettek... A kengyelvas 6" hosszú, 5 $\frac{1}{4}$ " széles, lent pedig 1 $\frac{3}{4}$ " lapos lemezzel ellátott. Végre megjegyzem, hogy a hulla feletti földben különféle vastagságú, vörös és fekete cseréptöredékek, sőt egy zöldes is, találtattak.

Mindezeket összevetve kitűnik, hogy e sírban hunszokás szerint eltemetett, kétségtelenül az Árpád-ház korából való magyar vitéz nyugodott.

Azonban feltűnőnek találtam, hogy később, midőn a hulla körüli tért minden oldalról sikeretlenül felásattam, a halom déli végéről megkezdett árokban, mintegy 2 ölnyire a központ felé egy helyütt eltört kis bögre fekete durva cserepeit s akörül, de elkülönítve, elszórva, egyenlő négy darab 1 $\frac{1}{4}$ " hossza, és $\frac{3}{4}$ " széles félmakk-alakú, belől üres, öntött, füllel ellátott ezüst di-

szítményt találtam, melyek páronként összetéve egy-egy dió-nagyságú egészet képeznek; körötte azonban égetett hamuféle feketés rétegen kívül egyébre nem akadtam. Ebből gyanítom, miszerint e halomban még több érdekes tárgyat és talán hullát is lehetne találni, ha az minden irányban felkutattatnék, mi azonban nem kis időt és költséget igényelne

Azon is gondolkoztam, vajjon e halom csupán a már napfényre került s a domb északi végén feküdt hulla kedvéért emeltetett-e, vagy az már előbbi korból meglevén, abba utólag tétetett? Mint fentebb mondtam, a hulla körül az agyagban vékony fekete rétegek vonultak, épen úgy mint azok a déli oldalról ásott árokban is feltűntek, mikből arra következtethetni, hogy a föld a halom szélein még háborgatva nem volt. Bővebb kutatás e tekintetben is biztosabb adatokat nyújthatna, melyeknek felderítése a tudomány s nemzeti létünk szempontjából vajmi óhajtandó.

L e h o c z k y Tivadar.

Érmészeti adalékok.

BELA DVX.

Mosonymegyei nagy éremlelet.

Mióta az országgyűlés a m. n. muzeum érem- és régiség-tárát oly helyzetbe juttatá, hogy évenként több ezer forintot költhet honi régiségek vásárlására, nem kell félni, hogy mint csak 5—6 év előtt is, legbecsesebb ritkaságaink mind a külföldre vándoroljanak, hogy azokat onnan majd óriási százalékokkal válthassuk ismét vissza.

Megvallom, hogy sokszor nehezteltem az *Egger*-czégre, melynek révén minden nevezetesebb tárgyunk átment a határon. Így éreztek mások is, mert őt tekinték főtenyezőnek abban, hogy egyes nagylelkű ajándékokon kívül, gyűjteményeink nem igen szaporodhattak. De ha azt vesszük, hogy *Egger*-nek két helyen nagy üzlete van, hogy évenként költséges utazásokat tesz, hogy ügynökei a Dunántúlról a Kárpátok

legelrejtettebb zugáig járnak-kelnek, sűrögnek-forognak, és hogy mindezért ő is költ: rossz néven lehet-e venni tőle, ha tárgyait, melyek gyakran hónapokig, évekig eladatlanok, drágábban adja mint vette, és nem üzi a nemzetiség sentimentalismusát, hanem kereskedői illetékét keresi?

Más országokban a muzeumoknak vannak ügynökeik: a muzeumi tisztviselők maguk utaznak, teljes bizalommal, vételi meghatalmazással és ezerekre rugó összegekkel ellátva, hogy az alkalmas tárgyakat *azonnal* megvegyék. Onnan van, hogy a British muzeum őrei még a gazdag francziák elől is elviszik fővárosuk legszebb gyűjteményeit.

Nem akarom felidézni azon időszakot, midőn a kormány hónapokig tanácskozott azon, kell-e *Böhm* és *Pulzky* gyűjteményei megvételére néhány ezer forintot utalványozni; e szép gyűjteményekből csak egyes darabok jutottak műértő magánosok kezeibe — a nemzet bámulatos apathiával engedte a műkincseket külföldre vándorolni, megelégedvén avval, hogy az ottan néha megforduló honfiak megemlékezessenek majd arról, hogy ama kincseket visszatartani, saját kormányuk elmulasztotta.

De most másképen áll a dolog. *Egger* muzeumi darabjainak majdnem javát előmutatja, és legelőször minket kínál meg ritkaságaival. Ha meg nem tudjuk venni, legalább megengeti leírásukat, lerajzoltatásukat; ez által gyarapszik lelhelyi ismeretünk, és fenmarad honi tárgyaink emléke iratainkban.

A sok becses arany- és ezüstkészleten kívül, *Egger* és *Stern Löwy* ur, melyeket ez utolsó hónapokban nekünk bemutatott és melyek megváltására a budget megszavazásáig hónapokon át béketűréssel várt — egy rendkívül gazdag és feltűnést okozó ezüst éremlelet említendő.

Ily számmal és ily nagy változatossággal még alig fordultak elő az Árpádkorszak első félszázadából érmek, mint a jelzett Béla Dux-félék.

Rupp alapl munkájában ezeket nem sorolja a legritkábbak közé, és a BELA DVX, betűjüekből 10 félét hoz fel; muzeumi gyűjteményünk eddig csak 17, és pedig nagyrészt igen silány és kopott példánynyal bírt, úgy hogy a mosonyi lelet nem csak gazdagságára s változatosságára nézve feltűnő, de az egyes

példányok is mind csinosak, s épeknek mondhatók. Egészben véve csak négy darabot találtam meghatározhatlant.

BELA DVX.)*

Folyó szám.	1	2	3	4	mező.	Darab szám.	Folyó szám.	1	2	3	4	mező.	Darab szám.
1	—	—	—	—		1	41						112
2	—	—	—	—		2	42	○	△	○	—		1
3	—	—	—	○		1	43	○	×	△	—		2
4	—	—	—	△		1	44	○	—	—	—		1
5	—	—	—	×		3	45	○	—	△	—		2
6	—	—	—	—		1	46	○	—	△	△		1
7	—	—	—	—		1	47	○	△	○	—		1
8	—	—	×	—		5	48	○	×	○	×		1
9	—	—	—	—		1	49	△	—	—	—		2
10	—	—	—	—		3	50	△	—	—	×		1
11	—	—	—	—		3	51	△	—	○	—		3
12	—	—	—	—		3	52	△	—	△	—		2
13	—	—	—	△		1	53	△	—	△	—	Rupp. I. 15. 17.	3
14	—	○	—	×		1	54	△	—	△	×		1
15	—	○	△	×		1	55	△	○	—	○		1
16	—	○	×	○		1	56	△	○	—	○		2
17	—	○	×	△		1	57	△	△	△	△	Rupp. I. 16. 20.	1
18	—	○	—	△	Rupp. I. 15. 16.	9	58	△	×	—	×		4
19	—	△	—	—		3	59	△	×	—	△		1
20	—	△	—	—		2	60	△	×	—	—	Rupp. I. 15. 15.	1
21	—	△	—	○		3	61	△	×	△	—		3
22	—	△	—	△		11	62	×	—	—	—		1
23	—	△	×	△		6	63	×	—	×	—		4
24	—	×	—	—		4	64	×	○	—	△		1
25	—	×	—	△		1	65	×	△	—	○		1
26	—	×	—	△		1	66	×	△	—	△		2
27	—	×	—	×		9	67	×	△	△	△		1
28	—	×	△	×		3	68	×	△	×	—		4
29	—	—	—	—		2	69	×	△	×	×		1
30	—	—	—	—		7	70	×	△	×	×		1
31	—	—	—	—		1		○	×	△	—		1
32	—	—	—	—		1	1	Salamon király.					
33	—	—	—	—		1		SALOMONI REX.					1
34	—	—	—	—		4	2)(PANNONENIA Rupp. I. 19. I.					
35	—	—	—	—		4	3	El. semmi jel, hátl. fordított írás.					1
36	—	—	—	—		4	4	El. jobb oldalon △					1
37	—	—	—	—		2		u. o.					1
38	—	—	—	—		2	5	SALOMONI REX.					
39	—	—	—	—		1	6	El. semmi jel.					1
40	—	—	—	—		1		El. jobbra △ Rupp. 20. 8.					1

*) A jelek sorozata: Össz. 112

Össz. 169

1, 2, 3, 4, 5, 6.
vagy • ○ ○ △ × 3. — A jelek hiánya: —

R. Fl.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870. június 14-kén a m. n. muzeumban tartott VI. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz b. tt.

58. Olvastattak a következő levelek:

2. (115.) Előadó a privigyei képről véleményt nem adhat, minthogy a kép maga nem eléggé világos.

3. (116.) Közöltetik *Nell* Ferencz alpári plébános levele, melyben jelenti, hogy az ottani halomban semmiféle régiség sem található.

4. (117. 120.) *Turcsányi* Andor körmendi ref. lelkész jelentést tesz a *kis-tési* majorban talált lánczos mennykőről.

5. (118.) *B. Vecsera* Albin hajlandónak nyilatkozik *Tökölly* Imre sírkövét vasráczozattal körülvétetni s megóvni.

6. (121.) *Böhm* Lénárt, Fehértemplomról, a bogudincei magyar éremleletről tudósít.

8. (124.) *Gr. Erdödy* Ferencz a galgóczi lelet ügyében a bizottságot *Bukovinszky* Pál uradalmi főtiszthez utasítja.

9. (126., 134., 150.) *Foltiny* János jelentést tesz a szíhalmi ásatásokról, térképről. stb.

10. (131.) *Gyárfás* István több jász-kun régészeti leletről tudósít.

12. (133. 138. a.) *Zsigmondy* Gusztáv felhívja előadót a római régiségek megtekintésére.

13. (135. [6. sz.]) *Horváth* Antal, Pécs vidékén talált római sírokat ír le.

14. (136.) *Lomniczi* Endre úr az ó-budai kapitányság részéről jelenti, hogy az úgynevezett Királyhegyen legközelebb a római amphitheatrum falaira akadtak.

15. (138. b.) *Pauer* János cz. püspök ő méltósága megnyugtatta a bizottságot, jelentvén, hogy a városi torony lerombolása előtt és alatt a legnagyobb figyelem fog, valamint a vá-

ros, úgy a maga részéről is az előforduló régiségekre fordíttatni.

16. (139.) *Tanács* Mihály, somorjai gyógyszerész úr az ottani éremleletről tudósít.

17. (140.) *Hitzelberger* József, somorjai városbíró az ottan talált érmekeket leküldi átvizsgálás végett.

20. (149.) *Lipp* Vilmos a szombathelyi főgymnasium éremtárát írja le részletesen.

21. (151.) *Pelargus* János alsó-dörgicsei ev. lelkész úr több igen érdekes zalamegyei leletről értesít.

22. (154.) *Storno* Ferencz jelenti, hogy erdélyi utja rajzain dolgozik.

23. (156.) *Ebenhöch* Ferencz gyűjteményének egy részét a muzeumban leendő kiállíttatásra átengedi.

24. (155. 158.) *József* főherczeg ő fönnségen igen érdekes alcsuthi temető felásatásáról tudósít.

Pest, 1870. jun. 16.

Jegyzette:

Dr. R ó m e r Flóris.

Felszólítás az aradi gyűlésben részt veendő régészekhez.

Felemlítvén azt, mily kedvező alkalom nyílik a magyar orvosok és természetvizsgálók Aradon tartandó XV-dik aradi, nagy-gyűlése alatt régészetünk érdekében közvetve a hazai történelemnek is némi szolgálatot tenni, a m. tudományos Akademia Archaeologiai Bizottsága junius 14. tartott VI-dik rendes ülése 56. pontja értelmében felhatalmaztattam, hogy az említett ülésre némi, az archaeológiába vágó kérdő-pontokat tűzzek ki, miszerint üléseink, melyeknek nem czélja hosszadalmas és untató felolvasások által elidegeníteni a hallgató régészetkedvelőket, hanem inkább élénk, változatos és helybeli érdekű tárgyak fejtegetésével a komoly kutatásnak barátokat nyerni; *aradmegyei*, vagy tágabb értelemben vett, *alföldi* szak-

férfiaink elé ezen kérdéseket mintegy igénytelen előrajzul bátorkodom intézni:

I. Az *őskorból*. Fordulnak-e elő az alföldön és milyen körülmények közt *kőtárgyak*, melyeket a nép *mennykö-* és *Isten-nyila* nevek alatt ismer?

Vannak-e, hol és milyen számmal, úgynevezett *kúnhalmok*, fel voltak-e ásva, és mit leltek bennök?

Előfordulnak-e és hol az úgynevezett *pogányvárak*, — azaz kerek vagy rendetlen alakú, sokszor több gátonyú *sánczolatok*. mint p. o. a *pécskai* nagy terjedelmű várhely?

Hol és hány vonalban fordulnak elő a *Traján-útnak* nevezett *földhányások*, helyesebben barbarkori határsánczolatok?

Léteznek-e és hol *őskori arany-, bronz- és ezüst-tárgyak*, milyen alakúak, és ha már nincsenek a megyében, hova jutottak, vagy hol vannak azok leírva?

Mit tudnak a megyében a legrégibb agyag-művekről; hol vannak ős helyek nyomai, égetett agyag-talajjal, csont-eszközökkel és állatmaradványokkal?

II. Lehet-e és hol a Marostól északra a *római letelepedésnek* nyomaira akadni, együtt előfordulnak-e ott római érmek téglák, cserepek, fegyverek, erődítmények. stb?

III. A *nemzeti műemlékekre* nézve:

Vannak-e és mily állapotúak az ó-keresztény műemlékek, p. o. a glogováczi érdekes romok, léteznek-e róluk régi rajzok, egykoru leírások? stb.

Fordulnak-e elő góthkorszaki egyházak, azokban szobrászati vagy festészeti művek, alakos téгла-maradványok, régi egyházi készletek, kelyhek, szentségmutatók? stb.

Mi maradt fen a török világból?

Vannak-e a megyében régi kéziratok, nyomtatványok, zászlók, érmek, házi eszközök, butorok? stb.

Lehet-e még valahol régi *polgári* építményt találni?

A *várak* régészeti szempontból való ismertetése is igen kíváncsú; jelesen: készüljenek el a várak alaprajzai, melyek a régi erődítési rendszer fejlődése tanulmányozásához igen előnyösek. Mutattassanak be a várak és erődök régi rajzai és más ide vágó adatok.

A régi világról, egyes halmokról, földhányásokról, épít-

ményekről, eszközökről szóló s a vidéken divatos *népmondák* sem megvetendők, a mint egyáltalán igen tanulságos lenne, ha *Arad* megye vagy az *Alföld* egy vagy több lelkes régésze, az említett megyének vagy az Alföldnek *régészeti térképét* vállvetve elkészítené, vagy is az általunk említett ősrómai-, közép- és törökkori emlékeket, várakat, sánczokat, stb. egy földabronzon bemutatná.

Remélvén, hogy ez ügy-szeretet-sugalta sorok az illetőknél viszhangra fognak találni, bizonyos vagyok, hogy a fővárosból hozandó és barátaim által ígért régiségeket az *Alföld lelkes régészei* a vidéken találtakkal bőven fogják szaporítani.

Másfél hó alatt tömérdek sokat lehet tenni, csak a fáradságot ne sajnáljuk. A régészetnek emelése, és így a honi őstörténelemnek is biztosabb megalapítása legyen munkálkodásunk egyik legszebb jutalma!

Pesten, 1870. július 22-kén.

Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

XXXIX.

Klimkovics B. tanártársam s barátom a m. napokban Mindszenten gr. Csáky Tivadar úrnál lévén, a szomszéd *Zsigrá* faluban pompás kivitelű *románkori templomra* bukkant, s ugyanitt nemcsak történelmi érdekű — egész csatákat ábrázoló — freskokat, góth-oltárokat, régi egyházi edényeket fedezett föl, hanem egy kezdetleges feliratú, címeres sírlappal födött kriptát is.

Kétségtelen, hogy a zsigrai templom románkori; ehhez képest Felső-Magyarországon ez a második, miután a szepesi káptalan dómján a két nyugati torony szintén románkori.

Gr. Csáky Kálmán — kinél a szepesi várból került korarenaissance ízlésű remek óra s egyéb régiségek, találhatók — nyilatkozott, hogy a zsigrai sírboltot szakférfiak jelenlétében

föl fogja bontatni, mihez, mint a templom védurának joga van s egyéb régi tárgyak lerajzolására segédkezet nyújtani.

Mint hallom, gr. Csáky Kálmán úrnak egész régiség-gyűjteménye, muzeuma van. Jegyzékét megküldhetni remélem.

Végül nem hagyhatom említetlen, hogy a *tornai vár alaprajzát* közelebb fölvettem, s a tornai templom *két régi harangja* föliratát lepacsoltam. — E rajzokat — leirással együtt — nemsokára bátor leszek megküldeni.

Kassa.

Myskovszky Viktor.

XL.

A közlött irást: ЦИОЛ/ИСѠ: ГЕНІО — annak előrebocsátásával, hogy az a „zománczos muzeumi csat hátsó lapjáról“ híven másoltatott le, — ekkép olvasom: „Sztojko: Gen 10“; mert „Genio“ szónak a szerb nyelvben nincs semmi értelme, s habár egy szónak látszik is ez 5 betűből álló szócska „Genio“, az még sem egyéb mint „Gen“ és arabs 10 (tiz). „Gen“ január hónapot jelent. Régibb szerb krónikákban és egyéb iratokban a január hó mindig „ГЕН-БѣР“ = Genvár“-nak iratot, de „január“-nak ejtetett ki. Az oroszok még manap is így írják.

Az első szót: „ЦИОЛ/ИСѠ: „Sztojko“-nak olvasom, mert az 5-ik I, és 6-ik C betűt nem két, hanem csak egy betűnek veszem, ezt pedig azért, mert, ha a 4-ik betű: l/l (magyar J) mellett álló I szintén azon hangzású (J) betűnek vétetnék, és a 6-dik „C“ (magyar Sz) betű az utolsó Ѡ (magyar O) betűhöz adatnék, akkor az egész szónak semmi értelme sem volna; ez esetben az ugyanis így hangzanék: „Sztoii-szo.“ Én tehát teljesen azt hiszem, hogy az 5-dik és 6-dik, különválva látszó betű nem kettő, hanem csak egy, még pedig valóságos IC (k) betű, s akkor a szónak van értelme, mely mint fentebb mondám így olvasandó: „Sztojko.“ Ez szerb szó, s igen gyakran előforduló keresztnevet jelent; ebből származott „Sztojko-vics“, mely a szerbeknek sokszor előforduló vezeték- és családnév.

Én tehát a kérdéses zománczos csaton létező „Sztójko“ névből azt következtetem, hogy az vagy a csat volt tulajdonosának neve, vagy az illető mesteré, ki azt készítette; a második szó pedig, mint fentebb említém „Jan-uár 10“. Meglehet, hogy a csatnak párja is volt (kettős csat), s talán ezen lehetett az évszám feljegyezve, s ezzel együtt a vezetéknév is. Ily zománczos kettős-csatot a párisi világtárlaton is láttam, ha jól emlékszem a romániai osztályban kitett „Epitrachil“-on (stola), mely a nyak körül hátul volt bekapcsolva. E csat a XV. századból való.

A velem közlött irás korát illetőleg, tekintve a betűk alakját, azt tartom, hogy a XVI. század második felére esik. Jun. 2-án Belgrádon voltam, és ott a muzeumban több régi nyomatú szerb könyv forgott kezeim között, melyek részint Velenczében, részint a régen elpusztult hercegovinai „Milesevo“ nevű szerb zárdában nyomattak 1554—1580. években. Ezek betűi igen hasonlítanak a velem közlöttekhez, de még jobban, az azon korbeli kéziratok betűihez, melyek nyomott betűk módjára írvák.

Buda.

Ludaics Miksa.

E g y v e l e g.

(Az osztrák uralkodóház) a neubergi kolostort, Steier országban, hol több őse van eltemetve, kisajátította, és annak restaurációjával *Camesina* Albert conservatort bízta meg.

(A bécsi ambrasi gyűjtemény) idei szerzeményei közt nagy dicsérettel említettik három faalak: férfi, nő és gyerek, melyek ha nem *Dürer* munkái, bizonyosan befolyása alatt készültek. Ezek *Böhm* D. J. hazánkfiája, elismert műértő és híres fémer-vésnök gyűjteményéből kerültek a császári ritkaságok tárába. — Mi e körülményt csak sajnálattal említjük, mert nemzeti intézetünk ez által ismét némely műkincscsel vált szegényebbé.

(*Zürich városa és környéke*) fazekas-műveket állított ki. Miért ne lehetne ilyet nálunk is tenni, s például valamelyik országos vásár alkalmával egész hazánkból vagy annak nagyobb kerületeiből a műipar valamelyik ágát képviselni olykép, hogy szakférfiakból alakított bizott-

ság azon iparág emelését indítványozná, vagy tökéletesbitését eszközölné?

(A *svábhegyi cisternákra*), helyesebben forráshajlékokra, híja fel a „Hon“ régészeink figyelmét, minthogy azokat gondatlan emberek szét fogják szedni. Ha figyelmeztető azon kútházat gondolja, mely különféle góthizlésű tagozatokból összetákolva, egyes oszlopfejeket, nyolczszögű oszloptalapot, szentségház-talajt stb. foglal magában, melyek valószínűleg akkor, midőn hasonló a ferenczmagaslati templom előtti ház hátsó falába a fényes sz.-lőrinczi kolostor romjaiból kerültek, ugyanazon gondos városfő által ide hordattak — akkor bizony érdemes lenne — ha e kútházat csakugyan szétromboluák, ama faragványokat pedig a m. n. muzeumban levő csekély számú darabokhoz csatolni, hogy a Mátyás király idejében országszerte híres, tündöklő monostornak legalább némi darabjai fenmaradjanak.

(A „*Budapesti Közlöny*“) egyik számában olvastuk: hogy az úszóiskolák egyike felállítására alkalmával a *pesti* parton, a lebecsátott horgonnyal, római edényt húztak fel, mely jóllehet nem nemes érczből készült, csodálatra méltó dombormű-ékítményeinél fogva meglehetősen értéket képvisel. E képek az edény egész külrészt körülövezik s bacchusi menetet ábrázolnak, mely oly műképességgel van kidolgozva, hogy méltó helyet foglalhat a m. n. muzeum gyűjteményében. A találó abbeli szándékát ki is nyilatkoztatá, hogy a remekművet rendeltetése helyére viendi, de vajjon oda került-e? vagy más, talán magán-gyűjteményben rejtőzik-e! — Ki mondja meg?

(A *bécsi császári műipar-muzeum öre*) Falke J. a morvaországi iparegylet által felhíva előadásokat tart Brünmben a *lakások díszítéséről és bútorozásáról*. — Nálunk még a fővárosban sem gondolnak ily előadásokra, hogyan jutna valakinek eszébe a vidéki községeket effélékkel felvilágosítani?!

Az említett muzeumnak februárban 6211 látogatója volt, múlt évben 97.680; 1864-től fogva pedig 596.000.

Ki volt állítva a *szombathelyi városház* terve Hudetztl; erdélyi népviselet vizfestésben, stb.

Az intézet gipszlenyomatait hazánkban megszerezték: a képzőművészeti társaság, a pesti és a budai főreáltanoda, az ungvári főgymnasium, a szarvasi gymnasium, a szegedi és zágrábi főreáltanodák és a mitrovici reáliskola. De úgy látszik, hogy ezen jegyzék hiányos, mert tudtommal az aradi reáliskola, valamint a pesti egyetem régészeti-tára is csinos gyűjteménnyel bír e másolatokból.

(A *bécsi központi régészeti bizottság*) legújabb kettős füzete ismét több érdekes cikket hoz az archaeologia köréből. — A kovácsok és lakatosok művei közt példányképen említetnek a *szinrváraljai* (hibásan Szinyei-Tayalja) görög-templom keresztje, egy bártfai nagy templomi és faligyertyatartó! — Mily kár, hogy az efféle vas-remek, úgymint címertámak, házivitorlák, harangtartók, ágyak, rostélyok lassankint

eltűnedeznek, és a hitvány, egyöntetű újabb minták által az ipar teréről leszoríttatnak. Ha ezek másutt nem türetnék, legalább a muzeumokban kellene azoknak menhelyt adni, hogy az útókor még e tekintetben is csodálhassa a sötét múlt remekét.

(*Tolna* megye) 1853-ban Szegszárdon régiséggyűjteményt szándékozott alakítani és felszólítására *Augusz Antal*, *Gaál Ede*, *Bogyay Vincze*, *Tormay Károly* és mások számos érem és régiség-darabot küldöttek be, melyeket a megye főnöke *Forster Károly* a m. n. muzeumnak adott át. (I. Jegyzőkönyv 1853. 33. szám.) Mily kár, hogy e gyűjtést a megye székhelyén nem folytatták, mivé nőtte volna ki magát e kisded gyűjtemény, ha 1853-tól kezdve folytonosan szaporítják?

(*II. Lajos király*.) a znaimi városjogi codexen. — Királyaink iconographiajához érdekes adatul szolgál a bécsi központi bizottság idei munkálatai 89-dik lapjához csatolt kömetszet, mely nevezett királyunkat (1523-ban) vezeti elénk. A keret 2"-nyi és valóban igen díszes. A metszeten előforduló czímerek: a magyar, horvát, dalmát, cseh, morva, sziléziai és luxenburgi. A király trónon ül, melynek háta és lábajja szőnyeges; famunkája igen egyszerű; lábai és kartámai golyókkal díszítettek. A király arczképe fiatal, barátságos, és annak megfelelő, mit nőies-voltáról olvasunk. Haja oldalt egyszerűen lelógg. (Azt hiszem, mit a leíró a király hajának tart, az a korona süvege, mely aranyozva tűnik fel; a rajzon legalább nem látunk haját.) A gazdag mellláncz sötét gerenzán lógg le, mely a hosszú sárgás felöltönyt szegélyzi. Nyaka meztelen, kabátja redős, szűk nadrágja szíjjal erősített harcsaszájú cipőben végződik. A jobboldali paizstartó a kettős farkú oroszlánál ékített cseh czímert lebegtetí zászlaján, míg a másik a lengyel sast mutatja zászlaján és paizsán; alul a keretben a koczkás morva sast két vértés lándzsás tartja. A magyar ruha tisztelői algha fognak ezen öltözetben felismerni a magyar királyt, de ha megondoljuk, hogy nagyjaink e korszakban is minden szokásával követték az általános európai műveltséget, ezen „ritter“-es ruházaton alig fognak megbotránkozni!

Szerkesztői mondani valók.

Tisztelt levelezőinket és ügybarátainkat békétűrésre kérjük, hogy becses tudósításaikra azonnal nem válaszolhatunk, miután akademiái szünnapok alatt ülések nem tartatván, a fontosabb tárgyak csak az october 4-diki rendes ülésben fognak a bizottság elé kerülni.

Tartalom: Horvátországi uti naplóból. V. Zágráb. (Folyt.) *Rómertől*. 195. l. — A szolyvai bunsír. *Lehóczky* Tivadartól. 201. l. — Érmészeti Adalékok. *BELA DVX*. 206. l. — Kivonat az arch. biz. 1870. VI. jegyzőkönyvéből. 209. l. — Felszólítás az aradi gyűlésben résztveendő régészekhez. *Rómer* Fl.-tól. 210. l. Archaeologiai levelek. XXXIX—XL. 212. l. — Egyveleg. 214. l. — Szerk. mondani valók. 196. l.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

11. szám.

Augusztus 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Két szabolcsmegyei ős-temető és egyéb régészeti leletek.

II.

Mig a *cserepeshegyi* dülön, jobban: a koldus cserén, az ásatások folytak, dr. *Jósával* kelet felé a homokbuczkák közé mentünk *varjukova*-vadászatot tartani, és itt meggyőződtem arról, hogy nem csak a bodrogi közeli és tokajvidéki lelhelyek kinálkoznak bő aratással, hanem Szabolcs e területén is, főleg a szőlőréti dülön és a hódaljnák nevezett területen annyi a *varjukova*-szilánk és a soklapu kőmag, hogy egy rövid óra alatt ki-ki tele rakhatja zsebeit a legcsinosabb példányokkal.

Kálló felé haza térvén, a tanyán eltett ép koponyákat is magunkkal vittük a *szabolcsi muzeum* számára. Ennek örvedetes gyarapodásáról másnapon reggel győződtem meg. Az *Egyekről* ide került jellegző csücskü szép öblönyök, korsók, tejes-köcsögök, meréczek és szélke-alaku, néha durva művezetű edények valóban megleptek. Ezek még a n. múzeumi számos és érdekes példány közt is kiváló helyet foglalhatnak.

Fölötte becsesek e tárlat *bronzai*. Így a fémrögök és pogácsák, a két darab rudacska (barre, lingot), a mármarosiakhoz hasonló 11 csákány (az öntőcsap maradványával), a réz-kalapács és ugyanolyan kétélű fokos. Csinos a 8 darab pettyes sárga gyöngy, a zománczos bronz-gyűrű stb. — Ujabban e tárlat több ötágu ezüst (koporsó-) csillaggal, különféle ezüst pitykéekkel és szegekkel gyarapodott.

Még az napon délután dr. Jósa Endre fogatán *Anarcs* felé indultunk. Az egész megyét ismerő kalauz, ki már állásánál fogva mindenről tudomást szerezhet és buzgósága által mindent kipuhatol, az utazást nagyon tanulságossá tévé. — *Sényőn* halálam, hogy a határbeli egyik halmot *Tetem*-hegynek hívják; továbbá az öreg asztalostól, mint a helység régészétől értesültem, hogy egy hulla kiásása alkalmával rézsodronyból font nyakperezet és két fülbevalót talált; másutt pedig háromélű sodronyból készült pár karperezet és a római gyűrűkhöz hasonló sárga rézgyűrűt.

Az obsidianok lelhelyeit *Padony*-nyal szaporítottam.

Székelven Nyiri János úr által előzékenyen fogadtatván, constatáltam, hogy azon sárgás achát-szinű csiszolt fejszét, melyet Kállóban a magyar leletek közé sorozni nem mertem, mivel Dániából hozottnak véltem, ott helyben találták. Láttam itt még egy köszörűkő alakú basalt-darabot — hossza 14, széle 6 centim. — s egy varjukova-nucleust, milyeneket szilánkokkal együtt lépten-nyomon találunk.

Pihenés alatt a reform. templomot kívántam megsejlelni. E téglá-építmény — melynek kőtalapfedői, kerek szentélye, kerekívű ablakai románkori eredetűre mutatnak — sok változáson ment át, mint ez más építményekkel is történt. A két osztályu faltámak, később erődítményül használtathattak. A hajdani ívpárkány közei pedig alkalmasint bevakoltattak és most idomtalan szalag gyanánt húzódnak el a tetőzet alatt; boltozatnak semmi nyoma, és így árpádkori eredete annál kétségtelenebb. A torony alatti kapu több tagozatu, nyomott csúcsívből áll; a lépcsőzetes tagok téglából készültek.

A templom czin-edényei csinosak. Egyik korsón e felirat olvasható: ISTEN DICSŐSEGERE CSINALTATTA ZOL-

TAN JOSA F : SZILAGYI SARAVAL. 1715., jelképül kétszer oroszán, egyszer pelikán fordul elő.

A tálon a cinöntő bélyege látható; jobbra Magyarország czimere, balra kanna áll.

Bizony ideje volna már, hazánkban a régi arany- és ezüstműveken, de még a kardokon, késeken, cin-edényeken, ötvösmunkákon látható bélyegeket összegyűjteni és így kézművességünk történelméhez adatokat szerezni. Ha meggondoljuk, mily homály uralkodik e téren, és hogy majd semmiféle criteriummal sem birunk a hajdan annyira virágzott magyar- és erdélyországi aranyművesség remekeinek megismerésére, azon gondolat támad bennünk: bár akadjon fiatal tudós, ki ezt tűzze élete hálás feladataul. Evvel korszakot alkothatna műiparunk történetében és készíthetne olyan monogramm-szótárt, melyekkel a külföld az ipar és művészet majdnem minden ágában bir, míg mi azt sem vagyunk képesek meghatározni, mit kelljen az opus transilvanicum alatt értenünk!

A kelyhet — a czintányérral együtt, melyet diszes lombozat körít — 1777-ben *Zoltán Mihály* kapitány készítette. Ezek is a cinöntők elég magas izlési fokozatáról tanuskodnak.

Mint mindenütt, úgy itt is előkértem az úr asztalához való kendőket, és midőn azok kétoldalu igen csinos himzésére figyelmeztettem a jelenlévő hölgyeket, mindnyájan elbámultak, hogy „erre még soha sem ügyeltek.“

De még inkább csodálkoztak, midőn a már kissé foszlott kendőnek adtam elsőséget, mely a többinek takarójául szolgált. Ez a népies himzésnek remeke, és midőn sajnálatomat fejeztem ki a fölött, hogy e, valamely muzeumba való példány itt végre is elvész, Nyiri úr megígéré, hogy az egyházat neje által újjal megajándékozva, a régít a szabolcsi muzeumnak — kezdeményül — felajánlja.

Ez irányban is sok a teendő. — Külföldön minden régi csipke-mintát, himzést, kelmedarabot megmentenek és rendszeresen felállítanak, míg nálunk a hálátlan unokák a régi lelkes magyar asszonyok és kisasszonyok kézi munkáit a rongyok közé dobják! Pedig mennyi lappanghat még ilyenekből a félre eső kastélyokban, régi várakban és udvarokban! Illő, hogy az

efféléket megmentünk; mert a magyar házi ipar egyedüli történetét nem a holt betűk, de a kötő-, varró- és himzőtűk adták át az utókornak.

Van-e lelkes honleány, ki e szavak nagy horderejét fel fogja? van-e, ki hamarjában e gyűjtést megkezdi? — nem tudom; de ha van, fogjon a munkához, mert az ily gyarló, belbecsnélküli tárgyak mind inkább ritkulnak és pótolhatlanul elvesznek!

Karásznál, a gyulaházi határban, két kupolaszerű dombra figyelmeztetett kalauzoló utitársam, melynek környékén sok bronztárgyat találnak. Beszélik, hogy egyszer egész ládávalót gyűjtöttek! — E helyen egy kerek *földvárt* is említenek. Ideje lenne már ezeket is tüzetesen leírni és korszakok szerint összeállítani.

Anarcsan a csinos képtáron kívül nagyon érdekelt a helybeli ev. ref. templom, mely polygonal szentélyéhez képest a középkorba tartozik. Meglepett a még jó karban levő szentségház, melynek megismerésénél azonnal a nagy-szóllósi jutott eszembe; az alatta látható czimer alkalmasint a Báthoryaké, de elmosódottsága miatt bizton nem tudom. A bolthajtások tagozatai hiányzanak; a diadalív, valamint az ablakok nyomott csúcsíviűek. A víz számára szolgáló fülke s az egyszerű papiszék még megvan.

Kivülről tekintve, a támak két osztályuak; a régi ajtó leszelt tagozatu félfája is látható.

Igen szíves házi gazdánkkal, *Czóbel* Imre úr ő ngával, már korán kiindultunk az ős-temető megtekintésére. *Ajakon* keresztül hajtván, feltűnt a kicsi, de nagy régisége miatt igen nevezetes ev. ref. templom. Miután ebben épen betegért imádkoztak, belsejét nem vizsgálhattam meg. Külseje egyenes záradéku téglapítmény; a szentély ablakai keskenyek, köríviűek, alattuk volt a sírbolti lejárati. A támakat, mint látszik, később csatolták hozzá. A homlokzaton tölcser-alaku ablak tanuskodik az épület régiségéről; fölötte lőrésidomu nyílás van, mely hegyes szögletre rakott téglákban végződik.

Majd azon helyre siettünk, hol nem rég igen érdekes edényeket találtak. Egy hajdan végtelennek látszott mocsár szélén vonul el azon új út, mely a csatornázás által nyert fekete

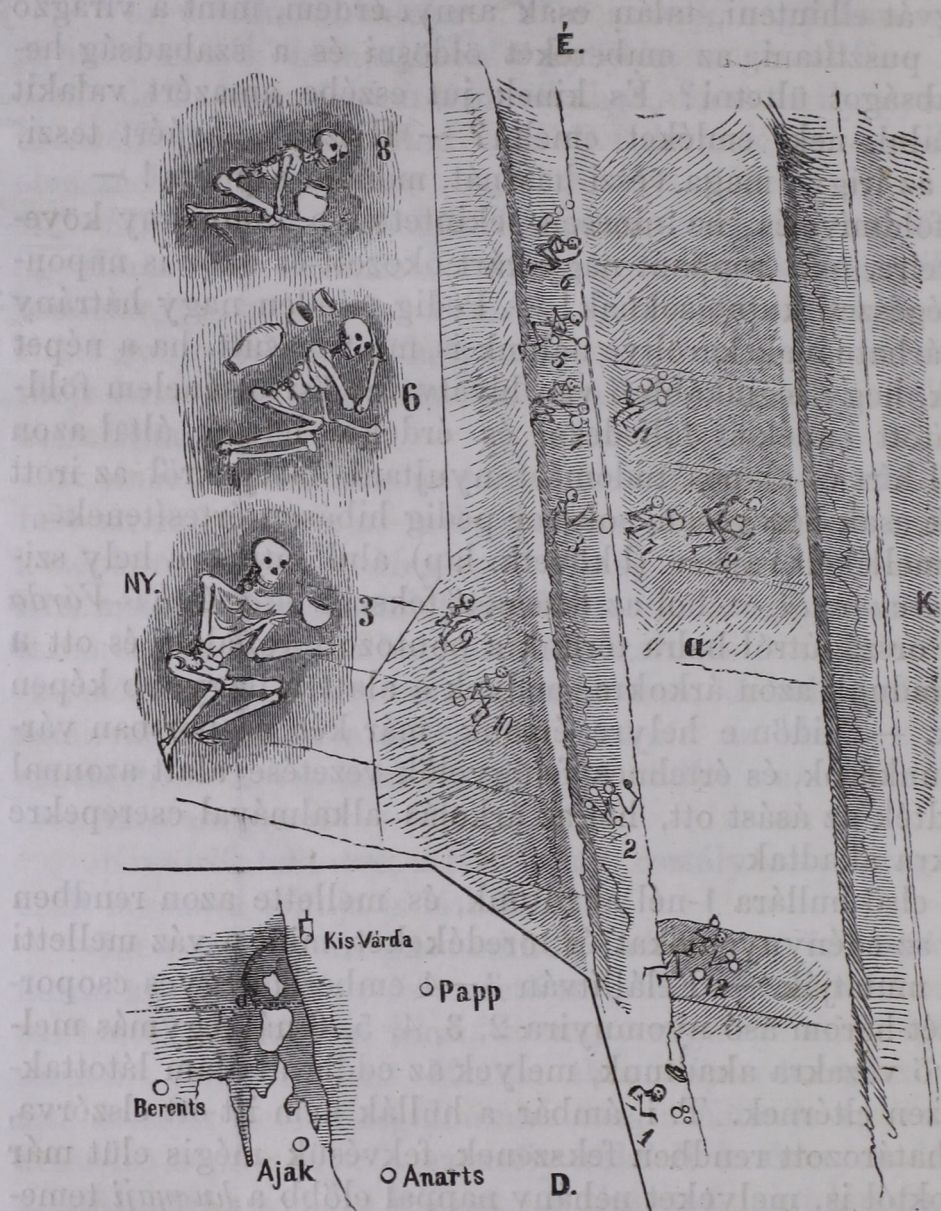
földre vezet, hol buzakalász szorítja ki a füstölő zsombékot évezredes tanyájából. Ez a gazdászati, a kitartás áldásdús eredménye. Vidéket gazdagítani, éghajlatot javítani, és a műveltség magvát elhinteni, talán csak annyi érdem, mint a virágzó telkeket pusztítani, az embereket öldösni és a szabadság helyébe rabságot ültetni? És kinek jut eszébe amazért valakit magasztalni, neki emléket emelni? — Hiszen magáért teszi, mondja az irigy; maga veszi hasznát, mondja a pulya! —

A földművelés, ha nincsen tekintettel a tudomány követelményeire, már roppant nagy kárt okozott és okoz is naponkint a régészeti kutatásoknak! — Pedig minden nagy hátrány nélkül járhatnának karöltve nálunk is, mint másutt, ha a népet oktatnák, hogy leginkább ő van hivatva az ősi történelem földdel borított emlékeit fölfedezni és érdekes leletek által azon népekről hírt és alapos tudomást nyújtani, melyekről az írott könyvek csak hézagosan, sokszor pedig hibásan értesítenek.

A mellékelt rajzon (l.követk. lap) alul látjuk a hely színetét, a *pascuum lápot*, hol az őstemető fekszik. Ajak és Kis-Várda közt, az országútról balra térünk a pontozott vonalon, és ott a körül akadunk azon árkokra, melyek a alatt a nagyobb képen láthatók. — Midőn e helyre értünk, már két csoportban vártak a munkások, és értelmes felügyelők vezetése alatt azonnal megkezdték az ásást ott, hol az árkolás alkalmával cserepekre és vázakra akadtak.

Az első hullára 1-nél akadtunk, és mellette azon rendben találtuk az edénynyomokat és töredékeket, mint a váz melletti karikák mutatják. — Felállítván 3—4 emberből egyes csoportokat, két-három ásó nyomnyira 2, 3, 4, 5, 6-nál egymás mellett fekvő vázakra akadtunk, melyek az eddig általam látottaktól egészen eltérnek. T. i. ámbár a hullák nem itt-ott elszórva, hanem határozott rendben fekszenek, fekvésük mégis elüt már csak azoktól is, melyeket néhány nappal előbb a *hugyaji* temetőben láttunk. Mig jelesül a hullákat rendesen hátukra fektették, arcczal az ég felé, itt bár némi eltérést lehet helylyelközzel észrevenni, egyáltalán még is oldalt fekszenek úgy, mint ha összehuzott lábakkal aludván, kezeikre támaszkodnának; az edények pedig, nem mint háton fekvőknél a lábaknál állanak, hanem majd a kézfejek végeinél, majd a fej fölött, majd

hátuk mögött, és pedig ritkán magánosan, hanem hármásával, négyesével csoportokban fordulnak elő.

Megtudván körülbelül a temetkezési hely szélességét, mely mintegy 9—10, arczczal kelet felé, testtel Ék—Dny. irányban fekvő hulla-sort tüntetett fel, természetesen hosszát szerettük volna kitapogatni, hogy így a hullák számát is legalább közelítőleg meghatározhassuk. — A temető határát nyugat felé ki-

mutatá maga a mocsár széle, mert a vízenyős talajba aligha temetkeztek; hacsak azt nem tesszük fel, hogy a *berents-vidéki* láp e gyarmat kihalta után keletkezett. Kelet felé a domb igen lassan emelkedik, és erre kellett a temetőnek is terjednie; azonban ezen tag be levén vetve, itt jelenleg kutatásainkat nem is lehetett folytatni. — Megkísértettük tehát a sorok irányát a megkezdett ároktól jobbra balra ásatni és csakugyan, valamint 9 és 10-nél, úgy 7, 8, 11 és 12-nél is találtunk vázakat, melyek ugyanazon korba, ugyanazon valláshoz tartoztak; a talált edények is, mert egyéb mellékletre vagy fémre nem akadtunk, megegyeztek a köcsög-alakuakkal és nyakas öblönyökkel, melyeket a fametszeten látni lehet. A 7 és 8-dik váz közt egy gyermek-fejet találtak; váza el volt korhadva. — Van-e még valahol ily temető? — Tudom, hogy ülő helyzetben is találtak több testet egymás mellett; és épen erre oly kevés gondja van, nem csak a földművelőnek, hanem még az archaeologoknak is! — Érdemes lenne azoknak, kik a köznéppel érintkeznek, ezt felszólítani, hogy az ily temető-helyeket azonnal jelentse be, mert csak sok hasonló esetnek összeállítása által lehet biztos következtetéseket vonni. — Siessünk evvel is, mert a tagosztály általános keresztülvitelével mind inkább eltűnnek e földalatti történelmi lapok — és az utókor keserűséggel fogja szemünkre hányni értelmetlenségünket, egykedvűségünket.

Míg az ásatást szaktudós barátomra *dr. Jósa* Endrére bíztam, átrándultam *Czóbel Imre* ő ngával *Kis-Várdára*, hol *Somogyi Rezső* gyógyszerész úrban régi ismerősre és honvédpajtásra akadtam.

Mindenek előtt megnéztem a régi prépostságot, melynek ajtaja fölött még e felirat áll:

LADISLAWS § DE § KISS WARADA 1 · 5 · 0 · 1.

Néhány régi téglát is találtunk, olyakat, melyeken E D 1707 vagy 1762 van, egyen pedig ezen bélyeget G Y (?); egy kettőt a megyei gyűjtemény számára tétettem el.

A templomnon a régiségnek még sok nyoma, bár az, mi benne legérdekesebb volt, kihányatván, elég botorul a kerítésfalba van beleillesztve és a dévajsnak és rombolási viszke-
tegnak kitéve.

A szentély külső falán már alig olvasható felirat van

melyet hogy avval utánam más is ne vesződjék, lehetőleg le-
másoltam :

HIC EST DOMVS
DEI ET (porta coeli)
(Ge) NES · CAPIT XXVIII
(Vers) XVIII · ERECTA PER DI
VUM REGEM HVNGARIAE LA
DISLAVM ANNO DOMINI
1082 · RENOVATA (1806)?

A szentély ablakai kerekék, lángdíszszel, mint a mátra-
verebélyiek, a támak három osztályuak, a kő-esvetők anya-
gát Muzsaj és Beregszász környékéről hozták. A támtalap,
mely köröskörül fut, késő góthkori, mert a vizet feltartó válú-
taggal bír. Belül megvannak még a régi boltozat consoljai, az
evangelisták jelvényeivel, mondatszalogokkal és bemeszelés
folytán olvashatlan írással. Az ablakok közt két lőrésidomú
nyílás; a csúcsszélek tagozatai felül eltörvék. A bejárat fölötti
betűk szintén nem fejthetők meg. A kerítésen némi durva
vörös kőből készült faragványt lehet látni. A latin felirat visz-
hangját látjuk a szentélyben, hol a templom alapítására nézve
egészen ujszerű felirat olvasható:

BÖKÖNYNÉL
A TATÁROK ELLEN NYERT
GYŐZELEM EMLÉKEÜL
ÉPITETTE SZ. LÁSZLÓ
MAGY · KI · 108Z ·

A mocsár közt feküdt hajdan elég erős téglá építményű
várnak fő épülete — egy kétemeletes, nagy ablakokkal ellátott
négyyszögben, még részben fönáll, és alsó osztályai a felvi-
gyázónak szolgálnak hajlékul. Minden arra mutat, hogy az
első vár, melynek e város nevét köszönheti, eltűnt, mert a mos-
tanit, főleg külerődeit a XVII. századon túl nem lehet keresnünk.
Somogyi barátom megigérte ugyan, hogy mit ő e várról, mint
családja régi birtokáról tud, meglehet, hogy alaprajzzal illust-
rálva, közleni fogja velem. Elvárom ezen érdekes munkálatot,
mely az utókor számára ismét egy régi műemléket ment meg.

Kérdezősködtem régi pénzek után is. Somogyi említé,
hogy mintegy 15 év előtt Verebi Somának egy aranyat adott

át a muzeum számára; de minőségére már nem emlékezik. Mint várdai leletet regisztrálom a: HADRIANVS AVG COS III PP · b. n. bbk. fő)(PIETAS AVG · j. n. Pietas) ezüst p. és D N HONORI VS P F AVG)(VICTORI A AVGG-félét CONOB, és a mezőnyben R-V-vel.

Visszatérvén a munkásokhoz, semmi újabbat sem találunk, és így e helynek közelebbi átkutatása az ottani régész urakra vár. Bár folytatnák a megkezdett munkálatot, sajátsága miatt bizony megmérdemlené!

A rögtönzött üléseken és gyepasztalon jóízűn folyt az ebéd, a pohár köszöntések ilyenkor sem maradhattak el. Egyik meglepett, és házi urunk gyengédségéről és a tudomány iránti kegyeletéről győződött meg. A *pascuum* lápnak őstemetői részét Czóbel Imre uraság, mint tulajdonos, a hites bizonyosság előtt Rómer dülőjének keresztelé, az ahhoz vezető utat pedig buzgó ügytársam tiszteletére Jósá útjának kívánta jövőre neveztetni. Nekem 55-dik születésem napjára szebb emlék nem juthatott. Iparkodni fogok jövőben meg is érdemelni.

Az *anarcsi* éremgyűjteményt nem láthattam, mert Czóbel Albert ur Pesten mulatott, de itt sem csalt meg azon föltevésem, hogy nálunk minden uri háznál lappangnak becses régiségek. És csakugyan előmutattak a szíves házi kisasszonyok egy M ANTON AVG TRIB XVII (?))(IMP VI COS III RELIG AVG érmet, csinos Mercurral; egy Commodust PM TR P XI IMP VII COS V PP. FOR · · ·, és egy L VERVS AVG ARMEN · —)(TRP III IMP II COS I · · ARMEN · · ·.

Ezen ott helyben talált érmeiken kívül láttam egy díszes háromélű bronznyilat és három különféle szíjkapcsot, melyek a verebi vitéz mellettekhez nagyon hasonlítanak és a X-dik századból eredhetnek. Egy *köpüs szekercze*, felhúzott elejű celt, milyenek nálunk kivételesen fordulnak elő, Fapon találtatott egy öblönyben, míg a csinos üveggyöngyök Farkas hegyről valók.

Kivánom, hogy a régészeti leleteket kedvelő kisasszonyok sétáikat nagyobb viharok után futó homokjuk közt folytassák és kicsided gyűjteményöket mindinkább növeljék! A nőnek mai nap még komolyabb hivatása van, mint a közelmúlt

időben — és a történelem, az emberiség története, a jelennek legjobb oktatója. Magistra vitae! Rómer Flóris.

Horvátországi uti naplóból

V. Zágráb.

(Vége.)

A horvát nemzeti muzeum.

A monumentális műemlékek megtekintése után, mi volt természetesen, mint, hogy megtekintsem a nemzet gyűjteményeit is. Az intézet régi házából más szállásba költözött. A terem egy része már készen állt, de a romai köemlékek még rendezetlenül heverték az udvarban, a kapu alját meg épen akkor pallózták. Az első nap délutánján, miután az idő későre járt, csak futó pillantást lehetett volna a gyűjteményekre vetni, a látogatás tehát más nap délre maradt — a reggeli órák a templomokat illetvén.

Sajnálatomra, a *régiségtár* őre külföldön utazott, a természettaniak tisztje pedig collegája szakában nem volt annyira otthonos, hogy kíváncsiságomnak és tudvágyamnak eleget tehetett volna.

Annak daczára, hogy az igazi horvát patrioták még mindig tartózkodással vannak a magyarok iránt, s a *fiumei* természetvizsgáló putsch nem volt alkalmas arra, hogy itt rokon-szenvet ébreszszen irántunk, főleg midőn még a bán ünnepélyes bevonulása is küszöbön állt, a zágrábi collega mégis eléggé előzékenyen, mondhatnám szívélyesen fogadott. Avval köszöntöttem hogy be: a pesti muzeum igazgatójától a zágrábi muzeumnak üdv és barátság! Intézetünk rendezés alatt levén, számom, becses kettősökre akadtunk, ezek, ha reá szükségtek van, az erdélyieké és a tietek lesznek.

Ez méltányos, mert n. muzeumunk alapjához egyaránt fizetett mindenki, ki a magyar korona birodalmához tartozik. —

A felső emelet a természetieké. A termények szép czélszerű szekrényekben vannak felállítva, gazdag változatosság-

ban és igen jó rendben. — Mily előny egy kisebb városra nézve, ha tudományos kiképzésének itt vetheti alapját az ifjuság — és hasznosan mulathat az egész lakosság!

A közép emeletben levő *régiségár* első terme meglepőleg hatott reám. Ez az *egiptomi osztály*. Három díszes mumia, sok canopus és sirláda, azonkívül a kisebb bálványokból egész sorozatok, köztük sok kettős, nagy hatással voltak tám. E gyűjteményt a muzeum 3000 forinton vette meg Kollertól Prágában; s midőn ezt látám, kishitűen így okoskodtam: Istenem! ha már az egiptomi osztály ily meglepő és ily gazdag, milyen lesz a barbar- és római kori, — milyen a középkor műemlékeivel összefont horvát virágzási epochának tárlata! — Azonban itt a helyes arányt nem találtam fel, sőt hiszem, hogy Zágrábban is inkább arra tekintettek, hogy legyen mit bámulni és csodálni, a helyett, hogy éppen a honi dolgokra fektették volna a legnagyobb súlyt. Sok intézetnek nyavalyája ez, hol nem a korszakok és tudományos egymásután szerint történik a rendezés, hanem az anyag főtekintetével, külön állíttatnak az arany, külön az ezüst stb. tárgyak!

A második teremben van egy szekrény, *indiai* ritkaságokkal. E teremben láthatni még mintákat és fegyvereket.

A *harmadik* helyiség a római korszaknak van szentelve. Van sok üveg, mécses, öblöny; felötlő egy keresztény sirláda része *Salonából*, egy fehér márvány-tábla — *Jónással* a halban és nyolcz apostollal.

Egy szekrényben celt bronzokat tartanak; ezek közt érdekes egy tabula honestae missionis, sarlók, tekerceses karpereczek, ugyanolyan csatok (fibulae). Ezen osztályrész még rendezés alatt van, de azért feltűntek: egy bronz-sisak, serpentin kőbuzogány, római vaskészletek, *Sisciából* rakművek, üres és egyéb téglák, egy QCLODMBROSI bélyeggel stb.

Van itt egy *ólomlap*, ha jól emlékszem Mithrassal, melyet Vinkovczen találtak; a másik érdekes lenne *Olobesco* barátom számára, mert a lovagok és közép alak eltér a pesti muzeumban levő lapoktól. Minthogy e nevezetes tárgyat csak üvegen át láttam, erről többet nem is közölhetek.

A függők, szobrocskák, barbarkori agyagművek, gyűrűk és cameák elég anyagot nyújtanak a régmúlt idő tanulmányo-

zására. Hallottam, hogy az éremtár mintegy 100,000 darabból áll. Nem tudom mikor fogja ezeket *Ljubics* Simon collegám rendezni és lajstromozni, ha zsákokban és dobozokban vette át e gyűjteményt! — A középkori alakos padlat-téglák, a horvát nemzeti viseletek színezett fényképekben, egy kezdetleges képcsarnok mind leköték figyelmemet, és újra kezdem hinni, hogy ilyen gyűjteményekre nézve némi kárral jár a centralisatio, mert e tárgyak közül is bizonyosan sok vagy elveszett, vagy a külföldre vándorolt volna, ha a déli szlávok nemzeti buzgalma és büszkesége nem szolgál ösztönül, hogy azok saját muzeumukban állíttassanak fel.

A muzeum-épületet, a hajdani *magyar casino*-t, most egészen az intézet foglalja el, és ámbár nem lehet csekélynek mondani, még is alkalmasint nem sokára szűk lesz a növekedő gyűjtemények befogadására. Ha jól emlékszem a régi épület tágasabb és magasabb termekkel bir, hol eszerint a tárgyakat szabadabban lehetett elrendezni.

Magyar akadémiai collegámat, a tüzeslelkű horvát hazafit, *Kukuljevics* Ivánt, kétszer látogattam meg, mely alkalmakkor nem győztem eléggé csodálni, nemcsak válogatott magángyűjteményét, de még inkább hazája történelmében való jártasságát és sokféle irodalmi munkálatait. Ő nem csak illyr nyelven nyomatja ki dolgozatait — de azok nagyrészt német folyóiratokban, napi lapokban is kiadja, mi által kutatásainak eredményei a külföldön is ismeretesebb lesznek. Nagy gondot fordít hazája műtörténetére. „A dél-szláv művészek életé-“ből több füzet jelent meg; kiadá *Medulics Schivvone* életrajzát, beutazá a háromegy királyságot, leirá a *Corvin-Mátyás* udvarában tartózkodott horvát-dalmát művészeket stb.

Nem csalódom, ha azt mondom, hogy *Kukuljevics* a horvát tudományos mozgalom egyik fő előmozdítója, ki a férfikor legszebb szakában élén, hazája történetét kétségkívül még igen sok becses munkával fogja gazdagítani.

R ó m e r F l.

Fa-házak.

Mily sajtós tekintet adnak a régi városoknak a fa-házak! A ki például Braunschweigban, Wolfenbüttelben megfordult, tudhatja, mily ó-szerűek ott e két-három emeletes házak — gerenda-falaikkal, díszesenfaragott vállfaikkal, gerendázataikkal és ormaikkal. Nekünk eddig Bártfa, Lőcse és Késmárk voltak eszményképeink, de a mi ott elszórva és csak részletekben fordul elő, azt Észak-Németországban még teljes épségben és egész városrészekben találjuk. Főleg az ablakok azok, melyek felső része majd általános divat szerint három felhőszerű körívből állanak és bottagos vagy ágszerű ajtóragasztókra emlékeztetnek. — A gerendázat díszítményei vagy igen szabályos à la grec-idomu zig-zeg vonalakból alkotvák, vagy ügyesen font lombozatból állanak.

De azért, hogy e házak leginkább fa-részekből építvők és csak a közben eső részek téglá- vagy kőneműek, senkise gondolja, hogy talán a múlt vagy közelmúlt századból valók, mint nálunk a legrégiebb efféle építmények, melyek a kőépületek által annyira kiszorítottak hazánkból, hogy csak húsz év múlva is fa-templomot vagy emeletes fa-házat látni a ritkaságok közé fog tartozni.

A németországi régi házak, bár némelyik kissé ferdül, vagy felső mindig kiálló részeivel előre hajlik, még is fenállanak és az újabb divatnak alkalmasint sokáig ellen fognak szegülni. E takaros, olcsó lakházak igaz, hogy sok gyúanyagot tartalmaznak, de azért, kellő gond és vigyázat mellett, a negyedik századot is elérték, mint az a földszint fölött alkalmazott hatalmas gerendákon olvasható.

Örömömre szolgált, hogy e feliratok közül néhányat, jegyzőkönyvembe iktathattam. Így Braunschweigban a *Hagescharen* nevű utca 1 számú faház gerendáján ezt olvastam:

Anno † dni † m † cccc † lxi. † sint † disse † tive † hus † ghebuwet.

Ime egy emeletes ház, mely 1461-ben épült, és még egészen épen áll, a régi várároknál.

Göttingában egy faház gerendáján barátbetük vannak;

de ezek egészen bemázolvák, úgy, hogy megfejteni nem tudtam,
de az évszám

$$1 \cdot 8 \cdot 97 = 1495$$

385 éves létéről tanuskodik.

Mily csinos és közlésre méltó fa-építmény a braunschweigi mázsaház, melynek koráról az $m \cdot ccccc \cdot xxx \cdot m$ = 1534 teszen bizonyyságot!

Azonban vannak itt más jelmondatok is, melyek a régi lakók vallási érzelmeire emlékeztetnek; például Wolfenbüttelben egy házon ez olvasható:

GOTTES · GITE · VND · TREI · IST · AL · MOR ·
NEI · WER · GOT · VERTRVCH · HAT · WOL · GEBRVCH,
vagy másutt, e mondat, mely egy sorban áll:

ERHEBE · DICH · NICHT · IN · DEINEM · GELVCKE
VERZAGE · NICHT · IN · DEINEM · VNGELVCKE · GOT
IST DER MAN · DER · GELVCK · VND VNGE LVCK ·
WENDEN · KAN:o: ASCHEN · PLVMEIER · Ao 1617.

Végül még egyet említék:

MEISTER BERENT · BRAVNARENT · ALLEIN ZV
GOTT MEIN TROST · MHANSWELLE · DORTI · BRAV-
NAREN · Ao 1655.

Talán vannak hazánkban is ilyen régi faházak? — Érdekes volna azok feliratait idején közleni, rajzaikat elkészíteni, hogy utóbb nyom nélkül el ne tűnjenek.

R. Fl.

Felszólítás ügyfeleinkhez.

Mindenki szeretné tudni, milyen külsejök, *curriculum vitae*-jök volt azon férfiaknak, kik eddig hazánkban a régiségtannal és érmészettel foglalkoztak, hogyan lettek kutatókká, gyűjtőkké; mit tapasztaltak, mit lendítettek szakmájokon?

E kérdésekre a múlt azt mondja, irataikon, gyűjteményeik- és jegyzeteiken kívül mitsem tudunk, scartetáikat, levelezéseiket elégették vagy szétszórták! És a jelenben, ha egy érdeműs szaktársnak méltó emléket akarunk állítani lapjainkban?

némi sovány bizonytalan adatokat kell képzelődésünkkel körülfogni, hogy felőle csak néhány sort írassunk is.

Tegyük meg azt, hogy utódaink ily zavarba ne jöjjenek, és állítsuk össze *arczképcsarnokunkat* és *életiratainkat*, hogy azokra az utóvilág ráismerhessen, emezekből pedig megtanulhassa, mit tettünk és hogyan tettük! Félre az álszeméremmel ott, hol a korismeretnek valódi szolgálatot tehetünk. Azt hiszem, hogy senki sem fog félreérteni, vagy talán dicsekvési és halhatatlanítási vágygyal gyanúsítani!

Ha ezt régen megtették volna, vagy, ha minden szaktudomány most tenné is ezt fölkontejeivel, jobban megismerkednénk és talán jobban is buzdítanók egymást!

Ezen eszmémet már néhány barátommal közlöttem és ők helyeselték. Ideje tehát, hogy az eszmének tetteleg is kifejezést adjunk.

Az *arczképeket* látogatási-jegy alakban kérem beküldeni, az *életrajzokat* 8-adrét alakban. Az előbbieket albumba gyűjtöm, az utóbbiakat idővel beköttem és a *m. n. muzeum régiségtára könyvtárába* helyezem.

A kik már *kimult* régészek és éremtudósok *arczképeivel* és *életirataival* kedveskednek, a tudomány történetéhez becses adatokat fognak szolgáltatni.

E, mint hiszem, fontos ügy mibenlétéről időről-időre jelentést fogok tenni.

Rómer Flóris.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870. jul. 5-kén a m. n. muzeumban tartott VII. rendkiv. ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz b. tt.

61. Felolvastatott a m. kir. vallás- és közoktatási minisz-

terium 10,017. sz. (160. arch. levél) leirata, melyben az arch. bizottságtól a lőcsei templom javíttatása ügyében véleményt kér; — a bizottság az ügyhez csatolt okmányokat egyelőre Henszlmann Imre és Ipolyi Arnold b. tt.-nak véleményezés végett kiadta, kik az ülésben egyhangúlag úgy nyilatkoztak, hogy a lőcsei plebánia-templom, tekintve festményeit, könnyen első helyet foglal el Magyarországon, miért is nagyon kívánatos, hogy ezen festmények az utókornak fõntartassanak; nagyon föltûnõ tehát, hogy a tatarozási tervzetben, melynek egyik pontja így hangzik: „In der ganzen inneren Kirche sammt den Vorhallen, den alten Verputz abschlagen, mit neuen zu ersetzen und weisseln etc. . . .“ — ezen nágyrészt ismeretlen mûkincsrõl szó sincsen, sõt talán az czéloztatik, hogy a régi falképek vandalmódra bevakoltassanak és ismét századokra eltemettessenek! — Hogy tehát az arch. bizottság ily herostratusi tényre segédkezett ne nyújtson, sõt a mennyire lehet, ezen ritka falfestmények megõvásához hozzájáruljon, kéri a n. m. kir. miniszteriumot, kegyeskedjék a kormány költségén a bizottság gyakorlott tagját Henszlmann Imrét Lőcsére kiküldeni, hogy ott a helyszínén az ügy mibenállását megvizsgálván, hiteles jelentést tegyen, és egyszersmind arról is adjon véleményt, hogyan, mennyi költséggel s mily idõ alatt lehetne a falképeket megmenteni, tisztítani, és így a miniszteriumhoz és az országhoz illõleg rendelkezni.

65. Közöltettek a következõ levelek :

1. (159.) *Miskovszky* tanár a mindszei románkori templomra figyelmezteti a bizottságot és két harangfeliratot ígér.

2. (161.) *Turcsányi* Andor a kopácsi románkori templomot ismerteti és a cziczellei harangot.

3. (162. 166.) *József* fõherczeg táviratilag új csontvázról tudósít.

4. (165.) *B. Vecsera* Albin tudósít, hogy Tökölly Imre sírját vas rácsozattal foglaltatja körül.

5. (168.) *Ludaics* Miksa a muzeumi zománcz-fibula szerb feliratát magyarázza.

6. (169.) *Ebenhöch* Ferencz gyûjteményét küldi be kiállításra.

9. (173.) *Storno* Ferencz a győrmegyei bizottmány működéséről tesz jelentést.

10. (174.) *Bukovinszky* Pál jelenti, hogy a galgóczi leletet legközelebb elküldi.

11. (175.) *Bodnár* Zsigmond nagyszombati régiségeket jelent be.

12. (176.) *B. Vécsei* József a szabolcsi földvár ásatásáról küld be tudósítást.

13. (177.) *Dr. Ováry* Endre Bööd és környéke régiségeit írja le.

14. (178.) *Marossy* János szőnyi kirándulását közli.

15. (179.) *Keller* József a székúdvári kolostorról és Trajánútjáról tudósít.

16. (180.) *Radisics* Jenő érdekes éremleletet küld a muzeumnak.

17. (181.) *Majlith* főjegyző táviratilag értesít, hogy a liptó-andrásfalvi bronz-temető tüzetes leírását és rajzait beküldi.

18. (182.) *Lehoczky* Tivadar a szolyvai húnsírról küld értekezést.

19. (183.) *Wertheimer* Nyír-Adonyból több éremről értesít.

20. (184.) *Stampfel* János érmekeket küld be.

21. (185.) *Cséplő* Péter, nagyvárad tanár, régi kéziratra figyelmeztet.

22. (186.) *Ormos* Zsigmond temesi alispán érem- és régiséggyűjtését ismerteti.

23. (187.) *Mogyorossy* János Gyuláról az ottani vár rajzát küldi.

24. (188.) *Lipp* Vilmos a szombathelyi püspök-vár mögötti ásatások alkalmával találandó régiségek leírását ígéri.

25. (189.) *Könyöki* József archaeologiai kirándulást tesz Bazinba és Sz.-Györgyre, s erre nézve utasítást kér.

26. (190.) *Schulcz* Ferencz a vajda-hunyadi restauratióról tudósít és a gógán-váraljai templom-mennyezet másolatát kilátásba helyezi.

27. (191.) *József* főherczeg más irányban talált vázról tudósít.

Pesten, 1870. jul. 6-án.

Jegyzette: dr. Rómer Flóris.

A lőcsei templom restaurációja ügyében.

Egész terjedelmében közöljük e helyütt a jelzett ügyre vonatkozó iratokat, tájékozásul s újabb bizonyítékul arra nézve, mennyire szíven hordja a m. tud. Akademia arch. bizottmánya, hogy hazai műemlékeink az utókor számára fentartassanak.

Nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. Miniszterium!

A f. é. máj. 25-én 10.017 sz. a. kelt k. rendeletében avval méltóztatott a m. tud. Akademia archaeologiai bizottságát megbízni, nyilatkozzék: vajjon ohajtandó-e, hogy a lőcsei plebániai templom helyreállítására az országos műemlékek fentartására szánt összeg igénybe vétessék? — s ha igen, mennyi lenne e célra a kérdéses összegből engedélyezendő? — mihez az akadémiai főtitkárság 640/1870. sz. leiratában még azon ohaj is járult, hogy a bizottság jelentése a szünet előtti összes ülésre felterjesztessék.

Minthogy ez akadémiai leirat már az utolsó arch. bizottsági ülés után érkezett hozzánk, az iratokat azonnal Ipolyi Arnold és Henszlmann Imre bizottsági tagoknak adtuk ki véleményezés végett, kik az $\frac{1}{2}$. alatt mellékelt jelentést a bizottság jul. 5. tartott VII. rendkívüli ülésén benyújtották.

A bizottság e véleményt elfogadván s az ügyet, mint e becses műemlék fentartása kívánja, komolyan megvitatván, határozá:

Kéressék meg a nm. vallás- és közoktatás-ügyi m. kir. miniszterium, miként e — honi falfestményeinkre nézve egyedi műemléket magas pártfogása alá venni és sztilszerű javítását előmozdítani kegyeskedjék.

Hogy pedig a cél annál biztosabban elérhető legyen, s a nm. miniszterium a műemlék jelen állapotáról magának hiteles tudomást szerezhessen, ajálja a bizottság: méltóztassék a nm. miniszteriumnak Henszlmann Imre tagot, kormányilag utalványozott költségen, kiküldeni, ki e kiküldetés eredményéről jelentést fog tenni, s egyszersmind az iránt is véleményt adni: érdemes-e, és mily mérvben, a lőcsei falfestményeket megóni,

tisztítani vagy újíttatni, valamint mennyibe fognának e műtettek kerülni?

Pesten, 1870. július 10.

Szalay Ágoston,
h. elnök.

/. A kiküldött b. tagok véleményes jelentése.

A lőcsei főtemplom azon leírása után ítélve, melyet Merzky Venczel, a bécsi „Mittheilungen“-ben és Henszlmann Imre az „Oesterreichische Revue“-ben közlött, ez építmény hazánk nevezetesebbjei közé sorolandó, s így kétségen kívül nagyon is érdemes a fentartásra és tatarozásra.

Maga a templom, mint építészeti mű, nem első rendű ugyan, még hazánkban sem; hanem igen nevezetesekek az épülettel összekötött művek, a falképek, melyek mind mennyiségiük, mind keletkezési koruk tekintetében Magyarországon könnyen az első helyet foglalják el. (L. azok leírását a bécsi „Mittheil.“ 1862-ki, 63-ki évfolyamában és az „Oesterr. Revue“ XIII. évi (1865.) évfolyama, 7. kötete, 147—167. l., az utóbbit a cím alatt: „Die mittelalterliche Baukunst in Ungarn,“ von Dr. E. Henszlmann, V-ter Artikel. Das XIII. XIV. XV. u. der Anfang des XVI. Jahrhunderts. Baudenkmäler der Abaujvárer, Schároscher und Zipser Grafschaft.)

A tudomány érdekében tehát kétszeresen kívánatos a lőcsei templomnak fentartása és a nemzetnek e fentartáshoz való hozzájárulása.

De midőn az archaeol. bizottság ezen erős meggyőződését, feelve a m. miniszterium hozzá intézett kérdésére, kinyilatkoztatja, nem tartózkodhatik csodálkozását kifejezni aziránt, hogy a m. miniszteriumhoz beadott és a bizottsággal közölt pályaművek egyike sem említi az egyháznak oly nagy nevezetességét tevő falképeket, sőt hogy a tatarozási költségvetésben egy tétel fordul elő, („In der ganzen inneren Kirche, sammt den Vorhallen, den alten Verputz abschlagen mit neuen zu ersetzen und weisseln“) mely csaknem ezen becses falképek szánékolt elrontását sejteti a bizottsággal.

Ily szándék annál sajnósabb volna, minél kevésbbé ismeretesek a falképek, melyek közül csak néhánynak adta rajzát Merklas a cikkéhez mellékelte fametszetekben, és mivel az képek egész cyklusa még nincsen megmagyarázva.

Az archaeol. bizottság sajnálja, hogy a falképek tatarozása kérdésére nézve, mely előtte a főkérdés, tüzetesebb adatok és rajzok hiányában nem nyilatkozhatik; de nem nyilatkozhatik biztosabban az építkezési tatarozás tekintetében, mivel a kérvényezők semmi rajzot sem mellékeltek folyamodásukhoz, ilyenek nélkül pedig lehetetlen megbírálni, vajjon a tatarozás tervezete stylszerű-e? — mire a bizottság fősúlyt helyez, s mi nélkül az még távolról sem határozhatja meg a szükséges költség mennyiségét.

Hogy tehát az archaeol. bizottság a miniszter úr által feltett kérdéseknek alaposan nyilatkozhassék, szükségesnek tartja egy szakember kiküldetését a hely színére, ki az épület és felszerelésének mibenvoltáról tudományos jelentést tehessen, ezt pedig addig is, míg a tervezett orsz. felügyelőség, melyre az országgyűlés a költséget már is megszavazta, felállíttatik —

sürgeti egy ide vonatkozó törvényjavaslat elfogadását és ajánlja a kiküldendő szakférfiut.

Archaeologiai levelek.

XLI.

(Jelentés a szabolcsi földvárról.)

E (Szabolcs-községet környező) vár összerótt fából és földből van emelve; alakja monorú (ovál), területe, a közepét képző lapálylyal, 43—1200 □°; keletről nyugatra, s éjszakaról délnek szemközt álló két-két kapuval. Közepén, mely most temetkezési helyül szolgál, két, kővel kirakott kút volt. Ez szintén látható.

Körületét víz mosta, egy felől, nyugatra, a természetes nagy Tisza, — mely most holt Tiszává vált, — kelet felől pedig e Tiszából mesterségesen fölvezetett víz, mely ismét a

Tiszába ömlött. Ez ma a vár felé vivő kertnek használtatik, a tulajdonosok kertjébe eső vároldallal együtt.

Nem messze e földvártól délnek kis magaslat esik, melyen a hajdani „örtoronynak“ nyomai még láthatók. Ugyanott két nagy kődarab fekszik, melyek közül az egyik kiásatván, keletnek irányzott fejjel 3 hulla került napfényre. A koponyákon látható vágás után ítélve, az illetők életének erőszakos halál vetett véget. A hullák hossza, koponyájok széles- és magas-volta erős testalkatú egyénekre utalnak. — Körültök különben semmi sem tatáltatott.

A határ több részében temetkező-helyek mutatkoznak. Így keletnek, a Tisza partja fölött, honnan 10—12 évvel ez-előtt nagyszerű egész hamvvedrek jutottak felszínre.

N.-Kálló.

D o b o z y Ferencz.

XLII.

Városunk iparának fejlődésével két nagyobb gyár épülvén, alapásáskor több becses régiségre akadtak, fájdalom azonban, hogy ezek Brünnbe, a gyáralapítók hazájába vándoroltak. — A nagy czukorgyár, úgy látszik, a Rákóczy-féle csatában (1704.) elhullottak sírján épül; mert roppant réteg embercsontra találnak, melyek egy részét — az illető helyre szükség nem lévén — benhagyák, másikat pedig félrerakván, majd a temető egyik szögletében helyezik el.

Még egyet bátorkodom felemlíteni:

A N.-Tapolcsányhoz közel fekvő Sissó-község temploma évek előtt kijavíttatott. E javítás alkalmával, állítólag *szláv sírira'ot* találtak 1080. évszámmal. — Ez emlékről, mihelyt lehet, bővebb tudósítást fogok küldeni.*)

N.-Szombat.

B o d n á r Zsigmond.

*) Legnagyobb köszönettel vesszük.

XLIII.

A székudvar-vidéki régi apátság helye iránt tett kérdésre nézve van szerencsém tudatni, hogy az oda való erdőben egy régi, állítólagos zárdának nyomai csakugyan megvannak, s hogy az Fényes Elek Magyarország leírásában *czikátori apátság* név alatt fordul elő. (1847. kiad II. köt. 430. l.)

A másik kérdésre válaszolhatom, hogy az úgynevezett *Traján-árok*nak nyomai sokhelyütt ma is láthatók Székúdvár körül, s majd nem az egész határon keresztül vonódnak.

A czikátori apátságra nézve van szerencsém még megjegyezni, hogy boldogult mltgos grófunk rendelete folytán ásatások is történtek a zárda helyén, s hogy ezúttal sírboltokra, ezekben pedig csontvázakra s ereklyékre akadtak; de vajjon mily ereklyékre, s mi lett ezekkel? — nem tudom.

Azt hiszem, itt jelenleg is lehetne régiségeket találni; egy gyulavarsándi halász legalább nem messze a zárda helyétől, a Fehér-Körös partján, néhány év előtt, víz által kimosott ezüst tallér régi pénzeket lelt. . . .

Székúdvár.

Keller József.

Irodalom.

(Az „*Almanach de l'archéologue français*“) című folyóiratban ezen állandó rovat van:

„*Nécrologue archéologique*,“ melyben elég elmésen nem a személyek életiratai közöltetnek, hanem „az elpusztult hazai műemlékek“ soroltatnak fel, melyeknek korunk kegyelet nélküli és léha iránya véget vetett.

Bizony ilyen sorozatot mi is kezdhethetnénk, csakhogy ezt is hiába írónók le, mert úgy sincs a ki olvassa!

(„*A művészet és a religio viszonya*“) cím alatt az egri egyházmegyei közlöny figyelemre méltó cikket hoz, mely mintegy többszöri felszólalásaink viszhangja.

Valóban a papság lenne leginkább hivatva, hogy a mű-

vészetnek lendületet adjon, nem pedig, hogy templomait holmi olcsó kontárművekkel lássa el. — Mindennek, mi az isteni szolgálattal érintkezésben van, ízlésteljesnek, a mindennapin felül állónak kellene lennie, és a mennyire csak lehet jó mesterek által készíttetnie. A külföld egyházi egyletei tanúsítják ez eszme kivihetőségét, de nálunk, bár többször tettünk indítványokat, még úgy lászik nem mutatkozik kellő fogékonyság. Pedig, hogy az ízlésteljes templomnak a nép ízlésére is van kihatása, talán nem kell hosszasan bizonyígtatnunk!

(*Mátyus Nep. János*,) mint a „MO. és a Nagyvilág“-ban olvassuk, az ó-görög- és római érmészetről szóló nagyobb munkán dolgozik, s azt kinyomatás végett az akademiának fogja benyújtani.

Örvendünk, hogy e parlagon heverő mezőn akad oly munkaerő, mely számos év óta szerzett tapasztalatával a tudománynak nagy szolgálatot tehet.

(A „*Magyar Sicn*“), nem csekély örömünkre, folyvást növekedő figyelmet szentel a régészetnek. Legujabb számában „*Az egyházi művészetek tá. lata Rómában*“ cím alatt sok, fölötte érdekes adatot közöl, melyek bár nálunk is követésre találjanak. — A világ minden részéből összeállított egyházi tárgyakat megbeszélvén, szerző áttér a külföldi intézetekre, melyek egyébbel nem foglalkoznak, mint templomi eszközökkel, de azokat oly általánosságban úzik, hogy a templomépítő község nyugodtan bízza magát a vállalkozóra, miután ez a templomot minden részleteiben ízlésszerűleg díszíti fel. Az ily gyáarak rendesen valamely *régéstudós* szellemi felügyelete alatt állnak, hogy az egyházi kívánalmak minden tekintetben érvényesüljenek. Innen van, hogy a külföldi templomok, még falúkon is, oly kedves és összhangzatos benyomást tesznek a nézőre. — Kivánatos, hogy nálunk is létesüljön ilyen vállalat, mely az egyházi művészetet teljes összletében felkarolja. . . . Történtek már e tekintetben és pedig ismételve ajánlatok; majd talán segít ezen az autonomia! — Hiszen itt csak akarni kellene, és addig, míg honi gyáraink nincsenek, szívesen segítenek a szomszédok; de akarni kell!

E g y v e l e g.

(*A m. orvosok és természetv'zsgálók Aradon*) tartandó ülésének tartama alatt — tudvalevőleg, régészeti kiállítás fog rendeztetni. Hogy erre a tárgyak minél nagyobb számmal összegyűljenek *Atzél Péter* aradi polgárnagy és elnök a nm. m. kir. vallás- és közoktatási ministeriumhoz folyamodott már, engedje meg, hogy *Rómer F'óris* ör a muzeumi kettősökből az őskor maradványait saját felügyelete alatt kiállithassa, mire nézve a ministerium engedélyét annál inkább lehet remélni, mert *Rómer* ez alkalommal a kiállított tárgyak fölött népszerű előadásokat szándékszik tartani, és a vidéken *régészeti együletet* léptetni életbe, melynek eszméje *Aradmegyében* már régen felmerült.

(*Az aradi régészeti tárlatra*) magánosok közül, már többen ígérkeztek, hogy tárgyaikat közszemlére állítandják. *Ebenhösch Ferencz* esperestől már egy láda áll készen e célra a m. n. muzeumban, *Lehóczky Tivadar* bereghmegyei, *Haán Lajos csabai*, *b. Balassa Antal* zemplén- és unghmegyei tárgyakat fognak kiállítani. Nem is kétkedünk, hogy *b. Nyári Jenő pilini tárgyainak* kitünőbbjeit szintén közszemlére fogja állítani, sőt hogy más ügybarátaink is sietendnek e vidéken a *régészet iránti kegyeletet* felélesztetni. Így birjuk *gf Teleky Sándor* ígérését, hogy becses régiségeiből küld mutatványokat *Aradra*, mihelyt erre felszólíttatik. *Petite et accipitis*. A ki a posonyi kiállításra visszaemlékezik, tudni fogja, mit tesz a közérzület, melyre annyira szükségünk van.

(*Archaeologiai törekvéseinkre vonatkozólag*) két örvendetes hirt kell registrálnunk; egyik, az hogy *Ipolyi Arnold* ő nagysága a szervezendő országos régészeti bizottmány elnökeül, a másik, hogy *Schulcz Ferencz* és *Steindl Imre* építész mérnök urak a *József műegyetemhez* tanárocul vannak kiszemelve. Ha *Ipolyi* erélyétől, tekintélyétől, tudományától sokat várhatunk, a mi az ország történelmi műemlékeire nézve csak üdvös és égető szükségű, hiszszük, hogy teendőit csak úgy fogja sikeresen életbe léptethetni, ha nevezett tanárok, mint *Schmidt* tanácsos jeles tanítványai, lelkes honfiak és egyszerűetettel bíró egyének előkészítendik azon fiatal erőket, melyek az elnök magas intentioit képesek lesznek gyakorlatilag kivinni és jövőre az egésznek életét biztosítani. Egyáltalán hálával tartozunk a ministeriumnak, hogy annyi vajadás után végre létre jön, mit az akademia és az ország oly forrón óhajtott, s mitől műemlékeink jövője függend. Kívánatos, hogy e férfiakat a művelt közönség gyámolítsa és nehéz utjakat egyengesse!

(*Gf. Andrásy Manó*) meglátogatván a m. n. muzeumot, megígérte, hogy jövő télen — Pesten időzése alatt — megengedi, hogy becses régiségei ideiglenesen kiállittassanak.

(*Duna-Pentelén*), *Petrovits Tivadar* telkén, egy *Pascale Cicognia*-féle (1585—1595) velencei aranyat találtak.

(*Izsákról*) két igen jól fentartott *celta pénzt* vett a n. muzeum,

egyik oldalon a babérkoszorús fővel, másikon lovassal. Minthogy ilyenek nálunk nagy mennyiségben fordulnak elő, illik, hogy belőlük minél teljesebb gyűjteményt birjunk.

(*Mitroviczon*) *Gruics* úr neveztetett ki conservatornak, ki a hirneves helyen talált régiségeket az ottani reáltanoda muzeumában fogja felállítani. Sajnos, hogy ez eddig nem történt és a becses tárgyak nem a bécsi, pesti vagy zágrábi muzeumokba vitettek, hanem többnyire vagy a külföldre vándoroltak, vagy beolvasztattak. — A Mitroviczon működő régészet-egylet a cs. kir. hadügyminiszterium alatt kezdett emelkedni, de mint egyik bécsi tudósító mondja, ez a legnagyobb kár, mivel működése a boldog határőrökre már csak rövid ideig tartand és náluk csak a hálás emlékezetet fogja fenhagyni. — Mi ellenben azt hisszük és reméljük, hogy a magyar hadügyminiszterium is ápolni fogja e muzeumot, mint a műveltség egyik emeltyűjét, csak hogy a bécsi gyűjtemények nem fognak ekkor már oly szabadon rendelkezni a leletekkel, mint eddig. Alkalmilag eszembe jut, hogy midőn évek előtt a városon kívül gyönyörű sarcophagot láttam, melyről annak daczára, hogy igen szép faragványokkal birt, kiki letört egy-egy darab fehér márványt, több hazafi buzditására az akkori helyettes parancsnok úrhoz *Orenstein* Aurel alezredeshez fordultam (jelenleg, mint hallom, *Léván* él) azon kéréssel, hogy a veszendőbe menő kincset a m. n. muzeumnak ajándékozza. A nagyműveltségű fötiszt hajlandó volt kérésem teljesítésére. A muzeumi igazgatóság kérő-levele sem késett. Azonban sokáig semmit sem hallottunk, míg végre azon hirt vettük, hogy — már Bécsbe szállíttatott. Igaz, az alezredes fölött még mások is állanak, és *Mitrovicz* közelebb esik *Bécs*hez mint *Pest*hez!

(*A pesti fővám hivatalnokai*) köszönetet és elismerést érdemelnek, hogy a m. nemzeti muzeumhoz érkező, és felsőbb helyről nyert engedmény erejénél fogva a muzeumi helyiségekben felnyitandó málhák és rekeszek vizsgálásával járó tiszteletdíjról az intézet javára önként lemondtak. — E jótétemény leginkább most érezhető, midőn annyi csomag és láda érkezik keletről *Xántus*-féle gyűjteményekkel.

(*Ó-Budán*) a csatorna készítése alkalmával több régi falat metszettek át, melyek a hajdani római város épületeihez tartozhattak. A fölfedezett részek általános ó-budai térképünkbe már berajzolják.

(*Ó-Budán az ásatások*) igen érdekes eredménnyel kecsegtetnek. — A gőzhajó társulat munkásai számára gyarmatot alapít, s az illető 6 ház alapjai ásatása alkalmával, a nagy fürdőhez vezető útmentén több kő és kő- vagy téglából összeállított sarcophag és koporsó jött napfényre, melyek 3—3½ lábnyi mélységben állanak. A koporsók többnyire minden melléklet nélküliek, a csontvázak részletei összevisszahányvák, mely körülmény nyilván arról tanuskodik, hogy e sirokat valamikor már kirabolták.

Az alaprajzokat *Zsigmondy* Gusztáv, kir. mérnök veszi fel, hogy a régi *Aquincum* térképébe b iktassa. — Ismételten elismeréssel kell

kiemelnünk e helyütt, hogy az első talapzat föllelése alkalmával *Ó-Buda kapitánysága* sietett a muzeumi régiségtár-ört a leletről értesíteni. Bár ez másutt is így történnék!

Legközelebb a gőzhajó-gyári szigeten is megkezdik a földmunkálatokat, a hol, mint *Deuster* Ferencz mérnök úr állítja, két *hypocaustum* kiásatására számithatunk.

(*Legújabb archaeologjaink*) közé számithatjuk *Weber Antal* ácsinast a gőzhajógyári szigeten. Hallván, hogy *Ecker* úr által ismét egy feliratos kő jelentetett be — melyet a római vízvezeték melletti téglavetőn ástak ki — és egy római kőkoporsó kitakarításával levén elfoglalva, nevezett fiut küldém ki a téglavetőre azon kérdéssel: vajjon ott van-e még a kő, vagy tán házába vitette *Ecker* úr? — Nem sokára visszatért a fiu, és feleletül a kő feliratát hozta el, melyről felteszszük, hogy hibátlanul van másolva. A felirat ez:

DEDICANTE
LEGAUGGPP.

A szemes fiúnak köszönhetjük, hogy az alacsony földdel takart sirban lelt nagyobb római üveg-edény birtokába jutottunk. Meglehet, hogy a fiuból az archaeológiának hasznos munkása válik!

(*Sz. Mária képével*) vert érmek I. Béla királynak tulajdoníttatnak egyik hazai lapban. Itt vagy sajtóhiba lappang, vagy helytelen felfogás okozta e felcserélést mert csak IV-dik Béla szükségleti rézérmein fordul elő a görög minta szerint ábrázolt STA MARIA feliratú kép.

(*A szent-erzsébetfalvi (hammersdorfi) nagyszerű bronzleletről*) egyelőre csak azt jelenthetem, hogy miután a nagy-szebeni muzeum több érdekes tárgyat kiválasztott, a m. n. muzeumnak sikerült mintegy 60 ép sarlót és 24 szekercze-félét megszereznie, nem is említvén azon tömredék fölötté tanulságos töredéket, mely nem annyira kiállításra, mint inkább komolyabb tanulmányozásra szolgál. A 60 sarló, melyek mind más *mintából* kerültek ki, és a 40 sarló-fogantyú-töredék által muzeumunk efféle gyüteménye társai közül, gazdagságra, alkalmasint ki fog válni, míg a *szekerczék* már eddig is egy egész szekrényt foglaltak el. Részletes leírással későbbben fogunk szolgálni.

(*Czimertanunk*) ügyében úgy látszik egészen a korszinvonalan állunk; mert bár e lapnak rendeltetése az, hogy mindent egyesítsen, mi a régiségtan akármely ágához tartozik, és bár előszómban kinyilatkoztattam, hogy minden ide vágó kérdésnek nyílt tért engedek, még is oly kevés élénkség, kíváncsiság, vagy tudomány-szomj mutatkozik, hogy főleg a német, franczia és angol szaklapokat vevén tekintetbe, és figyelve azon eleven sürgés-forgásra, mely azokban kifejlik, valóban el kell szomorodnunk. — Csak egy ilyen lapunk van minden szakmára és azt sem veszszük igénybe!? — Az európai nemzetek egyenkint több külön lappal birnak, s ezekben egymást érik az érdekesnél érdekesb kérdések! Hol itt nálunk az érdek? — mikor válunk európai nemzetté?

(Rott) bajorországi falu határában, az idei tavaszi szántás alkalmával, fölötte érdekes régészeti leletre bukkantak a munkások. — A lelet tárgya barbar ércöntvény, hátul öblös, izléstelenül diszitett mellkép. Sulya 3 font; magassága 10"; szélessége 8". Talapzatán három lyuk, ugyanannyi fön, s egy peczekszerű görbület, melylyel rudhoz lehetett erősíteni. — Reber tanár, Münchenből, s dr. Sepp régészet-egyleti tagok a helyszínen megjelenvén, a leletet első tekintetre hajlandók voltak renaissance műnek tartani, valamely kutdísznak, mely a közeli zárdából kerülhetett oda — s ezt annyival inkább, mert a főt sajátságos rózsakoszorú övezi. Behatóbb vizsgálat után azonban vastag patina tünt föl, aerugo nobilis. Az öntvény nyers és nem ponczozott, az érczet az idő erősen megrongálta s oxydálta, annyira, hogy az ezüst-fogsor, valamint a kalapácsolt golyón ezüst-szemek igen elütnek a mellkép színétől. Ez alkatrészek, mint szintén a félig ezüst rekeszizom nincsenek oda forrasztva, hanem beszorítva, s a főnek vigyorgó kifejezést kölcsönöznek. Reber tr. rómainak jelenté ki a mintát, mely Constantin vagy utódai idejéből származhatik s tán valamely fiatal cäsart ábrázol; Sepp tr. az állítá, hogy az nő-istenséget tüntet föl, mint ezt a hajfonat s az egyik kiálló csecsbimbó igazolja, s hogy a kép celt mű. Végül abban egyeztek meg, hogy az *vindeliciai* munka, mely talán a gall hadistent ábrázolja, de mely római mintára a mondott időben készült. — Tudvalevő, hogy a belföldi gallok még soká az ügyek élén álltak s a pons oeni-i (Pfunzen) római agyagművesek urnacserepein számos gal-név fordul elé; a belföldi legénységet is soká külön cohorsokká alakították. Rotthoz $\frac{3}{4}$ órányira, Reichling felé, az ut mentén vagy 20 celt sírhalom van, ezek mindegyike fácskákka benöve. A halmok beljében öblönydarabok s bronzcsatok. Ez utóbbi helylyel szemközt fekszik Abodiacum, a régi celt város, melynek romjain terül el Epfach falu, melyet a legrégibb ismert országfő Abodiacus (?) alapított, hol néhány év előtt a Lorenzbergen ősrégi kősirokat bontottak föl titokban s romboltak szét. Bajor részről alább, Lengenfeldnél, aránytalanúl nagyobb sor sírhalom emelkedik, oly magasak s terjedelmesek, mint a trójaiak, s a buvár nem kevéssé törí a fejét, vajjon a határok idegenszerű elnevezéseiből nem lehetne-e a régi város nevét valahogy megtudni? — A fönnevezett bronzkép mindenesetre érdekes és tanulságos eszmecserére fog alkalmat szolgáltatni, főleg, miután a celta helyi tanulmányok kissé még ott is paragon hevernek.

(Obsidiánok B.-Szolnok megyében.) Véletlenül kimaradt eddigi jelentéseinkből, hogy Torma Károly főispán, az erdélyi muzeumnak szép, közepén kissé hajlott, 7 cent. hosszú, 1,5 széles, majd 0,4 cent. széles hátú obsidian-kést, és még három darab kovaköeszköz-töredéket ajándékozott, melyek Köfarkán B.-Szolnok megyében találtattak. — Hiszszük, hogy a buzgó kutatónak sikerülni fog még több ily darab birtokába juthatni.

Könyvészet.

Folyóiratokban ujabban megjelent érdekes archaeol. czikkek jegyzéke. Közli Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten, (váczi-utca 18. sz. nemz. szálloda.)

Revue critique 1869. 48 sz. de Vogüe, mélanges d'archeologie orientale, Syrie centrale, inscriptions sémitiques.

1869. 50 sz. Oppert, memoire sur les rapports de l'Egypte et de l'Assyrie dans l'antiquité.

Neue Jahrbücher für die Turnkunst. M. Kloss. 15 Bd. 51 fl. 1869.

K. Wassermannsdorff, die Riemenlanze (hasta ammentata) und die Bügellanze (hasta ansata) der Alten.

Berlin r Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde 14 Heft. Cupido, die beiden Eibenschützer Funde und das Münzrecht des mähri-schen Fürsten im 11 Jahrhundert. — Dannenberg, der Münzfund von Lommersum. — Voszberg, Beiträge zur Münzgeschichte der Stadt Berlin 1 Abthlg. — Neueste Literatur.

Bulletino dell'istituto di corrispondenza archaeologica.

(Múlt októberi kettős füzet.) I. Ausgrabungen: a) Wittelberg, Ausgrabungen bei Corneto, mit Zusatz von O. Donner. Entdeckung eines röm. Grabes. b) Gozzadini, ein römisches Grab auf dem bolognesischen Apenninen.

II. Denkmäler: a) C. L. Visconti, über zwei in der Villa Massimo bei den Diocletiansthermen entdeckte auf Wasserleitungen bezügliche Cippen. b) G. Conestabile, eine kleine Bronzestatue einer Ceres Augusta. c) Derselbe, Bacchus und Ariadne auf einer apulischen Amphora.

(Múlt novemberi kettősfüzet) I. Ausgrabungen: a) Rodolfo A. Lanciani, neue Entdeckungen in Rom; b). F. Matz, Ausgrabungen in Pompej; c) Conte Severino Servanzi Collio, eine antike Gräberstätte in Pietravorina, im Gebiet von Camerino. II. Denkmäler: a) H. Heydemann, Alterthümer in Neapel (Folytatás); b) F. Matz, eine neue Sammlung von Vasen aus Caere.

III. Bemerkungen a) Auszug aus einem Briefe des Herrn Waddington an W. Henzen; b) Fr. Ruchl, epigraphische Bemerkungen.

IV. Literatur.

Tartalom : Két szabolcsmegyei ös-temető és egyéb régiségi leletek. II. Rómer Fl.-tól. 217. l. — Horvátországi uti naplóból. V. Zágráb. (Vége.) Rómertől. 226. l. — Faházak. R. Fl.-tól. 229. l. — Felszólítás ügyfeleinkhez Rómer Fl.-tól. 230. l. — Kivonat az arch. biz. VII. jegyzőkönyvéből. 231. l. — A lőcsei templom restaurációja ügyében. 234. l. — Archaeologiai levelek. XLI—XLIII. 286. l. — Irodalom. 238. l. — Egyveleg. 240. l. — Könyvészet. 244. l.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

12. szám.

Szeptember 1-én.

Bizománys:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A görög-keletiek temploma Ráczevén.

Ugyane czím alatt közlötté Henszlmann Imre 1865-ben a „Győri Történelmi és Régészeti füzetek“ III. kötete, 289. és kk. lapjain nézeteit e saájtságos egyházzól, melyről a görög-keletiek 1846—7. schematismusa méltán mondja: „Exemplar ecclesiae in hoc ritu rarissimum, in ditionibus austriacis unicum, in qua una die (eodem tempore) tres liturgiae celebrari possunt.“

Feltűnt e templom saájtságos-volta már előbb Ludaics Miksa főszolgabírónak is, ki ez épület körül tett kutatásait a „Sürgöny“ 1861. 49—51. számaiban közlötté, s az itt-ott homályos pontokat itészeti tapintattal s okmányilag törekedett felvilágosítani.

Azt vélem, hogy soraimmal sem az egyiknek tekintélyét nem sértem, sem a másiknak tudományos buzgalmát nem lankasztom, ha magam is közlöm némileg eltérő véleményemet, nem hívén azt, hogy ez által, a mit csak hiteles okmányi adatok bizonyíthatnak, már az épület jellegéből dönthetlennül megmagyaráztam; hanem remélvén, hogy talán ez új nézpont fel-

merülése további észlelésre és adatok keresésére fogja ösztönözni azokat, kik e tárgyhoz illetékesebben szólhatnak, vagy talán még némi lappangó adatokkal birnak; mert, hogy a Csepel-sziget hírneves fővárosára vonatkozó okmányok már mind fel legyenek használva — magammal el nem hitethetem.

Bár többször ígértem volt *Ludvics* barátomnak, hogy kirándulok *Ráczevére*, ígéretemet csak 1866. november elején teljesíthettem *Graffenried* Manó ismert régész társaságában.

A templomot részletesen tanulmányoztam, sokat méregettem és okoskodtam; de e sorok közlésére mégis az indított leginkább, hogy *Zsigmondy* Gusztáv pontos méretei eredményeit átengedé, melyeket a mellékelt alaprajzban és a déli oldal képében ide csatolok.

A ki az alaprajzot vizsgálja, fel fog előtte tűnni, hogy itt főtemplom forog szóban, melynek hátsó boltívei a többiektől — görög ritus szerint a nők számára — válaszfallal különítvék el, feltűnni, hogy a hosszhajó déli falához két, egymástól ismét elkülönített imola van építve, melyeknek a keletre eső keleti zárfalából, a középponttól dél felé eső falához, folytatólag kis sokszögű záradék van csatolva.

A főtemplomot magában véve egyenlő szélessége, a szokásos diadalív hiánya, az északi oldalon volt, jelenleg befalazott ablakok teszik sajátságossá, másrészt a körülmény, hogy a torony a templom keleti záradékán túl és külön emelkedik.

Ha a keleti ritus régibb vagy újabb templomait vesszük tekintetbe, tudtommal a ráczevei templom e nemben egyedüli; mert a négyzet fölött ritkán hiányzó többtagú és ablakú lámpásnak itt semmi nyoma sincs.

Az, mit *Ludaics* mond, hogy a mai ráczevei szerb templom nem lehet ugyanaz avval, mely sz. Ábrahám patriarcha tiszteletére a mai Ráczeve táján épült, mert az 1440 körül Kubinból idejött új gyarmatosok azon helyen települtek ugyan le, melyen a régenten elpusztult helység létezett, de a sz. Ábrahám templomának állania kellett, miután az adományozó király előtt még annak egyházi czíme is tudva volt, és így az említett templomnak a XV-dik, vagy még valamely korábbi század sztiljében kellett épülnie — engem meg nem győz arról,

hogy előttünk, talán legalább alapjaiban, nem az 1440 körüli okmányban említett templom áll.

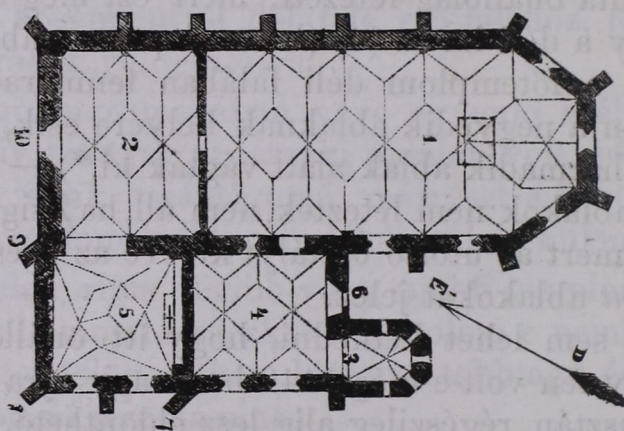
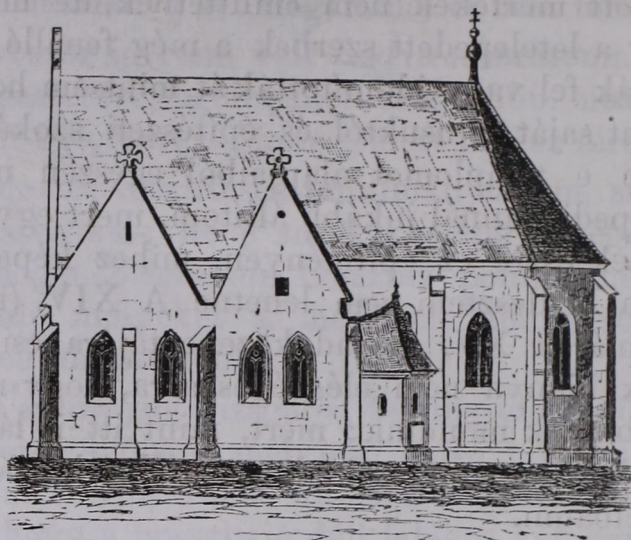
Igaz, hogy az elpusztult Ráczevi kiterjedését és hajdani nagyságát nem ismerjük, sem a sz. ábrahámi templomról valami határozott mértékek nem említetnek, de még is inkább hiszem, hogy a letelepedett szerbek a még fenálló régi templomot használták fel vagy idomították át, mintsem hogy azt higgyem, miszerint saját rítusuktól és építészeti szokásaiktól annyira eltérve e templomot alapjaiból egészen újra építették volna. Ezt pedig annál inkább állítom, mert egyáltalán semmit sem veszek észre ez építményen, mihez képest azt a XV-dik századba beilleszteni nem lehetne. A XIV. (illetőleg XV., mert 1440 már a XV. század közepe tájára esik) századból való emlékek hiánya nem elégséges arra, hogy magát a templomot későbbinek mondjuk; mert, mint itt is láthatjuk, köz tudomású dolog, hogyan szoktak a közelmúlt századokban az emlékekkel elbánni.

Henszlmann okoskodása annyiban igaz, hogy a főtemplom hajója hajdanta önállólag létezett, mert ezt még azon ablak is mutatja, mely a déli imola (4) (l. köv. lapon az ábr.) közlekedő ajtaján kívül a főtemplom déli falában fenmaradt és keletről számítva éppen a negyedik ablaknak helyére esik, míg a közlekedő ajtót a harmadik ablak alatt vágták ki. *) — Az, hogy az északi falon ablakok nem léteztek, nem áll, ha Zsigmondy jegyzete helyes; mert az utolsó osztályt kivéve az egész fal hosszában, befalazott ablakokat jelez.

Perczig sem lehet kétkedni, hogy itt önálló templomról van szó, mely fen volt-e még 1440-ben, vagy újra épült-e 1480 körül? — pusztán régészileg alig lesz eldönthető, miután az új telepítvény anyagi erejét nem vagyunk képesek megítélni, sem az építmény modorában nem birunk elég adattal arra, hogy ez állítást kétségen kívül helyezzük. Egy dolog, igaz, feltűnő és függővé teszi némileg ítéletünket, s ez: a diadalív s a szűkebb szentély hiánya — melyet nem merünk avval okadatolni, hogy a mostani templom, valami hosszú karu, roppant nagyságú kolostori templomnak talán csak szentélye akart lenni. E kér-

*) A fametszeten ez ablakot az ajtótól inkább nyugat felé esőnek kell gondolni.

dést illetékesen csak az épületen tett újabb építészeti vizsgálatok dönthetnék el, vagy más efféle, a XV-dik század végéből való szerb templomok példányai, melyek a ráczkeveinek parallellául szolgálhatnának.

Arra, mit *Henszlmann* mond: „hogy később a laikus községhez szerzetes község csatlakozván, és saját templomát birni akarván, alkalmasint a költség kiméltése okától, a parochialis templom déli falának keleti része használtatott közös falnak“, el nem vitázható; de avval, mit tovább mond: „De most, hihetőleg a kolostor helyiségeinek elrendezése miatt a csatolt rész keleti zárfalát két célra kellett használni, először kapuzatra, másodszor szentélyre; e miatt azután a szentély oly kicsinyre ütött ki, hogy a többi magá-

*ban sem tágas templom vagy kápolna helyiségéhez képest szembe-
tűnőleg szűknek tetszik,*“ már egyet nem érthetünk, és e magya-
rázat — nézetünk szerint — inkább igen eszélyes, semmint az
igazsággal megegyező; mert ha azt állítjuk: hogy az egész
imola (4) a félreeső szentélylyel (3) egyszerre és szerző fölte-
vése szerint kolostori imolának épült, miért volt szükséges az
ajtót (6) a szentély és a főtemplom déli fala közé szorítani — és
miért nem inkább a kettős ablak helyébe tenni, mi még akkor
is czélszerű, sőt igen is alkalmas leendett, ha föltennők, mi el-
len a ferde tám tanuskodik. hogy az állítólagos kolostor a ká-
polna déli falához lett volna csatolva? Másodszor, miért volt
volna szükséges épen e kicsided sokszegű szentélyecskét fecs-
kefészekként az imola falához ragasztani, ha azon idő sztilje
szerint az egyenes záradék is megjárta volna?

Nem tudom, mit mond *Henzlmann* collegám nézetem-
hez, de én azt állítom, hogy e *kis szentély* eredetileg nagyobb
templom mellett állott *keresztelő-kápolna* volt, melyet később a
4. számú imola hozzá ragasztása által nagyobbítottak.

Érveim ezek: a) a kápolnácska (kis szentély) mai nap is
keresztelő sz. János tiszteletére van szentelve;

b) a kápolna déli fala nincsen ugyanazon vonalban, mint
a kis szentély déli fala;

c) magassága sokkal kisebb, mint a 4. számú imoláé, abla-
kai pedig igen keskenyek és az imoláéval nem egyezők.

Legvalószínűbb tehát, hogy a keresztelő-kápolna a tem-
plommal úgy egyesítettett, hogy ettől külön imolát alkotván,
a bejárat vagy a déli falban levővel összeesett és még a nyu-
gati, most 5-nek keleti falát képző falban is egy, jelenleg bera-
kott, nyílása volt; mert a (6) ajtót újabb időben keletkezettnek
kell tartanunk, mint azt a körülfutott régi talapkö, mint az ajtó
újabb alakja tanúsítják.

Arról, hogy a kápolna (5) legutoljára készült, sokféle jel-
ből gyaníthatjuk; mert míg a templomnak és (4) kápolnának
nyomott ívű, tehát a templom keletkezténél alkalmasint ké-
sőbbi hálóboltozata megegyez: az (5) boltozata feltűnően eltérő,
sőt még a 4 kettős ablaka, az (5) ablakközi pillére, és a csúcs-
íves ablakok fölötti eltérő ablakok is bebizonyítják, hogy e két
mellék-imola különböző időben épült.

Nem dicsekedhetem avval, hogy a homályt egészen elosz-
lattam, de azt hiszem, hogy a (4) kápolna szentélye szabályta-
lanságát kielégítőleg magyaráztam. — Azt, hogy vannak-e ha-
zánkban másutt is hasonló görög-keleti templomok, melyek
igazolhatnák, hogy a ráczkevi templom XV. századi épít-
mény, azt *Ludaics* barátom fogja legelőbb kipuhatolhatni.

Ha elvileg nem ellenkeznek, szeretném a kutatókat még
az *ócsai* templom alaprajzára is figyelmeztetni, melyen, ha a
kereszthajó déli részét és a mellékhajók tengelyeitől eltérő
apsisokat tekintjük, némi hasonlatosságot lehetne fölfedezni.

Rómer Fl.

Horvátországi uti naplóból.

VI. Sziszek.

Tizenöt év óta vágytam Sziszekre, hogy annak római
maradványait a helyszínén láthassam és tanulmányozhassam.
Valahányszor a gabnakereskedőtől, a katonától s gőzhajózási
tisztviselőtől hallám, hogy Uj-Sziszek egészen római anyagból
épül, hogy a házak pitvarai és a konyhák ez évezredekkel da-
czoló anyaggal rakvák ki, valahányszor Constantinusok kora-
beli érmek kerültek kezem közé, melyeken különböző jellel és
betűvel SIS, vagy SIS^c szó fordul elő az alsó szelvényben:
mindannyiszor látni óhajtám a világhírű nép e tekintélyes
gyarmatát.

Közel levén Sziszekhez elhatároztuk, hogy aug. 26., va-
sárnapon, a vaspályán lerándulunk. Utitársul *Pray Valér* úr
szegődött hozzánk, kinek ugyanott ismerősei valának. Dél felé
forrón süttött a nap, és így épen nem volt kedvünk, a városból
visszafelé menni a pályáig, hogy talán az e tájon előfor-
duló régiségeket megsejmelhessük. Drága volt a jó tanács.
Be is tekintettünk az utolsó házak egyikébe-másikába, hol
a fal vagy sövény alatt római téglákat láttunk; de a kér-
dezettek ránk bámultak; tájékozni, nem tájékozhattak.

S ilykép czél nélkül ide-oda barangolva leendő nyílt térre

jutánk, s a téren gyógyszerertárra bukkantunk. Orvosok és gyógyszerészek egyetemi polgárokból lesznek, és Bécsben vagy Pesten végezvén tanfolyamukat — világot láttak. — Egyenesen neki megyünk a gyógyszerertárnak, hol, midőn jövetelünk célját előadtuk, a szives tulajdonos legnagyobb előzékenységgel kalauzul csatlakozott hozzánk. Jó csillagunk vezetett e helyre; mert midőn távoztunkkor az ajtóban álló gyógyszerész fiának kiadta rendeleteit, észrevettük, hogy lelkes magyar családnál vagyunk, mely hazaszeretetét nyelvében és képeiben ez elszigetelt állapotban is fenn tudá tartani. Hiában! a magyar ember hazafi marad, bármily soká lakjék hazáján kívül, és családjában is virágoztatja nyelvünket, habár e körön túl senkivel sem tud ezen beszélni. Gyakran tapasztaltam, hogy ily expozált honfiak sokkal tisztábban és önzéstelenebbül ragaszkodnak hazájukhoz, nyelvükhöz, mint sok magyarországi nagy-hirű patrióta.

Kubányi Ferencz úr nem messze házától a régi római telep helyére vezetett. Találtunk itt téglákat $10\Box'' - 2''$ -nyieket APPIANI bélyeggel; másokat $17 - 11 - 2\frac{1}{2}''$, majd ismét $21\Box'' - 2''$ mértékkel birókat; ezek közt egyen római téglavető szeggel kivert csizmatalpát, melyen a külső szegek sorai nagyobbak, a belsők kisebbek s mind lapos fejűek, hat sorjával, egy sorban tíz szeg áll, a talp hajlását követve. A murva közt szép terra-cotta díszítményre akadtunk és VALENS)(GLORIA ROMANORVM, SIS^c rézpénzecskére, még egy $22\Box'' - 3''$ padlat téglára.

Hogy *Sziszeken* nem annyi a műemlék, mint híre után az ember várná, természetes; mert a mi épebb és könnyebben elmozdítható volt, azt mind a zágrábi muzeumba vitték. A városban csak itt-ott akadhattunk csonka maradványokra. A város falait, fekvését nem voltunk képesek föllelni.

Legszebb műemlék a plebánia-templom kertjében álló nagyszerű kereszténykori kőkoporsó. Ennek sírládája egy tömegből van kivájva, hossza 7', kajszával ellátott talpának magassága $10''$; nehézkes födelének magassága $21''$, szegletszárvainak alja $14''$; a téglás födél egyes cserepeinek szélessége $13\frac{1}{2}''$. Előlapja egészen ép, míg hátsó része közepén betörve és kirabolva találtatott. Az előlap két oldalán egy-egy virág-

edény áll, belőle kifejlődő kaeskarings szőlővenyigével és szőlőfürtökkel, melyek közt a felső jobb szögleten madár ül; alúl az annyira kedvelt vadászati jelenetek egyikét látjuk, t. i. egy vadászseb nyulat üz. A középett álló feliratos táblának fülei úgy látszik, szegekkel erősítvék és Krisztus monogrammájával diszítvék. E táblának hossza 40-, szélessége 20 '. Fölrata így hangzik:

HVIC · ARCAE · IN EST · SEVE
RILLA · FAMVLA · XPI · QVÆ ·
VIXIT · CVM · VIRO · NOVEN
CONTINVIS · ANNIS · CVIVS ·
POST · OBITVM · MARCELLIANVS SE
DEHANC · VIDETVR · CONLOCASSE · MARI
TVS ·

A betűk két hüvelyknyiek. Ezt és a többi, jelenben itt levő vagy már elvitt római emlékek feliratait kellő pontossággal, itt-ott csekély eltéréssel, melyek talán inkább a szedőt illetik, *Tkalcsics* Iván úr adta ki, talán adalékul „Severilla“ című elbeszéléséhez, mely DODATAK felirattal egy negyedrelapon háromféle felírásokat tartalmaz, s melylyel engem előzékenyen megajándékozott. (Ugyanazon feliratot lásd: *Katanchich Geogr. Vetus. I 445. DLII.*, hol egyébiránt csak 6 sor fordul elő.)

A plebánia bejáratánál egy homlokirat töredéke fekszik, melynek betűi 8½ és 10 hüvelyknyiek:

TICA

valószínűleg Tiberius Caesar

Ugyanott a kut előtt válúképen sarcophag állt, melyet le kellett tisztítatni és forgatni, hogy olvasható legyen. Hossza 35'', magassága 18''; a feliratos lap hossza 24'', magassága 13''; a belső ür hossza 26-, szélessége 15''; végre a betűk 1½ hüvelyknyiek. A felirat ez:

CSEMPRON SEVEROCOR
NICVL LEGXIII N XXXI
IVIA FLORENINA CON
IVGICARISSIMO VIVA
FEC

E felirat Katanchich fenidézett munkájában (114. l.) CCXCIII. sz. alatt áll, s bár a tudós férfiú, mint a jegyzetből kitűnik, maga vette fel feliratai gyűjteménye számára, még is két helyen más olvasást kell helyébe szúrunk. A 2-dik sorban LEG XIII ET XXXI (?) helyett, mi már magában különös A XXXI áll a kövön, minek így olvasva van értelme; a 4-dik sor végén pedig VIVENS helyett VIVA áll, mi a dolog velején nem változtat ugyan, de csak pontosság kedvéért hozott fel.

Kár, hogy ez ép kő ily veszélyes helyen van, és bár legalább 70 év óta áll sértetlenül, illőbb helyre, talán a zágrábi nemz. muzeumba kellene átvinni.

A fészter sarkán még látni egy sírkő középdarabját, milyenek rendesen vadászati jelenetekkel díszesek. Itt, t. i. két kutya balra iramolva egy farkast és egy medvét üldöz. Ezért is kár, hogy e helyen áll, mert előbb-utóbb baja esik.

A plebániai folyosónak kövezete csupa római téglákból áll, melyek 15''—5½'' és 7□''—2'' méretűek.

Összefüggés kedvéért felhozom itt azon római töredékeket is, melyek a vasuti állomás kertjében állítvák fel és a Zágrábból jövőnek azonnal szemébe tűnnek. Van itt egy szarvas födelű sarcophag, jobbra-balra gyümölcstartó geniusokkal; szép oszloptalpok, oszlop-párkányzatok, gyönyörű kapitaelek; nagyszerű párkány lefelé néző oroszlánfőkkel, kigyótojás- és fogrovatos tagozattal.

Feliratok itt gyéren fordulnak elő; egy ara alján ez áll:

NOMI
MX·M·VSL;

egy másiknak jobboldalán amphora-féle edény, melyből kalászok emelkednek, balra: kancsó fölött, tálacska látszik. Felirata ez:

C E R E R I
AVG·SAC
Q·IVLIVS
MODERATVS
B·PROC·
V·S·L·M; (a pontok háromszögűek).

A kő szélessége 16'', magassága 34''; a betűk 2''-nyiek. Van még, főleg a katona-városban elszórva és egyesek házaiban több felirat; ezek közül mintegy 14-et hoz fel Tkalsics, melyeknek Katanchich-ban nincs nyoma, és melyeket jó lenne constataálni.

A mécsesek felirataiból ezeket említjük:

CRESCI ¹⁾

S;

FORTIS; ²⁾

FRONTO; ³⁾

OCTAVI; ⁴⁾

STROBILI. ⁵⁾

Tkalsics szerint ólomcsöveken ezen bélyeg is elő fordul: COL SIS TEL SER F., mi a sziszeki ős-iparosokra nézve érdekes.

Nagyon ajánlották Sziszeken, hogy tekintsük meg a zágrábi várat, melyet a hajdani *Siscia*-nak tartanak. E vár jelenleg a zágrábi káptalan tulajdona és a Kulpa és Száva összefolyásánál nyelv-csúcson fekszik. Az épület maga háromszögű, ugyanannyi kerek toronynyal, melyek alúl vastag vánkostagú övvel, felül lőrésekkel és ágyú-lyukakkal birnak. Az egyik toronytól fal nyúlik át egy ötszögű toronyhoz, mely előtt nyílt udvar terül el. A falak mintegy 16 öl nyiek, míg az összefolyási pontra irányzott torony 20°-nyi, a többiek pedig 6°-nyiek. Ezek egyike szögletében jó magasán volt a hajdani mozgó-híd. Benn az udvarban, alul erős támakkal összekötött boltívek, felül loggiák vannak, de még a régi fafolyosók is látszanak, valamint az őrség és védősereg számára szolgáló faerkélyek lyukjai is megmaradtak a falakban. A vár főkellékei: a földalatti boltok sem hiányzanak. A felső folyosókon pedig különféle téglakészítő jelvények, kettős vonalából álló M, X, C, 9, S alakokkal, nagyon gyakoriak; azonkívül nem hiányzik a ná-

¹⁾ Nálunk rendesen CRESCERE; muzeumunkban 24 darab.

S

²⁾ A n. muzeumban 61 darab.

³⁾ Nálunk hiányzik.

⁴⁾ Nálunk 6 darab, többnyire Szombathelyről.

⁵⁾ A n. muzeumban 1 példány.

lunk is sokszor előforduló kutya-lábnyom, csizmatalp nyoma, és egy római ember mezítelen jobblábának nyoma egész ép-ségben. A kápolna jelenleg éléstárul szolgál, az uri szobákat korcsmáros birja bérben. Nyáron a sziszekiek gyakran kirándulnak ide.

E várról három, egymástól nevezetesen különböző régi rajzot birunk, melyeken a vár s az ebben elhelyezett épületek mind máskép rendezvék. — Az elsón, úgy látszik, hogy a mai nap is meglevő tornyok közt állott a régi vár, és ebben (nyolczad lapon, melynek alsó végén 38. l. áll, czíme pedig: Sisek Exp. (ugnatum) 1593, rec (uperatum) 1594.) két tornyú, románízlésű templom látható, mely a többi képen e helytt elő nem fordul. E szűk téren 4—5 épületet látunk, de a két hátsó torony nincsen fallal, vagy mint ma, épülettel összekötve.

A Száva- és Kulpán kívül a vár még vizesárokkal is van kerítve, mely a szárazfölddel csak szűk nyelv által függ össze. Ez árkon át két híd vezet a várhoz.

A fentebb leirt képen a külső vár a Kulpa felől még fal által kerek toronynyal van összekötve; hasonló fal szögellik ki a Száva oldali ároktól is. Mindkét faltól négyszögű bástyák ugranak ki és hátul tört bástyák által kötvék össze, melyek közepetáján, egyik híd irányában, kaputoronynyal bir. Ez előudvarban négyszögű, talán templom, vagy kápolnatorony áll, egy-két házzal. — Másik képen (12-ed alakban 90. l. számmal) a régi 3-szögű vár két tornya közét ház látszik félig zárni, hat ház van benne elszórva, és középett magas tornyú templom áll. A vár-kapu nem a hátsó várfal közepén, hanem ott áll, hol a Oder folyócska a Kulpába szakadván, a vár területe keskeny nyelv által függ össze az ó-sziszeki földekkel.

Harmadik képet is láttunk, de nem madártávlanit. A két folyó beömlésénél álló három kerektorony közt még kettőnek van kupos födele, az udvaron belül háztetők láthatók, a külső udvar kiugró szögletes bástyák által alakul, és két bástyatorony védi, úgy hogy 5 vártornyot látunk. A külső udvarból már nem a magas tornyú templom, hanem csak kisebb torony tűnik szembe tetőn, nyargaló harangláb idomú emelvénynyel.

A hátsó rész védelmi külszíne egészen eltűnt és helyét gazdaság foglalta el.

Kubányi úr magyar vendégszeretetét élvezvén és kis márgyűjteményét érdeklélvén, *Jászkára* indultunk.

Rómer Flóris.

Érmészeti adalékok.

VII.

A magyar pénzisméhez.

II. István, V. nemű. Két kormánypálcza, s a közepén: mint két végén kereszttel végződő hosszú vonal (l. 1 ábra); nagysága: 6, súlya 3 szemer.

1. ábra.

Szemcsés körben közepett magas szemcsés-, és két végén kereszttel végződő vonal; e mellett balról három pont; oldalról két szemcsés kormánypálcza, melyek végei félholdkákkal bezárvák; két felől szélről: háromszögekből összetett kis keresztecskék, melyek mindegyikének alsó és felső végénél egy-egy pont áll

Hátlapján: vonalkörben egyenkarú kereszt, melynek két felső sarkában egy-egy háromszög, a két alsóban pedig egy-egy félholdka látható.

Fábry Nándor gyűjteményében Györött.

II. Istvánnak tulajdonítható, mivel Rupp III. nemű 75-ik szám alatti pénzével leginkább megegyeztethető, valamint nagysága és súlya is vegyítékével együtt azonos.

Némely részben ugyan hasonlít *II. Béla, IV. és V. nemű, 80—82. számú* pénzeihez is, de miután az előbb említettem *75. számú T. E. (Ste)* betűkkel jegyzett pénzhez veretére nézve legközelebb áll, inkább az előbbinek tulajdoníthatjuk.

VIII.

II. Endre. XXVIII. nemű. Emberfő, négytornyú vár fölött; — kéttornyú várna (l. 2. ábr.) Nagysága 10, súlya 12 szemer. Ritkasága:

Csikos körben, felirat nélkül, gömböcsökkel ékes négy tornyú vár, a mely boltíves kapujának mindkét felén egy-egy gömbölyű ablak, és a kapu fölött szemközt emberfő látszik.

2. ábra.

Hátlapján: szintén csikos körben gömböcsökkel díszített két tornyú várna, kettős csúcsos boltívezettel, vagy kapukkal, ezek fölött a várna tetején közepén kereszt, vagy csillag.

Ezen, eddig szintén egyetlen példányban ismeretes érmecs saját kis gyűjteményemben van, és II. Endre pénzeihez sorozandó azon oknál fogva, mivel Rupp VII. nemű, 148 és 149-ik számok alatt előforduló alakokhoz előlapra, — valamint hátlapra nézve az V. nemű 146-dik szám alatti II. Endre nevét is előtüntető érmecsekhez (mely utóbbira nézve nagysága, súlya és beltartalma is megegyez) leginkább hasonlít.

Ros os Miklós.

IX.

Ludaics Miksa, pestmegyei törvényszéki ülnök egy fém emlékérmét ajándékozott a m. n. muzeumnak. Ezen érem 3 centimeter átmérőű és előlapján következő felirat olvasható:

НА ДУХОВЕ 9. ЈУНИЈА 1869
СВЕШТАЛА СЕ „ЗАСТАВА“
ВРШАЧКОГ СРПСКОГ ЦРКВЕНОГ
ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА.

(Pünkösöd napján 1869. év június hó 9-kén felszenteltetett a verseczi szerb egyházi dalárdának zászlaja.)

A hátapon félkörben kanyarodó babérkoszorú-ágak tövüknél összekötvék, a fenmaradt úrben ezen körirat olvasható:

НЕДАЈМО СЕ!

(Ne hagyjuk el magunkat!)

Az érem közepén szerb nemzeti hangszer a „Gusle“, keresztbe álló vonóval. A koszorú kötője alatt a vésnök neve áll: SEIDAN, valamivel felebb a fémre vonatkozólag: ZIN.

X.

Hajdan és most az érmészetben. E cím alatt egy szaklap összehasonlítást tesz az 1828-diki és 1869-diki éremárák közt, melyből kitűnik, hogy az érmek ára ezen időszak alatt nem csak 3-szoros, 5-szörös, 10-szeres, de némelyeknek húsz-, sőt többszörös is! Ennek oka bizonyosan nem egyedül minden árucikknek általános drágulásában rejlik, de abban is, hogy igen sok érem beolvasztatik, s a vevők száma szaporodik, miután a gyűjtemények is általán nagyobb kiterjedésnek örvendenek.

XI.

Latinovics Vincze országos képviselő, Bácsmegyében talált török arannyal gazdagítá muzeumunk ezen osztályát. — Minthogy a magyar történelem a törökök itt tartózkodásával szorosan egybefügg, kötelességünk e korszak híu tanulmányozásához adatokat gyűjteni, melyeket az utókor kellőleg felhasználhasson.

A török korszakra nézve még a m. tud. Akademia arch. bizottsága is kivételt tett, mert ámbár működési köre csak az ausztriai házíg terjed, a török műemlékeket mégis kutatásai körébe vonta.

XII.

Érmészeti társulat alakult Bécsben, melynek élén a legtekintélyesebb szakférfiak állanak. Feladata a numismatika művelése, a kutatók és gyűjtők közt élénkebb érintkezés eszközlése és így ezen tudomány érdekeinek előmozdítása. E célból nem csak érmészeti folyóiratot ad ki, hanem kész vitás esetekben tagjainak felvilágosításokat adni, mint azokat viszont adandó alkalommal igénybe venni.

XIII.

Régi pénzek cím alatt olvassuk az „Eger“-ben: „Az almagyari szőlők egyikében dolgozó rabok a földben egy kis

bögrére akadtak, mely 65 darab nagy ezüst pénzt tartalmazott a XVII-dik századból. Mint halljuk, e pénzeket Békeffy várnagy úr Pestre vitte. — Az egész lelet már be is küldetett az alispán úr által a m. n. muzeumnak, és nem késendünk erről olvasóinkat bővebben értesíteni.

XIV.

Castiglione úr, trencsénmegyei *Styavnikről*, több érdekes magyar érmen kívül régi osztrák érmekeket is ajándékozott a m. n. muzeumnak.

XV.

Miletics Szvetozár a sokat emlegetett Miletics-érmekre vonatkozólag kijelenti, hogy neki a mondott érme tervezetéről, készítése- s kibocsátásáról semmi tudomása sem volt; továbbá, hogy az efféle „gyerekségekben“ nem telik kedve. Megjegyzi azonkívül, hogy a kérdéses érmeken előforduló sas nem az orosz, de a szerb, vagy montenegrói.

Archaeologiai levelek.

XLIV.

E tárgyak átküldése mellett röviden számot adni bátorodom eddigi kutatásaimról....

E, nekem durva faragású kőeknek tetsző kovadarab (*Diluvialschotter*) Zsujtáról való, hol durva fekete cserépdarabokat is találtam, valamint egy szintén durva művű opál-színű üvegedény-fület, melyet azonban nem merek egykorúnak állítani.

Az 1. számmal jelzett obsidián faragást mutat. Efféle apró nucleusok gyakoriak. — A 2. számúnak némileg alakja van; ez alakról azonban nem tudom, műszer, vagy csak véletlen szüleménye e? Ilyet többet láttam. — E darabok mikohá-

zaiak, hol apró törmelék alakjában nagy mennyiségben fordulnak elő, s jelenleg is több száz példány van birtokomban. Azon tűzhelyek, vagy telepek számát, minőket a bódi úton láttam, újjal szaporítám, s ez — Abaújvár. E telep rétegei következők: Fenn 3—5'' föld, alatta szenes hamu s égett föld, mely 2—6'' vastag, (ebben találtam a mellékelt gyöngy felét); ez alatt, égett földben, rendes tégladarabok, vagy kőrakás.

A telep mintegy 4—5 hold területű. Közben számos csont- és cserépdarab lelhető.

Obsidián-eszközök gyűjtésére szerencsém volt megnyerni, *Forgách* Kálmán gr. urat, kinek már is van néhány nyílhegye és késdarabja.

Mihelyt nagyobb eredményt leszek képes fölmutathatni — többet! Addig csak azt bátorkodom megjegyzni, hogy a helynevek nyomán némileg a lelhelyre is rá lehet akadni. Így Símán, hol cserépedények és gyöngyök fordulnak elő, a hely neve: *Korsós*, Nagy-Szalánczon: *Cserepes*; Szántón van *Szárhegy* (obsidián, malomkő és cserép), Györkén s Mistyén szintén *Szárhegy* (obsidián és cserép). — E két utóbbi helyet még nem vizsgáltam meg tüzetesen.

Bööd.

Dr. Óváry Endre.

XLV.

Ez évi május 4., már említett *ligeti* földbirtokomon, tavaszi szántás alkalmával több felesem számos, de titkolódzásuk folytán közelebbről meg nem határozható ezüst érmet talált.

Miután a felesek, gazdám abbeli fölszólítása és kérése daczára, hogy a talált érmek őket nem illető részét, ha úgy kívánják, kárpótlás mellett is adják ki — az egész leletet titkolva elvitték s később megtudtam, hogy a lelet XVI. századi, különféle tartományokból való 16 db. ezüst tallérból, s ugyanazon korbeli különböző nagyságú és minőségű kisebb, körülbelől 1300 db. ezüst éremből állott — a mondott rész vissza-

szerzése végett kénytelen valék a törvényes lépéseket megtenni.

Már eredetileg szándokom lévén az ily régészeti leleteket, legalább nagy részben, a n. muzeumnak beküldeni, ez ügyben tett fáradozásomnak sikerült az imént említett lelet egy részét nagy nehezen megszerezni, melyet — 190 db. különféle ezüst érmet — ezennel van szerencsém ide mellékelni.

A lelet körülményeire vonatkozólag a helyszínen tett kutatásom következtében azon hiedelemben vagyok, hogy ez érmek a föld színe alatt talán 9''-nyire kis cserépfazékban feküdtek, mely edény azonban szántás közben — lehet, hogy már előbb — eltörött. A helyszínén meglett kis fazék fenekén később, a mondott kutatás alkalmával is, több éremre lehete akadni. — Ez érmekeket valamint a főnebb érintetteket, s a fazék azon részeit, melyeket a felesek a hely színén hagytak szintén a muzeum számára küldöm.

A mi végre a „beszerikucza“ kívánt rajzát illeti, sajnálatos kell megjegyeznem, miként az említett domb a sík szántóföld oly csekély emelkedése, hogy külön figyelmeztetés nélkül alig ötlik valaki szemébe, — s mint ilyen le sem rajzolható.

Temesvár.

Radisics Jenő.

XLVI.

Régi könyv jutott kezemhez, mely régisége, tartalma s kiállítása miatt egyként megérdemli, hogy szélesebb körben megimertessék.

A könyv: *Menhardsdorf* naplója 1588—1816-ig, s egyes birói jegyzeteket foglal magában csaknem minden évből.

A kávészínű bőrbe kötött munka egykor díszes kiállítású lehetett. Homlokán kissé fölül — ez előtt hihetőleg aranyozott csinos betűkkel — olvasható: *Menartsdorf*; alul: 1583. Középet aranyozott virágok s egyéb czifrázat töltik be.

Kötése, a XVI. század iparának e példánya, az akkori könyvkötőknek ugyancsak becsületére válik... Borítékja egy-

másra halmozott vékony papírokból van kiállítva; de a bőr igen símán, finoman kidolgozva, s a rajta levő virágok s egyéb ékítmény valóban díszesek. A közepét körülfogó szegélyben még láthatók az egyes alakok, de már nagyon elmosódtak.

Menhardsdorf, vagy Menyhárda, a 16 „szepesi városok“ egyike (közel Késmárkhoz), e művel sok világot deríthet e városok történetére s jogviszonyaira. — Eleje hiányos.

Nagyvárad.

Cséplő Péter.

XLVII.

... Kisded régészeti gyűjteményem érem-osztálya eddig a 4000 számot túlhaladja, s érmeiken kívül többféle apró régiségekből áll. — Gyűjteményemnél érdekes az, hogy saját szerzeményemből állván, a tárgyak lelhelyeit mindenkor ki nyomozni törekedtem, s pontosan feljegyeztem. Merem állítani, hogy e délkeleti vidék régészettörténelmi viszonyaira nézve érdekes adatokkal szolgálhatok.

Éremgyűjteményem az antík, görög, római, magyar, vegyes érmek és emlékpénzek osztályára szakad.

Amint időm engedi, a szomszéd Krassóvmegyében fekvő hajdan római telep, jelenleg román falú: *Zsidovin* viszonyairól s az e helyen talált római érmeokről — melyek 113 számmal birtokomban vannak — értekezéssel magam is szolgálni fogok.

Temesvár.

Ormos Zsigmond.

XLVIII.

Az új-utczában 313. sz. a. sírkőtöredékre bukkantam, mely padnak használtatik az udvarban. Valamikor igen díszes és nagy lehetett. A lábnyi betűkkel készült föliratból a töredéken ez olvasható.

MAXIMV —
VOLTION —
FIL · DO —

A napokban pedig egy bronz-csengetyűt (tintinnabulum) kapott gyűjteményünk, mely a kőszegi utczában alapásáskor jött napfényre. Magassága 1½'', szájnnyílása 1''-nyi oldalakból négyszöget képez.

Szombathely.

Lipp Vilmos.

Archaeologiai mozgalmak.

(*Jelentés*) azon colloquiumokról, illetőleg pályázati munkálatokról, melyek az 1870-diki tanév 2-dik felében az *érmészetből* alulirothoz beadattak.

Az első munkát, „Sit apud te honor antiquitati. Plin.“ jelíggel *Kaplártsik Mihály* bölcsészeti-hallgató nyújtá be: „A római érmészetéről, tekintettel a hazánkban létezett pénzverőhelyekre.“

A 2-dikát: „Pannonia érmészeti leírásának vázlatát“, *Hampel József*, III. év. jogász készíté.

Az elsőben dicséretes a szorgalom, melyet pályázó az előadásokból merített adatok összeállításában tanusít, — hozzájárulván az is, hogy a római érmek meghatározásában dicséretes ügyességet és kitartást fejtett ki az egész tanév alatt, — miért is ez ajánlatos momentumot index-ében kiemelendőnek tartom; de a jutalmat

Hampel Józsefnek kell odaitélnem, ki nem csak kitünő jártassággal bír az érmek meghatározásában, hanem fentebb említett munkálatával azt is bizonyítja, hogy az egész megközelíthető irodalmat rendkívüli kitartással, komolyan áttanulmányozta, mihez képest, ha ez iratát átdolgozva kinyomatná, a magyar irodalmat valóban becses egyedirattal gazdagítaná.

Pest, 1870. jul. 23.

dr. Rómer Flóris,
az arch. és éremtan ny. r. tanára.

(*Nemzeti muzeumunkat*) külföldi tudósok folyvást látogatják. Nem rég *De Linas* Károly, az arras-i muzeum igazgatója, mulatott itt, ki a francia kormány által küldetvén, intézetünkben a középkori zománczokat tanulmányozta és némely sajátos lapokon előforduló emailleokban a régi magyar emaillet véle felfödözni; legujabban pedig *Dechant* Norbert, bécsi scot bencze és alapos érmész nézte át a *ragusai* érmekeket, melyek közt némi ritkaságot talált, jelesen azon leletben, melylyel *Haulik* ő excellencziája a muzeumnak kedveskedett.

(*A pannonhalmi főegyház*) restauratiójáról komolyan beszélnek. Ő méltósága a főapát, ki már a főoltár alatti kápolnát sztilszerüleg átídomította, a templomot magát szándékozik a vakolattól megtisztíttatni és *Storno* által kifestetni. — Ezt ép oly örvendetes hírnek vesszük, mint azt, hogy az ősrégi libényi templom azon idomtalan czopfos toronysisakok helyett, uj, egyszerűen gúlás süvegeket kap, sőt nem csak azok által lesz — *Essenwein* a nürnbergi germ. muzeum igazgatója tervei szerint — diszítve, hanem homlokzatán oly óraművel, melynek számlapján az Atya-Isten ábrázoltatik; két toronyka alatt jobbra az irgalmasság angyala, balról a halál jelképe fogja az órákat ütni. Ez alakok, hazánkban az egyedüliek — ólommal bevont fából lesznek. A nagy mű a szentély fölötti orommal is össze lesz kötve, mely a szent-miklósi vaspálya felé esik. Itt a boldogságos szűz minden óráütésnél a kis Jézust emeli, ez pedig áldást osztogatand. E szobortól jobbra lesz az óralapja, balra pedig más lap, melyen a hónapot, napot, holdváltozást és a nap szentjének nevét lehet olvasni. — Kivánjuk, hogy e jeles és — mert sztilszerüen van restaurálva — a ritkábbak közé tartozó egyházat, lelkes plebánosa, *Dingraff* Gáspár úr, a mondott szép óraművel s toronysisakokkal mielőbb földísztse.

(*Az ó-ludai gyártelepnél*) történő ásatások, bár az alapok kiemelésénél már több sírra akadtak, egyáltalán nem felelnek meg azon várakozásnak, melyet e helyhez kötöttünk. A sarcophagok felirat nélküliek, a kősírok pedig többnyire régi sírok tábláiból vagy födeleiből vannak összeállítva, és ismét betörve és kirabolva. Valószínű, hogy akkor, midőn e sírok alig egy-két lábnyira feküdtek a föld színe alatt, bezúzván a nehéz födeleket és a csontokat a koporsó egyik végén összehányván, ki-

szedtek mindent, a minek valami kis becse volt, úgy hogy mai nap a földdel egészen telt üregben semmit sem lehet találni.

Nagyobb reményt táplálunk azon ásatásokra nézve, melyek a gőzhajó-társulat szigetén kezdetöket vették, és egyelőre is több hypocaustum (fűtőhely) föllelésére vezettek.

(*Dr. Gruics*), ki meg van bízva, hogy a *Mitrovicz*on alakítandó szlapon nemzeti muzeumot szervezze, és valamint a régiségeknek, úgy a terményeknek szánt hajlékban azok tanulmányozására alkalmat nyújtson, muzeumunkban is megfordult és tanulmányai végett két hónapot fog Bécsben tölteni. — Örvendünk, hogy a haladási mozgalom mindenütt oly erélyesen mutatkozik, mert ez általános műveltségre vezet; de ne feledjük azt sem, hogy magunknak is annál inkább kell előbbre haladnunk; ha elmaradni nem akarunk. — Nincsen fajunknak nagyobb ellensége, mint az, ki a bambákkal el akarja hitetni, hogy már is utólérhetetlenek vagyunk! — hogy mások soha sem képesek minket túlszárnyalni. Az ily önhittség, csak a pangást, hátramaradást sietteti, de hasznunkra sohasem válhatik.

E g y v e l e g.

(*A muzeumi igazgatóság*) alkalmat akarván nyújtani azon idegeknek, kik sz. István napja körül Pestre sereglenek, s kik a rendes napokon és órákon kívül a muzeumi gyűjteményeket nem szemlélhetnék, intézkedett, hogy felváltva reggel egy, délután pedig a másik két tár nyitva legyen, hogy így a látogatók jobban eloszolhassanak, és ha tetszik, itt tartózkodásuk alatt a tárákat többször is ellátogathassák. — Taval e napokon egyszerre több ezren is nézték a gyűjteményeket.

(*A muzeumi fegyvertár*) rendezése alkalmával kitűnt, hogy azon zászlócsúcs, melyet gróf *Kornis Emil* (I. „*Archaeológiai Értesítő*“ III. 80. l.) a m. nemzeti muzeumnak ajándékozott a zászlóhoz való, mely *Semringer* ünnepélyes felavatása alkalmára készülvén, már régóta „*Apafy Mihály zászlaja*“ czím alatt volt a muzeum birtokában. Természetes, hogy az eddig üveg alatt tartott zászlócsúcsot a rud végére tűztük, és így az aranyozott fahegyet eltávolítván, a zászlónak régi díszét visszaadtuk.

(*Muzeumi újabb szerzeményeink*) közé számítjuk a szép arany kapcsot (I. „*Arch. Értesítő*“ II. 307. l.); a feltűnő két ezüst lapot, (*lősal-*

lang?) — egy gyönyörű velencei üveg-tálat, — egy szép római bronz-szobrot, sok magyar és külföldi becses érmet, stb. Az ajándékozók száma napról-napra szaporodik, úgy, hogy alig van nap, melyen valami újjal nem gyarapodnának gyűjteményeink.

(*A magyar királyok temetkezési templomáról*) így nyilatkozik egy XVII-dik századbéli török utazó: A királyok temetkezési helyéül szolgáló igen régi templomnak minden zugában egy-egy fehér márványból kifaragott csodálatos alak volt, mindenik király volt egykor. (?) Mindenütt, hol mondott faragványok valának felállítva, egy-egy hitvány hitetlennek volt a temetkezési helye; itt kőkoporsókban, drágaköves és aranyos koronával ékitett királyok valának, kiknek mindenike az ördöggel czimboráló híres pap volt. (?) Ezeket a templomból mind kihányták. („Századok.“ IV. füz. 240. l.)

(*A györi bencsés-főgymnasium*) idei értesítvényéből látjuk, hogy a muzeum nem csak terményekkel, de műtárgyakkal, — hová a régiségek is számítottak — és 667 éremmel szaporodott. Az utolsó 4 évben mintegy 8580 különféle tárgygyal gyarapodtak a gyűjtemények, s így kitűnik, hogy a részvét nem csak nem csökkenik, hanem inkább nő. *Kruesz Chrysostom* főapát, ki 90 ifju számára 1000 forintot meghaladó költséggel rajztermet nyitattott, kinek bőkezűsége által a természettani szertár már 5164 frtnyi alapot képvisel, ki nyolcz ifjunak 800 ftot tűzött ki ösztöndíjúl: minden nagy zaj nélkül gondoskodott arról is, hogy a rajztanoda a szükséges szabadkézi-, mértani- és főszmunkákkal kellőleg el legyen látva. Ez utolsókra 184 forintnál többet költött, mi által nem csak az izlés fog lassankint nemesbedni, hanem az ifjakat utánzásra is serkenti. Amennyire ő msága és a lelkes tanári kar ebbeli hazafias intencióit ismerjük, reméljük, hogy e rajzgyűjtemény nem sokára vetélkedni fog a muzeum egyéb gazdag gyűjteményeivel, és a nemzeti iskoláét csak hamar elérni, — ha túl nem szárnyalhatná! Az egész tanuló ifjúság létszáma 1869/70-ben 446 volt.

(*Schulcz Ferencz, Vajdahunyadon*) nagyon érdekes falképeket fedezett fel. Ezek mint a czímerek bizonyítják, *Hunyady János* és *Szilágyi Erzsébet* arczképei. Kár, hogy igen meg vannak rongálva. Hogy régiek, abból tűnik ki, mivel a szép erkélyzetnek egy része eléjük volt építve, és a bolthajtásnak szintén egy része lebontva, hogy az erkély azon falhoz legyen ragasztható, melyen a képek vannak. Ilykép bírnánk a nagy hős és a legnagyobb honleány egykorú, s mint hiszszük, hű arczképeivel! Örvendünk azon szerencsés véletlennek, mely régi festményekben annyira szegény multunkat ily jeles és érdekes lelettel megajándékozta!

(*A „Főv. Lapok“*) R. K. jegyü egri levelezője hangsúlyozza, mily vandalismus történik a török műemlékekre nézve, s mily szükséges volna egy városi történelmi muzeum. — Hogy egy bizottság által kidolgozott terv, melyet a történelmi társulat elé terjesztettünk, néhány forintnyi költség miatt megbukott, annak mi okai nem vagyunk. Tudtuk jól, mit

sürgetünk, de az is lehetetlen, hogy midőn a fővárosban annyi a teendő, mindenről innen intézkedjünk. Hiszen egy ülésünk elatt egy *török-fürdőt* romboltak le szemünk láttára, hogy alig lehetett rajzát venni. Am álljanak össze vidékünk lelkes fiai és mentsek meg, vagy mentessék meg a hatóságok által a mi menthető. Arra külön missio nem kell, csak oktatás, figyelmeztetés, kérelem. — Meglehet, hogy ily feljajdulások végre hatni fognak az illető helyen. Addig mozogjanak, a kik a helyi értelmiséghez tartoznak; tegyenek maguk valamit, vagy gátolják az ily rombolásokat, melyekkel a nemzetnek jó hírnevét nem igen mozdítják elé. — Talán segített az országos bizottság, de ez is csak akkor fog mindenfelé kihatni, ha mindenki a nemzeti emlékek természetes és jogos öröknek tartandja magát.

(*Gazdag régiség-bányára*) talált b. Nyáry Jenő Szőregen (Gömör-megyében) a *Várhegy* nevű sziklás keleti lejtőjén. Két öles hosszú üregekre akadt és ezekben két *roppant nagy* edényt (tudósító két *kilá*-nyiaknak mondja, pedig ily nagyok, ha nem nagyobbak, voltak a csurgói irlás öblönyök is), több kisebb cserép edényt, fekete agyagból készült merítő kanalakat, hegyes fenekű poharakat, bronztűket, számos körégiséget és temérdek kicsiszolt csonttárgyat talált. Ez utóbbiak között vagyon egy gyönyörűen kicsiszolt, 7" hossza csont tör, melyet mai nap-ig is fegyverül lehetne használni. — A buzgó báró igéri, hogy a leletet az „Arch. Ért.”-ben bővebben le fogja írni. — Várjuk az érdekes tudósítást!

(*Ismét egy bronz farkas.*) Lapunk folyó évi 6. sz. 127. l. (6. ábra) a *pilini* bronzok közt egy bronz farkas alakját mutattuk be. Ehhez egészen hasonlót találtam vázlat-könyvem egyik lapján, melyet a *debreczeni collegium* könyvtárában készítettem. Igen érdekes lenne megtudni, vajjon honnan került oda azon állat és mennyire egyez meg a rajzunkon előadottal. Nekem vázlatom után úgy tűnik fel, mintha annyira hasonlításának, hogy a két alakot bizvást egy mintából készülteknek vehetjük. — Ime egyik haszna annak, ha a vidéki muzeumok tárgyait is nyilvánosságban tartjuk, és akármily gyarló rajzokkal, de emlékezetünkön segítünk. A körülmény, hogy két darab egy gyárból került ki és különféle helyeken találtatott, egy kis episod lenne hazánk öskereskedéséből, melyhez hasonlókat összeállítván lassankint világosságot fogunk deríthetni az e téren uralgó sötétségben.

(*Varasd*) környékén egy hegytetőn több bronzfegyvert találtak. — Halljuk, hogy a Lajthán túli muzeumok valamelyikét fogják díszíteni, pedig a zágrábi vagy pesti muzeumban is volna még helyük! — Hiába! sok nagy urnak arra hajol inkább szíve, mint felénk. Még a magyar régiségnek is nagyobb ott a dicsősége, mint itthon.

(*Licinio*), azon festő, ki II-dik Rudolf császár (s magyar király) alatt a fényes *poz onyi* vár kápolnáját festé Pordonone-ből való volt. Ezt *Birk*, a bécsi cs. könyvtár igazgatója közli, ugyanazon uralkodó számos egyéb művésze nevével.

(*Pivana falunál*), a miesi cseh kerületben, mintegy 30 halom van,

melyek a mi halmainkhoz nagyon hasonlók és több arany kincset: gyűrűket, tűket, tekerceket és durva cserepet tartalmaznak. Cseh tudósok állítják, hogy ama kincsek a II. századból (K. e.) valók, és a keltek Csehországban létök utolsó szakát, vagy is a közép-európai bronzkor végét jelzik.

(*Bötticher tanár*) a berlini archaeologiai társulat ülésében a *Parthenon ormozatának csoportozatairól* több felővasást tartott, melyekben az eddigi összeállítástól egészen eltérőt ajánl, mostanig kétes egyes testrészeket bizonyos alakoknak tulajdonít, a csoportokat újra összeállítja, sőt más eddig nem is parthenoninak tartott alakokat, mint például a *medicei Pallas*-t, a keleti homlokzat fő alakjává teszi. — Sokban bámulni kell Bötticher eszélyét és mély régészeti tudományát, némely részben mégis hibásaknak vétetnek tételei. A jövő meg fogja mutatni, mennyiben helyesek a jeles tanár merész állításai.

(*Ó-kori minták*) bizonyosan léteztek az építészeti, festészeti és szobrászati iskolák számára, bár azok a különféle korszakokban változtak és a kor szellemében átidegenültek. Tudjuk, hogy a keleti festő-iskola mintaműve még létezik és szabályai ma is irányadók. A nyugati egyházra nézve fontosnak tartanám ezen minták, mint östypusok meghatározását, minthogy ez által nemcsak a korszakok, hanem a különféle iskolák felismerésében is némi alappal bírnánk. Mily érdekes volna p. látni, mint lesz az első keresztény műemlékeken előforduló *három keleti bölcs* a közép-korban *három szent királylyá*? — Ezen gondolatot ébreszté bennem a *melki benczés apátság* egyik hordozható oltárkáján előforduló jelenet, — a három bölcs a trónon ülő b. szűz előtt, — mely önkénytelenül a pécsi lépcsőház ugyanazon domborművét juttatja eszünkbe! Nem szólok a Krisztus életéből vett többi, a XII-dik század elejét jellemző jelenetekről, melyeknek egymás mellé való állítása nagyon hálás munka lenne.

(*Irodalmi szemle.*) Az „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“ VIII. kötete, III. füzetében, Westen G. A Bardócz mögött (Udvarhely-szék) levő halomsírokat közli, s Gooss Károly: archaeologiai analectáit. — A „Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft“ in Wien I. kötetében b. Sacken utasítást ad a sírhalmok feljegyzésére és kibontására.

Tartalom: A görög keletiek temploma Ráczevén. *Rómer* Fl.-tól. 215. l. — Horvátországi uti naplóból. VI Sziszek. *Rómer* Fl.-tól 250. l. — Érmészeti adalékok. (A magyar pénzisméhez *Rosos* Miklóstól.) VII.—XV. 256. l. — Archaeologiai levelek. XLIV—XLVIII. 259. l. — Arch. mozgalmak. 263. l. — Egyveleg. 265.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

13. szám.

Szeptember 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

A sz.-erzsébetfalvi lelet.

Ez évi jul. 4-kén **Zank Mihály**, sz.-erzsébetfalvi (hammersdorfi) földműves, az oda való szőlők alatt, két szántóföld határos barázdájában 8 mázsányi elásott fémrögre és töredékre bukkant.

A leletről röviden már emlékeztünk. Jelenleg azonban a következő részletes tudósítás fekszik előttünk a „Siebenb. Wochenbl.”-ban.

A nagyszerű lelet fölfedezése után **Zank** a gödröt ismét betemette s 5-kén reggel kocsival tért vissza a lelet színhelyére, s azt összeszedvén *N.-Szebenbe* vitte, itt pedig 6-kán **Krüger** rézöntő özvegyének, legnagyobbbrészt azonban **Fabritius** Mihály rézművesnek adta el. — **Fabritius** figyelmeztetésére, ki a lelet tudományos becsét csakhamar fölismerte, **Reissenberger** tanár és **Kayser G.** tr. gyógyszerész már más napon vizsgálat alá vették azt s a **Bruckenthal** báró-féle muzeum érdekében böngészetet tartottak. Ugyane napon már **Henrich** tanácsnoknak is tudomása volt a leletről. Az egyik telek tulajdonosa,

Dsurs Nikolai, följelenté azt, mire a tanácsnok elrendelte, hogy Fabritius a leletből semmit el ne idegenítsen.

8-kán *Henrich K.*, *Klein V.* és *Seivert G.* tanácsnokok beható vizsgálat alá vették a lelet színhelyét, mely alkalommal kitűnt, hogy itt nem valamely műtelep állott talán, hanem, hogy a tárgyakat valószínűleg harczveszélyek elől rejtették ide.

A leletnek csakhamar híre terjedt az újságokban, és jul. 16-kán Pestről *Rómer Flóris* tr., pesti n. muzeumi régiségosztály-őr s egyetemi tanár megjelent N.-Szebenben, hogy a leletet a m. n. muzeum érdekében szemügyre vegye s illetőleg megszerezze. Ismert kitűnő tudósunk 17-kén szép számmal válogatott össze tárgyakat, a mi megtörténvén, a fönmaradt rész Fabritius szabad rendelkezése alá bocsáttatott.

Ennyit a lelet történetére vonatkozólag. A mi ezt magát illeti, úgy — mint említők — a lelet 8 mázsánál többre rúg: ebből mintegy 6 mázsa nyers fémdarabok, s körülbelül 2 mázsa földolgozott anyag; ez utóbbinak nagyrésze ismét töredék.

A töredékeken egyenletesen eléforduló, szép, részben zöld, részben kék rozsdá, mely a törési lapokon is látható, arra mutat, hogy azokat ily állapotban ásták el, kivéven 2—3 darabot, melyek valószínűleg ásás közben törtek el. Vegyük ehhez még azon tényt, hogy a *sarlók* között több darab van, melyek még egészen nyerseks, a mint az öntő-mintából kikerültek, következőleg használatban nem is voltak; hogy a már kevert fémen kívül tiszta ón, s mint látszik (a vegyelemzés ugyanis még nincs befejezve) vörösréz-darabok is fordultak elé: úgy valószínű, hogy, ha a lelhely maga nem volt is műtelep, az anyag ilyenből eredt. E mellett szól a nyers anyag nagy tömege, a számos töredék, melyek átdolgozás végett jutottak a műhelybe. Névszerint a tokokba több hibás celt-darab: fűrész-lemezek, kés-hegyek, lapocskák, függők stb. vannak összeszorítva, azon módon, mint ezt az öntők ma is teszik, hogy olvasztáskor helyet nyerjenek. Ezzel azonban, mint már más országok, úgy Erdély tekintetében is bizonyítékkal birunk arra nézve, hogy az itt lakott barbarok bronztárgyai nem talán csak kereskedelmi uton kerültek ide a polgárosult népektől, hanem, hogy e tárgyakat magában az országban gyártották.

A földolgozott tárgyak :

- a) fegyverek,
- b) szerszámok,
- c) edények,
- d) díszítmények és ékszerek,
- e) ismeretlen tárgyak.

a) *Fegyverek.* Ezek :

1. *Kardok.* Sajnos, csak töredékek; ezek között egy hegy- és két penge-vég; de markolat nincs. Az $1-1\frac{1}{2}$ " széles pengék végei 2"-ig szélesednek, s mintegy 2—3" széles szegélylyel bírnak, azután 4—6 lyukkal, olykép, hogy azt nem lehetett, mint gyakran előfordul, a markolatba eresztetni, hanem ezt hüvelyszerűleg kellett arra erősíteni. A pengék átlag egyenlően szélesek s fűzlevél-idomu végekkel bírnak; vastagságuk közepett $\frac{1}{4}$ "; egyetlen díszítményök két, a nagyobb vastagodást jelző, a hegynél találkozó egyenközű vonalokból áll, mihez képest a penge széltében három részre: két élre s a középre oszlik. Az egyik karddarab arról nevezetes, hogy fűrész-féle fogakkal bír.

2. *Kopják.* Szintén valamennyi törött. Nagyságra s alakra nézve mind különbözők. Az egyik, melynek hegye törött, tok nélkül 8", avval együtt 12" hosszú volt. A tok teljesen ép, két lyukkal, melynél fogva a nyélhez volt erősítendő. A tok a pengéig üreges, ezentúl mint teljes borda jelenkezik hegyeig, melyhez két oldalt a penge simul; ez alul $1\frac{1}{2}$ "-re a toktól 2" széles és úgy keskenyedik azután hegyeig. Ha a tok folytatását valamely falevél középbordájaként akarjuk tekinteni, úgy azon két oldalborda van, melyek abból erednek s hegyénél ismét abban enyésznek el.

Másik, sokkal erősebb, 5" hosszú kopja fűzlevél-alaku. Tokja majdnem hegyeig üreges.

Több töredék, melyek alakra s nagyságra nézve a mondtaktól többé-kevésbé eltérnek, sokkal csonkább, semhogy közelebből le lehetne irni.

A második kopjával alakra egészen megegyez egy, alig 3"-nyi, melyet kétségkívül hajításra használtak.

3. *Török.* Töredékek hegy nélkül; a penge-végek, mint a kardokéi. Van több nyél-töredék is, de egy sem áll kapcsos-

latban a pengével. Ugyanazon emelkedett szegélylyel birnak, mint a penge-végek, kifelé görbített, s 1" hosszú, két hegyben végződnek; mintegy 4" hosszúak, középett $\frac{1}{2}$ "-tól $\frac{3}{4}$ "-ig szélesbednek s nyélhez-erősítés végett 3—5 lyukkal birnak.

4. *Celtek és palstabok.* Különböző nagyságú *szekerczék*, csak körülbelül 10 példányban vannak. Egyiken-másikon nevezetes, hogy az éllel ellenkező végen $\frac{1}{2}$ "-nyi, majdnem félkör-alaku bemélyedés van, az ív hurján kiálló, 2" hosszú két csapocskával; úgy látszik, mintha a palstab térdidomú fogantyuján s e nyíláson át, amannak megerősítése végett, valamely — alul lapos, fölfelé kerekített — fémpeczek szorult volna, melynek mindenesetre teljesen meg kellett akadályoznia, hogy a fogantyú villaképű végei a tokból való kicsúszását meg ne engedjék.

Minél csekélyebb a toknélküli palstabok száma, annál nagyobb a celteké. Az egész, vagy csak kevéssé hibás darabok száma 80—90. Töredék is sok volt. Hogy ily körülmények között a darabok nagysága és alakja is igen különböző, könnyen érthető, mindenkit meg kellett azonban lepnie, hogy a lelet alig mutathatott föl 5—6, egyenlő nagyságú és diszítménnyű darabot. A celtek nagyságra nézve 6 és 3" között változnak s néhány azon sajátsággal bir, hogy a tok *felső részénél* 2 lyukat tüntet fel, melyeken szeg ment keresztül.

5. Egy *szekercze*. Hossza $4\frac{1}{2}$ ", szélessége $1\frac{1}{2}$ ". Töredék.
b) *Szerszámok.*

1. Egy, valószínűleg *bányászati*, 4 font súlyu *szerszám*. Hossza 12", melyből a palstabokéhoz hasonló tokra $3\frac{1}{2}$ ", hegyére $8\frac{1}{2}$ " csik. Ez utóbbit 5" hosszú, hatoldalu, alapjában 1" átmérőű hasáb s egy $3\frac{1}{2}$ " hosszú, hatoldalu, tompa csuesu gúla képezi. Több töredék is fordult elő, egész darabot azonban nem lehetett összeállítani.

2. Közöséges alaku *kés* töredékei.

3. Két törött *vésű*, tokkal, mely nélkül 4" hosszúak s $\frac{1}{2}$ " szélesek.

4. *Kalapácsok*, celt-féle tokokkal, több töredékes darabban.

5. *Fűrészek*. E kifejezés tulajdonkép helytelen, mihelyt alatta teljes eszközt értünk; a leletben azonban csak vagy 40

db. töredékes, $\frac{1}{2}$ — 1'' széles és 1 — 8'' hosszú fűrészlemez fordul elő. Miután a lapok mindkét felől fogasak, csak egyszerű nyelük lehetett.

6. A legérdekesebb darabok közé tartozik a majdnem 1'' átmérőű, 8'' hosszú, 20 tekervényű *bronz-rugony*-féle *karvéd* (Rüstärmel), melynek ruganyossága ma sem jelentéktelen. Az ehhez használt fémszalag belül lapos, kívül boltozott s 3''' széles.

7. *Sarlók*. A teljesen ép darabok száma 60 — 70-re rugott, a töredékeké jóval meghaladja a százat. Az alakok változatosága még feltűnőbb, mint a milyen a celtek között észlelhető; néhány darab, mint említők, arról nevezetes, hogy még sohasem volt használatban. Egy-két példány pengéjén, csúcstól s nyéltől egyenlő távolban, két kerek lyuk van, melyek rendeltetését homály fűdi. E sarlók között van két igen kis példány, melyek szélessége $\frac{3}{4}$ '', csúcs- és nyélköze ellenben valamivel nagyobb, mint 4'', s melyek — úgy látszik — tokkal birtak; fogantyujokon ugyanis erősebb fémsomó van, mely nyilván letörött s alig lehet más, mint a tok felső vége.

c) *Edények*.

Ezek közül egy lapos fenéken kívül, mely fél hüv. széles görbített szegélylyel bir (ez utóbbin 1 és fél hüv. távolban szegkek láthatók), nincs egyetlen rész, melyről az edény alakjára következtetést lehetne vonni. Merő görbe bádogdarabok, *bronz-övek* töredékei, melyek egyikén fülhöz való kampó nyomai jelenkeznek. Némely darabon igen egyszerű vonal-diszítmények. Ez edénydarabokon új törésnek szintén nincs nyoma, mihez képest azokat már görbítve ásták el.

d) *Diszítmények és ékszerek*.

1. *Karpereczek*. Ezek kisebb-nagyobb példányokban, vonaldiszítménynyel s e nélkül képviselvék. A nem zárt, fém dolgában többnyire igen erős gyűrűk, melyek közül egyik három-negyed hüv. vastagságot tüntet föl középett, legnagyobb-részt egészen épek. Vonaldiszítményeik igen csinosak; néhányon keresztbordák is észlelhetők, melyek öntés folytán keletkeztek. A töredékek között egy-két példány alig 3''' vastag. Ily karperecz 10 egész és 14 töredék találtatott.

A második nemet a nemes fémekben is gyakori zárt gyü-

rűk képezik, melyek több tekervényűek. A teljes példányok rendesen kigyófejet mutatnak. A leletben előforduló 8 darab mind törött, s többé-kevesbbé görbített, kigyófejet sem mutat, miután a darabok végei hiányzanak. E gyűrűkön nincs diszítvány; s csak egy-két tekervényű, 3—4''' átmérőű vékony hengerek.

2. *Függők.* Ezek mind csavaridomulag fonvák, nagyobb számmal képviselvek, épnek azonban alig 3—4 példány tekinthető. Művezetők csinos.

A hátralevő diszítványokat s ékszereket főlöszleges volna egyenkint elősorolni. Ezek: tűk, kisebb-nagyobb gombok, külféle dudorok, gyöngyök (összeforrasztott üreges kupok, melyek csucsa hiányzik, miután úgy készültek, hogy zsineget lehessen rajtok keresztül fűzni), továbbá bronzpléh-darabok, ezek között egy lemez-idomu, igen szép diszítvánnyal, — végül egy darab, melynek alakja valamely hosszúnyakú madárhoz, az ismert *kacsához* hasonlít, de melynek rendeltetése, miután szintén csak töredék, kétes.

e) *Ismeretlen tárgyak.*

E rovat alá tartozik a törött tárgyak nevezetes része, miután a fönlevő töredékekből azok alakjára sem lehet következtetni, annál kevesbbé rendeltetésökre. Azt a telt golyót, mely kúpidomú folytatással bir, valami sisakgombnak (?) lehetne tartani, ha az az 1" hosszú darabka elég támpontot nyujtana.

Föltűnő, hogy e gazdag leletben egyetlen csat (fibula) sem fordul elő; egy sarló-idomu, 2½" hosszú töredék talán az lehetett, a mi különben, a töredék mostani alakja után ítélve, mindenesetre kétes.

Említendő még több, egészen sima négyszögű, 6''' széles, 3 s ennél kevesebb vonal vastag, 2—6" hosszú rudacska, (Barren) melyek valószínűleg földolgozásra vártak. Több fűrészlap-alaku s nagyságu lemez is volt a leletben, melyek alig lehetnek más, mint még nem fogas fűrészek.

Egészben véve, a tárgyak alakja- s diszítványára nézve, meg kell még jegyeznünk, hogy műbecsök nem valami nagy, régészeti értékök azonban annál nagyobb lehet.

Végül, a lelt fémtömeg vegy-elemzése, a mennyiben megtörtént, következő eredményt tüntet föl: A nyers fémdarabok

nem bronz, mert az analysis alig mutat ki $\frac{1}{20}$ % idegen fémeket, hanem kénnel vegyes vörösréz; a földolgozott tárgyakban ellenben ón-adalék észlelhető. Hogy mily arányban? — még nincs tudva, miután az elemzés sincs teljesen befejezve.

(Folytatása követk.)

Horvátországi uti naplóból.

VII. Jászka.

A mezővároson kívül van az Erdődy családnak egy még meglehetősen karban fenálló várkastélya, melyet azonban e század majd nem minden védelmi szerétől, sánczoktól és vízárkoktól megfosztott, úgy hogy azoknak ma csak nyomait látjuk. A kastély négyszögű és hajdan valóban elég erős lehetett, ha tekintetbe vesszük, hogy folyó vize az árkokat megközelíthetlenné tette. Kapuja keleti oldalán van; az északin még áll a két kerek torony, míg a déliek ledöntettek. A déli szárny a grófi család vendég-szobáit foglalja magában; az udvar loggiás két emeletét a tiszték és a szolgabirói hivatal használja. Az udvar elég csinos és főleg az öles falak, és a hasas oszlopok ódon színezetben tüntetik föl.

Régiség itt kevés van. A sz. lélek kápolnában Horváth lelkész úr — ki nyelvünket jól érti — régies kelyhet mutatott, melynek lábán e betűket olvastam: * E * M * D * S * D *. A másik helynek talapzata és gombja régi.

Láttam II. Mátyástól 1610-ben kiadott okmányt *Kovachich* Mihály czimerével, mely katonai kék paizsból áll, zöld dombon farkas látszik jobb felé fordulva, nyakán át nyil van, lábai közt bárányt tart. A sisak fölött királyi koronából meztelen szerecsen emelkedik, kezeiben ívet és nyilat tartván. A sisakfedő foszladékok színei jobbra sárga-vörösek, balra fehérkékek.

A *Hervója*-féle paizs jobbra fordult kétágu farku orosz-lán, mindkét előlábával kardot tart, ez előtt, kifelé homoru félhold.

Fink tisztartó úr Erdődy Pétertől egy 1531-diki okmányt volt szives mutatni, mely in castro nostro Jaztrabarzka kelt, és sigilli *clenodialis pendentis* munimine birt. Ezen okmányban át van írva a zágrábi káptalan egy 1419-diki és egy 1442-ből való hárttyája, valamint Zsigmond királyé 1419-ből, mely fer. 4. proxima festum pasche; sőt 1409-diki és 1468-diki, hárttyák is idéztetnek. *Jászka* környékére nézve helyszinelésileg — a várak, erdők, hegyek, hegyi patakok elnevezései miatt — ez irat nagyon érdekes, ránk nézve pedig némi nyomatékkal bir, hogy a *Naghchernecz* és *Naghglogowecz* folyók is előfordulnak s másrészt, hogy a zágrábi káptalan határjárásában a magyar elnevezések éppen nem tartoznak a ritkaságok közé.

Jáskáról Károlyvárra menvén, *Dragonic*-nál egy templomkánál álltunk meg, melynek szentélye 3 lobban végződik, de építési részletei, főleg az ablakok nem engedék meg feltennem, hogy ez imola régi legyen, ámbár az 1765-dik év — úgy látszik — a javításra czéloz.

Károlyváros szabályos, ujabbszerű vár; portyászó hadsereg véletlen rohamainak ellen is állhat, de komoly ostromnak alig. Régészeti szempontból semmi érdekést sem mutathat fel, azért azonnal a közelfekvő *Dubovác*z megtekintésére siettünk.

E váracska nem igen régi eredetű. Én hajlandó volnék azt a XVI. század végéből vagy XVII. elejéről származtatni. Tulajdonosa gróf *Nugent*, kinek e szép helyen fekvő, gyönyörű kilátással biró várkastélyka sajátságos ormozatot és némi, ismét dülő félben levő lépcsőt köszön. Mint mondák, a gróf ő felségének akarta ajándékozni. Mi czélra? — azt az Isten tudja. Erdőség közepette állván a vár, vadásztanyául beillenék: ha valaki — hogy egy fejedelemhez méltó lakká alakítsa — 50 — 100.000 forintot beleölne; mert ennek csak külső falai hazudják, hogy némileg lakható. Mi az épület minden zugát átvizsgáltuk s csak egy bögő tehenet találtunk beljében, mivel még a szegény örné is, ki a hajdani puskaporos torony őrsege számára készült épületbe huzódott, tanácsosbnak tartja ebben lakni, sem mint a várban.

A vár alapja szabálytalan négyszöget képez. A bejárat északról van és az udvarba vezet. Ha belépünk, kerek pinceszét tartalmazó torony jobbra van, balra négyszögű 3 emeletnyi

torony, melyet könnyen helyre lehetne állítani. A nyugati és déli oldalon voltak a lakosztályok kerek szöglettornyokkal. Keletről egyszerű fal keríti az udvart, melynek belső világossága hosszában 10° , szélességében 5° lehet. A 10 szobának falai még festvék és a két emeletben a régi tagozott ajtók még láthatók. A hajdani várároknak csak nyomai maradtak fenn. A legnagyobb, négyszögű, dél-nyugati toronynak anyaga többnyire téglából áll, a többi terméskőrakás; azonban a régi falak itt is még századokig fen fognak állani, míg a táborszernagy játékszerű ormai már dűledeznek.

Kár, hogy valami vagyonos károlyvári lakos kezébe nem megy át e gyönyörű hegytető; valóban kedves nyaralót lehetne rá építeni!

Mintegy 24 ölnyre e váracstól keletfelé dombocskán polygon-al záradéku kápolna van; hossza 10, szélessége 2 és fél öl. Egyik ajtaja fölötti fölirat: DENVO 1740 RESVREXI régiebb voltát mutatja.

Sok szép országutat láttam felső Magyarországon és Horvátországban, de ezt, mely Károlyvártól Fiumeig és tovább vezet, rendkívüli pompával kiállítottnak kell neveznem. Az ut maga nagy kövekkel van mind két oldalról beszegve, kötőrmelék számára szabályos távolban saját 4-szögű kövekkel keretelt négyszögű ágyak vannak készítve, és a hol e helyek a hegy oldalába esnek, külön kiásvák. Az ut melletti források kővályukba vezetvék, a mértföldmutatók nem csak negyed mértföldeket, de azok részletét is jelzik két irányban, a lejtőkön mindenütt kőduczok állnak váltogatva alacsony kőfalakkal; a hidak fekete mészkőből készültek. Ezenkívül az utat jó karban tartják, a sarat, a kiállhatatlan por anyját, azonnal az árkokba kotorják és nem mint nálunk ökölnyi, hanem mogyorónyi kavicszal töltik fel!

Ez utremek szállodánk előtt kezdődik, és első mértföldmutatója magas gúla alakban csak néhány lépésnyire áll kapunktól. Fekete, kerek márványtáblán ez van írva:

IOSEPHINAE

PRINCIPIVM; és alább latin nyelven:

AB ISTHOC

LAPIDE

DISTAT MILL GERM

Fluvius Savus 6 1/2

Zagrabia 7 1/2

Savaria 32 1/2

Sopronium 40 1/2

Vienna 49 1/2 Hasonló

tábla van a zenggi irányról is, mely város 13 1/2 mértföldnyire fekszik.

És még is, ámbár az ut ily pompás, mennyire elhagyott, mióta Triest a kereskedést egészen magához ragadta! Órákig haladhatunk ezen deszkasímaságu vonalon, míg egy kocsival vagy parasztszekérrel találkozunk, mert a vidék kevés lakott helylyel bír; s mert a vám igen magas és Fiumeig 2 ft. 15 krt teszen; már pedig csak a kereskedés tudna ezen úterbe életet önteni. És mi lesz még, ha ezen ut a vaspálya kiépítése után fel fog szabadulni? — Úgy járunk, mint a többi országutakkal, melyekre a német kormány milliókat költött, hogy szervezze és fentartsa — és mióta a municipium által kezeltetnek, járhatatlanokká váltak! Pedig a közlekedés eszközei az ország művelődési fokozatának hőmérői! A vasutak csak a főerek, ha a mellékágak a vért a test részeibe rendesen át nem vezetik, annak egyes tagjai életüket veszítik! — Minél több a vasuti vonal, annál jobbakkak kell a mellékutaknak lenniök, ha az egész szervezetben rendetlenséget nem akarunk előidézni.

Novigrádot a *Spissich*-család várát és b. *Vraniczani* Severini kastélyát a folytonos zápor miatt csak a kocsiból és a szállodából láttuk. A táj mindenfelé gyönyörű és valóban festőivé lesz a hegyek közt kigyózó folyamok, az útnak messzire látható kanyarodásai, az egyes majorok és falvak regényes változatossága által.

A fogadóknak nincsen a nálunk divó kényelem, de feledtetik ezt az előzékenység és mérsékelt árak. A középosztályok magyarok iránti érzelméről meggyőződhattunk első ebédünk alatt, hol a „Zukunft“ olvasói nem igen kiméletesen nyilatkoztak rólunk; míg ellenkezőleg másnapon délben tartózkodó magaviselete daczára derék magyar urral, Batthyány birtokának kormányzójával találkoztunk. Jól esett a tapasztalt szivesség

— és annál jobban esett a találkozás, miután e honukhoz hű fiak megérdemlik, hogy őket kitartásukért saját elismerésünkkel kárpótoljuk.

Este felé már Fiumében kellett lennünk, de addig a bórával volt szükség megismerkednünk. A csendesebb völgyekből csak most jutottunk a legnagyobb magaslatra és szeptember elsején a kettős ing, a kettős kapeza és meleg kendő daczára is fáztunk, oly hideg-nedves fergeteg fogadott minket a hegytetőn.

Az ut csak itt kezd valóban csavarodni és a mily lassu innen az emelkedés, oly hirtelenül lejtős a tulsó oldalon a kőtenger közti leereszkedés! — Kőtenger? — Erről csak annak lehet fogalma, ki már a Kárpátok kopár csucsain mászkált. Szomorú, reménytelen kép e megkövesült hullámok közt az óriási erővel átfúrt és feltöltött országút. Mezőnek, rétnak, erdőnek nyoma sincsen. Minden feketés-szürke és életnélküli, mert hiszen az ürge és nyúl, a madár és a pillangó, melyek unalmas tájékon néha-néha csak meglepnek és gondolatainknak más irányt adnak, ott szintén nem élhetnek, hol táplálékra, árnyékra, nyughelyre nem akadhatnak.

De volna-e oly vidék, főleg a melynek csak egyik szűk szalagán kénytelen az ember járműveivel jönni és menni, hol a szegény ember le ne telepednék? — Látunk itt roppant erőmegfeszítéssel rakott kőfalakat és azok közt egyes zöld foltokat. Ezek adják az utkésztítőknak a főzeléket; — a kenyeret a városból kell hozniok. Ezek a *hortus conclususok*, és ezekkel járnak a kőtenger cisternái, a hasonlólag bibliai *fons signatusok*, mert itt minden csep víz oly kincs, mely nélkül az ember nem élhet!

Minél inkább közeledtünk utunk céljához, annál sűrűbben mutatkoztak a házcsoportok, annál szélesebbek lettek a kőterrassok — fáikkal, növényzetökkel — és valamint többi hazánkfiái, úgy mi sem állhattunk ellene, hogy a kínált édes fügével jól ne lakjunk!

Az eső szűnt, a bóra elállt és távolból a tengert láttuk sötét keretű szigeteivel! Szivem ép oly magasan dobogott, mint midőn 40 év előtt Felső-Őrsnél legelőször pillantottam meg a Balaton ezüst tükrét. — E képről szemeinket többé el nem for-

dítottuk s csak, midőn utunk a völgybe ereszkedett, csak akkor csodáltuk ismét a roppant meredekségű kőtöltéseket, az ide-oda cikázó gyári utakat, a hegyszoros közé ékelt magas kürtű építményeket, a tersacti várromot és végre a sok árboczú fiumárai kisebb kikötőt. Még néhány percz és rozoga károlyvári bérkocsink a corsón lépdelt. Tétovázva kerestük a municipiumot s a vendégszerető fiumeiek csakhamar körénk gyülekeztek és mivel a hivatalnokokon kívül a nagygyűlés majdnem első vendégei valánk, annál nagyobb szívesseggel fogadtattunk! Mióta a *tengerre magyar-t!* oly sokszor hangoztattuk, a tenger és Fiume volt egyik fő vágyam. Most előttem volt a tenger; a fiumei municipium termében álltam! — de a hol már hetek óta vártak, szállásra oda nem juthattam.

R ó m e r Fl.

1859-dik évi békésmegyei pusztá-szent-benedeki lelet.

Alulírtt — midőn 1859-dik év nyarán — Wenckheim Antal gr. úr meghagyásából — mint gazdatisztje — békésmegyei pusztá-birtokán a Gyulától dél-nyugatnak fekvő Szent-Benedeken építendő nyárilakhoz szükségelt téglákat verettem és égettettem, e mütét a Gyuláról Kétegyházára vezető országut jobboldalától mintegy 50 folyó ölnyire, az úgynevezett pepinär juh-majortól keletre eső kis ákácza-erdőske előtt ugyancsak keletdélről nyugat-északra vonuló emeltebb földgerinczen vitetett véghez. — Mikor a föld az említett czélra a téglavető szérúbe targonczákon kihordatott, a keletkezett üregben négy lábnyi mélységben a homokban egy ember s mellette egy ló-cszontvázat; továbbá rozsdá-ette elmállott vaskengyel-, zabola-, sarkantyú- s kard-vagy tör-markolat-darabokat találtak és egy katiczész — de hamvvederhez semmikép sem hasonlító — mázatlan fekete üres cserépbögrét.

Ugyanazon év december 14-kén hó esett, és az említett pusztán a nagy-majortól a pepinär-juhok istállójához vezető nyárfasor derekán, az ott keresztül futó éren létező dobogóhidacska fejeit kellvén a közlekedés fentartása tekintetéből fel-

töltetni, ez alkalommal a téglavető-helyről az uradalmi szekereken a béresek homokot szállítottak az említett hídfőhöz. Eme foglalkozás közben, a mint a béresek a földet kapával a szekerekről lehúzogatták, három darab arany ékszert leltek, melyeket a pusztai tisztt Gremsperger János távollétében Gyulára hoztak és alattomban Nagy Ferencz nevű aranyművesnek eladtak, minek alulírt tudomására jutván, azokat attól három forinton megváltottam és december 19-én (1859), Bécsben lakott fenn tisztelt gróf úrnak postán felküldöttem.

Állott e lelet három darabból, jelesen: két darab fölötté finom — háromszögű arany-függőből, oly tisztán fénylőkből, mintha csak akkor készültek volna, melyek hű rajza természetben az 1. ábra alatt látható.

Mindhárom oldalt hegybe folyt lapjai szélein gömböstű nagyságú gömbök a lap közepén pedig mindhárom oldalról ugyancsak olyan nagyságú gömbökből rakott álló kereszt ábra; a pirámisok csúcsán pedig — mert üres köpű alakú foglár vala szemlélhető — korábban valószínű valamely drágakővel lehetett ékesítve.

A fenn említett embercsont melletti koponya bal füle alatti részéhez tapadva, egy szintén üres köpűs karika találtatott; — mely szerintem — nem függő, hanem gyűrű lehetett, mivel a függőnek kapcsolata, nyoma sem látszott. A föld, illetőleg homok ásásakor vágás esett rajta, tündöklő fényével lévén igazolva.

E régi arany ékszert, mint fentebb is megemlítettem, kötelességem úgy hozván magával, a fenn tisztelt gr. Wenckheim Antal úrnak, mint a kinek birtoka gyomrából kerültek napfényre, Bécsbe felküldöttem, és pedig azon kijelentésem kísérete mellett, hogy én azokat IV. századbéli műveknek gyanítom, kérvén, hogy ezeket lenne szives szaktudós férfiaknak tanulmányozás és kellő tájékozás végett felmutatni. Erre azon értesítést nyertem :

hogy a gr. úr az arany ékszert a bécsi udvari régiség-tárban bemutatta, hol azt mondták, hogy azok a IV-dik legfelebb az V-dik századból valók. Az arany bel-értékét 45—50 forintra becsülte az aranyműves.

1 ábra.

hatom, soha sem tértem vissza a nélkül, hogy szenvedélylyel vitt fáradozásomnak sikeres eredménye ne lett volna. Feladatul tűztem ki az obsidián-telepeket fölfedezni, s ime az eddigiekhez bizton hozzá jegyezhetjük: *Kerészt, Mogyoróst* Ungmegyében, az *Abara* vidékén elterülő, úgy nevezett „Nagy-erdő“ vízjárta területén található futóhomok-dombokat. Ezek közül legtöbbet rejt magában az úgynevezett „Csákvadombja“, *Bari* helység magaslatain szintén találtatik obsidián, (*Abara* s *Bari*, zemplénmegyei helységek). — Találtam obsidiánt *Anarcsón* is.

A lelt tárgyak: *Nyilcsúcsok*, obsidián és kovakőből; *késpengék, fűrészkek, kőbalták*, de csekélyebb számmal, mint tavall, *cseréptöredékek*, néhány *lófog*, kőbalta-forgácsok és ezek közt egy mogyoró nagyságú *földi szurok*, felette sok obsidián-forgácscsal, mi úgy látszik, azon állításomat igazolja, hogy e helyen obsidianeszköz-gyár létezhetett, de ez csak vélemény s mélyebb kutatást kíván. . . Isten segítségével remélem, hogy tehetségemhez képest szemenkint majd én is szaporíthatom szerény törekvésemmel az avatottabbak által megkezdett régészeti fontos vállalatokat és munkálatokat.

E vidéken, nem lehet mondani, hogy a régészet iránti érdekeltség egészen hiányzanék. Tessék elhinni, hogy egy jól irányzott és maga idején eldobott szikra gyújt. Hízelve magamnak, hogy a kikkel csak e tárgyról szólottam, mindnyáját megnyertem ügyünknek, de tapasztaltam azt is, hogy erőszakolni nem lehet, sem olyasmit követelni, mi pénzbe kerül. Ez különben se baj, ha kitartással haladunk megkezdett rögzös pályánkon, idővel majd mi is kies ligetbe érünk, hol feledve fáradsalmainkat, a nyert siker felett örvendhetünk. Figyelmet minden esetre ébresztettem e vidék némely részében a régészet iránt, ez már nagy nyereség s mintegy biztosíték a jövő iránt. Az 1871. év, hiszem, több eredményt fog fölmutathatni.

Kirándulásaimban hű és fáradhatlan társaim *Tabódy Jenő* és *Pazar József*, ref. lelkész barátaim voltak.

Szelmencz.

B. Balassa Antal.

L.

A (vajdahunyadi) vár munkájával meglehetősen haladok. A tetők gyorsan készülnek, s télre a vár állandó tetők alatt lesz. . .

Jelenleg igen érdekes és fontos leletről is akarok hírt adni. A kaputorony egyik erkélyének lebontása alkalmával a falban — mint anyagot befalazva — féldomborművű, fő nélküli római nő-alakra találtam. Munka és alak meglehetősen van fentartva. — Azt hiszem, ez életnagyságú fehér márvány alak, valamely római templom homlokfalának csoportozatából való, s hogy (eredetileg) a vár fölötti hegyen taláztatott, hol már számos római emlék került napfényre.

A nagybányai torony rajza készen van. . .

A gógán-váraljai festményekeket le fogom rajzolni és festeni. Onnét vett levélből értesülök, hogy ez egyházat az árvíz majdnem elpusztította.

Vajda-Hunyad.

Schulcz Ferencz.

LI.

Van szerencsém a f. é. jun. 24-kén Beregvármegyében Szolyván talált s jun. 25-iki levelemben leirt tárgyakat, melyeket a nemzeti muzeumnak ajándékozok, ezennel átküldeni. En emlékül csupán két nyilat és két ezüst fülbevalóféle csüngőt tartottam meg. Kiváncsi vagyok tudni, mily korbelinek fogják a tudós urak megállapítani. Sajnálom, hogy némely tárgy összetört, így a kard is, melyet távollétemben egyik bámuló kezébe vett s észrevétlenül háromfelé tört. . . .

Ez alkalommal fentartom magamnak: válogatott obsidian-gyűjteményt küldeni a muzeumnak, minthogy ezidén szebbnél szebb s közel kétszáz ily műeszközt gyűjték.

Minap a Szernye-tó partján is tettem kutatást, a gáti hártárban, s ott csekély magaslaton a tó körül nemcsak kova, ha-

nem obsidian töredékeket is találtam, azonfelül egy, úgy látszik, horogra használt nehezéket, melynek alakját rajzban küldöm. Anyaga sárgás márványféle. Ugyanitt vas- vagy, rézféle salakot nagy mennyiségben leltem, holott a környéken ily ércz nem fordul elő a láposon.

Mult évben a hetei határban, tengeri kapálás közben nem rég használatba vett tiszai ártéren durva, vastag aranykarikákat s kis patkóalaku öntvényeket találtak, melyek kétségtelenül a barbar korból származnak. Hasonlók ezek azon aranyműeszközökhöz, melyeket mintegy 30 év előtt Fejérczén leltek. Jele, hogy Beregmegyének alsó sik része is már lakott volt az őskorban.

Munkács.

Lehoczky Tivadar.

Irodalom.

(*A m. n. muzeumi régiségtár „Képes Kalauza“*) elkészült, és 184 fametszettel, előszóval, történelmi vázlattal ellátva, irodalmi utasítást ad a kitünőbb tárgyakra nézve. — Eddig folytonos volt a kérdezősködés, és a nemzeti indignatio kívánatossá tette, hogy megjelenjék; most, hogy megvan, kínálatra sem kell. — Ez jellemző. Hiában, egy champagnade-ra nem sajnálunk 25 forintot; nem restelünk egy nótáért 50 forintot a czimbalomra dobni; de mikor 20 vagy 30 krajczár kell akár mily jó könyvre — ez szegénységünktől nem telik!! — *És mi nagy és dicső nemzet vagyunk!!*

(*A „Századok“*) IV. évfolyama, VII. füzetében megjelent, *Ipolyi Arnold- és Foltinyi Jánostól*: a *szíhalmi* lelet tüzetes leírása. Föltevéen, hogy „Archaeologiai Értesítő“-nk olvasói a m. történelmi társulatnak tagjai egyelőre elégségesnek tartjuk e jeles értekezést csak fölemlíteni, fentartván magunknak, akkor, midőn Foltinyi úr további ásatásai eredményét közleni fogja, e tárgyhoz behatóbban szólani!

(*Schulcz Ferencz*) működését és azon hivatását, hogy számunkra nagyot teremtsen, szépen méltányolja a „Zeitschrift

für bildende Kunst“ idei 7. füzete, mely derék hazánkfia művészi életét legillőbb méltánnyal, rövid ismertetésben közli. Az ítésk Schultze nagyobb műve első füzetéről, mely *Geronát* tárgyalja, mint szakértelemmel, nagy ügyességgel és díszesen kiállított műről szól, kívánván, hogy e jeles és a külföldön örvendetes elismeréssel fogadott munkának minél több vevője akadjon, hogy így a 25. kötetig terjedhető tanulmányok köztulajdonná lehessenek! — Így irnak a fiatal művészről a külföldiek, szeretnők tudni, vajjon elkelt-e már e dicsért munkából 3—4 példány rajziskoláink, ipartanodáink számára? — Pedig azt mondják, hogy Schultze munkája éppen oly fontos a művészet történetirőre, mint a művészre és gyárnokra nézve, mert nem csak építményeket, hanem kisebb műveket is tartalmaz!

(A régi hadászatot) tanulmányozóknak ajánlhatjuk a bécsi cs. könyvtárban őrzött kéziratok közül a 2952. számot, melyet Köhler az „Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit“ f. évi 3. számában ismertet, s melyben a vár építési, őrzési és védelmezési szabályok említetnek. Ugyanebben foglalvák a harcztan egyéb fejezetei is, melyeket nem ártana *történészeinknek is egy kis figyelemre méltatni*. A kézirat német nyelven van írva és a XV-dik századból való. — Ismételten ajánljuk az illetőknek, kik régi harczokról szoktak írni, mert meg lehet, hogy saját hadászatunkra nézve is lehet belőle valamit tanulni.

(Jakob G.: „Die Kunst im Dienste der Kirche“) című jeles és az egész művészeti kört, még a zenét is magában foglaló munkájának második kiadása is megjelent. Szerző, mint az ó-keresztény szellem követője csak a XV-dik század közepeig vezeti a műbarátot, mintha a renaissance soha sem tett volna az egyházban foglalásokat. Műve ilykép nem teljes, bár különben feladatához képest, nagyon érdemes az ajánlatra.

(„Die Serben an der Adria“) czim alatt mintegy 100 színes kőmetszettel munkát adnak ki, melyből az első füzet már megjelent és leginkább a déli szláv fajokat és népviseletet ismerteti. A jó rajzok prágai művészekről készültek és Berlinben chromolithografizáltak.

E g y v e l e g.

(*Hildebrand János*) svéd régész és a stockholmi muzeum régészeti osztályának egyik őre huzamosb idő óta mulat Pesten és az ős- főleg bronzkori és népvándorlásszaki régiségeknek szenteli egész figyelmét. Leginkább arra ügyel, hogy a mi bronzműveink és az északiak között felforgó elüthető típusokat és azok kiterjedését tanulmányozza. Vizsgálatainak eddigi eredménye az, hogy mit már előbb is hirdettünk, a tiszavideki és kárpátaljai nemzetek művészete a többi európaiakétól sokban eltér. Feszülten várjuk e derék és illetékes tudós munkáját, ki a svéd akademiától e czélra egy esztendőre van kiküldve, mely mű képes leendő zavart leleteinkre egy kis világot vetni, hogy e támpontból mi is biztosan tovább mozoghassunk. — A mi szintén meglepő, az, hogy mint Hildebrand mondja, náluk bizonyos időszakban igen számos sz. István-féle pénz fordul elő, mi meg a Magyarország s Északeurópa között létezett, kereskedelmi viszonyokra derítene némi fényt.

(*Az építészeti műemlékek*) kutatása- és fönntartására fenálló bécsi cs. kir. központi bizottmány elnöke *Fogarassy Mihály*, erdélyi püspököt és *Reissenberger Lajos* nagy-szebeni tanárt levelező taggá nevezte ki.

(*A n. muzeum régiségtára*) nem oly hamar fog annyi látogatót számlálni, mint f. év aug. 14-étől — 21-ig, mert a látogatók száma magában ezen egy osztályban 11.212-re rúgott. Legszámosabban voltak hétfőn, aug. 15-én délelőtt: 1789; csütörtökön, aug. 18-án délelőtt: 1008, és vasárnapon, aug. 21-én délelőtt: 4475. Minthogy a muzeumi tárlatok egész héten át mindennap a sok vidéki vendég kedvéért délelőtt és délután nyitva voltak, talán nem nagyítjuk a látogatók számát, ha 30.000-re tesszük. Hogy ezek közt alig volt pesti, hanem leginkább néptanítók, dalárok és bánátiak, mindenki láthatta, ki a zsúfolva tömött termeken át tudott vergődni.

(*Budán az Áldásy-féle ház*) hátsó falához kerettel ellátott domborműves márványlap van támasztva. Erre buzgó régészünk Várady Ádám, m. kir. miniszteriumi hivatalnok, figyelmeztetett. Megtekintvén a követ, mely sem nem régi, sem nem művészies, úgy láttam, hogy azon jeleneget ábrázolja, midőn nepomuki sz. Jánost, vagy sz. Flóriánt a hídról levetik, de mivel az alakok nagyon sértvék, nem ismerhettem föl tisztán; a katonáktól tartott fáklyák és a híd párkányzatán térdelő hosszú ruhás alak azonban inkább nepomuki sz. Jánosra utalnak. — Egy tisztas, hetvenes budai polgártól hallottam, hogy ezen domborlap gyermekkorában a császárfürdő azon kapuja fölé volt illesztve, mely a török fürdőbe vezet. — Muzeumba nem való e darab, de valahová befalazni nem ártana, hogy az utókor számára fentartassék.

(*Glembay Károly*), uradalmi mérnök Csepinken, (Verőcze m.), f. év május 25-én elhunyt. Nem sajnálhatjuk eléggé e derék tagtársunkat, ki Szlavóniában egy maga vett részt történelmi és archaeologiai törek-

véseinkben az által, hogy értekezésekkel, okmány- és régiség-gyűjteményekkel bizonyítá nevezett ismeszakok iránti hajlamát. Köszönettel vennők, ha arczképét és rövid életrajzát a tervezett „Archaeologiai Album” számára megkaphatnók.

(*Czimertarunkhoz*) kedves adalékul veszszük a „Századok” IV. füz. 226. lapján megjelent *Podhraczký*-féle cikket: *Magyarország* czímerének eredetéről, azt hívén, hogy evvel a keletkezett vita befejezettnek fog tekintetni.

(*Thalynak*) köszönettel tartozunk a régi ágyúnevek és feliratok közléséért. Bár akadnának, kik e jeles és nagy szorgalommal összeállított sorozatot gyarapítanak és így anyagot nyujtanának arra, hogy ma-holnap valaki a honi ágyúöntés történetének megírásához hozzá foghasson.

(*Bronz szarvastehén.*) A bronzkori állatok közt gyakran fordulnak elő nagyszarvasok tulkok, kutyák, lovak, tarajos madarak, hatytyú-féle rejtvényes uszók, öntve vagy bronzlapokra karczolva. Nálunk az állat-alakok ritkábbak, miért is örömmel közöljük természeti nagyságban a csinosan szíronyozott szarvastehenet, melyet 1868-ban a Rákos homokjában, 5'-nyi mélységben találtak. A muzeum ez állatkát *Szaborics* Ödön, jogász úr szíves közbenjárásának köszönheti.

(*Irja Rómer Flóris.*) Ha a tudományos pangás jövőre is így tart, mint eddig három kötetten át voltam kénytelen tapasztalni, úgy az „Archaeologiai Értesítő” czimű lapra ellenmondás nélkül oda irhatom a szerkeszti helyett, hogy **irja Rómer Flóris.**

(*A Pécssett*) nagy gyűlést tartó országos tanár-egylet egyik tagja azt kérte, hogy a Pécssett látható régészeti tárgyakat is megtekinthessék. Erre Petrovits F., pécsi tanár helyesléssel válaszol, de kijelenti, hogy másképp lehetlen, hacsak némely más kirándulással fel nem hagynak. E kitérés elfogadtatott. — Igaz, mi közük is lehetne a középtanodai — főleg történelmet- és classica irodalmat tanító uraknak a régiségekhez! — midőn más kirándulásokon annyi tanulmányozni- és kutatni-valójuk volt a tanár uraknak, hogy a rendező bizottság közt senkinek sem jutott eszébe arról is gondoskodni, hogy a kik akarják, a pécsi régiségeket is megsejmelhessék!

Tartalom : A sz.-erzsébetfalvi lelet. 269. l. — Horvátországi uti naplóból. VII Jázka. *Rómer Fl.*-től 275. l. — Az 1859. évi békésmegyei pusztasz.-benedeki lelet. Közli : id. *Mogyorássy János.* 280. l. — Archaeologiai levelek. XLIX—XLI. 282. l. — Irodalom. 285. l. — Egyveleg. 287. l.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

14. szám.

October 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Régészeti uti jegyzetek.

Ez idei vizsgálatom tárgya, a kalocsai érsek felszólítására, a *bácsi régi vár* levén, a Dunán lerándúltam Gombosig, hol jelenleg az alföld-fiumei vasút átkeltén dolgoznak.

Utamba ejtettem azonban Pécsét is, felderítendő némely kérdéseket, melyek a földalatti ó-keresztény cubiculumra vonatkoznak.

Az első az volt, vajjon ezen földalatti, fresco-festményekkel díszes, kis kamra temetkezésül szolgált-e?

A második, vajjon azon téglákon, melyekből boltozata és némely más része épült, nem találhatni-e jegyet vagy felíratot minőt a rómaiak rendszeren tégláikra nyomattak?

A pécsi káptalan, Troll ór-kanonok urnak közbenjárására, engedelmet adott, valamint ásásra ugy téglafejtésre is. A káptalan eme készségeért a tudomány érdekében nem mulaszthatom el e helyütt köszönetet mondani.

Leásatván vagy két lábnyira a cubiculum közepén, több rendbeli embercsontot találtunk, u. m. egy egész jobb felkar-

csontot, a balnak töredékét, úgy szintén több oldalborda-töredéket és egy sarkcsontot.

Az első kérdésre a felelet tehát igenleges, t. i. a helyiség temetkezési kamra volt s egyszersmind meg van erősítve Kollernek tanúsága, mely szerint a kamra felfödözése alkalmával, abban embercsontot találtak. Azonban úgy tetszik, mintha itt már régebben pusztítás történt volna, mert a csontváz Koller idejében sem feküdt rendesen, mint letéttetett, különben az általam talált csontok nem kerülhettek volna elő a föld nagyobb mélységéből.

A második kérdésre a felelet nem volt kedvező, mivel itt három vagy négy kifejtett téglán legkisebb jel sem mutatkozott. Semmi legio, semmi gyár neve. A téglá 15—15 $\frac{1}{2}$ '' hosszú, 10—10 $\frac{1}{2}$ '' széles és 2'' vastag, tehát a nagyobb, de nem a legnagyobb római téglák sorába tartozik. Egész téglát nem kaptam; mert ezt a boltból, melyen a fresco-festészet még némi ép-ségben megmaradt, nem vehettem, kellett tehát vennem azon keskeny kőpadból, mely a két apostol képe alatt az északi kőfalhoz van építve, és melyen soha festmény nem volt.

A kamrának falképei mindinkább enyésznek, mit két-két esztendőben ismételt látogatásom után sajnosan észleltem. Igen sok helyen apró vízcepppek jelennek meg, melyek a falon keresztül szivárognak; íztük erősen salétromos, mit annak is tulajdoníthatni, hogy a kamra fölött hajdan istálló állott.

E cseppecskék azonban nem hatnak át sehol a festett felületen, hanem csak az alatta levő vakolat rétegein.

A pécsi székes-egyház falán dombor-mű-alakot vettem észre, mely figyelmemet ezelőtt elkerülte. Ha a dél-nyugati torony-nak a déli mellékhajó tetejére vezető ajtaján kimegyünk, a tetőről e középhajó padlására vezető ajtó jobbján igen díszes ruhába öltözött szakállas alakot látunk befalazva, melynek ruhája, magassága és stylje egyaránt bizonyítja, hogy egykorú az altemplomi lépcsőházak alakjaival, azaz: a XIII. század harmadik vagy negyedik évtizedéből származik. Elszigetelt és elrejtett helyen állván, az alakhoz nem könnyen lehet férni, s azért elkértem azt a n. muzeum számára, hogy gyűjteményei a magyar emlékek ez egyetlen nemének példányával is birjanak. A kődarab könnyen pótolható Pécs vidéke nevezetes építészeti kőgazdagságából, míg muzeumunkban hézagot pótoland.

A déli mellékhajó lapos réztáblákból álló tetején, kelet felé haladván, következő feliratot találunk:

PONTIFEX: LEO: XII:	ERECTUM: ANNO:	EXCELL: AC: ILLMVS:
FRANC: I: IMP: AVST:	MDCCCXXVII	DNVS: IGNAT: L: BARO
REX: HVNGAR:	DVM ERAT	A: SZEPESSY: A: NÉGYES:
REVERENDIS: DOMINVS:	REVERENDIS: DNVS:	ANNO 1827.
IOSEPH KOLLER	HENRICVS: FOITH	REVERENDIS: DNVS:
CATH: ECCL: PRAEPOS: MAI:	CATH: ECCL: CANON:	CONRAD: COLB: CVSTOS:
ET: GENER: VICAR:		ET
		SEMINA: PRAEFE:
REVERENDIS: DOMINVS:		REVERENDIS: DNVS
ANDRE: MISKOLCZY:		JOANNES: NAGY:
CATH: ECCL: CANON:		CATH: ECCL: CANO:

Ezen felirat szerint tehát a pécsi székesegyház legújabb nagyobb restaurációja 1827-ben Szepessy püspök alatt fejeztetett be. Még később, t. i. 1854-ben állíttattak fel déli mellékhajójára az óriási 13 lábnyi apostol-szobrok, melyeket Bartalits Mihály, pécsi szobrász készített. (L. a. „Pécsi Iparlapok“ 1862. ápril. 1. számát.)

E szerint hibáztam, midőn a magyarországi régészeti emlékek I. köt. I. része 7. lapján e szobrokat Windisch, pécsi szobrásznak (?) tulajdonítottam.

E hibán kívül még más, a legújabb pécsi restaurációra vonatkozó hibát követtem el, midőn Jónás kanonok s a székesegyház őrének, mint a legilletékesebb tanúnak adataiban bízván, azokat magán iratomba felvettem.

Ugyanis ott áll, hogy a restauratiót Gianone tervezte; Gianone dolgozott ugyan a pécsi székesegyházon, de nem építési, hanem kőfaragó minőségben.

A pécsi székesegyház legújabb (styl-ellenes) restaurációjára vonatkozó leghitelesebb adatokat találni Aigl Pál „*Historia brevis ven. capituli Cath. Quinqueecl.*“ című könyvében, mely 1838. jelent meg. A könyv elég ritka, magam is csak jelen kirándulásom alkalmával szereztem meg, miért is idézem, mit Aigl a restaurációról mond:

§. V. Nova meridionalis Templi facies.

Anno 1805 die 19 Maji servatae sessioni Cap. aderat quoque Pesthiensis Architectus Polyák. In hac ordinatum est: ut pro adaequata Templi cognitione, extensio ejus in plano mensuretur, idque ideo: ut lapicida secundum planum, penes contractualiter elaborandos formae □ lapides, intuitu defixionis

pretii, semet dirigere valeat. Architectus autem Pesth. suum pallerium, cum 2. sodalibus, magistro murario Quinque-Ecclesiensi hujusque sodalibus collaboraturis, mittat. Vid. Prot. Capitulare.

Eodem porro anno die 7 Augusti in Consistorio Cap. binae delineationes exhibitae sunt, una Architecti Pesthani, eaque formae Romanae, altera magistri graphidis Quinque-Ecclesiensis Puch; quibus; (refert Protocollum anni 1805—7 Augusti) ad invicem collatis, cum norma Romana columnas Anaglyphis diversis distinctas habens, & in exteriori Ecclesiae versus meridiem adhibenda, Puchiana leviori pretio struenda veniat, murorumque firmitati magis subserviat, ac in reliqua Majestaticum quid praeseferat, eadem in omnibus acceptata est.

Haec ipsa determinatio in Consistorio quoque e. a. die 9. Augusti rati habetur, non obstante protestatione Illustrissimi Domini Josephi Petheő, ne antiqua forma Gothica Ecclesiae tollatur, & nova Romana eidem forinsecus substituatur Vid. Prot. Cap. mem. diei. Restaurationis hoc opus donec perficeretur multis durabat annis (1827-ig) quatuor quoque turribus huc intellectis, & e toto restauratis.

Tectum Basilicae non unum olim, veum trina imposita habebat (ez most is így van; mert a két oldalhájó alacsonyabb a középsónél); unum navi medio, singula singulis lateribus eo intervallo, ut a tecto inferiori usque illud, quod mediae navi, ipsi nempe Templi fastigio imminebat, murus exstaret, utrinque bene altus et fenestris, quarum 9. in latere meridionali etiam nunc sub tecto visuntur, instructus. Erant item in utroque latere ambulacra, sed haec circa medium saeculi XVIII. uno enormi tecto, toti fabricae superposito, conspecturi erepta sunt. Vid. Koller Proleg. pag. 147. in notis sub b. nunc quoque ex lamina cupri unicum adest tectum, multo tamen humilius, ac minus antiquo, aequae ambulacris marmore stratis, & partem tecti constituentibus provisum, minus tamen inundationibus aquarum, ac oporteret, resistere valentis cupri per mercatorem Quinque-Ecclesi. Auserer, centenarius pro 21. fl. ex Styria procuratus est. Vid. Prot. 1805—19 Februarii pag. 304. Nr. 28.

Petheőról Aigl munk. 104. l. mondja: „Custodi Cath. Templi vicarium navabat operam; factus anno 1768. die 7.

Junii Ordinarius ejusdem Templi custos, quod officium forti pectore et animo inconcusso, annis 34. tenuit rejecta iteratis vicibus ad Lectoratum promotione. Evectus ad excelsam Tabulam Septemviralem, et Titulum Episcopi Drivesthiensis, per Capitulum anno 1802. sede vacante, et Francisco Szányi, Vicario antea Capitulari; ad Episcopatum Rosnaviensem promotus, absens eligitur pro eadem dignitate Vicarii Capitularis. Munus hoc usque adventum Illustrissimi Domini Episcopi Josephi Király seu annum 1808 — 25. Martii gessit.

Polyák tervét soha sem láttam, ha azonban, mint a káptalan jegyzőkönyve állítja, római stylű volt, épen úgy nem felelhetett meg a templom régibb román stylű részeinek, mint nem felel meg a létező restauráció; ennek ablakai csúcsívesek, hanem oly szegények és idomtalanok, hogy Petheőnek igaza volt, midőn azokat góth-stylűeknek nem akarta elismerni, és általán a disharmonicus tervnek elfogadása ellen erélyes óvakodását kijelentette.

Mohácson legujabb időben *római kökoporsót* találtak, melyet jelenleg a sóház egyik udvarában vízmedenczének használnak. A sarkophag akkora, mint a nemz. múzeum közep nagyságú római koporsói, négyszögű, teteje hiányzik, három lapján nincsen semmiféle faragvány, a negyediken (hosszoldalon) a rendes alakú fölirati lap látható s ennek oldalán egy-egy álló alak. A felirati lapon felirat nincs, ilyen alkalmasint soha sem készült, mert a felület síma és azon nyoma sincs, mintha itt valaha vésüzés történt volna. Az álló alak annyira meg van rongálva, hogy hajdani állapotára többé rá nem lehet ismerni. A kő kemény, fehér mészkő, minőt a rómaiak szobrászati műveikben rendszeren használtak Pannoniában.

Henszlmann Imre.

Horvátországi uti naplóból.

VIII. Fiume.

Amint elhatároztam magamban, miként Hampel Józseffel Fiuméba utazom, *Várady József* udvari tanácsos ő msza arról gondoskodott, hogy ott létünk ne csak kellemes, de tanulságos is legyen — és mivel első tervünk keretébe Dalmáciát szintén beleszorítottuk, ő és neje rokonaiknál még ismerőseiknél azonnal megtettek mindent, hogy magyar tengervideki és dalmáciai tudományos utunk minél eredménydusabb legyen. Levelek és válaszok sűrűen mentek és jöttek, és már hónapokkal előbb készült utasítások, leírások, jegyzetek és ajánlólevelek biztosítottak, hogy teli jegyzőkönyvekkel és rajztárczákkal fogunk hazatérni.

Hadiszállásul Scottné corso-i lakása volt ki tűzve. Troyerné és Horhyné asszonyságok ajánlatai a fiumei tudományos világgal voltak érintkezésbe hozandók. Lakótársainkul dr. Krenner és Pulszky Károly valának kijelölve.

Ezen gondolatokkal megbarátkozva vettem át a bizottságtól lak-jegyemet, melyen a városházzal szemközt lakó *Cosulich Kázmér* nevét olvastam. *Hampel* Scottékhoz szóló jegyet vön. E kis zavart jóakaróim okozták, kik a város legtisztességesb házába szállásoltak. A fogadtatás, melyben a toscanai volt consul részesített, valóban szívélyes volt, és lakásom oly kényelmes, milyenről még álmodni sem mertem. *Jedlik* collégám lett laktársam, és így a veszteségen megnyugodtam — de a nekem szánt házi asszonyt csak úgy tudtam kibékíteni, hogy utitársamnál minél többször teendő látogatást ígértem.

Az aggkoruakat rendesen kedvetlen, mogorva természetűeknek gondoljuk és ilyenekül ismerjük; de Scottné asszony bő élettapasztalataival, a tudományok iránti előszeretetével a társalgást valóban kedvessé és tanulságossá teszi. Több világgrészen megfordulván, férje állása és a körülmény, mely szerint egész életén át a legműveltebb, a legtudományosabb egyénekkel érintkezett, megfejthetővé teszik azon jártasságot, melyet a természetrajzban és a régiségekben tanusít. Honfiai csak

akkor kezdték érteni sajnálkozásomat, melyet a lakváltoztatás miatt éreztem, midőn Scottné gazdag éremgyűjteményét, egyiptomi ritkaságait és tengeri kagylóit látták. És mi mind ez, ahhoz képest, a mit e lelkes és tevékeny nő többnyire sajátkezü gyűjtései eredményeül fel tudott mutatni!

Első teendőnk természetesen az volt, hogy a városbankörültekintettünk és annak hátsó, régiebb részében szemlét tartottunk. A szűk, nem épen legkellemesb benyomásu utczákon át felértünk a fiumeiek előtt ismert „*arco romano*“-hoz, mely a régi városház „*palazzo comunale*“-hoz vezető közben áll; csakhogy e pompás név alatt ne valami nagyszerű palotát, hanem közepeszerű házat tessenek képzelni. Ezen nem annyira mű- mint kő- emlék feketés, nem is faragott duczaival, balról a szomszéd házak ablakai fölött, jobbról a földtől a második emeletig nyúlván, felül az utca szélességét elfoglaló egyenesvonalban végződik. Bolthajtása jó magasságról tanúskodik, de különben semmi sincs rajta, mi római nevét igazolná. Egyébiránt, ha római eredetinek tartjuk is e kaput, mindenkor csak *porta* marad, mint azt még a múlt században hívák, nem pedig diadalív. — Az archaeologiai tankedvelők egyszerre kezdték e régi kapút bámulni és vele minden ok nélkül CLAUDIUS GOTHICVS nevét kapcsolatba hozni, bár tudjuk, hogy diadalok csak Rómában ülettek a senatus határozatából és hogy, mit nevezett urak föltesznek, a góthok fölötti diadal Flumine táján csak a képzelődés szüleménye, melyet e 2 és fél ölnyi széles fal-váz idézett fel, egyébként pedig semmivel sem igazolható. Milyennek az egy- és három kapus, tekintélyes római építmények, melyeknek romjait manap is van módunk a Capitoliumhoz vezető úton bámulnunk! Istria és a partvidék tudós régésze dr. Kandler már régen kikelt e félszeg vélemény ellen, melynek még sokat tulajdonítunk, ha római városi falnak vesszük. Az öt lábnyi vastag falat még városi főkapunak sem fogadhatjuk el, hanem igen, hogy a magaslatokon fekvő *castellum*, a mai erődnek kapúja vala, s ezt is csak akkor lehet egész biztossággal állítani, ha a régi erőd- vagy város-falakat a kapú jobb- és baloldalán, a házak-, udvarok- s pinczékben fellelnénk. Jó lenne azért, ha a csábító, de nevetséges *Arco romano* helyett a fiumeiek ismét az igazi *porta*-nevet hoznák forgalomba,

melyet régenten szabatosan használtak. Nagyobb jelentőségű lehet, azon régi falmaradvány, mely a mostani várnak Recina felé fekvő felső szögletétől darabig a folyó mentében látszik, a kőhányatok alatt aztán eltűnik, míg nem a *Grahovo*-nál ismét nyomai vannak, s *Lopazzá*-nál a Recinát átlépven a *Susicza* jobb partjától meglehetősen távolban tovább halad. Mondják, hogy a Száva forrását szelvén, egészen Karnioliaig benyomul. Tudós *Kandler* ur feltételezi, hogy itt épen úgy készült kettős véd-fal, helylyel-közzel gátony, az japidák becsapásai elhárítására, mint Angliában a skótok ellen.

E fal rajzát látjuk a fiumei látképen, mely 1689-ben készült, hol a kastély mögött s a kálvária alatt fal vonul ele felirattal: *rudera muri antiquissimi*.

Mint mindenben, hol írásbeli bizonyítékok hiányzanak, úgy itt is szabad tér nyílik a különféle nézeteknek, s kiki könyvekből és hasonló esetekből hoz fel bizonyítékokat, de melyek az olvasó előtt ismét csekély meggyőző erővel bírnak. A fiumei Almanach évfolyamaiban (*Almanacco fiumano* I—VI. kötet 1855—1860-ig), melynek teljes példányát *Horhy Sabina* asszony szíves közbejárásának köszönhetem, többféle vélemény van képviselve. (II. 28 l.) *Kobler* azt állítja, hogy 125 évvel mai számításunk előtt *Sempronius Terditanus* alatt japidák ellen készült. Természetes, hogy ily hosszú fal védelmére nagyszámú őrség volt szükséges különféle helyeken, bár közelében a rómaiaktól lakott helyeknek nincsenek nyomai; későbbben, t. i. midőn a római birodalom keletfelé terjedt, ily falnak nem lett volna értelme. Hasonló véleményben van *Kandler* (IV. 84 és kk.) ki azt az 58. évbe helyezi, midőn *Julius Caesar* az *Alpes Julia*-kat tartománynyá szervezé, de még is inkább a 128-dik év felé hajol. De van még 3-dik vélemény is (III. 70 és kk. hol e fal rajzával is találkozunk,) mely szerint a fal, midőn *Constantin* a birodalmat 337-ben eldarabolá vagy *Theodosius* 395. körül fiai közt ketté szakítá, kelet és nyugat közti határu emeltetett. Azonban ily véleménynek nem felel meg a falnak természeti határoktól való eltérése, de továbbá a császár nem kívánt az elosztás által szakadást és ellenségeskedést előidézni, hanem inkább egyetértést — és fentartani az összetartozás tudatát a két birodalom közt,

Rendesen igen keveset gondolván még csak 20—30 év előtt régészeink az építészet módjával, anyagával, alakjával és a helyszíneléssel, *rómainak* neveztek mindent, mi nekik nagyszerűnek vagy a mai építményektől elütőnek tetszett.

Nem gondoltak arra, hogy hazánkban az egyenközüleg északról délnek futó bánáti vallumok, a sokféle ördög-árok a Duna-Tisza közt, a temérdek németországi sánczkerületek, sat. nem a rómaiak hagyományai, hanem vagy előttük vagy alattuk a sok nemzetség egyes védbástyáiul épültek, mint nálunk az *avarok* „gyűrű“-i (ring), melyeknek t. i. főcélja volt becsapó rablócsoportok ellenében jószágukat, marhájukat védeni. E sziklás és kődús tartományokban hasonló czélból sokkal könnyebb volt hatalmas *kőgátokat* emelni, mint a mieinkkel megegyező alakú árkokat készíteni. Ha látjuk, mily hatalmas amphitheatralis lépcsőnyöket raknak össze ma is egyes szorgalmas gazdák, hogy az oda hordott földön némi kis zöldséget neveljenek, mennyivel könnyebben állíthattak ily véd-falakat valamely általán félt ellenség ellenében? Az annyira elterjedt hiszemre, mely minden régibbnek látszó falat a rómaiaknak szeret odaitélni, később még vissza fogok térni.

R ó m e r Fl.

Érmészeti adalékok.

XVI.

Heves megye részéről a m. n. muzeum éremtára becses ajándékkal gyarapodott. — E napokban ugyanis *Isaak László* első alispán 1870 augusztus 9-én 4866. szám alatt kelt levelét vette 64 darab, többnyire igen jó karban levő tallér kíséretében, melyeket a megyebeli fegyenczek az *Angyalósy János*-féle szőlőben találtak. A beküldő alispán úr meggondolván, hogy a tallérok közt olyanok is lehetnek, melyek a nemzeti muzeum gyűjteményében vagy épen nem, vagy elégtelen számban képviselvék, a talált pénzeket azon megjegyzéssel indította útnak: szíveskedjék a muzeum a netalán szükséges példányokat

kiszemelni és megtartani, a többit pedig Egerbe visszaküldeni. — Az éremtár őre átkutatván és összehasonlítván a fényes jó ezüstű tallérokat, ezt tapasztalta: a darabok legnagyobb része t. i. 26, szabálytalan alakú, csak imígy-amígy kinagyolt *spanyol* tallér; ezek közt van egy .. INDIAR írással a hátlapon,

P

az előlapon pedig $\frac{P}{P}$ — VIII jeggyel, és Leon és Castilia egyesült czimereivel; — egy III. Fülöptől, előlapján a czimer mellett $\frac{P}{Q} - \frac{O}{VIII}$ jeggyel; — egy IV. Fülöp-féle $(P - \begin{smallmatrix} I \\ I \\ I \end{smallmatrix})$ jeggyű 1624-ből való s nyolcz real értékű piaszter.

Egyik tallér II. *Cosmus* etruriai nagy fejedelmé, 1621-ből; — egyik *Utrecht* városáé 1620-ból; — egy III. *Zsigmond* lengyel királyé 1627-ből; egy *hessen-casseli* 1625-ből; — egy *szász-weimari*, 1623-ból; — öt alsatai, Leopoldtól és pedig 3 különféle veret 1620-, 1621- és 1622-ből; az osztrákháziak közt van: *tirol*i *Ferdinánd*tól évszám nélkül 9 darab 4-féle; II. *Miksától* 1618. 1619. 2 darab; *Leopoldtól* 1632-ből 4 különféle veret, *Rudolftól* 160...? 1607, 1611, 1612-ből 4 darab. II. *Ferdinándtól* 1621-ből 2 darab, *steierországi* ugyanattól 1636-ból 2 darab, a *pfir*ti (felső rajnai) grófság számára *Ferdinándtól* 2 darab, *csehországi* 1621-ből 1 darab, 1627-ből szintén 1 darab.

Ebből kitünik, hogy e lelet legnagyobb részt spanyol pénz, magyar csak egy van, több a tirol. Időre nézve 1607 — és 1642 közt verettek az érmek, és mivel sok igen jó állapotban van, mintegy a XVII. század közepén kerülhettek föld alá. E magában is becses ajándékért a hevesmegyei alispánságnak minden esetre igen nagy köszönettel tartozik a n. m. éremtára.

XVII.

Bakits Ferencz úr a m. n. muzeumnak következő emlékérmeket ajándékozott:

a) Gyöngyös körben: *ERINNERUNG AN DAS UNGARISCHE LANDES FINDELHAUS, a mezőnyben két hatágú csillag közt 5 sorban: || DESSEN ZIEL || IST VERLASSENE || KINDER RETTEN U. || SIE DER TVGEND || ZV ERHALTEN. ||

)(Gyöngyös körben: *DAS HEIL DER MENSCHEN SEI VN SER ZIEL* 1869. Középett Magyarország koronás czimere. — A fehérfémmű érem átmérője 3·9 centim. Karimája rovatolt; a vésnök neve hiányzik.

b) Ugyanaz magyar nyelven: Gyöngykörben: —*—* EMLÉK AZ ORSZÁGOS LELENCZHÁZRA * A mezőnyben 7 sorban: CZÉLJA || ELHAGYATOTT || GYERMEKEK MEGMENTÉSE ÉS AZ || ERÉNY JAVÁRA || VALÓ || (körvonalban:) FENTARTÁSA. —)(Gyöngykörben: AZ EMBERISÉG VÖDVE LEGYEN VELVNK. Középett Magyarország koronás czimere; alatta 1869. — Átmérője 3·2 centim. Karimája rovatolt; a vésnök neve hiányzik.

Továbbá: c) egy Miletics-féle czinkus.

d) Obrenovics arczképpel diszített, ezen körirattal:

ОБРЕНОВИЧЪ III КНЕЗ СРПСКИ

az arczkép alatt: J. П. Б. Ennek és a többinek hátlapja, mint a 102-dik lapon állóké.

e) *Dusan Istrán* czár babérkoszorus arcza; j. n. körirata:

СТЕВАН ДУШАН СИЛН ИЦАР СРПСКИ;

f) *Lázár* czár b. n. arczképe, fején nyílt lilomos korona, palástja hermelin-gallérral; körirata ez:

КНЕЗ ЛАЗАР ЦАР СРПСКИ:

ugyanazon vésnöktől. Mindannyinak átmérője 2·2 centim.; Karimájok síma.

XVIII.

Nagy-Szalánczon (Abauj m.) 537 ezüst apró érmet találtak. A leletet a rozgonyi főbiróság tudományos használat végett a m. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumnak küldte be. E leletben voltak II. és III-dik Ferdinandféle, valamint I. Lipót korából XV. és III. krajezárosok 1627—1702-ig, majd minden évből 1 vagy több darab.

Ezekon kívül volt e leletben III. *Zsigmond* lengyel királytól 61 garas; Kázmér Jánostól 76; Gusztáv Adolfától 6; Vilmos Frigyes brandenburgi határgróftól 24 darab, Bugizlav pomeraniai hercegtől 1, slesziai 8, württembergi 2; salzburgi és olmúczyi 7 darab; s így ezen 186 érmet az egészből levonva

marad 351 ausztriai birodalmi, melyek közt ismét 225 nem magyarországi pénzverdékben készült.

XIX.

A m. kir. vasútépítészeti igazgatóság Kőrmöczbánya közelében talált egy Leopold- és egy III. Károly-féle ezüst érmet küldött be a m. n. muzeumhoz, melyek illő áron megváltatván, gyűjteményünket hivatvák kiegészíteni. — Örvendetes és ritka eset, hogy a muzeum ezen uton jusson valaminek birtokába, midőn bizonyosan tudjuk, hogy azon nagy területeken, melyeken a vasútak keresztül vonódnak, számos tárgy kerül napfényre. Meglehet, hogy ezentúl jobbra fordul a koczka.

XX.

Éremletet. — *Lieblingen* egyik földműves számos ezüst-éremre akadt szántóföldjén. Súlyúk összesen 53 lat. A gyűjteményben 1082 magyar poltura volt Ferdinand, Miksa és Rudolf korából, továbbá 82 nagy és 163 kis lengyel garas a XVI. századból. — A leletet Temesvárotn vették meg.

XXI.

Az érmészet barátait figyelmeztetjük a Weissensee-n (Tübingiában) megjelenő „*Numismatische Zeitung*“-ra, mely az éremczimer- és pecséttan érdekeit képviseli, vételeknél közbenjár, gyűjteményeket vesz és tudósításokat közöl.

XXII.

Érmészeinkhez. Nem értjük azon urakat, kik csak gyűjtenek, hogy érmeik legyenek, de azok elől, kik az érmészetet fontos tudománynak tekintik, és annak terén búvárkodván, néha új eszmékre és igazságokra bukkannak, vagy valami eddig homályos korszakra, vagy egyes érmeke világhosszút képesek árasztani, elzárkóznak. Általános a panasz az ily szerencsések tartózkodása, közlékenységi egykedvősége ellen, kik azt, mi előttük világos, általánosan ismertnek veszik, és nem gondolják meg, hogy még az újabb érmészetben is vannak dolgok, melyek nem egyáltalán ismeretesek, és talán 20—30 év múlva

valódi rejtélyekké válnak, melyeket többé soha senki sem fog megfejteni, mert senkinek sem jutott eszébe a kulcsot valamely munkában megismertetni.

Azért sorakozzunk igazán, és ne tartsunk semmit csekélységnek, mit már csak azért sem szabad elhallgatnunk, miután ez által a jövő nemzedéknek hasznos szolgálatot teszünk. R. Fl.

Archaeologiai levelek.

LII.

A magyar nemzeti muzeum tekintetes igazgatóságának m. (juni.) hó 28-án 723 sz. a. kelt becses levelére válaszolva, van szerencsém tudatni, hogy a visszaküldött négy darab régi ezüst-érmét levelem értelmében a m. n. muzeumnak ajándékoztam, csupán arra kértem a t. igazgatóságot, méltóztassék azok korát megállapítani. A magyarázatot tehát köszönve, azokat ismét visszaküldöm s még 2 darabot oly kéréssel, hogy ha a most küldöttek közt, az előbb küldöttek- és már megmagyarázottaknál régibb eredetű volna, azt, a pénz visszaküldése nélkül, szintén megmagyarázni méltóztassék.

Végül megemlítem, hogy az itteni „Halomdomb“-nál talált 16 db. régi ezüst-éremből én csak 8 dbot vettem meg.

Csenger.

Katz Jónás.

A küldött érmek :

IMP CAES DOMIT AVG GERM P M TRP VIII; bbk. feje jobbra néz.

)(IMP XXI COS XIII. CENSPPP. Sisakos Pallas balra lándzsát tart. Ezüst, közönséges.

Cohen I. 399, 92.

IMP TRAIANO OPTIMO AVGGER DAC P M TRP; bal feje jobbra néz.

)(COS VI PPSPQR Pax balra áll, bőségszarvat tart. Ezüst den. Kr. u. 114, közönséges.

Cohen II. 13, 67.

LIII.

Igen örvendek, hogy leletemmel némi örömet szereztem; fáradozásomat eléggé látom megjutalmazva.

Azt hiszem, a halmot tovább kellene ásatni; kétségtelen, hogy abban még több apróság is fog előfordulni. Mihelyt időm engedi, folytatni fogom.

Az érintett fülbevaló, illetőleg csüngő, és emlékül megtartottam két darab nyíl rajzát ezuttal küldöm azon megjegyzéssel, hogy mind a csüngő, mind a nyilak azoknak szakasztott másai, melyeket a muzeumnak küldöttem. Ha más alakú tárgyak volnának, úgy bizonyosan nem tartom azokat itt, többre becsülvén a tudományt, mint magamat.

Óhajtva várom érdekes megjegyzéseit a leletre nézve „Értesítő“-jében.

Munkács.

Lehoczy Tivadar.

Archaeologiai mozgalmak.

A magyar mérnök egyesület följirata a m. képviselőházhoz a hazai műrégiségek megóvása tárgyában.

Mélyen tisztelt képviselőház!

Hazai műemlékeink megvédése, illetőleg megismerése és fentartása meleg óhajtásképen él minden magyar lelkében. Látható emlékeit birjuk azokban viharos multunk nem egyszer dicsőségteljes mozzanatainak, és kétségen kivüli, hogy a kegyelet azon tényei, melyeket egy-egy ily emlékmű megőrzése érdekében áldozatul hozunk, a honfi-erény felbuzdulásaiban gazdagon fog a hazának kamatozni mindenkor. De bizonyos más oldalról az is, hogy míg a műemlékek megőrzése és fentartása által a művészetek és tudománynak megbecsülhetlen szolgálatot teszünk, addig semmi kincscsel meg nem fizethető kár, és soha többé ki nem pótolható veszteség származik mind a hazai, mind az általános művészet- és tudományra nézve, ha azokat összetett kezekkel, merő indolentiából pusztulni engedjük.

Európa művelt nemzetei igen követésre méltó példaként állanak ez irányban előttünk, a Rajnavölgy és Páris „Hôtel Cluny“-je egyaránt mintául szolgálhatnak nekünk.

Nálunk e magas cél érdekében még mi sem történt. Különösen mióta közügyeinket a nemzeti kormány kezeli, e tekintetben rosszabbul állunk, mint valaha. Azelőtt hazánk ugyanis szintén a bécsi u. n. „Central Commission zur Erhaltung d. Baudenkmale“ hatáskörébe tartozott, de mióta ezen — talán egyetlen esetben — jótékony függés megszűnt, azóta emlékeinket mindenki tetszése szerint bonthatja, nincs azokra semmi felügyelet, azóta hibás irányú restauratók által már is számos, többé soha jóvá nem tehető vétkeket követtek el legbecsesebb műemlékeinken,

Nem minden régi épület érdemli meg a fentartást, és sok esetben elég azokról rajzot venni, azt közzé tenni, s ily módon az utókornak megmenteni; de, hogy mely műemléket szabad lebontani, s viszont melyik érdemes arra, hogy javíttassék, fentartassék: ennek megítélésére csupán szakértők, művészek, régészek illetékesek, a nagy közönség e tekintetben nem bír, de nem is bírhat kellő tájékozottsággal, s gyakran a legjobb híszemben oly vétkeket követ el e téren, melyeket többé jóvá tenni soha sem lehet.

Az ügy szentségétől és fontosságától áthatva, és meggyőződve arról, hogy ha még idején segély nem érkezik, a haza rövid időn legbecsesebb történelmi és műemlékeiből végkép kipusztúl; a magyar mérnök egyesület azon tiszteletteljes és alázatos kérelemmel járul a tisztelt képviselőház elé: miszerint törvényhozói hatalmának egész súlyával a fenyegetett ügy védelmére keljen. Utasítsa nevezetesen a vallás és közoktatási miniszter ő nagyméltóságát, hogy egy oly központi bizottmány föllállítása iránt, melynek teendője a hazai műemlékek fölkutatása, megismertetése s eshetőleg fentartása lenne, mielőbb törvényjavaslatot terjeszssen a törvényhozó testület elé.

A történelmi és műemlékek, ha mindjárt egyesek birtokában vannak is, mint emlékek, mint műtárgy: a nemzet tulajdona, s ahhoz szentségtelen kezekkel nyúlania senkinek sem szabad. Mivel pedig törvény nemléteben a pusztítás óriási buzgalommal folytatottatik, s minden halasztott percz be nem látható

súlyu veszedelemmel fenyeget, a magyar mérnök-egylet főntebbi alázatos kérelméhez még azt csatolja, miszerint utasítsa a n. t. képviselőház az illető ministeriumot, eshetőleg ministeriumokat, hogy addig is, míg a hazai műemlékek ügyében törvény nem rendelkezik, mindennemű bontás szigorúan betiltandó, csak ily módon levén lehetséges megmentése annak, a mi még megmenthető.

Kelt a magyar mérnök-egylet 1870-dik évi mart. 6-án tartott választmányi üléséből.

Hollán Ernő m. p. elnök.

Hieronymi Károly m. p. titkár.

Irodalom.

(*A latin orthographia*) meghatározásában a grammatikusok már a köemlékeket és érmekeket kezdik némi figyelembe venni. Látjuk, hogy az archaeológiának szükséges-volta már ott is kezd feltűnni, hol eddig keveset gondoltak tudományunkkal. És így a paedagogiai seminariumba utat nyit magának lassankint a *Corpus Inscriptionum Latinarum* és talán a római és görög érmészet is.

(*Vogtnak*) az őstörténelem különféle korszakaira vonatkozó előadásait a „Természettudományi Közlöny“ 10—13 füzetében majd terjedelmesebben, majd kivonatban közli. Mint-hogy az őskorra nézve Vogt ugyanezeket kevés változtatással az 1865-ki „Uj korszak“ 12—18 számaiban öt cikkben közrebocsátotta, s itt következtetésekkel gyarapította, ez annyi feltűnést okozott előadásokat ehelyütt csak megemlítjük, azt tartván, hogy a kik e téren bővebb ismereteket ohajtanak szerezni, a könyvtárrá nőtt szakmunkákat fogják felkeresni.

(*A Mittheilungen des kk. österr. Museums für Kunst- und Industrie*) cikket közöl az erdélyi szászok művészetéről, mely bár több helyen a szászok szomszédjaira nézve nem épen hizelgő, sok tekintetben még is érdekes. Szerző cikkét több pontra osztja, és legelől az építészetet tárgyalja, kiemelvén főképen védelmi templomaikat, kőtornyaikat, míg a magyarok-

nak csak fatornyai vannak. Több polgári építvényt is emlegetvén, átmegy a *festészetre*, az aranyművességre, melynek virágzásáról több esetet hoz fel, sőt az egyes nevezetesebb munkákat részletezi is. A harangöntésnek és kovácsiparnak, valamint az agyagművességnek egyes szakaszokat szentelvén, átmegy végre a szövés mesterségére. Szívesen közöltük volna az egész cikket, ha lapunk tere engedné, de azért az érdeklettek nem fogják elmulasztani azt egész terjedelmében olvasni.

(Az *okmányok, valamint a rézmetszetek gyűjtőinek*) elkerülhetlenül szükséges a papírok *viznyomatait* (vizjeleit) ismerni. E. Midaux és A. Matton urak „Etudes sur les filigranes des papiers employés en France aux XIV. et XV. siècle.“ Paris 1868. művökben 600 ilyféle jelt közölnek. A *sziléziai* papírokon előforduló mintegy 450 jegyet közöl a „Bericht des Vereines für das Museum schlesischer Alterthümer“ Breslau 1866. — Csoföldöm, hogy ezen fontos criterium-nak hazai okmányainkra és kéziratainkra való alkalmazása még nem jutott valakinek eszébe. — Talán a költség még nem riasztott vissza senkit, mert 2—3 lithographiált táblát csak elbirmég az archaeologiai bizottság! Sok ember van, ki munkát keres, és valamivel szeretne hasznosan foglalkozni, én már annyi indítványt tettem, hogy egy archaeologiai körnek is elég lenne, de eddig szavaim elhangzottak!

(A *római ajtó- és ládalakatokra*) is fordított valaki figyelmet, és az azokhoz való kulcsokat, vagy inkább reteszeket is tanulmányozta. Mivel alig van régiségtár, melyben ily kulcsokat ne látnánk, és mivel muzeumunk egész sorozatot bír belőlök, Nötling E. „Studie über alt römische Thür- und Kastenschlösser.“ Mannheim, 1870. című munkáját a római régiségek barátainak figyelmébe ajánljuk.

E g y v e l e g.

(*Hogyan van, hogy a magyar czimeren angyalok fordulnak elő mint paizstartók?* Már a „Képes króniká“-ban több helyen angyal tartja a magyar király fölött az égből eredt szt. koronát; szt. László feje fölött pedig két angyalt látunk, a mint megkoronázzák. Ez volt bizonyosan a régi festők felfogása, az egyházi, vagy talán országos hagyomány. Meny-

nyire meg volt ez nemzetünkben gyökerezve, abból tűnik ki, hogy az 1808-ban *Kazinczy Ferencz* könyvtárához tartozott: „Der Hungern Chronica“, melyet Bécsben Hans Haug zum Freystein 1534 németre fordítva kiadott, sz. István 16. b., Endre 22., sz. László 27 és Nagy-Lajos 37 b. leveleken előforduló ugyanazon fametszeten *sugaras koronával két repülő angyal által koronáztatik*, míg *Etelének*, I. Bélának és Zsigmondnak egy vagy két magas kalapú férfi teszi a sugár koronát fejére. Azért helyesebbnek tartom, ha *repülő angyal* tartja a magyar czimer fölött lebegő koronát, mint ezt az 1869-ben K(örmöcz) B(ányán) vert krajczárokon látjuk, mint ha az a paizson nyugszik és a *geníuszok* csak mint egyéb paizstartók állnak mellette tétlenül. Nevezetes e fametszvényeken a *magyarok* öltözete, mely nagyjából a XV-dik századbeli ruházatot képviseli, s hosszú, a mellen zsinórozott kabátból áll; fejeiken alacsony, kissé kupos, karimás kalap, a vezéreknél roppant hosszú strucztollal; fegyverük görbe kard, hosszú kopja. A királyok kalaposan ülnek a trónon, lábaiknál többnyire kutya hever.

(*A nemzeti becsület*) növekvésének tartjuk, hogy a madridi műakadémia *Schulcz Ferencz* hazánkfiát, a vajda-hunyadi vár szelleműs építészét és a budai műegyetem tehetséges tanárát, munkái jutalmául levelezőjévé választotta. — Ismerjük azon örömdetes mozgalmat, melyet fiatal vándor-művészünk megjelenése a baleari szigeteken és Spanyolország régiségekkel tündöklő több városában előidézett; tudjuk, hogy *Schulcz* az ottani építészek közt több tanítványt nyert, és hogy visszatérében fölvételei oly feltűnést okoztak, miszerint a szász királyné bemutattatta magának *Schulcz* általtárczáit. Akkor lépett Seemann lipcei kiadóvalalkúra és a rajzokban gazdag „Monuments d'architecture inédits“ című francia és német nyelvű munkája első füzetében *Gerona* városa műemlékeit ismertette meg. E füzet, mint már alkalmunk volt megjegyezni, általános feltűnést okozott, és egyhangú dicséretet aratott a szakítás részéről. — A spanyolok egymással versenyeztek, hogy hazánkfiá iránti hálájukat tettel is bizonyítsák. *Gerona*i barátai folyamodtak a polgári hatósághoz, hogy fővárosuk ezen ismertetőjét a szépművészetek miniszteriuma érdeméhez és állásához méltó kitüntetéssel jutalmazza, mások *Schulcz* érdemeit emlegeték, melyeket a spanyol műemlékek fölfedezése, kritikai ismertetése s gyönyörű rajzokkal való megörökítése körül szerzett. — „Cuando un artista de la importancia de Sr. Schulcz Ferencz, Arquitecto de los palacios Reales de Hungría, abandonando su patria, consagra largos años, con muy costosos viajes, á estudiar y dar á conocer las riquezas monumentales del suelo español, ingratitud seria en cuantos se consagran á este linage de tareas, desconocer el servicio que hace á la civilización iberica, con sacarlos á luz; como fuera grosera indignidad el no confesar la deuda con el contraida.“ — Hogy ez új czim, nom pusztá czim, hanem más kitüntetéssel is jár, kiviláglik *Schulcz* spanyol barátjai egyikének leveléből, mely így szól: „Votre nouveau titre vous confere le traitement de Seigneurie qui s'écrit par les initiales majuscules V. S.“ — A *san fernandoi* academicusok állása nagyon kitűnő, és e megtiszteltetés

igen keresett, miért is sokan inkább büszkéek *academiai* jelvényükre, mint egyéb keresztekre és csillagaikra. — Csak annak az egynek örvendünk, hogy *Schulcz*-ot, kit a spanyolok *nemesi kiváltságokkal* díszítettek föl, itthon is tudományához és tevékenységéhez illő alkalmazásra talált. Adja az ég, hogy egészségét, melynek hanyatlását épen a heves ég alatti húzamosb tartózkodásának és ernyedetlen tanulmányainak tulajdoníthatja, — ismét élvezhesse. *Erdély* enyhébb vidékei adják azt teljes férfi erőben vissza, kire még igen sokáig szükségünk lesz, — ha a régiségek terén komolyan és lankadatlanul akarunk haladni.

(*Alsó-Némedin*) (Pest m.) ifj. *Bugyi István* árkolás alkalmával mind két oldalán czifrázattal ellátott fokost talált, továbbá egy *füles vésiüt*; négy kerekded átmetszetű, karczolásokkal ékes nyílt karpereczet; 3 szög átmetszetű 2 karpereczet, melyeken semmi karczolás, 11 pipafödélalakú csörgő lapot, egyik (a legnagyobb) kiálló nagy dudorral, és kettős körvonallal, kettő szintén két körvonallal és alacsonyabb dudorral, nyolcz pedig egyszerű körvonallal; — nyolcz sodrony-tekerceset, alkalmasint az egész nyakláncz közbeeső darabjait; két ideodahajló négyszögű sodronyból álló, és tekercesben végződő tűt; egy sarló-töredéket és 4 darab fémrögöt. Ezek cserépben voltak. Ezeket a m. n. muzeum mind megvette.

(*Pax és Fax*.) Az 1790-iki koronázás leírásában, melyet *Barits Albert*, a pesti egyetemen a statistika tanára kiadott, mondatik, hogy a tárnokmesternek kötelme *facem* (*pacem* helyett) tartani és a koronázandó királylyal csókoltatni. A tudós tanár nincs tisztában magával: vajjon itt valódi *viasz-fáklyát* kell-e érteni? II. Ulászló koronázásáról azt mondja *Bonfin*: *Stephanus Sirmiensis auream pacem et Prior auranae crucem gerens anteibant*; itt tehát bizonyosan a béke symbolumát kell érteni, keresztet, vagy kerek lapot, mely lábon áll, és csókra nyújtatik az egyházban, mivel szentek ereklyéjét tartalmazza. Ha *Barits* tanár az archaeológiában jártas leendett, nem kellett volna a *fax* és *pax* közt annyira inognia, és a *fax* miatt annyit töprenkednie.

(*Haynald érsek*) a bácsi főegyház romjainak felásatásával *Henszlmann Imrét* bízta meg, ki augusztus 17-kén a munkálatokat megkezdvén, bár néhol két ölnyi mélységig ásatott a falak és szakadozott boltozatok mellett, a templomnak még sem akadt nyomára. Véleménye szerint a falak nagy teremhez, és az előtte álló folyosóhoz tartoztak.

(*Vajda-Hunyadra*) híják a m. történelmi társulatot azon alkalomra, ha a várépítés be lesz fejezve, hogy ott tartsa egyik vidéki gyűlését. A 14 tagból álló megyei bizottmány gondoskodni fog, hogy addig a megyének saját monographiája készüljön. Örvendetes mozzanat, mely a történelem iránti kegyeletet csak növesztetni képes, és melynek következtében sok új és meglepő adat kerülhet napfényre.

(*A vajda-hunyadi*) folyosó-tornáczon létező falfestmények igen koptak; vázlatukat *Storno* tárczájában láttam. *Schulcz* a képet egészen úgy szándékszik restauráltatni, mint milyen az eredeti kép vala. Nem memegyszeri látás után állítani, de a *warthburgi szőnyegre hímzett vár-ostrom* mindenestre hasonló a vajda-hunyadi harcához, és talán az ere-

deti mű felfödözésére fog vezetni. Az ostromlók virágokat lönek, virágokkal végződő lándzsákkal szúrnak, míg az ostromlottak magukat virágok dobálásával védik.

(Gózon Imre) sz.-györgy-völgyi ref. tanító, a m. n. muzeum közszerszám-gyűjteményét két ép, kiváló szépségű serpentin-eszközzel ajándékozta meg. A baltát Nagy-Rákoson (Vas m.) találták, a kalapácsot kozma-dombján (Szala m.) Hány ilyen jeles darab lappanghat még ama — régiségekben oly gazdag vidéken! mennyi tűnik el nyom nélkül, mert nincs, ki megmentse. Pedig ki áll közelebb a néphez tanítójánál, ki szerezheti meg azokat könnyebben a nép nevelőjénél! Mikor állandnak néptanítóink ott, hol a külföldiek, kik az országos muzeumok legbuzgóbb gyarapítói!?

(Uj Corvin-Codex.) A „Hon“ f. év. 194 számában írja, hogy Bartalus István az admonti-zárdában ismeretlen Corvin-Codexet fedezett fel, és hogy idevágólag hozzám levelet intézett. Én e levelet még eddig nem láttam, de a leírásból gyanítom, hogy a kérdéses codex, bár külső kiállítására hasonlít a Corvinfélékhez, csak némi tartózkodással fogadható el olyanul, addig, míg más nem bizonyít mellette, vagy az nincsen kimutatva, hogy a fekete medvés czimer, Mátyás király czimere kitörlése után van reá festve, mit rendesen könnyű bebizonyítani, mivel az eredeti első festésnek vonásai és némely színe nem oly könnyen tűnik el nyom nélkül.

(Nálunk és másutt.) Míg nálunk alig találunk az egész irodalmon át egy-két szemet az archaeologia terén, addig csak maga az „Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit“ egyik számában 38 különféle lapból idézi a bő tartalmat, nem is említvén az olasz, francia, angol stb. irodalmakat, melyek maguk elégségesek arra, hogy a szaktudós egész életét igénybe vegyék. De azért ha étlapjainkat és bor-sorozatainkat vesszük tekintetbe, igaz, hogy a világ akármely nemzetével kiállhatjuk a versenyt.

(Szapáry Béla gf.) mint a külföldi lapok hirdetik, Pozsonyban nem rég A. Brouwer egyik képének jutott birtokába, melyen a művész monogramma van. A kép legjobb karban van, és korcsmában éneklő és pipázó négy parasztot ábrázol.

Figyelmeztetés! Ismételten kérjük az „Arch. Ért.“ t. előfizetőit, hogy a hiányzó példányokat ne a szerkesztőségénél, hanem Aigner Lajos könyvkereskedése-, bizományosunknál szíveskedjenek reklamálni.

Szerk.

Tartalom : Régészeti uti jegyzetek. Henszlmann Imré-től. 289. l. — Horvátországi uti naplóból. VIII. Fiume. Rómer Fl.-tól 294. l. — Érmészeti adalékok. XVI. — XII. R. Fl. 297. l. — Archaeologiai levelek. LII—LIII. 301. l. — Arch. mozgalmak. 302. l. — Irodalom. 304. l. — Egyveleg. 305 l. — Figyelmeztetés 308. l.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. Pesten, 1870.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1870.

III. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

m. n. muzeum.

15. szám.

October 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ívenként 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárban.

Bács.

A mostani város északnyugati részén van egy magaslat, mely nedves években vízzel töltött ároktól körülvéve, a hajdani város egész területét képezte. A magaslat, mind emelkedésére mind kiterjedésére nézve csekély ugyan, azonban a róna vidéken mégis erődítésre méltó helynek mutatkozott. Nagy-részben megnyitott kapu vezet a hajdani városba, melynek bemeneti útja jelenleg fel van töltve, de ez előtt az árok a kapu elé is kiterjedvén, rajta vonóhid volt alkalmazva. Az árok mögötti körfal egészen elenyészett; jelenleg a hajdani város helyén a kalvária és 36 háztelek vagyon, sőt több is; mert az uradalom két háza több helyet foglal el, mint a többi ház.

Ezen régi városhely észak-nyugati részén állnak, mintegy kihasítva a város területéből, valamivel magasabb emelkedésen a hajdani várromjai, melyeket a várostól még ma is külön árok választ el. A várba hajdan vonóhid vezetett, a külső vagyis hídfő-torony még ma is fenáll, ennek párja a várban leomlott és alapzatát újra fell kell ásni, hogy kiterjedésére és alakjára rá ismerhessünk.

A vár területe nem nagy, alig férhetett ide egy 500 egész 600 főnyi őrség; de az elrendezés korának erődítési rendszerét kitűnőleg jellemzi s ezért figyelmünkre nagyon méltó.

A vár hajdan igen magas körfala szabálytalan ötszöget képez, melynek minden sarkán egy-egy majd kör-, majd négyszög alakú torony állott (az ötödik azonban elpusztult). E tornyok közt legnevezetesebb az észak-keleti; mert itt a torony fölött még némi épségben maradt fen a XIV-dik század stíljében épített várkapolna.

A körfalak közti területet nagyon egyenetlennek találtam, itt majd a kincskeresők ástak mély gödröket, majd az épületekről, körfalokról és tornyokról leesett törmelék kis dombokat és halmokat képzett; az egészen olyan buja vegetatio terül el, hogy belső falat vagy épület-elrendezést első pillanatra sehol sem láthatni. A körfalak közt vad bodzafa sűrű mennyiségben több lábnyira emelkedik, nem lévén ritka a haszontalan szerb tövis sem. A tüzetesb vizgálatot csak ezeknek kipusztítása után kezdhettük meg.

Nem messze a mostani bejárástól, mely csak pár lépéssel különbözhetik a hajdanitól, áll a fő- vagy őrtorony az úgynevezett donjon vagy Berch-Burg-Friet, hatalmas négyszög-építmény; négy emelete még most is a föld fölepe fölé emelkedik, de a legalsó jókora magasságban fel van töltve; régi bedőlt boltozatának nyomai mutatják, hogy a legalsóbb.

Ama falnak mely e toronytól északra és délre terjedvén a vár területét kül- és bel udvarra osztotta, biztos nyomát nem láthatni; e fal csak ásás alatt fog kitűnni, de ezt, a középkori várak rendszere nyomán, itt is feltehetni.

A várak lakházai, szabályszerűleg, a belső udvar két fala előtt épszög alatti összefüggésben emelkednek; miért is maradványaikat a gyep alatt itt kerestettem az észak és nyugat felé fekvő körfalak közelében.

Ásatásunkat aug. 17-kén kezdtem s 18-kán és 19-kén folytattam. E három napi munka napfényre hozta az északi lakház és az ez előtt elvonuló folyósó vagy sikátor falát, amahoz támaszkodott erős boltozat, mely fölött alkalmasint a dísz- vagy lovag-terem emelkedett, udvari oldaláról kapván világítását; mert ablak, mint különben szokás, a körfalban nincs. A

lovagterem emelkedését, vagyis küszöbe fekvését tökéletesen meghatározza az előtte fekvő folyosónak apróbb téglával történt kirakása. A kirakott előcsarnokból jobbra a lakház északi, balra nyugati (?) részébe lehetett menni.

Leásatván a teremtől, vagyis első emeletről mintegy másfél ölnyi mélységre, még nem értük el az épület alapzatát. A századokon át megszakítás nélkül tenyésző buja vegetatio az udvaron kitűnő kerti földet teremtett, melyet használat végett leszedettünk.

A díszteremtől délfelé a terem alatti építményhez támaszkodva a kápolna alatti toronyhelyiségbe vezető sikátorra akadunk, szintén nevezetes mélységben; azonban a tulajdonképi ajtót még nem értük el.

Végre a lakház észak-nyugati oldalát is egyik pontjában kerestem fel, azonban itt csak keveset dolgoztattam; mindazáltal e ház falainak létezése itt is constatálva van.

Várunknak stýljét illetőleg fenmaradt faragott kövének szelvényei a XIV-dik századra mutatnak, és mivel az eddig talált részek téglái és ezek rakmodora ugyanazonos: okszerűleg feltehető, hogy az egész, mit a föld fölött látunk, folytonosan és egyetlen egy terv szerint épült fel; de van oly részlet is, mely az építési kort és még az építkezőt is közelebb meghatározza; e részlet t. i. két címer, még pedig a mostani országos címernek két, egymástól elválasztott fele; mert hajdan szokás volt külön-külön paizson az apostoli keresztet és a négy (talán helyesebben 8) pólyát (Balken) előállítani.

Ha a várba lépünk a nagy négyszögű őrtorony a hajdani város felé, kissé ferdén álló oldalán két kőbéllettel körülfogott ablakot látunk, a felső kisebb, az alsó nagyobb és díszesebb, az utóbbi, mintegy 27 lábbal emelkedik a mostani feltöltött föld fölepe fölé, belső magassága hat és fél láb, szélessége négy és fél láb kőbélletének vagy keretjének szélessége hét és fél hüvelyknyi; a keret az ablakot csak három oldalán veszi körül, alól hiányzik. Ezen ablakot, valamint a városra tekintő helye és nagysága, úgy bélletének különös dísze miatt is főablaknak kell tekintenünk s mivel az építkező is ide bigyeztette címerét, valamint Vajda-Hunyadon és más középkori várak-

ban a főablakot, sőt a nevezetesebb ablakokat általán czímerhelyül látjuk kiszemelve.

Ablakunk kő-keresztje ki van törve, azonban régi nyomát még látjuk a felső küszöbön; e nyomtól balra és jobbra jelenik meg az említett országos czímer két, többé nem ép paizson; megrongált állapotuk, magas fekvésök, és kisebb mérvök volt oka, hogy természetükre eddig rá nem ismertek, hanem a bal paizson csak egyszerű, négy egyenlő ágú keresztet, a jobbon csak pólyát láttak, a nélkül, hogy az utóbbinak számát meghatározhatták volna; mert a roncsolás a baloldali paizsnak felső, a jobboldalinak alsó részét megsemmisíté.

Gyanítván a kellő kiegészítésnek szükségét a két paizsot agyagban lemintáztattam és az agyagmintában papir lenyomatot készítvén, a baloldali czímernek magasságát 5'' 4''', szélességét épen annyinak, a jobboldalinak magasságát 5'' 9''', szélességét 4'' 10 1/2'''-nak találtam, mindkét paizsnak felső része rendes négyszög, alsó része pedig félkör, s nem csúcsíves vég, minőt az egykorú paizsokon többnyire találhatunk.

A baloldali paizs keresztje szélesebb alapon áll, melyről a főgerenda felfelé keskenyedve emelkedik; két alsó, fekirányos ága meglehetősen épségben maradt fen, elterjedvén a paizs alsó végpontjától mérve 2'' 10 1/2'''-ig; felfelé kell tehát innen a paizsnak felső határvonaláig még 5'' 4''' — 2'' 10 1/2''' = 2'' 5 1/2'''-nyi üres hely, azaz, az egész paizsnak csaknem fele rézse; itt tehát az apostoli kettős keresztnek más két fekirányos ága is megvolt, még pedig annál inkább, mert az egyiknek (a jobboldalinak) még némi nyoma látható, és a középső gerenda, mely 11'''-nyi magasságban emelkedik az alsó fekirányos ágak fölé, nem szélesbedik, mint a többi ág, eredetétől kifelé; hanem egyenlő szélességben fut. Ezek szerint az egész keresztet apostoli keresztté egészítettem ki, s így tevén a paizst arányosan láttam betölve.

Hasonlóképen kiegészítettem a jobb oldali paizsot is, melyen a felső három pólya egészen megvan, a rongálás csakis a harmadik és negyedik pólya közti mélyedésben kezdődik. A paizs alját a fenmaradt félkörű határvonal maradványa nyomán kiegészítvén, világos, hogy a magyar czímer negyedik pólyájának is elég helye van, s hogy az alatt az alap negyedik

részlete számára ugyan elég, hanem mégis valamivel szűkebb tér marad, mint a paizs felsőbb részében; egyébiránt nem csak ezen legalsó, hanem a többi alaprészt is, valamint itt, úgy más régi országos czímeren is nem ugyanazon szélességű, sőt magának az ezüst pólyának egyes része majd szélesebb, majd keskenyebb szokott lenni.

Országos czímerünk ebbeli kiegészítése a várnak országos költségen való építését tanúsítja, vagyis feltételezi, hogy azt valamelyik királyunk a XIV-dik században építtette, tehát vagy Róbert Károly, vagy nagy Lajos, s aligha valamely későbbi király.

Katona „*Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae* (1800) című munkája I. kötetének 368. s k. lapján ezt olvasuk.“ *Delatae fuerunt de rege Hungariae apud pontificem graves querelae: „occupata fuisse, vacuo Colocensis et Batsiensis conjunctarum ecclesiarum archiepiscopali solio, et praedia, et castra, quae iuris erant ecclesiastici, a regiis administris, dissimulante eodem rege. Ac tum ipsum monuerat Benedictus: ut a sacris opibus temperaret manus; atque antecessorum suorum, qui ecclesias locupletarant, exempla sequeretur: Qui cum pontifici rescripsisset; id ad tuendum limitem regni hungarici, ne Rasciae rex schismaticus iisdem oppidis invadendis inhiaret, gestum.“* Partes datae sunt Benedicto, Strigoniensi archiepiscopo, ut eiusdem rationes, in publica documenta redactas, ad sedem apostolicam transmitteret.“

A bács-kalocsai érsekség széke 1338-tól 1342-ig üresen állott és be nem töltése alkalmat adott Róbert Károly ellen a pápánál emelt panaszra.

E négy esztendő alatt épülhetett a bácsi vár; egyébiránt az illető könyvek kezemnél nem levén, nem mondhatom azt sem, vajjon e vár, mint jelenleg, mindig és főleg a XIV-dik században érseki birtok volt-e? Az itt előforduló országos czímer a királyi birtok mellett harczol inkább; ámbár későbbben az erőd ismét az érsek tulajdonaként említettetik, mit II. Péter érsek levelének ezen aláírása elvitázhatlan bizonyít: „Datum in castro nostro Bachiensis Fer. 6. ante oct. visitat. Mariae anno 1491.“ (l. Katona *Hist. metrop. Coloc. Ecclesiae* I. 470. lap).

A visegrádi várat Rároly építtette, sokat bizonyítand tehát

a két vár maradványai sztyljének tüzetes összehasonlítása ; hogy ezt később megtehessem, a bácsi erődnek minden, még meglevő faragott díszét pontosan felmérem és lerajzolom, sőt a kitünőbb dísztagokat le is mintázom. Az összehasonlítás eredményét annak idejében közölni fogom.

Ezuttal csak röviden említem, hogy a bácsi vár francia építkezési módorú ; ezt már az Anjouk családjából származó építkezője után is sejteni lehetne, de ezt még inkább erősíti az őratoronynak adott nagy fontosság, e toronynak alakja, továbbá a csúcsívek csekély magassága és inkább eltompult hegye, végre a kajács (Schräge) hiánya az ablakok alsó küszöbén ; mind ezen jelek sokkal ritkébbak a középkori német épületekben, mint a francziákon, hol azok csaknem mindennapiak.

Henszlmann Imre.

Horvátországi uti naplóból.

VIII. Fiume.

(Folytatás).

Hogy azonban a rómaiak csakugyan Fiume területén laktak, annak bizonyosságai a *köládák*, melyek sírokul használtatnak, s melyeknek több példányát a városházán láttam, egyet pedig közülök *Littrow* alezredes úr a m. n. muzeumnak felajánlott. Ide számítandók a hajtúk, a fémtükrök, tarka üveggyöngyök, és az úgynevezett könnyüvegek. De ide számítandók a *Dolacson* a város területén fekvő Troyerné asszonyság kertjében kiásott kősarcophagok, római téglák s egyebek.

Thierry lovag úrnak köszönhetem leginkább, hogy a városházánál letett egyes darabokat leírhattam, és a római érmek lajstromát ide csatolhatom.

Mily nagy kár, hogy ezen tárgyak összegyűjtve nem képezik egy városi régészeti muzeum alapját.

A legtávoliabb hajdanból mintegy ugrást kell tennünk a középkor végére, hacsak mindenféle tarthatatlan véleményeket nem akarunk a bizonyos adatok helyett felhozni. Hogy Fiume

régóta város volt, és egy folyámtól s a tengertől védve, dombjain egy nemesak római castellumnak, de későbbi erődítménynek is alkalmas helyül szolgált, nem lesz szükséges bebizonyítanunk. A történelmi forrásokat a történészekre bízván, egyedül a műemlékek fonalán akarunk előbbre haladni; és ezek közt a város girbe-görbe sikátorai, melyek a domb teteje felé rendetlenül huzódnak és egy bár nem terjedelmes, nem a természet által félelmessé tett vár alatt, annak védelmét keresik.

Valamint a sziklasorok időnkénti növekvését és terjedését szikláról sziklára, síkról síkra lehet követni és még századok múlva is, ha az építészet vagy maguk a faragott kövek nem szólnának is, kimutatni, úgy van ez a városoknál is. A mint a sasfészek alatt annak jobbágyai letelepedtek, szintén a védelem biztonságával akartak élni, és magukat fallal zárták el, sőt hol a külvárosok sugarakként fejlődtek, azt is látjuk, hogy nemcsak két-három körfala van a városnak, mely közt lépcsőzetesen ugyanannyi városrész fekszik keletkezése szerint, hanem hogy a nevezett esetben minden új telepítvény saját erődítménnyel rendelkezik. *Fiumenak* acropolisza nem valami meredek sziklán emelkedik, hanem egy igen lassan emelkedő halomnak tetejét foglalja el. Ettől vonulnak jobbra-balra terjedve a város régi falai úgy, hogy felülről véve jobbra egy torony áll, ettől a tenger felé majd egyenes fal vonul közben két toronnyal, szögletén pedig a torony előtt még magas bástya nyúlik a tengerig, úgy azonban, hogy ez alatt a város alsó falát mosó *Fiumára* ága akadály nélkül elfolyhat. Az alsó falnak majdnem közepén áll a magas őrtorony az árkon átvezető vonóhídjával. A szöglet toronytól rézsut a *Fiumára* felé terjed a fal, a szögleten ismét egy toronnyal, innen emelkedvén egy másik szöglettoronyig ér, és három toronytól védve a kastélyhoz visszafelé fut.

A falak tehát igen szabálytalan hatszöget övedzenek, ugyanannyi szöglet- és négy közbeeső toronnyal. Nem bízván a város régi utczáinak rajzával, és az előttem fekvő térképen inkább a partnak újabb építményeire levén a gond fordítva, mint a város egyéb utczáira, mivel a falak közti belváros utczái csak egy geometriai alak által vannak kifejezve, az utczák fekvését követve azoknak egymásután kö-

vetkezett valószínű fejlődését nem is bírom közelítőleg sem meghatározni. Azonban könnyen lehet, hogy midőn a város erősítése a szükség által parancsoltatott, az egész, különben úgy is csekély terjedelmű város egyszerre nyerte védőfalait.

Erődítésről levén szó, előbb magáról a várról fogok szólni, később egyéb régiségeit egyenkint tárgyalni.

A vár. (Il castello.)

Ha a *fiumei vár* kedvező fekvését vesszük tekintetbe alig hihetjük, hogy ennek magva a legrégiebb korszakra visszavihető ne legyen. A rómaiak a tengerparttól és a bele ömlő folyóból támadt szögletet alig hagyhatták erősítés nélkül, főleg, ha meggondoljuk, hogy a város mögött már a legrégibb útnak kellett lenni, mely a belföldre a völgyeken és hegyeken át vezetett.

Hogy ezen váracska a magaslaton és ne a csekély terjedésű lapályban legyen, azt a római erősítési szabályok kívánták, és pedig egyrészt azért, hogy a magasabb helyről a vár belseje ne legyen kifürkészhető és hadigépekkel könnyen megtámadható, másrészt pedig azért, hogy a várból való kirohanás alkalmával a rohanók magokat az ellenségre annál nagyobb erővel vethessék.

Valamint Fiume régi történetéről kevés bizonyos adatunk van, úgy a várról még kevesebbet tudunk. Alakja mint legrégiebb része jelenleg is fenmaradt falaiból és árkából látni lehet, alkalmasint négyszögű volt, csekély udvarral és két emeletes lakszobákkal, melyek ma, valamint többi külső része is katonai kórházul szolgál és így mivel e célra elégségesnek látszik, sokkal kevesebb változtatásnak volt kitéve, mintha magánosak kezében kerülvén, vagy egészen elhanyagoltatott, vagy átváltoztatott volna.

A mint sz. Vid temploma mellett elhaladunk, mely mint a város pártfogójáé és így talán legrégiebb, bár a mostan ezen a helyen álló templom a jezsuiták által újra építtetett, valószínűleg a legrégiebb templom volt, és bár a kastély négyszögén kívül és alacsonyabban fekszik hajdanta bizonyosan a várost kerítő falon belül esett; eljutunk egy lépcsőhöz, mely a katonai kórházhoz vezet föl. A lépcsőt egy oldalról érintő ala-

csony háznak tetejére fölemelvén szemeimet, az olaszosan egy falszerűen emelkedő harangláb nyílásában megpillantottam egy régi harangot, melynek alakja és a rajta látható betűk nagyon érdekeltek. A harangláb tetején egyenkarú kereszt áll, melynek végein ismét ilyen, de kisebb keresztkéek állanak. Jelentettem magamat a kórházi parancsnoknál, az igen előzékeny hadnagy úrnál, és azonnal nem csak az engedélyt kaptam, hogy Hampel úr a haranghoz felmehessen, hanem mindenképen segítettek is a katonák, hogy e harangról pacskolatot vehessünk. A felírást sok bajjal így betűztük ki:

† IOHANES * LVCAS † MARCVS. .

MATEVS * MAGISTER † JOHES

ME FECIT *

A betűk szerint ítélve e harangot a XIV. század végére tenném. Kár, hogy a csinos művű haranghoz kényelmesen nem lehetett hozzáférni, mert a fölületére karczott alakokat nem voltunk képesek megfejteni, mivel épen a magaslat felé állnak hová még hágsóval sem érhattünk.

A harang maga a városban köztisztületben áll, és csak akkor szól; midőn a városban valami patriciusi családtag halodik! Neve: „la campana dei Patrizj.”

Bemenvén az első kapun, melynél senki sem hinné, hogy erősített helyen van, mert ezen az oldalon sem az árkoknak, sem a bástyáknak vagy tornyoknak semmi nyoma, egy tágabb udvarba lépünk és szemközt állunk azon épülettel, mely a XVI-dik században a régi szűk várhoz, melynek falait a város falaival 1478-ban vagy előbb javították (Alm. Fium. 1860. 86. lap), előépítményül használtatván, egyszersmind palotául szolgált. Ezen szabályos ház kétemeletes, homlokzatán 4 ablak van, egyenes fejjel és pompás faragványokkal, középett kettős kerek ablakkal, melynek párkányzatán kigyótozás ékítmény és e felirat látható:

15 · VERBVM · DOMINI · MANET · IN · ETERNVM · 49.

Az ablakok könyökülője alatt egy háromszögű paizsban jobbra tekintő sas és ezen évszám van: 1549.

R ó m e r Fl,

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1870. okt. 4-kén a m. n. muzeumban tartott VII. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő mltsága.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold, Mátray Gábor, Rómer Flóris b. tt.

69. Előadó említi, hogy múlt hónapban Promontoron megfordulván a Derra-féle pinczében azon Hercules szobrot megnézte, melynek megvizsgálása a bizottsági ülésben határozott; minthogy az említett szobor sem régi, sem műbecscsel nem bír, és így a m. n. muzeumba fel nem vehető, e jelentés tudomásul vétetett.

70. Dr. *Henszlmann* Imre jelenti, hogy ez évi szünnapjait *Bács* városában töltötte, hol a régi érseki főtemplomot keresvén, a régi várban ásásokat tett, az erődöt felmérte, a műmaradványokat lerajzolta, és ezeket be is mutatta. Örvendetes tudomásul szolgál.

71. Előadó említi, hogy régészeti szempontból *Vasmegye* nyugati részét beutazta, jelesen, hogy *Jákon*, *Rohonczon*, *Sámfalván*, *Szalomonokon*, *Máriafalván*, *Kertes n*, *Sz.-Péterfalván*, *Német-Újvárt*, *Sz.-Gotthardon* és *Körmenden*, úgy *Vasvárott* is megfordulván több román- és góthkorú téglaeépítvényt vizsgált meg, melyeket utazótársa *Storno Ferencz* fog az archaeologiai bizottmány számára elkészíteni és rajzban benyújtani. Köszönettel fogadtatik.

72. Ugyanezen jelentés következtében előadó ajánlja: miszerint kéressék meg a Csákánban lakó gr. *Batthyány Zsigmond*, hogy a német-újvári vár részére hagyott tömegből, a már nagyon is dűledező kapuk és várfalak mielőbbi kijavítására egy részt fordítani, és ezen javítások alkalmával — nehogy ezen őrségi műemlék jellegéből kivetköztessék — a sztylszerű fentartást és építést szem előtt tartani méltóztassék; a bizottság megkeresendőnek határozta az akademiát, hogy a méltóságos grófot levélben megkéresse és az archaeol. bizottság szolgálat készséget vele tudassa.

73. Bécsben tartózkodása alkalmával előadó a cs. könyvtárban őrzött „Képes Krónikában“ több érdekes kicsided festvényt talált, mely valamint a sz. László legendájára, úgy a magyar ruházatra nézve igen fontos, és mivel mint ezekre, úgy a „Képes Krónika“ díszkiadásánál használt faduczokra a „Vasmegyei falfestvények“ kiadatásakor nagy szükség leend, felhatalmazást kér: a) a kisded festvények másoltatására; és b) az „Athenaeum“-nál a szükséges faduczok megszerzése végett a lépések megtehetésére; helyeseltetett.

74. Előadó jelenti, hogy *Rössler István*, ki eddig a bizottság levél- és műtára rendezésével foglalkozott, a győri jogakademiához segédtanárnak kineveztetvén, a bizottságnak eddigi kegyességeért levélben őszinte háláját fejezi ki, s ennek következtében ajánlja *Horváth Antal* jogászt, ki eddig is archaeologiai tanulmányai és gyűjtései által régészetünknek sok szolgálatot tett. A bizottság ezen meghívást jóváhagyja és *Horváth Antal*nak is az eddig határozott illetményt utalványozza.

75. Felolvastatott *Fábrí József örölya boldogfalvai* ref. lelkész (217. sz.) levele, melyben a bizottságot kéri: hogy a szélvész által tetejétől megfosztott temploma javításához szükségendő segély kinyeréseért a kultusz-miniszteriumnál közreműködjék, mivel a nevezett románkörü templomnak díszes festvényekkel ékes falai záporoknak kitevék; előadó, ki maga első fedezé fel ezen ősrégi festvényeket, kéri a bizottságot a lehetőleg sietős pártolásra. Miért is határozatott, hogy a m. tud. Akademia a nevezett templom tatarozása ügyében a nmtgú miniszteriumnál teendő lépésekre felszólíttassék.

76. *Holländer Leo* érmész és az erdélyi érmekre nézve tekintélyes tudós munkálata köszönettel elfogadtatott és munkálataink közé felvétetni határozatott.

77. *Liptómegyének* azon hazafias gondoskodása, hogy a területén előforduló régiségek kutatása és megőrzésére *Majláth Béla* főjegyzőben egy ügyes szakférfit kinevezni méltóztatott; kedves tudomásul szolgált és ezért a ns megyének a bizottság hálája fog megíratni.

78. Előadó bemutatja *Grmos Zsigmond*, temesmegyei alispán ő nagysága Bersovia (Zsidovin) római telepről irt értekezését, melyet a bizotmány azon észrevétellel fogadott el ki-

nyomtatásra és a hozzácsatolt térképnek melléklésére, hogy a szerző beleegyezésével az éremtani részben némi rövidítések tétethessenek.

79. *Vajdovszky* János, szepesi papnöveldei tanár és *Illés* Ferencz, német-szent-mihályi esperes-plébános kérelmére megengedi a bizottság, hogy a szepesmegyei növendék-papságnak és a rolonczi kerületi kath. tanító-egyletnek az „Archaeologiai Értesítő”, a „Műrégészeti Kalauz”, és a „Fehérvári ásatások” egy-egy példányban küldessenek.

80. Előterjesztetik a m. k. vallás- és közoktatási minisztérium 20,160. számú kegyes leirata, melyben a m. tud. akadémia, mint a történelmi műemlékek fentartására rendelt állami összegek kezelője felkéretik, hogy a *demsusi* görög katolikus régi templom ügyében intézkedjék. Ezen leirat egy nagy csomag irattal és rajzzal az archaeologiai bizottsághoz 888-1870. sz. a. főtítkárilag tétetik át véleményezés végett, helyesen említvén azt is: hogy a m. tud. akadémia a régi műemlékek fentartására államilag engedélyezett összegnek nem kezelője ugyan, de azért mégis felszólítatik, hogy a *demsusi* templom conservatiójához véleményével járulni sziveskedjék.

Az archaeologiai bizottság rendeltetéséhez képest a mellékleleteket és költségvetéseket átnézetvén, ezen iratokból és tervekből kitűnt, hogy *Demsus* községe, illetőleg az egyházi megye és polgári kerületi tisztség már 1859—60-ban, hol ő felségéhez, hol a német kormányhoz segélyért folyamodott, legutóbb pedig kérvényét a magyar országgyűléshez felterjesztette, melyben a régi templom átalakítása és bővítése; vagy ennek régi alakjában való fenmaradása mellett egy tágasabb templom építtetése szorgalmaztatik.

Előre bocsátjuk azt, hogy azon általán elterjedt és mintegy hitágozattá vált fonák véleményt, mintha a *demsusi* egyház, mint *Hohenhausen* állítja római eredetű és pedig *Mars* temploma lenne; vagy mint *Ackner* tanítja, a *Dacusok* által építtetett volna, megczáfolni kénytelenítettvén, fölötte nagy régiségét és különösen kiemelt nagy műbecsét arra szállítjuk le: hogy a sokszor említett *demsusi* templom kereszténykori, római kőmaradványokból elég durván összerakott egyház, melyet a görög katolikusok, valamint a *zeikfalvit*, *öralya-boldog*

asszonyit, főleg pedig a *vajda-hunyadi* görög katolikust a XIII-dik század végén vagy a XIV-diknek kezdetén *román* (építészilleg véve) stýlben építették.

Mindazonáltal azonban, hogy e templom keletkeztét ezer s pár száz évvel le kell szállítanunk, az mégis mint keleties ízlésű műemlék mit sem vesz érdekességéből, sőt épen azért, mert eredeti minőségében még mai nap és pedig mint a mellékletekben állíttatik, majdnem épségben fenáll, megérdemli, miszerint sztylszerű tatarozás és megóvás által ezen eredetiségben az utókor számára fentartassék; és azért eltekintve azon vandal-véleményezéstől, melyet 1860-ban a szász-sebesi cs. k. mérnöki hivatal adott be az akkori kormányhoz, hogy t. i. az egészen ép, mintegy hat százados templom, mivel a mai demsusi községet vevén tekintetbe szűk és nem is könnyen átídomítható, *építőhely* és *anyag-nyerés* tekintetéből leromboltassék és egy újabb, tágasabb, bár egészen egyházi jelleg nélkülivel fölcseréltessék, a m. tud. Akademia archaeologiai bizottsága tiszteletteljesen felhívja ugyanazon Akademia összes ülését: sziveskedjék meleg és hathatós közbeszólása által a nagyméltóságú akadémiai elnökségnek, illetőleg a nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumnál oda működni, hogy a *demsusi* régi görög katolikus templom *magyarország tulajdonának kijelentessék*, mint olyan pedig, mivel anélkül hogy eredetiségét el ne veszítse sem átídomítani, sem nagyobbítani nem lehet, különben pedig, mint hivatalosan mondatik egészen ép, miért is csak megóvni és a szántsándékos rombolás ellen leendő szükséges védeni. Minthogy pedig így a község templomától mintegy megfosztatnék, kéressék meg a nm. vallás- és közoktatási miniszterium, hogy a községet tágasabb, új temploma építésében segíteni kegyeskedjék.

81. Közöltettek a következő levelek:

1. (193. és 196. sz.) *Lehoczky* Tivadar a muzeumnak többféle régiséget küldvén, a *hetei* határban talált arany műdarabokat írja le.

6. (199. sz.) *Pácz* János, ó-budai város-kapitány figyelemzeti a bizottságot a Duna-gőzhajótársulat által kezdett földi munkákra.

11. (205. sz.) *Hampel* Antal, n.-szebeni tanár tudósít, a sz.-erzsébetfalvi bronzleletről.

13. (221. és 241. sz.) *Horváth* Antal értesít a Siklóson és Pécssett talált római régiségekről.

14. (212. sz.) *Báthory* Nándor, tanár a meghatározott magyarádi állatesontokat küldi el.

20. (226. sz.) *Höke* Lajos a cikadori apátságról és az ireghi rejtekről értesít.

26. (247. sz.) B. *Mednyánszky* Dénes kedveskedik a kör-möczbányai pénzbélyegek lajstromával.

28. (248. sz.) B. *Nyáry* Jenő Pilinben talált aranytárgyakról értesít, és a sőregi várhegyről készült értekezését küldi.

29. (249. sz.) *Blümelhuber* Ferencz esztergomi hittanár fametszvényeket kér a „M.-Sionban“ kezdett értekezése folytatásához; engedélyeztetik.

30. (251. sz.) *Fleischmann* Jenő, esztergami tanár két ismeretlen érmet közöl.

31. (255. sz.) *Sinka* Ferencz, ó-budai kőműves-mester a legújabbban történt ásatások rajzát küldi be.

32. (257. sz.) *Majláth* Péter a besenyői leletről értesít, ezen értekezéséhez, valamint az előbbihez igen érdekes rajzokat mellékelvén.

Mind ezen levelekre köszönet szavaztatik és a bennük érintett ügyek elintézésével előadó bizatik meg.

Pest, október 7-én 1870.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Érmészeti adalékok.

XXIII.

Királyunk ö felsége gr. *Creneville* főudvarmestere által a m. n. muzeumot a jeruzsalemi utra vonatkozó és a fenérintett gróf által indítványozott emlékérem egy ezüst és egy réz példányával kegyeskedett megajándékozni. A 7.2 centim. átmérőjű, szélességén pedig 0.5 cent. vastag, Tautenhayn J.-től remekül vésett

érmek előlapján látható ő felsége jól talált, babérkoszorús balra néző arczképe, e körirattal: * FRANCISCVS · IOSEPHVS · I · D · G · AVSTRIÆ · IMPERATOR · ET · HVNGARIAE · REX · APOST · ; a hátlap közepén áll magas támlaszék előtt a vallás jelképe, jobbjában a kereszt, baljában a szentírás, feje fölött ötsugarú csillag lebeg; a jobboldalon térdelő angyal a birodalmi koronát teszi lábához, a baloldalon térdelő pedig imádva kulcsolja kezeit. A körszelvényben ez áll: IX · NOV · MDCCCLXIX, a körülfutó szalagban pedig: * SACRVM · REDEMPTORIS · SEPVLCRVM · POST · CRVCIAS · EXPEDITIONES · OMNIVM · IMPERATORVM · OCCIDENTALIVM · PRIMVS · INVISIT ·

XXIV.

Rupp IV. tábla 75. sz. alatt, Tíbolth, sopronyi gyűjteményéből közli II. István (1114.—1131.) egy érmét mint unicumot. Az érem leírását *Rupp* I. köt., 54. lap, így adja: TE; magas szemcsés kereszt, két szintén szemcsés kormánypálcza közt, mindegyike felett holdka, két oldalról ama betűk egymás felett láthatók. Hátlapon két vonalkör között három elhintett vonal és két holdka; középett a szokott kereszt háromszögekkel.

Gyűjteményemben van egy hasonló érem, mely a *Rupp* által közölttől abban különbözik, hogy előlapján mindkét E betű fölött pont, hátlapján pedig két vonalkör közt nem három, hanem öt vonal van, s a középen levő kereszt szögleteiben háromszögek helyett gömböcsők láthatók.

Van gyűjteményemben II. Béla (1131.—1141.) egy érme, melyhez hasonlót *Rupp*, IV. táb., 85. sz. a. szintén mint unicumot közöl, a császári muzeum gyűjteményéből. A felirat nélküli gyengén recézett karimájú pénz közepén egyenkarú, szemcsés és bütykös végű kereszt van, szögleteiben négy gömböcsössel; e kereszt négy kifelé konyult, bütykös végű, egy-egy keresztkétfelét befoglaló félkörbe van kerítve; az egyik szöglet gömböcsénél függélyes vonal tűnik elő.

Hátlapján két csíkos körben keresztke és nyolcz különféle helyzetű vonal, középen kereszt, háromszögekkel.

Példányom előlapján a gömböcs melletti függélyes vonal hiányzik, a félkörbe kerített keresztkék között kettő mellett mindkét oldalon egy-egy pont, a harmadik mellett pedig egy pont van.

Hátlapján nem nyolcz, hanem hét különféle helyzetű vonal látható.

II. Bélának még két érme van birtokomban, melyek Rupp munkájában nem fordulnak elő. Az egyik a Rupp által I. köt. 58. l. VI. nem alatt közlöttéktől egy a kereszt felett levő gömböcs által, a másik pedig a R. IV. táb. 87. sz. alatti példánytól, az egyik holdka hátánál levő három pont és egy vonal, továbbá a kereszt szögleteiben látható gömböcsök egyikénél levő függélyes vonal által különbözik.

Még III. András (1290.—1301.) egy érméről akarok említést tenni, melyet Rupp. I. köt., 164. lapon XV. nem alatt közöl Kiss gyűjteményéből. Ez érme, melyet Rupp unicumnak mond, Kiss gyűjteményével a m. n. muzeumba került; s a muzeumi példányhoz mindenben hasonló van gyűjteményemben is.

Érdy K.

XXV.

Horvát emlékérmek. Pray Valér úr, kinek a magyar nemz. muzeum már több becses ajándékot köszön, legújabbán egy horvátországi, a lótenyésztésre vonatkozó emlékpénzt ajándékozott éremtárunknak. A fehér fémes darab előlapján van királyunk balra néző mellképe, katonai ruhában és nagy érdemrend szalaggal, a körirat ez: FRANC · IOS · I · D · G · AVSTRIAE IMPERATOR HVNGARIAE REX. A mellkép alatt A betű áll, tehát a bécsi cs. pénzverdéből került ki ez érme?)(Za || VALJANO || ODGAJANJE || I || TIMARENJE || KONJAH ||. Karimája sima, mind a két oldalon lépcsőzetes. Átmérője 3·5 centim.

Archaeologiai levelek.

LIV.

A *vanyolai* határban az elkülönzés alkalmával egy régi pascuum — melyen több úgynevezett „harezi domb“ látható — szántóföldekké alakítatott át s a plebánia-birtok is ebből hasítatott ki. Midőn az a jelenlegi plebános által feltöretett, régi *kardot* találtak, melynek tokja hiányzik ugyan, de a kard egész, egyenes; hossza körülbelől 4 és fél hüvelyk. — Hogy melyik korszakból való? azt Uraságod fogja legjobban megítélni. Ha használható, akkor legközelebb kézbesíteni fogom.

Szücs.

Ujlaky József.
plebános.

LV.

. Templomunknak majdnem egészen északi oldaláról letúnt a mészburok, s előttünk áll a sz. hajdan történet vázlata: — bibliai képek az üdvözítő életéből. Többször akartam e tárgyban írni és a falfestmények fentartását kérni — ha ezt a tudomány szempontjából megérdemlik. S ime, a mit eddig mint csak halasztgattam, annak megtételét a július 22-iki eset parancsolja.

E napon ugyanis délben, a legcsendesebb időben borult ég alól lanyha eső permetezett, s egyszerre csak mint villámcsapás, a falun keresztül, nyugatról keletre eső vonalon, négy épület fedele nagy recsegés közt részint a földre omlott, részint a levegőbe repült. Fájdalom! ezek közt van a mi ódon templomunk is, melynek födele déli oldalán csak nem egész hosszában kettéhasadt és szétszóratott. A kár sokkal tetemesebb, semhogy önerőnkkel egyhamar helyre hozhatnók. Azért bátorkodom én ujólag a kérdést föltenni: vajjon a tudomány érdekeben érdeemes-e e hajdankori festmény-maradványokat fentartani s az

idő viszontagságai ellen megóvni? Mert ha igen, akkor rögtöni segílyre van szükségünk, míg a becsurgó eső le nem mossa azokat..... Ha már e régi falak sz. képeikkel maradandó becsüek s a késő ivadék számára híven megőrzendők: tekint-sük azokat mint országos, mint nemzeti közkincset, s fentartásukra is a nemzet-, a hazától kérjünk segílyt.

Óralja-Boldogfalva.

Fábri József,
ev. ref. lelkész.

E g y v e l e g.

(Az igazság érdekében) sietünk következő sorokat nyilvánítani: Értesítünk minapi számában megróttuk az „orsz. középtanodai tanár-egylet“ tagjait és Petrovich Ferencz, pécsi főgym. tanárt, mint a tanár-egylet pécsi közgyűlésének rendezőjét, hogy a kirándulásokat fontosab-
baknak tartották az archaeologiai tárgyak meg szemlélésénél. P. F. úrtól vett levelünk nyomán oda igazítjuk a dolgot, hogy nem P. F. úr, hanem az illető albizottság hanyagsága okozta az arch. tárgyaknak a programmbóli kimaradását s hogy épen P. F. úr telhetőleg pótolta az albi-
zottság buzgalom hiányát, minek következtében a tanár-egyleti tagok tetemes része meg is tekintette Pécs nevezetességeit.

(A m. n. muzeum régészeti tárgyai) az által is nyerne értékükben, hogy sok közülök, mivel a találók összenyomták, összetörték, mennyire csak lehet összeforrasztva, kiegyenlítve közszemlére kitehető és a maga eredetiségében felállítható, a nélkül, hogy régészeti színéből legkevesebbet vesztené. Felemlítjük a bronz fibulákat, melyek össze-vissza kuszáva a patvarban heverték; a nagy törteli edény, melybe a helybeli műiparosok nem is mertek belekapni, valódi műértelemmel van össze-
állítva, az egyedi egyiptomi fémedény, tárunk egyik fődísze, mely mivel egészen össze volt gyúrva alig vala élvezhető, miért is az igazgatóság helyreállítása végett Berlinbe akarta küldeni, jelenleg eredeti szépségében díszlik. Mind ezen munkákat végbe vitte Vandrák Samu jeles bronzműiparosunk, ki nem annyira anyagi haszonért, mint a tárgy iránti érdekeltségből ezen fárasztó műtétekre vállalkozott. Midőn ezt nyilvánosságra hozzuk, egyszersmind Vandrák urat hazai régészeink figyel-
mébe ajánljuk.

(A rajz a műipar beszéde!) Ezen tétel valóságáról pillanatig sem kételkedhetünk, valamint arról sem, hogy valamely ország műipara egyenes viszonyban áll a rajzoktatással; azért hiányos a tanítás, ha csak olvasás és írásra irányúl, de nem egyszersmind a rajzra is. Mily szegé-

nyek ebben mesterembereink, sőt műparosaink is alig hinné, ki velük nem jó gyakrabban érintkezésbe. Nem csak hogy nagyrésze gondolatjait nem képes a papírra tenni, de az arra vetett rajzot sem képes fel-fogni. — És a minta-tanodáinkban készülő ifjúság talán sokkal előbbre van? Mit mondanánk arra, ha valamely főbb tanodának kiállított képei alatt a felirat a közepén kezdődik és a keretig halad, míg a betűk különféle nagyságban ide-oda dűledeznek? Mit, ha a vélt remekeket megpillantjuk, melyek tarkaságát és ízléstelenségét csak a vonalok ferdeségei szárnyalják túl? Bár lenne erre minél nagyobb tekintet műipariskoláinkban és bár szenteltetnék a rajzra több idő még gymnasiumainkban is. A rajzban gyakorlott hamarabb fogná fel a térképeket, alakokat, terveket és hamarabb képes azokat ónnal visszavarázsolni; a rajzoló a terményrajz elemzéseit könnyebben érti meg és azokat papírra vázolhatja. Jegyzőkönyveibe néhány vonással állandosít valamit, minek leírásához másnak sok idő és szó kell, a nélkül, hogy azt mégis oly könnyen visszaidéztesse. Legyen a tanuló akármivé, mint ügyes rajzoló, annyi előnyei leendnek, milyenekkel a különben legjobb eszű is alig dicsekedhet! Jól és sokat rajzolni mai nap a jelszó! — Ezt fel kell karolni és általánosítani! *Ez is a gondolatok egyik gyorsírása!*

(*A bécsi cs. érem- és régiségtár*) múlt évben nagyon becses darabokkal szaporodott. Oda kerültek Böhm D. J. hazánkfia gyűjteményéből Dürer művészeti remekjei, egy férfi, egy asszony és egy gyermek mintalakjai, melyekre nekünk még akkor pénzünk nem volt.

(*A bécsi cs. műipar-muzeumban*) újabban kiállított Lippert József hazánkfia mintája, melyet az olmützi dom átépítéséhez készített. Több érdekes házi és parasztmunkák közt feltűnők a svédországi himzett takarók. Januárban a muzeumot 8140 egyén látogatta.

(*A trójai ásatások*). Dr. Schliemann Henrik, Párisból közelebb értesíté az „Augsb. All. Ztg.”-ot az ásatásokról, melyeket Trojában a tavasszal megkezdett. Véleménye szerint a hajdani Trója nem a bunarbaschi magaslatokon állott, mint azt napjainkban közönségesen hiszik, hanem ott, hol Uj-Ilium; névszerint egészen bizonyosnak tartja, hogy Priamus vára, Hissarlik mellett halmon állott, mely kis hegygerincz folytatásaként a trójai síkságba nyúlik. Mennyire érvényes ez állítás a tudomány szempontjából, az egyelőre meg nem határozható, a buzgalom és törekvés azonban, melyekkel Schliemann ez ásatásokat megkezdte, teljes elismerést érdemel, valamint az eddigi leletek után remélhető, hogy — nem tekintve a topographiai vitás kérdés megoldását — sok érdekes tárgy kerül napfényre. A főnforgó eredmény még sokkal rendezetlenebb s kevésbé van földolgozva, semhogy a nagy közönségre nézve érdekekkel bírjon; az ásatások története azonban eléggé jellemző, s közlésre méltó. Miután Schliemann több mint egy évig fáradozott ferman-t kieszközölni, melynek erejénél fogva, az ásatást megkezdhesse, végre elveszté türelmét s elhatározá, hogy engedély nélkül is hozzá fog a dolgozhoz. Az említett halom azon része, hol Priamus palotáját és Pallas